

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS

BILETENS

NR.7 / 2013 DECEMBRIS

TIESĪBU PRAKSE:
SENĀTA
JUDIKATŪRALATVIJAS
TIESNEŠU
KONFERENCETIESĪBDOMAS:
REFERĀTI,
PUBLIKĀCIJASTIESLIETU
PADOMES
LĒMUMI

1918.GADA 6.decembrī jaunizveidotās Latvijas Republikas Tautas padome pieņēma „Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību”, kas par kasācijas instanci visās lietās noteica Latvijas Senātu. Jau nākamajā dienā Pagaidu valdība iecēla pirmos senatorus – Jāni Graudiņu un Kristapu Valteru. 19.decembrī amatā iecelti vēl pieci senatori, un šī diena tiek uzskatīta par Latvijas Senāta dibināšanas dienu.

1938.gadā – Latvijas valsts 20.gadadienā – Senāts un citas tiesu instances saņēma skaistu dāvanu no valsts – Tiesu pili, kuras centrālo Senāta zāli rotāja zelta burtiem rakstītais „Viens likums, vienai taisnība visiem”.

1940.gadā padomju vara Latvijas Senātu likvidēja. Tiesu pili ienāca padomju valdība. Senatori mira Gulaga nometnēs vai devās trimdā.

Pēc 50 gadiem, atjaunojot Latvijas valsti, tika atjaunota arī tās tiesu sistēma un 1995.gadā Augstākās tiesas sastāvā izveidota kasācijas instance – Senāts.

2013.gada 19.decembrī Augstākā tiesa godina Latvijas Senāta 95.gadadienu. Dzimzēl šī būs pēdējā Latvijas Senāta dzimšanas diena. Ar 2014.gada 1.janvāri kasācijas instance būs Augstākās tiesas trīs departamenti, bet Senāta vārds no tās nosaukuma tiek izdzēsts. To paredz grozījumi likumā „Par tiesu varu”.

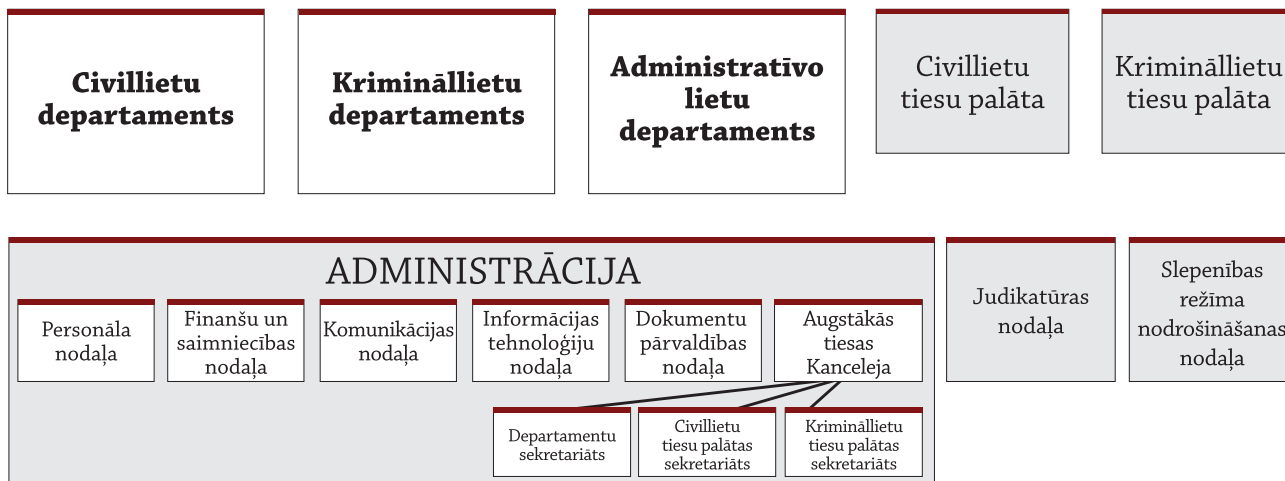
Senatori 1938.gada novembrī. Centrā Senāta apvienotās sapulces priekšsēdētājs, Kriminālās kasācijas departamenta priekšsēdētājs Aleksandrs Gubens, viņam blakus Civilās kasācijas departamenta priekšsēdētājs Osvalds Ozoliņš un Administratīvā departamenta priekšsēdētājs Jānis Kalacs

VIENS LIKUMS-VIENA TAISNĪBA VISIEM

AUGSTĀKĀS TIESAS STRUKTURĀLĀS UN ORGANIZATORISKĀS IZMAIŅAS

Pēc grozījumiem likumā „Par tiesu varu”, kas pieņemti 2013.gada 13.jūnijā, ar 2014.gada 1.janvāri tiek mainīta Augstākās tiesas struktūra un darba organizācija

AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJS

KASĀCIJAS INSTANCE IR AUGSTĀKĀS TIESAS CIVILLIETU DEPARTAMENTS, KRIMINĀLIETU DEPARTAMENTS UN ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTS

- Kasācijas instances nosaukumā vairs nav Senāts, kasācijas spriedumus un lēmumus pieņems nevis Senāts, bet attiecīgais Augstākās tiesas departaments
- Kasācijas instances tiesneši vairs nav senatori, bet Augstākās tiesas tiesneši, senatoru palīgi – tiesnešu palīgi

Likuma „Par tiesu varu” 43.pants

AUGSTĀKĀS TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJAM NAV VIETNIEKU

- Augstākās tiesas priekšsēdētāju pagaidu prombūtnes laikā pēc viņa rīkojuma aizstāj viens no departamentu priekšsēdētājiem
- Bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks, kas saskaņā ar Tiesnešu disciplinārās atbildības likumu ir Tiesnešu disciplinārkolēģijas loceklis un pilda kolēģijas priekšsēdētāja pienākumus, turpina tos pildīt līdz Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā noteiktā četru gadu pilnvaru termiņa beigām

Likuma „Par tiesu varu” 50. un 78.pants, pārejas noteikumu 74.punkts

LĒMUMUS PAR TIESĪBU NORMU INTERPRETĀCIJAS UN PIEMĒROŠANAS JAUTĀJUMIEM PIENĒM DEPARTAMENTU TIESNEŠU KOPSAPULCE

- Iepriekš lēmumus pieņēma Tiesu palātu un departamenta tiesnešu kopsapulce
- Augstākās tiesas departamenta tiesnešu kopsapulce savu viedokli par tiesību normu interpretācijas un piemērošanas jautājumiem formulē kā lēmumu, kuru publicē mājaslapā internetā

Likuma „Par tiesu varu” 49.¹ pants

AUGSTĀKAJĀ TIESĀ IR VIENA KANCELEJA

- Sakarā ar to, ka nav kopīgas struktūrvienības – Senāta, nav arī Senāta kancelejas. Izveidota jauna struktūrvienība – Augstākās tiesas Kanceleja, kuras sastāvā ir trīs sekretariāti – departamentu sekretariāts, Civillietu tiesu palātas sekretariāts un Kriminālietu tiesu palātas sekretariāts
- Kancelejas vadītājs ir tieši pakļauts Administrācijas vadītājam, Kancelejas sekretariātu vadītāji – Kancelejas vadītājam
- Līdz ar jauno struktūru likvidētas līdzšinējās trīs kancelejas – Senāta kanceleja, Civillietu tiesu palātas kanceleja un Kriminālietu tiesu palātas kanceleja

Augstākās tiesas priekšsēdētāja 2013.gada 12.novembra rīkojums „Par izmaiņām Augstākās tiesas organizatoriskajā struktūrā”

ADMINISTRĀCIJAS SASTĀVĀ INFORMĀCIJAS TEHNOLOĢIJU NODAĻA

- Informātikas nodaļa pārdēvēta par Informācijas tehnoloģiju nodaļu

Augstākās tiesas priekšsēdētāja 2013.gada 12.novembra rīkojums „Par izmaiņām Augstākās tiesas organizatoriskajā struktūrā”

BILETENS Nr. 7 2013. gada decembris

ISSN 1691-810X

Izdevējs
**LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA**

Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redkolēģija
Zigmants Gencs, Pēteris Dzalbe,
Veronika Krūmiņa
Redaktore Rasma Zvejniece

Foto: Augstākā tiesa,
Boriss Koļesņikovs

Vāka foto no
Augstākās tiesas muzeja krājumiem
un Gunitas Ārgales foto

Iespiests SIA Dardedze hologrāfija
Metiens 300 eks. Rīga, 2013

I	INFORMĀCIJA	2
	Aktualitātes: • Latviju apmeklē Slovākijas Augstākās tiesas delegācija	2
	• Ar Augstākās tiesas tiesnešiem tiekas ECT tiesneši	
	• Jaunie tiesneši Augstākajā tiesā mācās tiesas procesa vadību	
	• Saeima Goda tiesneša nosaukumu piešķir pieciem bijušajiem tiesnešiem	
	Aktuāli Satversmes tiesas spriedumi: • Par atbilstošu Satversmei	4
	atzīst aizliegumu tiesnesim darboties politiskajā partijā • Satversmei atbilst	
	norma, kas paredz tiesības atteikt kasācijas tiesvedības ierosināšanu	
	Augstākajai tiesai jauna mājaslapa	5
II	TIESLIETU PADOMES LĒMUMI TIESU SISTĒMAI KONCEPTUĀLOS JAUTĀJUMOS	6
III	PIEREDZE: KOMANDĒJUMU INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS	8
	Informē senatori Kalvis TORĢĀNS, Jānis NEIMANIS, Jautrite BRIEDE, Aldis LAVIŅŠ, tiesneši Gunārs AIGARS, Zane PĒTERSONE, Ludmila POĻAKOVA	
IV	TIESĪBDOMAS: REFERĀTI, PUBLIKĀCIJAS	14
	Jautrite BRIEDE. Administratīvā akta atcelšana Augstākās tiesas praksē.	14
	<i>Referāts nolasīts starptautiskā konferencē „Vispārīgais administratīvais process un tā nozīme speciālajās publisko tiesību nozarēs” Almatā, 15.11.2013.</i>	
	Jānis NEIMANIS. Tiesības un tiesiskā realitāte: „neejoša mopēda” gadījums.	21
	<i>Raksts publicēts žurnālā „Jurista Vārds”, 19.11.2013.</i>	
V	LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE (01.11.2013.)	23
	1. UZRUNAS, ZIŅOJUMI	25
	Kristīne STRĀDA-ROZENBERGA. Ko Sokrāts sacītu par anonimizēto	
	nolēmumu datubāzi?	25
	Jānis BORDĀNS. Tieslietu ministra sapnis par tiesisku valsti	26
	Ivars BIČKOVIČS. Pārskats par Tieslietu padomes darbu	29
	Visvaldis SPRUDZĀNS, Gunārs AIGARS. Tiesnešu pašpārvaldes	
	institūciju ziņojumi	31
	Irēna KUCINA. Tiesu darba aktualitātes saistībā ar 2013.gada 13.jūnija	
	grozījumiem likumā „Par tiesu varu”	34
	Solvita KALNIŅA-CAUNE. Aktualitātes tiesnešu mācībās	37
	2. SKATĪJUMS UZ TIESU DARBU: CILVĒKTIESĪBAS, KORUPCIJA	39
	Emīls PLAKSINS. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu	
	mijiedarbības aktualitātes	39
	Aleksejs ŠNITNIKOVS, Ieva KĀRKLIŅA. Uzticēšanās un korupcijas	
	uztvere tiesu darbībā: tiesu tēls Latvijas sabiedrībā	44
	3. PRAKTISKĀS IEVIRZES	47
	Kaija GULBE. Uzbrukums vai aizsardzība, kā tas mūs ietekmē,	
	ārējie un iekšējie spēki	47
	Lolita STAŠĀNE. Korporatīvā reputācija: teorijas un pētniecības aspekti	50
	Andra KALNAČA. Latviešu valodas kultūra un prakse	58
	Ingars GUSĀNS. Latīņu valoda – nepieciešamība vai ekstravagance?	63
VI	TIESĪBU PRAKSE: SENĀTA JUDIKATŪRA	67
	Judikatūras esence Augstākās tiesas Senāta 2012. gada nolēmumu krājumā	67
	Tiesu prakses apkopojumi	73
	Tiesu prakse lietās par valsts dienestu	73
	Tiesu prakse līgumsodu piemērošanā	74
	Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un	
	par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas	76
	Juridiskās literatūras jaunumi	80
	Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa	80
	Kalvis TORĢĀNS. Līgumu un deliktu tiesību problēmas	80
	Latvijas Senātam – 95	1. vāks
	Augstākās tiesas strukturālās un organizatoriskās izmaiņas	2. vāks
	Augstākās tiesas tiesneši un darbinieki – Dziesmu un deju svētku dalībnieki	3. vāks

I INFORMĀCIJA

LATVIJU APMEKLĒ SLOVĀKIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS DELEGĀCIJA

**Slovākijas Republikas Augstākās tiesas delegācija un Latvijas Republikas Augstākās tiesas vadība.
Centrā – augstāko tiesu priekšsēdētāji Ivars Bičkovičs un Štefans Harabins**

3. un 4.jūnijā ar Latvijas Republikas Augstāko tiesu un Latvijas tiesu sistēmu iepazīs Slovākijas Republikas Augstākās tiesas delegācija priekšsēdētāja Štefana Harabina (Štefan Harabin) vadībā.

Slovākijas delegācija tikās ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču, Senāta departamentu un Tiesu palātu priekšsēdētājiem, Judikatūras nodaļas un Administrācijas vadītājiem. Viesi apmeklēja arī Augstākās tiesas muzeju.

Delegācija apmeklēja arī Rīgas apgabaltiesu, kur tikās ar apgabaltiesas priekšsēdētāju Sandru Strenci un Krimināllietu

tiesas kolēģijas priekšsēdētāju Inesi Lauru Zemīti, kā arī Ģenerālprokuratūrā tikās ar ģenerālprokuroru Ēriku Kalnmeieru, bet Satversmes tiesā ar delegāciju tikās Satversmes tiesas priekšsēdētāja vietniece Aija Branta.

Lai iepazītos ar pirmās instances tiesas darbu Latvijā, Slovākijas Augstākās tiesas delegācija devās uz Bauskas rajona tiesu un tikās ar šīs tiesas priekšsēdētāju, Latvijas Tiesnešu biedrības prezidenti Ivetu Andžāni un tiesnesi, Tieslietu padomes locekli Aigaru Sniedzīti.

AR AUGSTĀKĀS TIESAS TIESNEŠIEM TIEKAS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS TIESNEŠI

ECT tiesneši tikšanās laikā Augstākajā tiesā

Jūlijā Latvijā uzturējās ECT tiesnešu delegācija, kas tikās ar Satversmes tiesas un Augstākās tiesas tiesnešiem. Tikšanās ar augstākās instances un konstitucionālās tiesas tiesnešiem ECT tiesneši vērtēja kā svarīgu, jo tiesām ir kopīgs mērķis aizsargāt cilvēktiesības, un labākais veids ir šīs problēmas risināt nacionālā līmenī, savukārt ECT vajadzētu būt pēdējai iespējai, kur vērsties.

ECT tiesnešu delegācijas sastāvā bija no Andoras ievēlētais ECT pirmais viceprezidents un 3. palātas prezidents Žozefs Kazadevāls (Josep Casadevall), no Latvijas ievēlēta 4. palātas prezidente Ineta Ziemele, no Islandes ievēlētais 4. palātas viceprezidents Tours Bjergvinsons (Thór Björgvinsson) un no Gruzijas ievēlēta 3. palātas tiesnese Nona Cocorija (Nona Tsotsoria).

SAEIMA GODA TIESNEŠA NOSAUKUMU PIEŠĶIR PIECIEM BIJUŠAJIEM TIESNEŠIEM

Rolands Krauze

Rita Saulīte

Valda Eilande

Ināra Šteinerte

Roberts Guntis Namatēvs

Saeima 12.septembrī pieņēma lēmumu par Goda tiesneša nosaukuma piešķiršanu bijušajiem Augstākās tiesas senatoriem Rolandam Krauzem, Robertam Guntim Namatēvam, Ritai Saulītei un Valdai Eilande. Goda tiesneša nosaukums piešķirts arī bijušajai Rīgas apgabaltiesas tiesniecei Inārai Šteinertei.

JAUNIE TIESNEŠI AUGSTĀKAJĀ TIESĀ MĀCĀS TIESAS PROCESA VADĪBU

Jauno tiesnešu izspēlētais tiesas process tiek filmēts un pēc tam analizēts

Desmit rajona (pilsētu) tiesu tiesneši, kas tikko sākuši pildīt amata pienākumus vai vēl stažējas tiesneša amatam, 20.augustā izmēģināja tiesas procesa vadību Augstākās tiesas Senāta zālē. Viņu padomdevēji bija pieredzējušas tiesneses – Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa un Rīgas apgabaltiesas tiesnese Dzintra Balta, kā arī psihoterapeite, sociālpsiholoģisko treniņu trenere, Latvijas Universitātes docente Maija Biseniece.

Jauno tiesnešu mācību nedēļas ietvaros šī bija tiesas procesa vadības treniņu diena, ko Tiesnešu mācību centrs organizēja sa-

darbībā ar Augstāko tiesu. Tiesas procesa izspēle arvien ir jauno tiesnešu apmācības programmā, taču parasti tā notiek mācību centra telpās. Šoreiz, senators Krūmiņas aicināts, Tiesnešu mācību centrs to organizēja reālā tiesas zālē, turklāt Augstākās tiesas zālē, kas jaunajiem tiesnešiem bija iespaidīgi, interesanti un noderīgi – atzina semināra dalībnieki un treneri.

Jauno tiesnešu programmā piedalījās tiesneši un tiesneša amata stažieri no Administratīvās rajona tiesas, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas, Zemgales priekšpilsētas tiesas, Centra rajona tiesas un Rīgas rajona un Jēkabpils rajona tiesām.

SATVERSMES TIESAS AKTUĀLIE SPRIEDUMI

Par atbilstošu Satversmei atzīst aizliegumu tiesnesim darboties politiskajās partijās. Satversmes tiesa 10.maijā pasludināja spriedumu lietā Nr.2012-16-01 „Par likuma „Par tiesu varu” 86.panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 102.pantam” un atzina par atbilstošu Satversmei likuma normu, kas aizliedz tiesnesim darboties politiskajās partijās.

Satversmes tiesa atzina, ka ierobežojumam ir lēģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība, proti, apstrīdētā norma palīdz nodrošināt taisnīgas, neatkarīgas un objektīvas tiesu varas darbību. Apstrīdētā norma kalpo tiesu varas autoritātes nostiprināšanai un tajā noteiktā ierobežojuma pastāvēšana ir ieguvums sabiedrībai, līdz ar to apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam. Vienlaikus Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevējam ir pienākums sekot tam, vai tiesību normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu, un apsvērt, vai normatīvais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams.

Satversmei atbilst norma, kas paredz tiesības atteikt kasācijas tiesvedības ierosināšanu. Satversmes tiesa 21.oktobrī pasludināja spriedumu lietā Nr.2013-02-01 „Par Civilprocesa likuma 464.panta otrās daļas 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam”, ar kuru par atbilstošu Satversmei atzīst Civilprocesa likuma normu, kas Augstākās tiesas senatoriem paredz tiesības atteikt kasācijas tiesvedības ierosināšanu.

Satversmes 92. panta pirmais teikums neparedz valsts pienākumu nodrošināt ikvienas civillietas izskatīšanu kasācijas kārtībā – atzinusi Satversmes tiesa. Ja kasācijas sūdzība formāli atbilst likuma prasībām un apelācijas instances tiesa nav pieļāvusi Civillikuma 452. panta trešās daļas noteikumu pārkāpumu, senatoru kolēģija var atteikt ierosināt kasācijas tiesvedību, ja nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā.

Spriedumā norādīts, ka kasācijas process vērsts uz tiesību normu vienvērdīgu piemērošanu un iztulkošanu visā valstī. Lai kasācijas instances tiesa varētu pienācīgi veikt savu darbu, proti, izlemt principiālus materiālo un procesuālo normu piemērošanas jautājumus, likumdevējam iespēju robežās tā ir jāatslogo no nepamatotu sūdzību izskatīšanas. Tiesa atzina, ka Satversmes 92. pants neparedz valstij pienākumu visās lietās noteikt iespēju spriedumu pārsūdzēt apelācijas un kasācijas kārtībā. Satversme neliedz valstij noteikt, kādas lietas un pie kādiem nosacījumiem ir izskatāmas kasācijas tiesvedības kārtībā. Tas ietver arī tiesības atvēlēt noteiktu rīcības brīvību Senātam, lai tas varētu izvērtēt konkrētu lietu izskatīšanas nepieciešamību.

Tāpat tiesības uz pieeju tiesai izpaužas galvenokārt tādējādi, ka valstij ir jāizveido tiesa, kurā personas vismaz vienā pakāpē var vērsties strīda atrisināšanai. Tiesības uz pieeju apelācijas un kasācijas instances tiesai neietver prasību par ikvienas lietas izskatīšanu pēc būtības un pilna tiesas sprieduma sagatavošanu.

AUGSTĀKAJAI TIESAI JAUNA MĀJASLAPA

Plašāka un strukturētāka informācija, ērtāka funkcionalitāte un operatīvāka administrēšana – tādi ir Augstākās tiesas mājaslapas www.at.gov.lv lietotāju un veidotāju ieguvumi, pārejot uz mājaslapas jauno versiju. Jaunajā mājaslapā saglabāta visa iepriekšējā informācija, kas uzkrāta kopš 2003. gada, kad tika izveidota pirmā Augstākās tiesas mājaslapa, un 2008.gada, kad sāka darboties mājaslapas nākamā versija. Taču jaunajā mājaslapā veikti arī pārkārtojumi un papildinājumi, kas bija nepieciešami, paplašinoties Augstākās tiesas funkcijām un darba apjomam.

Plašāka un pārskatāmāka Augstākās tiesas judikatūras pieejamība. Izveidota atsevišķa JUDIKATŪRAS sadaļa

Judikatūras sadaļā publicēti gan Senāta nolēmumi, kuros ietvertas judikatūras atziņas, gan tiesu prakses apkopojumi un departamentu priekšsēdētāju sēžu lēmumi.

Senāta judikatūras datubāzē, kas veidota kopš 2003.gada, nolēmumi izkārtoti katram departamentam dažādos klasifikatoros un rādītājos – hronoloģiskajā, pēc lietu kategorijām, pēc nolēmumos izmantotajiem tiesību aktiem, gan arī specializētajos, piemēram, Civillietu departamentam izveidots judikatūras tēžu rādītājs darba tiesībās. Turklāt mājaslapas sākuļlapā redzama informācija par pēdējiem Judikatūras sadaļā pievienotajiem nolēmumiem, kas ļauj lietotājam nepalaist garām jaunumus.

Judikatūras sadaļā izveidots arī latviski tulkotu Eiropas Cilvēktiesības tiesas nolēmumu klasifikators, kurā ECT nolēmumi meklējami gan pēc lietas nosaukuma (pieteicēja), gan pēc Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pantiem.

Izveidota arī Eiropas Savienības Tiesas judikatūras apakšsadaļa, kura veltīta atsevišķiem EST problēmjautājumiem un aktualitātēm. Mūsu tiesību piemērotājiem aktuālie nolēmumi tiek apkopoti pa mēnešiem, vienlaikus dalot pa tiesību nozarēm, proti, attiecīgi civiltiesību, krimināltiesību un administratīvo tiesību jomā. Otrs veids, kā Augstākās tiesas mājaslapā izmantoti EST nolēmumi, ir kopsavilkumi par atsevišķiem aktuāliem jautājumiem un procesiem. Pirmais atsevišķo problēmjautājumu kopsavilkums bija veltīts nolēmumiem saistībā ar eiro ieviešanu.

Izveidota atsevišķa TIESLIETU PADOMES sadaļa

Sadaļā publicēta informācija par Tieslietu padomes sežu darba kārtību, pieņemtie lēmumi un apstiprinātie normatīvi, kā arī Tiesnešu konferenču informācija un materiāli.

Kopš 2010.gada Senāta sastāvā izveidota DISCIPLINĀRTIESA, mājaslapā sadaļā „Par Augstāko tiesu” tai sava apakšsadaļa

Sadaļā informācija par Disciplinārtiesu – tās funkcijas, sastāvs, apraksts par disciplinārlietu izskatīšanas kārtību. Publicēti arī Disciplinārtiesas pieņemtie lēmumi.

No administrēšanas viedokļa svarīgs ieguvums ir jaunās mājaslapas TIESU LIETU KALENĀRA funkcionāla savienošana ar Tiesu informatīvo sistēmu

Tas dod iespēju automātiski no Tiesu informatīvās sistēmas uz mājaslapas kalendāru eksportēt datus par Augstākajā tiesā izskatāmajām lietām un to rezultātiem. Iepriekš šie dati tika vadīti manuāli, un, ņemot vērā, ka Augstākās tiesas tiesvedībā gadā ir vairāk par 5000 lietām, tiesu lietu kalendāra uzturēšana bija ievērojams darba patēriņš.

Strukturētāka JAUNUMU sadaļa

Sadaļā izdalītas ziņas par Augstākās tiesas aktualitātēm, Tieslietu padomes ziņas un ziņas par aktuālākajām tiesu lietām.

Tiesu lietu ziņas kārtotas atsevišķi kasācijas instancei (departamenti) un apelācijas instancei (tiesu palātām). Sniegta ziņa ne tikai par sabiedrībai aktuālākajām tiesu lietām, bet arī apkopota informācija par nākamajā nedēļā skatāmajām lietām katrā instancē. Senāta Administratīvo lietu departaments sniedz ieskatu par tiesību jautājumiem, kas tiks skarti nākamajā nedēļā skatāmajās lietās, kā arī plašāk skaidro departamenta kopsēdēs pieņemtos spriedumus un lēmumus.

Veidojot jauno mājaslapu, papildināts un strukturētāk sakārtots arī cits līdzšinējais saturs, kā arī ieviesti vēl citi jauninājumi, ko pozitīvi novērtē mūsu mājaslapas apmeklētāji.

II

TIESLIETU PADOMES LĒMUMI TIESU SISTĒMAI KONCEPTUĀLOS JAUTĀJUMOS

TIESLIETU PADOME

11.11.2013. LĒMUMS NR.89.

PAR GROZĪJUMIEM CIVILPROCESA LIKUMĀ

Tieslietu ministrija 2013. gada 7.novembra vēstulē ir aicinājusi Tieslietu padomi apspriest un paust viedokli par sagatavotajiem Civilprocesa likuma grozījumiem, kas paredz iespēju laika posmā līdz *tīro tiesu instanču* sistēmas reformas beigām ļaut lietas, kuru izskatīšana pēc būtības nav uzsākta, nodot izskatīšanai citām tā paša vai cita apgabala tiesām.

Apspriežot Tieslietu padomei iesniegtos materiālus, sēdē izteiktos viedokļus un atzinumus,

Tieslietu padome nolēma:

- atbalstīt Tieslietu ministrijas sagatavotos Civilprocesa likuma grozījumus, kas paredz iespēju laika posmā līdz *tīro tiesu instanču* sistēmas reformas beigām ļaut lietas, kuru izskatīšana pēc būtības nav uzsākta, nodot izskatīšanai citām tā paša vai cita apgabala tiesām.

11.11.2013. LĒMUMS NR.88.

PAR GROZĪJUMIEM VALSTS UN PAŠVALDĪBU INSTITŪCIJU AMATPERSONU UN DARBINIEKU ATLĪDZĪBAS LIKUMĀ

Tieslietu ministrija 2013. gada 7.novembra vēstulē ir aicinājusi Tieslietu padomi apspriest un paust viedokli par iespējamiem grozījumiem Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā saistībā ar tiesnešu izdienas pensijām.

Apspriežot Tieslietu padomei iesniegtos materiālus, sēdē izteiktos viedokļus un atzinumus,

Tieslietu padome nolēma:

- atbalstīt Tieslietu ministrijas sagatavotos grozījumus Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā, kuros paredzēts tiesneša darba stāžā, kas dod tiesības uz izdienas piemaksu, ieskaitīt tikai prokurora un tiesneša amatos nostrādāto laiku.

11.11.2013. LĒMUMS NR.86.

PAR TIESNEŠU SKAITA NOTEIKŠANU RAJONU (PILSĒTU) TIESĀS

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 32.panta trešo daļu

Tieslietu padome nolēma

- izteikt priekšlikumu Saeimai par tiesnešu kopskaita noteikšanu rajona (pilsētas) tiesās, paredzot, ka ar 2014. gada 1.janvāri rajonu (pilsētu) tiesās ir 406 tiesneši (tajā skaitā Administratīvajā rajona tiesā – 46 tiesneši).

11.11.2013. LĒMUMS NR.85.

PAR AUGSTĀKĀS TIESAS TIESNEŠU KOPSKAITU DEPARTAMENTOS UN PALĀTĀS

Saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” 44.panta pirmo daļu Tieslietu padome nolēma

- noteikt, ka ar 2014.gada 1.janvāri Augstākās tiesas departamentos ir 30 tiesneši un palātās – 23 tiesneši.

23.09.2013. LĒMUMS NR.74.

PAR TIESNEŠU IZDIENAS PENSIJĀM

Tieslietu padome ir saņēmusi Satversmes tiesas pārsūtīto 2013.gada 8.apriļa E.Lenša konstitucionālo sūdzību par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 15.panta 4.daļas neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 83.pantam, 91.panta pirmajam teikumam un Satversmes tiesas 2013.gada 4.jūnija lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu.

Apspriežot Tieslietu padomei iesniegtos materiālus, kā arī sēdē izteiktos priekšlikumus un viedokļus,

Tieslietu padome nolēma

- aicināt Saeimas Juridisko komisiju un Tieslietu ministriju izstrādāt grozījumus Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā, nosakot, ka, aprēķinot tiesneša izdienas piemaksu, tiesneša amatam radniecīgā profesijā nostrādātais laiks pielīdzināms tiesneša amatā nostrādātajam laikam (*Tieslietu padomes 18.06.2012. lēmums Nr.53 un 18.02.2013. lēmums Nr.16*).

10.06.2013. LĒMUMS NR.51.

PAR ZEMESGRĀMATU NODAĻU, RAJONU (PILSĒTU) TIESU, APGABALTIESU UN AUGSTĀKĀS TIESAS JAUNAJĀM POLITIKAS INICIATĪVĀM

Tieslietu ministrija un Augstākā tiesa viedokļa sniegšanai ir iesniegusi Tieslietu padomei Zemesgrāmatu nodaļu, rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu un Augstākās tiesas jauno politikas iniciatīvu sarakstus.

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 89.¹¹ panta pirmo daļu, Tieslietu padome nolēma

1. Atbalstīt Tieslietu ministrijas sagatavotās Zemesgrāmatu nodaļu, rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu jaunās politikas iniciatīvas, papildinot tās ar tiesu darbinieku konkurētspējīga atalgojuma nodrošināšanu.
2. Atbalstīt Augstākās tiesas sagatavotās Augstākās tiesas jaunās politikas iniciatīvas.

10.06.2013. LĒMUMS NR.50.

PAR VIEDOKĻA SNIEGŠANU LIETĀ NR.2013-04-01

Tieslietu padome ir saņēmusi Satversmes tiesas tiesneses Sanitas Osipovas lēmumu lietā Nr.2013-04-01, ar kuru Tieslietu padome ir atzīta par pieaicināto personu šajā lietā. Lēmumā izteikts lūgums Tieslietu padomei sniegt rakstveida viedokli par jautājumiem, kuriem, Tieslietu padomes ieskatā, varētu būt nozīme lietā.

Apspriežot Tieslietu padomei iesniegtos materiālus, kā arī sēdē izteiktos viedokļus,

Tieslietu padome nolēma

- Atbalstīt Civilprocesa likuma 33.panta trešās daļas 1.punktā noteikto, ka ar lietas vešanu saistītie izdevumi ir izdevumi par advokāta palīdzību.

22.04.2013. LĒMUMS NR.39.

PAR LIKUMPROJEKTU „GROZĪJUMI LIKUMĀ „PAR TIESU VARU””

Izvērtējot Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas Tiesu politikas apakškomisijas iesniegto likumprojektu Nr.223/lp11 „Grozījumi likumā „Par tiesu varu”” (turpmāk – likumprojekts),

Tieslietu padome nolēma

1. Neatbalstīt likuma „Par tiesu varu” 33.panta papildināšanu ar 2.¹ daļu.
2. Atbalstīt likumprojekta 7.pantu, kurš paredz papildināt likuma „Par tiesu varu” 33.panta trešo daļu ar 4.⁵ punktu, ierosinot šajā punktā vārdu „uzrauga” aizstāt ar vārdu „veicina”.
3. Neatbalstīt likuma „Par tiesu varu” 33.panta papildināšanu ar 3.¹ un piekto daļu.
4. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” 33.panta ceturtās daļas 1.punktā paredzētajos grozījumos svītrot vārdus „normatīvo aktu un”.
5. Neatbalstīt likuma „Par tiesu varu” 40.panta papildināšanu ar 2.¹ un 3.¹ daļu.
6. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” pamattekstā (tostarp 43.pantā) saglabāt aktuālās tiesību normas, kas nosaka Augstākās tiesas struktūru un darbības tiesisko regulējumu. Ierosināt pārejas noteikumus noteikt termiņus Augstākās tiesas tiesu palātu pastāvēšanai.
7. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” paredzētajos grozījumos saglabāt vārdu „Senāts”, nosakot, ka Augstākās tiesas struktūrā ir Administratīvo lietu Senāts, Civillietu Senāts un Krimināllietu Senāts.
8. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” 44.panta otrajā daļā svītrot vārdus „ievērojot dzimumu vienlīdzīgas pārstāvības principu”.
9. Šobrīd neatbalstīt 45., 46. un 47.panta izslēgšanu no likuma „Par tiesu varu” un saglabāt pašreizējo redakciju līdz Augstākās tiesas palātu darbības beigām.
10. Ierosināt saglabāt likuma „Par tiesu varu” 48.panta pašreizējo redakciju līdz Augstākās tiesas tiesu palātu darbības beigām. Likuma „Par tiesu varu” 48.panta jaunajā redakcijā vārdu „departaments” aizstāt ar vārdu „Senāts” (*sk. arī šā lēmuma 7.punktu*).
11. Atbalstīt likuma „Par tiesu varu” 49.¹panta pašreizējās redakcijas saglabāšanu līdz Augstākās tiesas tiesu palātu darbības beigām.
12. Atbalstīt grozījumus likuma „Par tiesu varu” 50.pantā par Augstākās tiesas priekšsēdētāja pilnvaru termiņa samazināšanu līdz pieciem gadiem. Neatbalstīt paredzēto grozījumu daļā par Augstākās tiesas priekšsēdētāja amatā atrašanās ierobežošanu līdz diviem termiņiem pēc kārtas.
13. Ierosināt šobrīd saglabāt likuma „Par tiesu varu” 50.panta citu daļu pašreizējo redakciju līdz Augstākās tiesas tiesu palātu darbības beigām.
14. Ierosināt jautājumu par tiesneša pārcelšanu amatā zemāka līmeņa tiesā nodot Tieslietu padomes kompetencē, atsakoties no Saeimas lēmuma šajā jautājumā (*sk. likumprojekta 19.pantu*).
15. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” 78. un 79.pantu saglabāt pašreizējā redakcijā līdz Augstākās tiesas tiesu palātu darbības beigām.

16. Atbalstīt likuma „Par tiesu varu” papildināšanu ar 80.¹pantu un ierosināt to papildināt ar tiesneša nāves gadījumu.
17. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” 84.panta pirmajā daļā paredzēto tiesneša atstādināšanu no amata nodot Tieslietu padomes kompetencē. Pārējā daļā atbalstīt grozījumus likuma „Par tiesu varu” 84.panta pirmajā daļā.
18. Neatbalstīt paredzētos grozījumus likuma „Par tiesu varu” 84.panta trešajā daļā un ierosināt panta trešajā daļā noteikt, ka no amata atstādinātam tiesnesim izmaksā 50% no viņa amatalgas.
19. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” 86.¹panta otro daļu saglabāt pašreizējā redakcijā līdz Augstākās tiesas tiesu palātu darbības beigām.
20. Neatbalstīt likuma „Par tiesu varu” 89.panta papildināšanu ar sesto daļu.
21. Ierosināt likuma „Par tiesu varu” 93.panta otro daļu saglabāt pašreizējā redakcijā līdz Augstākās tiesas tiesu palātu darbības beigām.
22. Neatbalstīt likuma „Par tiesu varu” 107.¹panta otrās daļas papildināšanu ar 23.punktu.
23. Ierosināt svītrot pārejas noteikumu 55.punkta pēdējo teikumu.
24. Ierosināt pārejas noteikumu 60., 61. un 62.punktā noteikto termiņu pārskatīšanu un samazināšanu, nodrošinot nepieciešamo finansējumu un tiesisko regulējumu.

22.04.2013. LĒMUMS NR.36.

PAR VIEDOKĻA SNIEGŠANU LIETĀ NR.2013-02-01

Tieslietu padome ir saņēmusi Satversmes tiesas tiesneša Ulda Ķīņa lēmumu lietā Nr.2013-02-01, ar kuru Tieslietu padome ir atzīta par pieaicināto personu šajā lietā. Lēmumā izteikts lūgums Tieslietu padomei sniegt rakstveida viedokli par jautājumiem, kuriem, Tieslietu padomes ieskatā, varētu būt nozīme lietā.

Apspriežot Tieslietu padomei iesniegtos materiālus, kā arī sēdē izteiktos viedokļus,

Tieslietu padome nolēma

- Atbalstīt Civilprocesa likuma 464.¹panta otrās daļas 2.punktā senatoru kolēģijai piešķirtās tiesības atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību gadījumā, ja nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu.

08.04.2013. LĒMUMS NR.35.

PAR 2013.GADA 14.FEBRUĀRĪ SAEIMĀ PIENĒMTO LIKUMU „GROZĪJUMI CIVILPROCESA LIKUMĀ”

Latvijas Republikas Saeimas Juridiskā komisija 2013. gada 28.februāra vēstulē Nr.9/3-2-n/55-11/13 aicinājusi Tieslietu padomi izteikt viedokli par 2013.gada 14.februārī Saeimā pieņemto likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” [likumprojekts Nr.284/Lp11 (turpmāk – likums)].

Izvērtējot likuma saturu un apspriežot Tieslietu padomes sēdē izteiktos viedokļus, Tieslietu padome konstatēja divus problemjautājumus, proti, lietu par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem piekritību un tiesas spriedumu pārsūdzības kārtību šajā lietu kategorijā.

Ievērojot minēto, Tieslietu padome nolēma

1. Atbalstīt konkrētas tiesas noteikšanu lietu izskatīšanai par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem.
2. Neatbalstīt likumā noteikto kārtību, ka rajona (pilsētas) tiesas spriedums lietās par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem ir pārsūdzams kasācijas kārtībā.

III

PIEREDZE:

KOMANDĒJUMU

INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS

Senāta Civillietu departamenta senators Kalvis TORGĀNS piedalījās Eiropas Deliktu un apdrošināšanas tiesību centra (ECTIL) un Eiropas Deliktu tiesību institūta (ESR/ETL) rīkotā konferencē „Nacionālo tiesu prakse un Eiropas deliktu tiesības. Projekts Digest III, neatļautas darbības izpaušmes deliktos”

(Milāna, 2013.gada novembrī)

Konferences mērķi bija detalizēt pētījuma programmu diviem gadiem, koordinēt sadarbību starp projekta vadītājiem un dalībvalstu pārstāvjiem, sniegt sākotnējo informāciju par Latvijas (un citu valstu) tiesu praksi kaitējuma atlīdzības lietās.

Konferences sākuma daļā referātus par ambiciozo projektu, kura ietvaros tiks apkopoti un komentēti ES dalībvalstu tiesu un Eiropas Savienības Tiesas spriedumi kaitējuma atlīdzības lietās, klasificējot tos pēc 16 rādītājiem, nolasīja ievērojami zinātnieki, kas pārstāv 6 valstu universitātes. Turpinājumā, piedaloties diskusijās visu uz konferenci ieradušos ES dalībvalstu pārstāvjiem, tika apspriesti, koriģēti un papildināti tiesu spriedumu atlases, komentēšanas un rediģēšanas uzdevumi, izceļot nepieciešamību rast vienotu sistēmu, izklāstot atšķirīgās koncepcijas par neatļautas darbības pazīmēm, vainas nozīmi, subjektīvajiem un objektīvajiem kritērijiem kaitējuma vērtēšanā, uzvedības standartu nozīmi, īpašām prasībām profesionāļiem, paš aizsardzību utt.

Pēc apjomīgo analītisko apskatu sagatavošanas (Digest I, Essential cases on natural causation, 2007, 632 p., Digest II, Essential cases on damage, 2011, 1167 p.), šis ir trešais projekts, kurā Latvijas tiesu praksi atlasīs un komentēs senators Kalvis Torgāns (šajā projektā kopā ar LU doktorantu mag.iur. J.Kubili). Projekta izpilde veicinās kaitējuma atlīdzības lietu izskatīšanas prakses tuvināšanu ES dalībvalstīs un sekmēs Latvijas tiesnešu darba kvalitāti.

Senāta Administratīvo lietu departamenta senators Jānis NEIMANIS piedalījās Turkmēnijas Augstākās tiesas un Vācijas sabiedrības starptautiskai sadarbībai rīkotā konferencē par administratīvā procesa un civilprocesa nošķiršanu

(Ašgabada, 2013.gada novembrī)

Konferencē piedalījās Turkmēnijas un Vācijas tiesneši, prokuratūras un valsts pārvaldes darbinieki. Senators sniedza referātu par Latvijas administratīvā procesa tiesību nošķiršanu no civilprocesa normām. Referātā atzīmēja Latvijas administratīvā procesa tiesību atdalīšanos no civilprocesa tiesībām un likumu kodifikācijas aspektus.

Senators Turkmēnijas valsts universitātē sniedza lekciju par valststiesību un administratīvā procesa tiesību pamatjautājumiem, kā arī piedalījās Turkmēnijas Civilprocesa likuma izstrādes darba grupā. Projektu izstrādājuši vietējie eksperti; tas nodots vācu pusei izvērtēšanai. Iecerēts, ka projekts tiks sagatavots līdz nākamā gada vasarai. Valstī pieņemts jauns Civillikums, tādēļ adekvātas procesuālās tiesības ir ļoti nepieciešamas. Turkmēnijas tiesību sistēma pamatojas uz padomju tiesībām. Tādēļ nav adekvātas juridiskās personas satura izpratnes, nav izpratnes par prokurora patieso lomu, valda uzraudzības funkcija u.tml. Tā pamatā ir katastrofālais izglītības līmenis, informācijas nepieejamība un neskaidri tiesiskas valsts izpratnes pamati. Senators norāda – salīdzinošas izvērtēšanas ceļā secināms, ka daudzi padomju procesuālo tiesību elementi atrodami arī mūsu civilprocesa regulējumā.

Senators Jānis NEIMANIS piedalījās Igaunijas Augstākās tiesas un Tartu universitātes rīkotajā konferencē par modernas valsts pārvaldes pirmsākumiem

(Tartu, 2013.gada oktobrī)

Konferencē piedalījās Igaunijas un Vācijas tiesību zinātnieki, vēsturnieki un tiesneši. Arī senators sniedza referātu par Latvijas administratīvā procesa tiesību problēm jautājumiem. Referātā senators atzīmēja Latvijas administratīvā procesa tiesību attīstību un galvenos šā brīža aktuālos jautājumus. To vidū ir

tikai Latvijā īpatnais pieteikuma veids kā procesuāla pārkāpuma konstatēšana administratīvā akta izdošanas procesā un duālā tiesvedības kārtība par procesuāliem un materiāliem tiesību jautājumiem (no padomju civilprocesa tiesībām uz Civilprocesa likumu un tad Administratīvā procesa likumu pārņemta kārtība, ka tiesnesis vispirms lemj par prasības pieteikuma pieņemšanu un šā lēmuma atsevišķā pārsūdzība).

Senators Jānis NEIMANIS piedalījās Eiropas Universitātes Institūta organizētajās mācībās par konkurences tiesībām

(Florence, 2013.gada februāri–martā, oktobri)

Mācības bija veidotas divās daļās: pirmajā daļā notika klātienē lekcijas par konkurences tiesībām – tirgus jēdzienu, dominējoša stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu un aizliegtu vienošanos, kā arī informācijas pieejamību un tiesību aizsardzību tiesā.

Līdz mācību otrajai daļai klausītājiem bija jāpilda tālmācības uzdevumi. Oktobrī notika konkurences tiesību tālmācības skolas noslēgums. Tālmācības kursa ietvaros katram dalībniekam bija pienākums sagatavot nacionālās tiesas prakses apskatu par kādu atsevišķu konkurences tiesību jautājumu.

Blakus ziņojumiem par izpildītajiem mājas darbiem tika organizētas arī lekcijas par ekonomisko aspektu nozīmi konkurences lietās, par Francijas Kasācijas tiesas (*Cour de cassation*), Īrijas Augstās tiesas (*High court*), Zviedrijas Tirdzniecības tiesas (*Market court*) un Eiropas Savienības Tiesas tiesneša ikdienas darbu.

Senators Jānis NEIMANIS piedalījās 17.Vācu administratīvo tiesu dienās

(Minstere, 2013.gada jūnijā)

Administratīvo tiesu dienas Vācijā notiek regulāri ik pēc trim gadiem. Šogad tajās piedalījās ap 900 tiesnešu, administratīvo darbinieku un juristu. Lielākā daļa dalībnieku bija no Vācijas, taču piedalījās arī atsevišķi kolēģi no Francijas, Austrijas, Igaunijas, kā arī Latvijas.

Zīmīgi, ka tiesu dienas atklāja tiesnešu mūzikas grupa ar populāro *Pink Floyd* dziesmu *Another brick in the wall*. Arī turpinājumā starp svinīgajiem referātiem tika spēlētas pazīstamas dziesmas.

Pirmajā dienā tika noturēti atklāšanas svinīgie referāti. Uzstājās Vācijas administratīvo tiesnešu apvienības priekšsēdētājs K.Heidemans (*Ch.Heydemann*), Federālās Tieslietu ministrijas pārstāvis un Ziemeļreinas-Vestfālenes zemes tieslietu ministrs, Minsteres birģermeistars un Eiropas Administratīvo tiesnešu apvienības priekšsēdētājs H.Cens (*H.Zens*), kā arī bijušais Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas tiesnesis Udo di Fabio.

Ievada referāti iezīmēja turpmāko diskusiju galvenās tēmas: 1) tiesnešu atalgojuma nevienlīdzība federālajās zemēs; 2) Eiropas tiesību arvien pieaugošā ietekme uz nacionālajām tiesībām; 3) administratīvo tiesu reakcija uz pašvaldību finansiālajām problēmām; 4) tiesneša ētika Eiropā; 5) tiesu lietu vešana elektronisku dokumentu formā.

Turpmākais darbs notika, sadalot tematus darba grupās. Senators izvēlējās klausīties šādas tēmas: elektroniskais pārvaldes process; valsts atbalsta un iepirkuma tiesības; Eiropas tiesību ietekme uz ierēdņu tiesībām; tiesneša ētika Eiropā.

Elektroniskie dokumenti ienāk arī Vācijas tiesu darbā. To apraide atšķiras atkarībā no federālās zemes. Ir zemes, kurās

dokumentu iesniedz, izmantojot speciālu tiešsaistes formu, kuru lieto tiesa un advokāti. Tika demonstrēts darbs ar šādiem dokumentiem, diskutēti tehniskie un personas datu aizsardzības jautājumi. Piemēram, nav slikti, ja dokumenti ir elektroniski, taču tad ir problemātiski pasvītrot tajā būtisko, pārskatot lapas, patērēts daudz laika nebūtiskiem dokumentiem, kā arī nav tik ierastā papīra formāta lasīšanai. Tika atzīmēts, ka kopumā elektroniskā dokumentu aprīte palielinās tiesnešu darbu, bet samazinās tiesas administratīvā personāla darbu. Tādēļ tiesneši nesteidz optimistiski saņemt elektronisko dokumentu un lietvedības vešanu. Iepretim tam, Igaunijā ar likumu valsts iestādēm ir aizliegts iesniegt dokumentus papīra formā tiesā un ar šī gada sākumu visa tiesu lieta tiek vesta elektroniski – lietas dokumenti atrodas tiesnesim datorā un spriedums tiek parakstīts ar elektronisko parakstu.

Lielākās diskusijas raisījās par Eiropas tiesību ietekmi uz Vācijas ierēdņu tiesībām. Pēdējie Eiropas Savienības Tiesas spriedumi par diskriminācijas aizlieguma vecuma daļēji interpretāciju radījuši sašutuma vētru Vācijā, jo kolēģu ieskatā Līguma par Eiropas Savienību mērķi neattiecas uz nacionālās ierēdniecības nodarbinātību un Eiropas Savienības ierēdniecības principi nav pārnesami nacionālajā līmenī. Tomēr tika norādīts, ka arī diskriminācijas aizliegums ir spēkā nacionālajā līmenī un izriet no vienlīdzības principa, bet Eiropas tiesības un pamattiesības ir ietekmējušas arī Vācijas ierēdņu tiesību attīstību.

Diskutējot par tiesneša ētikas praksi Eiropā, tika apskatīts jautājums, vai vispār nepieciešams ētikas uzvedības noteikumus rakstveidot. Vācijā nav tiesneša ētikas kodeksa vai tamlīdzīgu noteikumu, jo persona nevar būt par tiesnesi, ja pati neapzinās savas rīcības nepieņemamo raksturu. Kolēģis no Zviedrijas savukārt norādīja, ka rakstveida formai ir savas priekšrocības, piemēram, tas parāda sabiedrībai, ka paši tiesneši uzskata ētikas uzvedības vajadzību par svarīgu un definē noteiktus standartus, individuālos gadījumos tiesneši var ieskatīties tajos, tie ir izmantojami iestādēs, kas novērtē tiesneša rīcības atbilstību. Tomēr Zviedrijā arī tika izlemts neveidot atsevišķu tiesnešu ētikas kodeksu, jo šādi noteikumi nekad nebūs izsmeltoši vai precīzi, bet vispārināti tie ir nederīgi un pārlieku izplūduši. Tāpat rakstveidošana padara diskusiju par ētisku uzvedību sastingušu. Tika atzīts, ka svarīgāk ir izveidot noteiktu jautājumu kopu, kur katrs tiesnesis, pašam atbildot uz tiem, var gūt atbildi, vai viņa uzvedība ir ētiska.

Referātu kopsavilkumi vācu valodā atrodami Augstākās tiesas bibliotēkā.

Senators Jānis NEIMANIS līdz ar citiem administratīvo tiesu tiesnešiem piedalījās pieredzes braucienā uz Lietuvu un tikās ar Viļņas administratīvās tiesas un Galvenās administratīvās tiesas tiesnešiem

(Viļņa, 2013.gada maijā)

Tikšanās laikā ar kolēģiem Latvijas tiesneši apskatīja tiesnešu darba telpas un pārrunāja Lietuvas administratīvo tiesu darbības jautājumus. Lietuvā iecerēts ieviest elektronisku tiesu lietu, lietas dokumentus skenējot. Lietuva lepojas ar ātru administratīvo lietu izskatīšanu, tomēr kā būtisks trūkums atzīmēts nestabilā un ļoti mainīgā Galvenās administratīvās tiesas prakse, kas neizbēgami rodas šādā gadījumā. Lietuvā ar likumu noteikts lietu izskatīšanas maksimālais termiņš, taču tas netiek ievērots, jo noteikts pārāk īss, neievērojot lietu sarežģītību un daudzumu. Lietuvas kolēģi tika ielūgti apmeklēt arī Latvijas administratīvās tiesas.

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Jautrite BRIEDE piedalījās Eiropas Tiesību akadēmijas (ERA) un Eiropas Komisijas organizētā seminārā par rūpnieciskajiem izmešiem

(Trīve, 2013.gada septembrī)

Semināra mērķis bija sniegt zināšanas par Eiropas Savienības direktīvām un tiesu praksi rūpniecisko izmešu jomā. Seminārs bija organizēts darba grupās, sākumā sniedzot vispārīgu pārskatu, pēc tam liekot nelielās grupās risināt kāzusu, kurā iekļauti daudzi jautājumi par attiecīgo jomu.

Problēmu loks lielā mērā bija saistīts ar procesuāliem jautājumiem. Piemēram, vai, lemjot par piesārņojošas darbības atļaujas termiņa pagarināšanu, ir jāveic pilnīga pārbaude (kā izsniegt jaunu atļauju), cik lielā mērā ir jāievēro konfidencialitāte, kā samērojamas sabiedrības un ražotāju intereses, cik lielā mērā lēmuma pieņemšanas procesā jāiesaista sabiedrība un kam piešķiramas tiesības vērsties tiesā pret piesārņojošas darbības atļaujas izsniegšanu. No procesuālā viedokļa interesants bija kāzuss, kura pamatā bija reāla Slovēnijas lieta. Šajā lietā Slovēnijas Augstākā tiesa bija pielaidusi procesā (lietā, kas saistīta ar izmešiem) biedrību, taču tas tika darīts, neievērojot likuma noteikumus. Augstākā tiesa to bija pamatojusi ar ES tiesību normām. Slovēnijas Konstitucionālā tiesa bija atcelusi spriedumu, norādot, ka Augstākā tiesa ir pārkāpusi kompetenci. Augstākā tiesa nevis klausīja Konstitucionālās tiesas norādēm, bet gan uzdeva jautājumus Eiropas Savienības Tiesai (lieta C-416/10).

Senatore Jautrite BRIEDE piedalījās starptautiskā konferencē „Valoda un tiesības – tradīcijas, attīstības virzieni un perspektīvas”

(Bjalistoka, 2013.gada jūnijā)

Konference bija veltīta jautājumiem, kas saistīta ar juridisko tekstu tulkošanu, tostarp atsevišķu terminu tulkošanu, niansēm un sekām nepareizas iztulkošanas dēļ, kā arī paskaidrojumu un liecību tulkošanu tiesas sēdē.

Senatore konferencē piedalījās ar referātu „Juridiskās interpretācijas un tulkošanas problēmas un risinājumi: administratīvā tiesneša pieredze”, kurā aplūkoja jautājumus, kas saistīti ar Eiropas Savienības tiesību normu interpretāciju un tulkošanu un risināti Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmumos. Pēc referāta nolasišanas radās diskusija par to, vai vienmēr par pamattekstu jāņem attiecīgās dalībvalsts, kura lūgusi prejudiciālo nolēmumu, valodā rakstītais teksts, kas tiek uzskatīts par autentisku, jo jāņem vērā, ka sākotnējais sprieduma teksts tomēr tiek rakstīts franču valodā un pēc tam iztulkots attiecīgajā valodā (lidz ar to var rasties atkāpes). Diskusija bija arī par to, kam būtu jāsedz zaudējumi, ja tiesas process iniciēts tikai tāpēc, ka nepareizi iztulkota kāda Eiropas Savienības tiesību norma.

Interesanta diskusija izvērtās arī par to, vai, tulkojot Eiropas Savienības tiesību normas vai citus juridiskos tekstus, jāpieturas pie tieša tulkojuma vai tādiem juridiskiem terminiem, kas tiek lietoti attiecīgajā dalībvalstī (piemēram, administratīvā akta atsaukšana vai atcelšana). Interesants referāts un diskusija

izvērtās par to, ka atsevišķi angļu valodā lietoti termini, piemēram, „bailif” un „notary”, ASV nozīmē pavisam ko citu, ko Eiropā (faktiski atšķiras arī Eiropas valstīs). Piemēram, ar „bailif” vairākās Eiropas valstīs tiek apzīmēts tiesu izpildītājs, savukārt ASV tā ir persona, kas nodrošina kārtību tiesas zālē (ASV tiesu izpildītājs faktiski tiek apzīmēts ar terminu „sheriff”). Lidz ar to, izmantojot tekstus citās valodās, jāpārliecinās par to nozīmi attiecīgajā valstī.

Senatore Jautrite BRIEDE piedalījās Eiropas Komisijas un UCD School of Law organizētā seminārā „ES Konkurences tiesību iedzīvināšana: nacionālo tiesnešu un prokuroru mācības”

(Dublina, 2013.gada maijā)

Semināra mērķis bija nacionālo tiesnešu zināšanu par konkurences tiesībām un valsts atbalsta tiesībām padziļināšana. Aplūkoti jautājumi gan par aizliegto vienošanos (ESL 101.pants), gan dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu (ESL 102.pants), kā arī konkurenci kropļojošo valsts atbalstu. Diskutēts par konfidencialās informācijas (kuras izpaušana var mazināt uzņēmuma konkurētspēju) izmantošanu tiesas procesā un tās nodošanu citai tiesai vai iestādei, par iespēju prasīt Komisijai viedokli, kā arī *ne bis in idem* principa piemērošanu konkurences tiesībās gadījumos, kad pārkāpumu izmeklē gan Eiropas Komisija, gan nacionālā iestāde (principā tika atzīts, ka par to pašu var sodīt divreiz, tikai jāņem vērā jau uzliktais sods). Seminārā aplūkoti jautājumi arī par privātpersonu tiesībām vērsties ar zaudējumu piedziņu no konkurentiem, kas pārkāpj konkurences tiesības, to, kā pierādīt zaudējumus un kā šos pierādījumus vērtēt. Semināra daļā par valsts atbalstu aplūkoti kritēriji, pēc kuriem atpazīt valsts atbalstu, izņēmumi, kas pieļauj valsts atbalstu, kā arī procesuāli jautājumi, tostarp par nacionālās tiesas un Komisijas kompetences nošķiršanu.

Senatore Jautrite BRIEDE piedalījās Eiropas Administratīvo tiesnešu asociācijas un Rumānijas Tiesnešu padomes organizētā seminārā „Eiropas vides aizsardzības tiesības”

(Bukareste, 2013.gada maijā)

Seminārā iegūtas zināšanas par divu direktīvu – „Par savvaļas putnu aizsardzību” un „Par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību” – piemērošanas problemātiku. Semināra pirmajā daļā dots vispārīgs pārskats par Eiropas Komisijas lomu un kompetenci šajā jomā un teorētiski pārskati par attiecīgajās direktīvās ietvertu regulējumu un Eiropas Savienības Tiesas praksi. Pēc tam, un tas bija īpaši vērtīgi, nelielās darba grupās risināti kāzusi un to rezultāti pēc tam kopīgi pārrunāti. Kāzusus ietvertie jautājumi bija saistīti ar iespējamām atkāpēm no vispārīgajiem salīdzinoši striktajiem direktīvās ietvertajiem noteikumiem, alternatīvu izvērtēšanu, kā arī nevalstisko vides organizāciju spēju vērsties tiesā.

Senatore Jautrite BRIEDE piedalījās Eiropas Komisijas sadarbībā ar Augstāko tiesu asociāciju organizētā seminārā „Pārtikas drošība: Eiropas un nacionālās kompetences koordinēšana, juridiskā kontrole pār lēmumiem šajā jomā”

(Parma, 2013.gada aprīlī)

Semināra dalībnieki tika iepazīstināti ar Eiropas pārtikas drošības aģentūras kompetenci, tostarp ātrās reaģēšanas

sistēmu, un tās sadarbību ar nacionālajiem pārtikas dienestiem. Tika aplūkoti jautājumi, kas attiecas uz cilvēkiem domātās pārtikas drošību un praksē identificētajām problēmām (runāts arī par neseno skandālu ar zirga gaļu, taču uzsvērts, ka tas nav pārtikas drošības jautājums, jo attiecīgā gaļa nevar radīt veselības problēmas). Runāts par augsnes aizsardzības produktiem, to ietekmi uz pārtikas kvalitāti un to ražošanas un tirdzniecības atļauju izsniegšanas regulējumu. Par dzīvnieku slimību ārstēšanas medikamentiem un to ietekmi uz cilvēku pēc tam, kad dzīvnieks tiek lietots pārtikā. Diskutēts, bet netika rasta apmierinoša atbilde uz jautājumu, kam jāsedz zaudējumus, ja šķietama apdraudējuma dēļ tiek apturēta kāda produkta tirdzniecība, bet vēlāk izrādās, ka apdraudējums nav bijis īsts (kā tas bija ar Spānijas gurķiem, kur infekcijas avots izrādījās Vācijas ražotājs). Tika norādīts, ka Eiropas Savienības Tiesa ir noraidījusi prasības pret Eiropas Komisiju šādos gadījumos.

Civillietu tiesu palātas priekšsēdētājs Gunārs AIGARS un tiesnese Zane PĒTERSONE piedalījās astotajā Eiropas Preču zīmju un dizainparaugu tiesnešu simpozijā, ko organizē Iekšējā tirgus saskaņošanas birojs (preču zīmes un dizainparaugi) (Office for Harmonization in the Internal Market (Trade marks and Designs) – OHIM) (Alikante, 2013.gada oktobrī)

Simpozijā papildinātas zināšanas par preču zīmju un dizainparaugu aizsardzību. Simpozijā runāts par Iekšējā tirgus saskaņošanas biroja un dalībvalstu nacionālo Patentu valžu konverģenci, par vienotu tiesu praksi, par pierādījumiem preču zīmju lietās, par aktuālajiem Eiropas Savienības Tiesas, atsevišķu nacionālo tiesu un OHIM nolēmumiem dizainparaugu jomā, par organizētās noziedzības apmēriem un izpaušmēm viltošanas jomā internetā, gan arī par mediācijas piemērotību un izmantošanu intelektuālā īpašuma tiesību jomā.

Interesanta diskusija raisījās jautājumā par pierādījumiem un pierādīšanu preču zīmju lietu izskatīšanas procesā tiesā. Jo īpaši tika diskutēts par to, vai preču zīmju līdzības un sajaukšanas iespējas konstatēšana ir likuma vai fakta jautājums. Proti, vai tiesai pašai ir jāvērtē prasītāja preču zīmes un atbildētāja preču zīmes vai apzīmējuma līdzība un jāizdara secinājumi par to sajaukšanas iespējamību, vai arī prasītājam ir jāiesniedz pierādījumi par to, ka attiecīgie patērētāji atbildētāja lietoto stridus apzīmējumu sajauc ar prasītāja preču zīmi vai uztver šo apzīmējumu kā tādu, kas saistīts ar prasītāja preču zīmi. Lielbritānijā tiesas prasa un vērtē pierādījumus, kas daļēji ir iemesls preču zīmju tiesvedības ārkārtīgi lielajām izmaksām. Turpretī Vācijā un vairākās citās kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas valstīs tiesas pašas vērtē sajaukšanas iespēju. Arī mūsu pārstāvju secinājums, ka minētais jautājums ir likuma jautājums, kas nozīmē, ka par to ir arī iespējams iesniegt kasācijas sūdzību.

Vairākas lekcijas bija veltītas alternatīvajai strīdu risināšanas metodei – mediācijai – intelektuālā īpašuma tiesību jomā. Iekšējā tirgus saskaņošanas biroja Apelācijas padomes prezidents Teofilis Margellos (*Theophilos Margellos*)

iepazīstināja dalībniekus ar jauno mediācijas pakalpojuma pieejamības programmu Iekšējā tirgus saskaņošanas biroja Apelācijas padomē. Šobrīd ir saņemti septiņi mediācijas pakalpojuma pieprasījumi, viena mediācija jau notikusi.

Simpozijā piedalījās dalībnieki no gandrīz visām Eiropas Savienības dalībvalstīm, Islandes, Norvēģijas, Taizemes, Eiropas Savienības Tiesas, Eiropas Komisijas, Eiropas Patentu biroja, Iekšējā tirgus saskaņošanas biroja.

Tiesnese Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas Padomes Eiropas Tiesiskās sadarbības padomes (European Committee on Legal Co-operation (CDCJ)) ekspertu darba grupas sanāksmē (Strasbūra, 2013.gada septembrī, novembrī)

Eiropas Padome ir izveidojusi darba grupu, kurā iekļāvuši ekspertus no atsevišķām Eiropas Padomes dalībvalstīm, tostarp Zani Pētersoni kā ekspertu no Latvijas, lai izstrādātu tiesību akta projektu attiecībā uz strīdu risināšanu vecāku atbildības jautājumos bērnu pārvietošanas gadījumā, tostarp mediācijas izmantošanu minēto strīdu novēršanai.

Darba grupas sanāksmē septembrī tika diskutēts par tādiem jautājumiem kā, piemēram:

1) Bērna pārvietošanas (*child relocation*) definīcija. Šis jautājums raisīja plašas diskusijas un pretrunīgus ieteikumus, piemēram, par to, kāda rakstura bērna dzīvesvietas maiņa (mājas robežās, pilsētas robežās, rajona robežās, valsts robežās u.tml.) ir atzīstama par tādu bērna pārvietošanu, kura būtu jāregulē ar izstrādājamo tiesību aktu. Tomēr eksperti bija vienprātīgi, ka bērna pārvietošana šī tiesību akta kontekstā izslēdz bērna nolaupišanu (*child abduction*).

2) Paziņošana otram vecākam par bērna pārvietošanu un otra vecāka piekrišana. Piemēram, vai par pārvietošanu jāpaziņo pirms vai pēc pārvietošanas; cik ilgu laiku pirms pārvietošanas jāpaziņo; vai pārvietošana ir atļauta bez otra vecāka piekrišanas; kuram vecākam strīda gadījumā ir jāšak process bāriņtiesā vai tiesā. Ņemot vērā, ka šajos jautājumos dalībvalstu prakse un izpratne par nepieciešamo īpaši atšķiras, šeit bija lielas un nereti nesavienojamas diskusijas.

3) Par vecāku plānu (*parenting plan*), tas ir, plānu, kurā vecāki vienojas par turpmākām darbībām attiecībā uz bērniem kopdzīves pārtraukšanas vai laulības šķiršanas gadījumā.

4) Par vecāku strīdu profilaksi un radušos strīdu risināšanu, īpašu uzmanību veltot mediācijas izmantošanai.

5) Par faktoriem, kas jāņem vērā tiesā un administratīvajā procesā vecāku strīdu izlemšanā, un kā šie faktori līdzsvarojami, kuram faktoram ir lielāks spēks. Šis bija vissarežģītākais jautājums, jo ekspertiem bija dažādi viedokļi par to, vai bērna vislabāko interešu ievērošanas princips ir viens no faktoriem, vai vissvarīgākais faktors.

Sanāksmē arī aptaujāts ekspertu viedoklis par to, vai izstrādātajam Eiropas Padomes tiesību aktam būtu jābūt vadlīnijām (*guidelines*) vai rekomendācijai (*recommendation*). Vairums atbalstīja rekomendāciju.

Ekspertu darba grupas darbs turpinājās neklātienē, sniedzot viedokli un ieteikumus par pirmās darba grupas sesijas rezultātā apkopoto tiesību akta projektu, un darbs turpinājās ekspertu darba grupas otrajā sesijā novembrī.

Vislielākās diskusijas bija par rekomendācijas darbības lauku, proti, uz kādām personām tā attieksies: tikai vecākiem, kuriem ir aizgādības tiesības; vecākiem, kuriem nav aizgādības tiesību, bet ir tikai saskarsmes tiesības

ar bērnu; citām personām vai arī institūcijām, kurām ir aizgādības tiesības; citām personām, kuras nav vecāki, bet kurām ir saskarsmes tiesības (piemēram, vecvecākiem). Lai gan skaidra vienošanās netika formulēta, darba grupas vēlāk akceptētā rekomendācijas redakcija liek pieņemt, ka rekomendācija pamatā ietvers vecākus un citas personas, kurām ir aizgādības tiesības.

Otrās ekspertu sanāksmes darba gaitā turpināts diskutēt arī par bērna pārvietošanas definīciju, tostarp, kas saprotams ar bērna tiesisku pārvietošanu, pretstatā bērna nolaupīšanai; par vecāku plānu vai līgumu (*parenting agreement*) definīciju, labāko terminoloģiju un nozīmi.

Diskutēts arī par vecāku strīdu profilaksi un radušos strīdu risināšanu, īpašu uzmanību veltot mediācijas izmantošanai – ko dažādās dalībvalstīs saprot ar mediāciju, vai tā ir strīdu risināšanas metode, vai tā arī izmantojama strīdu novēršanā (profilaksē), kā arī par to, vai mediācija pieļaujama vardarbības ģimenē gadījumos. Eksperti sprieda arī par faktoriem, kas jāņem vērā vecāku strīdu izlemšanā, un kā šie faktori līdzsvarojami.

Apspriežot piemērotāko rekomendācijas nosaukumu, tika akceptēts Latvijas pārstāves piedāvātais variants „*Draft recommendation of the Committee of Ministers to Member States on preventing and resolving disputes on child relocation*”.

Eksperta piedalīšanās minētajā sanāksmē, pirmkārt, bija Latvijas kā Eiropas Padomes dalībvalsts ieguldījums Eiropas Padomes darbā. Sanāksmē gūtās zināšanas un pieredze par citu valstu praksi, konvenciju pantu izpratni un jaunākajām tendencēm vecāku atbildības jautājumos palīdzēs arī tiesneša ikdienas darbā, izskatot civillietas, kas saistītas ar vecāku atbildības jautājumiem.

Ekspertu darba grupas darbs turpināsies trešajā sesijā 2014.gada pavasarī.

Tiesnese Zane PĒTERSONE piedalījās Eiropas tiesnešu asociācijas mediācijai (GEMME) valdes un dalībvalstu pārstāvju sēdē

(Berlīne, 2013.gada maijā)

GEMME asociācijas valdes un dalībvalstu pārstāvju sēdē apspriesta GEMME 10 gadu jubilejas pasākumu organizēšana, tostarp pārrunāta jubilejai veltītās grāmatas tapšana, kurā būtu jābūt arī katras dalībvalsts sadaļai. Dalībvalstu pārstāvji vienojās jubilejas kulminācijas pasākumu, kas paredzēts Parīzē, pārcelt no 2013.gada decembra uz 2014.gada 16.maiju, apvienojot to ar Ģenerālo Asambleju.

Sēdē prezentēts GEMME nacionālajās dalībvalstu sekcijās pagājušajā gadā paveiktais un jaunumi mediācijas jomā atsevišķās dalībvalstīs. Interesantas ziņas bija no Beļģijas, proti, ka Beļģijā nolemts, ka persona nevar strādāt par tiesnesi, ja nav noklausījusies tiesnešiem obligātu divu dienu mācību semināru par mediāciju un samierināšanu. Tas nepieciešams, lai tiesneši varētu kvalitatīvi ieteikt pusēm mediāciju (novirzīt pie mediatora). Tiesnese uzskata, ka vismaz vienas dienas seminārs būtu nepieciešams arī Latvijas tiesnešiem, jo īpaši pienākumu pildīšanai tad, kad stāsies spēkā plānotais Mediācijas likums un ar to saistītie grozījumi Civilprocesa likumā.

GEMME tikšanās bija arī kā dalībvalstu pieredzes apmaiņa, un tiesnese izmantoja iespēju noskaidrot atsevišķu dalībvalstu praksi jautājumā par tādu pušu vienošanos izpildi, kas noslēgtas mediācijas rezultātā pirms jebkādu tiesas procesu uzsākšanas. Šī informācija noderēs, radot Latvijas normatīvo bāzi šajā jautājumā.

Senāta Civillietu departamenta senators Aldis LAVIŅŠ piedalījās ikgadējā Baltijas valstu tiesnešu asociācijas seminārā, kas šoreiz bija veltīts jautājumiem par tiesas procesa efektivitāti
(Kuresāre, 2013.gada septembrī)

Seminārā piedalījās tiesneši no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas, kā arī šogad pasākumā bija uzaicināti piedalīties Somijas tiesneši. Baltijas valstu tiesneši dalījās pieredzē un arī ar idejām par to, kā tiesas procesu veidot maksimāli efektīvu.

Igaunijas pārstāvji procesa ekonomijas jautājumu aplūkoja gan no tehniskā, gan no procesuāltiesiskā aspekta. Igaunijas tieslietu ministrijas pārstāve sniedza informāciju par to, kā paātrināt tiesas procesu, izmantojot e-lietu izskatīšanas kārtību. Proti, jau šobrīd Igaunijā ir paredzēts, ka lietas dalībnieki var iesniegt prasības pieteikumu, kā arī visus lietas materiālus elektroniskā veidā, un visa tiesvedība norisinās elektroniskajā vidē, kas no tehniskā viedokļa sniedz noteiktu procesuālo ekonomiju. Arī paši tiesneši atzina, ka vairums Igaunijas tiesnešu uzskata Tiesu informatīvo sistēmu, kura atrodas kopējā e-lietu sistēmā, par efektīvu instrumentu ikdienas darbā.

Arī Latvijas pārstāvji sniedza vairākus referātus par semināra tematu. Senators Laviņš pievērsās jautājumam par to, kāda ir efektīvākā civillietu izskatīšanas kārtība tajās civillietu kategorijās, kurās lietu izskatīšana ir noteikta nevis trīs, kā tas bijis ierasts, bet gan divās tiesu instancēs. Ne Igaunijā, ne Lietuvā šāda kārtība nepastāv, tāpēc kopējai diskusijai jautājums par to, ka tiesu instanču skaita samazināšana arī ir instruments procesuālās ekonomijas iegūšanai, bija nozīmīgs.

Latvijas Tiesnešu biedrības prezidente Iveta Andžāne savā referātā vērsa uzmanību uz to, ka Latvijā procesuālo ekonomiju ir iecerēts panākt ar tiesu darba organizācijas uzlabošanas pasākumiem, tiesu priekšsēdētājiem ar likumu nosakot pienākumus noteikt un uzraudzīt lietu izskatīšanas vidējos termiņus. Savukārt Cēsu rajona tiesas priekšsēdētāja Dace Blūma referātā norādīja uz vairākiem risinājumiem, kā panākt lietu ātrāku izskatīšanu uzturlīdzekļu piedziņas lietās, kā arī citās maza apmēra prasības lietās.

Lietuvas pārstāvji savos referātos pievērsa uzmanību tiem kriminālprocesa, kā arī civilprocesa institūtiem, kuri sekmē lietas ātrāku izskatīšanu, kā arī norādīja uz problēmām, kuras saistītas ar to piemērošanu.

Seminārs paplašināja redzējumu par to, kā kaimiņvalstīs risina jautājumus, kas saistīti ar tiesas procesa efektivitātes nodrošināšanu. Vēlreiz bija iespējams pārliecināties, ka šis temats ir aktuāls ne tika Latvijā, bet arī kaimiņvalstīs, kā arī Somijā. Tas, savukārt, ir pamats secinājumam, ka praktiski visas Eiropas valstis atrodas dinamiskā procesā, meklējot arvien jaunus līdzekļus procesa efektivitātes nodrošināšanai, un šajā ziņā gan Latvijas Tieslietu ministrijas atbildīgajām amatpersonām, gan arī tiesnešiem ir jāsniedz kopējai apspriešanai risinājumi tiesas procesa efektivitātes uzlabošanai.

Nākamgad Baltijas valstu tiesnešu asociācijas ikgadējais pasākums tiks rīkots Latvijā, un mūsu pusei, ievērojot tiesu sistēmas aktualitātes, būs jāizvirza semināra temats.

**Kriminālietu tiesu palātas tiesnese
Ludmila POĻAKOVA piedalījās Valsts Probācijas
dienesta organizētā mācību vizītē par
elektronisko uzraudzību un nosacītu atbrīvošanu
Zviedrijā un Dānijā**

(Zviedrija, Dānija, 2013.gada oktobrī)

Tiesnese darbojas tieslietu ministra izveidotā darba grupā nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda institūta reformēšanai un brīvības atņemšanas soda alternatīvas – elektroniskās uzraudzības – ieviešanai. Darba grupa devās pieredzes vizītē par elektronisko uzraudzību un nosacītu atbrīvošanu Zviedrijā un Dānijā. Šī bija viena no aktivitātēm projektā „Alternatīvu brīvības atņemšanai sekmēšana”, kas tiek īstenots Norvēģijas finanšu instrumenta līdzfinansētās programmas „Latvijas korekcijas dienestu un Valsts policijas islaicīgas aizturēšanas vietu reforma” ietvaros.

Mācību vizītes dalībnieki iepazinās ar Zviedrijas un Dānijas pieredzi elektroniskās uzraudzības ieviešanā un īstenošanā, kā arī elektronisko uzraudzību regulējošo normatīvo aktu izstrādē un nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no brīvības atņemšanas soda organizēšanā.

Komandējuma dalībnieki bija arī Tieslietu ministrijas, Ieslodzījuma vietu pārvaldes, Valsts policijas un Valsts Probācijas dienesta speciālisti.

Tiekoties ar Zviedrijas Tieslietu ministrijas pārstāvjiem, pārrunāti elektroniskās uzraudzības (turpmāk – EU) ieviešanas iemesli, EU ieviešanai nepieciešamā iepirkuma procedūra, EU attīstība t.s. „Skandināvijas modeļa” ietvaros, kā arī nākotnes attīstības perspektīvas.

EU ieviešanas programma Zviedrijā uzsākta 1994.gadā. Sākotnējais pilotprojekts tika izstrādāts 1999.gadā un paredzēja 3 mēnešu ilgu brīvības atņemšanas sodu aizvietot ar EU, kopš 2005.gada EU ir alternatīva islaicīgai brīvības atņemšanai ar sešu mēnešu maksimālo termiņu. 2001.gadā ieviesta vēl viena pilotprogramma, kas paredz EU piemērošanu personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanas sodu uz 2 un vairāk gadiem. Šīs programmas mērķis ir atvieglot pāreju no ilgtermiņa atrašanās brīvības atņemšanas vietās uz iesaistīšanos sabiedrībā, lai nodrošinātu personas rehabilitāciju un novērstu noziegumu izdarīšanu pēc atbrīvošanas no cietuma. Zviedrijā ir izstrādāti un pieņemti EU piemērošanas normatīvie akti. Ja persona izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu EU piemērošanas laikā, atkārtoti trīs gadu laikā EU netiek piemērota. Šobrīd EU programmā var piedalīties, ja persona ir izcietusi pusi no soda termiņa ar absolūto minimumu uz trīs mēnešiem. Maksimāli pieļaujamais laiks – 1 gads. EU izmanto četros atklātajos cietumos. 1999.gadā tika ieviesta speciāla sistēma, lai atvieglotu brīvības atņemšanas izciešanas sodu nepilngadīgajiem.

Zviedrija probācijas dienests un cietumu pārvalde apvienoti vienā Ieslodzījumu vietu un probācijas darba dienestā, kas atvieglo iestāžu sadarbību un funkciju koordinēšanu.

Zviedrijā ir paredzēti tādi kriminālsodi kā naudas sods, brīvības atņemšana, nosacītais sods (kas tiek kombinēts ar piespiedu darbu uz laiku no 40 līdz 240 stundām), probācijas uzraudzība (kas tiek kombinēta ar vairākiem notiesātas personas un probācijas dienesta sadarbības veidiem) un ipaša aprūpe.

Kā svarīgs apstāklis ir atzīstams tas, ka pirmstermiņa atbrīvošana no cietuma ar EU piemērošanu nenotiek ar tiesas lēmumu. Iesniegumu par EU piemērošanu iesniedz notiesātā persona, lēmumu pieņem Ieslodzījumu vietu un probācijas darba departaments. Galvenās prasības EU piemērošanai – notiesātai personai jābūt dzīves vietai un telefonam; personām, kas dzīvo kopā ar notiesāto personu, jānodrošina EU piemērošanai. Jābūt iespējama darba vietai, ja tādas nav, jāautostāvēt probācijas dienests. Dienesta piedāvātais darbs var būt līdzīgs tam, ar kādu tiek nodrošinātas personas, kas izcieš kriminālsodu – piespiedu darbu. Pirms atbrīvošanas no cietuma tiek novērtēti riski, un EU netiek piemērota, ja pastāv risks, ka persona var pārkāpt probācijas dienesta izstrādāto programmu noteikumus, izdarīt noziegumu, ļaunprātīgi lietot narkotiskās vielas vai alkoholu.

Tiekoties ar Zviedrijas Probācijas dienesta pārstāvjiem, pārrunātas tādas tēmas kā pirmstiesas izvērtēšanas ziņojuma sagatavošana un personu, kas sodīti ar nosacītu brīvības atņemšanas sodu, uzraudzīšana. Tika sniegts neliels pārskats par Zviedrijas probācijas dienesta darbu ar dzimumnoziedzniekiem, dienesta darba vadlīnijas un EU īstenošanas galvenie aspekti.

EU tiek īstenota, personai atrodoties mājās, izņemot laiku, kas nepieciešams darbam, mācībām, probācijas dienesta pasākumu veikšanai. Probācijas dienests izstrādā detalizētu darbību un režīma plānu, kas personai ir stingri jāievēro. Attiecībā uz personām, kas izdarījušas dzimumnoziedzīgus, EU tiek piemērota neatkarīgi no tā, kāds nozieguma veids ir izdarīts.

Iepazīstoties ar probācijas dienesta telpām, interesi raisīja telpa, kurā personai tiek piedāvāts nodot analīzes testam narkotisko vielu ietekmes pārbaudei. Probācijas darbinieka klātbūtne blakus telpā, no kuras ir redzams, kas notiek telpā, kurā atrodas pārbaudāmā persona, pašai personai to nezinot un neredzot, izslēdz iespēju analīzi apmainīt ar citām vai atšķaidīt ar ūdeni (kā tas ir redzams no vairāku kriminālietu materiāliem Latvijā – veicot narkotisko vielu ietekmes pārbaudi aizturētai personai, pārbaudes aktos bieži tiek norādīts, ka analīzes tika atšķaidītas ar ūdeni). Tika demonstrēti Izraēlā ražoti testerī, kas dažu minūšu laikā var noteikt narkotisko vielu klātbūtni, un ar speciālās tabulas palīdzību probācijas dienesta darbinieks var noskaidrot narkotisko vielu veidu. EU piemērošanas laikā kategoriski aizliegta narkotisko vielu un alkohola lietošana – šo pārkāpumu konstatēšana var būt par iemeslu EU pārtraukšanai.

Dānijas Probācijas un ieslodzījumu vietu dienesta speciālisti iepazīstināja ar EU ieviešanas procesa vēsturi un EU tiesisko regulējumu Dānijā.

Interesi raisīja šogad Dānijā ieviestā „Back Door” programma, kas paredz iespēju pirmstermiņa atbrīvošanai personām, kuras izcietušas 1/3 no piespiedu soda, programma tiek realizēta vismaz sešus mēnešus pirms plānotās atbrīvošanas no apcietinājuma. Programma paredz personas pakāpenisku atbrīvošanu no cietuma. Tā kā personai jāatrodas mājās katru nakti no pirmdienas līdz piektdienai no plkst.23.00 līdz 7.00, tam ir nosaukums „nakts cietums”. Pārējā laika pavadīšanas grafiku persona saskaņo ar probācijas dienestu. Kā minimums ir vismaz viena saruna probācijas dienestā un vismaz viens pārbaudes telefona zvans uz personas dzīves vai mācību vietu nedēļas laikā.

Dānijas Probācijas un Ieslodzījumu vietu dienesta Informācijas tehnoloģiju nodaļas prezentācijā Latvijas delegācija uzzināja elektroniskās uzraudzības tehniskos aspektus un funkcionēšanu. Dānijas Probācijas dienesta vadītājas Lene Skov prezentācijas par elektroniskās uzraudzības praksi laikā izvērsās diskusijas arī par EU ieviešanas juridiskajiem aspektiem.

IV

TIESĪBDOMAS: REFERĀTI, PUBLIKĀCIJAS

Dr. iur. Jautrīte BRIEDE

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore,
LU Juridiskās fakultātes asociētā profesore

ADMINISTRATĪVĀ AKTA ATCELŠANA AUGSTĀKĀS TIESAS PRAKSĒ

Šajā rakstā tiks aplūkots administratīvā akta atcelšanas tiesiskais regulējums Latvijā, ņemot vērā Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta praksi. Raksts gatavots kā uzmetums referātam starptautiskajā konferencē „Vispārīgais administratīvais process un tā nozīme speciālajās publisko tiesību nozarēs” Almatā (Kazahstāna) 2013. gada 15. novembrī.

Raksta pirmajā daļā dots vispārīgs pārskats par administratīvā akta atcelšanas institūtu un aplūkoti atsevišķi atcelšanas procesa aspekti. Tālāk aplūkoti tiesiska un prettiesiska administratīvā akta atcelšanas speciālgadījumi.

1. ADMINISTRATĪVĀ AKTA ATCELŠANAS INSTITŪTS

Rakstā aplūkoti jautājumi, kas attiecas uz administratīvā akta atcelšanu pēc iestādes iniciatīvas (ārpus apstrīdēšanas procesa). Tā kā arī administratīvā akta **grozišana** pēc iestādes iniciatīvas pēc būtības ir sākotnējā administratīvā akta atcelšana pilnībā vai daļā un jauna administratīvā akta izdošana, tiesiskās attiecības tā rezultātā tiek izmainītas, tad šeit teiktais attiecināms arī uz grozišanu. Arī Latvijas Augstākā tiesa uz administratīvā akta grozišanu attiecinājusi regulējumu par atcelšanu.

Piemēram, kādā lietā, kur bija pārsūdzēts lēmums, ar kuru grozīts iepriekš nepareizi noteiktais zemes izmantošanas mērķis, tiesa norādīja, ka pašvaldībai, konstatējot neatbilstību starp ēkas funkciju un reģistrēto zemes lietošanas mērķi, ir jābūt tiesiskiem līdzekļiem, lai labotu situāciju. Šāds līdzeklis ir vispārējais regulējums par prettiesiska administratīvā akta *atcelšanu*, kas ietverts Administratīvā procesa likuma 86. pantā.¹

Arī administratīvā akta darbības **apturēšanas** gadījumā administratīvais akts zaudē spēku uz apturēšanas laiku. Tādējādi, ciktāl tas nav pretrunā apturēšanas institūtam, apturēšanas gadījumā piemērojami tie paši procesuālie noteikumi, kas regulē administratīvā akta atcelšanu.

Administratīvā akta **atcelšanas institūts** nepieciešams, lai pielāgotos izmaiņām faktiskajā vai tiesiskajā situācijā vai lai labotu pieļautās kļūdas.

Jāatzīmē, ka pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados, kad tika rakstīts Latvijas Administratīvā procesa likums (turpmāk – APL), domājot par administratīvā akta atcelšanas regulējumu, ne vienam vien radās jautājums – kāpēc iestāde, kas ir izdevusi administratīvo aktu, nevarētu to atcelt vienmēr, kad rodas tāda vajadzība. Tā teikt „gribu dodu, gribu – ņemu atpakaļ”. Tā tas tika darīts padomju laikā, kad tiesiskās stabilitātes (drošības) princips un tiesiskās palāvības aizsardzības princips nebija pazīstams.

Atbilstoši **tiesiskās stabilitātes (drošības)** principam ar administratīvo aktu izveidotajām tiesiskajām attiecībām pēc kāda laika jāiegūst pastāvīgs raksturs, tiesiskā situācija nevar būt „lodzīga” nenoteikti ilgu laiku. Arī Eiropas Savienības Tiesa norādījusi, ka administratīva lēmuma galīgais raksturs, kas radies, beidzoties saprātīgam pārsūdzības termiņam vai pēc visu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas, sekmē tiesisko drošību, kā rezultātā administratīvai iestādei principā nav pienākums mainīt administratīvo aktu, kas ir kļuvis galīgs pēc saprātīga pārsūdzēšanas termiņa beigām.²

Minētajam principam radniecisks ir **tiesiskās palāvības**

² Sk., piemēram, Eiropas Savienības (Kopienų) Tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā C-2/06 (*Kempter pret Hauptzollamt Hamburg-Jonas*) 37. punktu.

¹ Augstākās tiesas 2013. gada 19. februāra lēmums lietā SKA-244/2013.

aizsardzības princips (nostiprināts APL 10.pantā), atbilstoši kuram persona var paļauties, ka iestāde darbojusies tiesiski un tās rīcība ir konsekventa. Līdz ar to labums, ko persona ir ieguvusi ar labvēlīgu administratīvo aktu, principā tiek aizsargāts pat tad, ja tas iegūts prettiesiski, ja vien persona pie prettiesiskuma nav vainojama vai nepastāv būtiskas sabiedrības intereses, kas prasa šā labuma atņemšanu (ja prettiesiskums radies pašas personas rīcības dēļ, pašāvība nav tiesiska). Pamatproblēma, kas parasti rodas sakarā ar labvēlīga akta atcelšanu, ir tā, ka rodas konflikts starp tiesiskuma principu un sabiedrības interesēm, kas prasa administratīvā akta atcelšanu, no vienas puses, un personas tiesiskās pašāvības aizsardzību uz administratīvā akta palikšanu spēkā, no otras puses.

APL administratīvā akta atcelšanu pēc iestādes iniciatīvas regulē trīs panti – 83.pants, kas satur vispārīgākas normas, 85.pants, kas regulē tiesiska administratīvā akta atcelšanu, un 86.pants, kas regulē prettiesiska administratīvā akta atcelšanu.

Administratīvā akta atcelšana ir **jauns administratīvais akts**, tāpēc atcelšanas procesā vienmēr ir runa par **diviem** administratīvajiem aktiem – to, **kas tiek atcelts** (*atceļamo, atcelto jeb sākotnējo* administratīvo aktu), un to, **ar kuru tiek atcelts** sākotnējais akts (*atceļošais* administratīvais akts jeb *actus-contrarius*). Ar atceļošo administratīvo aktu pilnībā vai daļēji tiek izbeigtas ar sākotnējo administratīvo aktu nodibinātās (apstiprinātās) tiesiskās attiecības.³

Piemēram, iestāde bankai bija izsniegusi kredītiestādes licenci (sākotnējais administratīvais akts). Pēc kāda laika iestāde konstatēja, ka banka piesaista līdzekļus, kuru tiesiskā izcelsme ir apšaubāma, kā arī citus pārkāpumus bankas darbībā, tāpēc anulēja izsniegto licenci (atceļošais administratīvais akts).⁴

Par administratīvā akta atcelšanu netiek uzskatīta administratīvajā aktā ietvertā pamatojuma maiņa vai tā papildināšana, ja vien ar to netiek mainīts tiesisko attiecību saturs. Tāpat atcelšana nav pārrakstīšanās un matemātiskā aprēķina kļūdu izlabošana.

Administratīvā akta atcelšana pēc iestādes iniciatīvas atkarīga no tā, vai administratīvais akts ir **labvēlīgs** vai **nelabvēlīgs, tiesisks** vai **prettiesisks**, kā arī vai persona ir **vainojama** pie tā prettiesiskuma. Tādējādi ir iespējami pieci gadījumi:

- 1) *nelabvēlīga tiesiska* administratīvā akta atcelšana (APL 85.panta pirmā daļa);
- 2) *labvēlīga tiesiska* administratīvā akta atcelšana (APL 85.panta otrā daļa);
- 3) *nelabvēlīga prettiesiska* administratīvā akta atcelšana (APL 86.panta pirmā daļa);
- 4) *labvēlīga prettiesiska* administratīvā akta atcelšana, ja persona *nav vainojama* pie prettiesiskuma (APL 86.panta otrās daļas 1.–3.punkts);
- 5) *labvēlīga prettiesiska* administratīvā akta atcelšana, ja persona *ir vainojama* pie prettiesiskuma (APL 86.panta otrās daļas 4. –5.punkts).

Administratīvā akta **tiesiskums** (prettiesiskums) vērtējams attiecībā uz **atceļamo** administratīvo aktu. Tas atzīstams par prettiesisku, ja nepareizi ir piemērotas tā **izdošanas brīdi** spēkā esošās procesuālās vai materiālās tiesību normas.

Piemēram, pašvaldības būvvalde bija izdevusi komersantam būvatļauju atpūtas kompleksa rekonstrukcijai, bet valsts būvinspekcija, konstatējusi būvatļaujas izsniegšanas procesā virkni pārkāpumu, bija šo būvatļauju

atcelusi. Komersants vērsās tiesā, *inter alia* norādot, ka šobrīd vairs nepastāv lēmumā norādītie trūkumi. Tiesa norādīja, ka būvinspekcijas lēmuma tiesiskums ir vērtējams attiecībā uz tā brīža faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, kad lēmums tika pieņemts. Savukārt atceltā lēmuma aizvietošana ar jaunu ir cits administratīvais process.⁵

Tiesiskums vai prettiesiskums atkarīgs no tā, vai administratīvais akts ir **objektīvi** atbilstošs vai neatbilstošs tiesību normām. Ir loģiski, ka iestāde, izdodot administratīvo aktu, domā, ka tas ir tiesisks. Prettiesiskums atklājas vēlāk. Ar prettiesisku administratīvo aktu pamatā saprot aktu, kuru izdodot pārkāptas *materiālo tiesību normas*, taču var tikt vērtēts arī *procesuālais prettiesiskums*, it īpaši, ja procesuālo tiesību normu mērķis ir aizsargāt *būtiskas sabiedrības intereses*. Ja procesuālais prettiesiskums aizskar tikai administratīvā akta adresāta tiesības vai tiesiskās intereses (piemēram, iestāde nepamatoti ilgī ir kavējusies ar administratīvā akta izdošanu), iestāde nevar uz šo prettiesiskumu atsaukties, lai atceltu adresātam labvēlīgu administratīvo aktu.

To, vai administratīvais akts ir **labvēlīgs** vai **nelabvēlīgs**, nosaka pēc tā, cik ļoti tas atbilst adresāta interesēm.

Labvēlīgs ir administratīvais akts, kas adresāta iepriekšējo tiesisko situāciju ir uzlabojis. Nelabvēlīgs administratīvais akts var būt gan tiesības samazinošs administratīvais akts (no *status quo* uz *status quo minus*), gan pienākumu vai aizliegumu uzliedzošs administratīvais akts, gan saistošs konstatējums, kas neatbilst adresāta interesēm. Nelabvēlīgs administratīvais akts plašākā nozīmē ir arī atteikums izdot labvēlīgu administratīvo aktu. Taču tā kā tas ir negatīvs (jo neizmaina tiesiskās attiecības), tā atcelšana neko tiesiskajās attiecībās nemaina.

Ja administratīvajam aktam ir **divējāda iedarbība** (piemēram, adresātam – labvēlīgs, trešajai personai – nelabvēlīgs), atcelšana jāizvērtē arī no pretējo interešu viedokļa.

Tiesas spriedums, ar kuru *noraidīts pieteikums* par nelabvēlīga akta atcelšanu vai labvēlīga akta izdošanu, **nav** šķērslis administratīvā akta atcelšanai.

Piemēram, personai 1994.gadā tika anulētas ziņas iedzīvotāju reģistrā. Persona šo lēmumu pārsūdzēja tiesā, bet tiesa atstāja lēmumu negrozītu. Persona vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā un tiesa konstatēja Eiropas cilvēktiesību konvencijas 8.panta pārkāpumu.⁶ Latvijai bija jānovērš pārkāpuma sekas. Iestāde nepamatoti uzskatīja, ka pati nevar atcelt savu iepriekš izdoto lēmumu, jo lieta bija beigusies ar tiesas spriedumu. Augstākā tiesa norādīja, ka spriedums neietver *res judicata*, kas neļautu iestādei pašai pieņemt jaunu lēmumu attiecīgajā lietā.⁷

Administratīvā akta atcelšana pēc iestādes iniciatīvas var būt ierobežota tikai gadījumā, ja labvēlīgs administratīvais akts izdots, *izpildot tiesas spriedumu* (piemēram, ar tiesas spriedumu uzlikts pienākums iekļaut personu reģistrā).

Ja administratīvais akts tiek atcelts laikā, kad tas ir pārsūdzēts tiesā, bet spriedums vēl nav taisīts, tiesa turpina izskatīt lietu, par pamatu ņemot jauno lēmumu.

Piemēram, kādā lietā komersants bija pārsūdzējis Valsts ieņēmuma dienesta noteikto preces nomenklatūras kodu

³ Augstākās tiesas 2008.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.SKA-24/2008.

⁴ Augstākās tiesas 2010.gada 26.jūlija lēmums pagaidu aizsardzības lietā SKA-794/2010.

⁵ Augstākās tiesas 2012.gada 20.decembra spriedums lietā SKA-595/2012.

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003.gada 9.oktobra spriedums lietā „Slivenko pret Latviju”.

⁷ Augstākās tiesas 2004.gada 10.augusta spriedums lietā SJA-6/2004.

un ar to saistīto muitas nodokli. Pēc procesa ierosināšanas tiesā līdzīgā lietā Eiropas Savienības Tiesa bija norādījusi, ka konkrētajai precei ir cits kods. Iestāde attiecīgi bija grozījusi pārsūdzēto lēmumu. Augstākā tiesa šajā lietā norādīja, ka atbilstoši procesuālās ekonomijas principam pieteicējam šādā gadījumā jānodrošina iespēja precizēt pieteikumu atbilstoši aktuālajai situācijai konkrētajā lietā. Tiesai ir jāizskata lieta, ņemot vērā lietā izdotu pēdējo iestādes administratīvo aktu un prasījuma precizējumus.⁸

2. ATCELŠANAS PROCESS

APL 83.pantā noteikts, ka administratīvo aktu var atcelt iestāde pēc **savas iniciatīvas** vai **personas lūguma**. Personas lūgums šajā gadījumā nav izskatāms kā iesniegums par administratīvā akta izdošanu. Ne adresātam, ne citai personai **nav subjektīvo tiesību** prasīt administratīvā akta atcelšanu, bet tikai pamatotu atbildi uz iesniegumu (izņēmumi paredzēti likuma 88.pantā, kad personai ir tiesības prasīt uzsākt procesu no jauna). Pretējā gadījumā administratīvā akta apstrīdēšanas termiņi zaudētu jēgu un tiktu iedragāta tiesiskā stabilitāte (noteiktība). Tādēļ adresāta vai kādas citas personas lūgums atcelt administratīvo aktu (ja tas tiek darīts ārpus apstrīdēšanas termiņiem un 88.pantā paredzētajiem gadījumiem) ir izskatāms tikai par nesaisīto **priekšlikumu vai padomu** iestādei.

Lēmums par šādu priekšlikuma pieņemšanu vai noraidīšanu **nav administratīvais akts** un tādēļ tas nav apstrīdams un pārsūdzams. Ja iestāde piekrīt personas ierosinājumam un administratīvo aktu atcelt, tad no juridiskā viedokļa tas uzskatāms par administratīvā akta **atcelšanu uz iestādes iniciatīvas pamata**. Personas ierosinājums ir tikai pamudinājums iestādei pieņemt šādu lēmumu.

Tādējādi iestādei ir **tiesības, bet ne pienākums** atcelt administratīvo aktu.

Uz administratīvā akta atcelšanu attiecas noteikumi, kas regulē administratīvā akta izdošanu uz iestādes iniciatīvas pamata, tostarp iestādei jāuzklausa sākotnējā administratīvā akta adresāts un trešā persona. Gadījumā, ja likums skaidri nenosaka administratīvā akta atcelšanas obligātos gadījumus, iestādei ir **ricības brīvība** administratīvo aktu **atstāt spēkā**, atcelt to **pilnībā vai daļā**, vai aizvietot to ar citu administratīvo aktu, vai to atcelt ar atpakaļejošu spēku (*ex tunc*) vai tikai uz priekšu (*ex nunc*). Atcelšanas gadījumā tad iestādei ir jāapsver atcelšanas lietderība, ņemot vērā adresāta tiesisko paļāvību. Atceļot labvēlīgu tiesisku administratīvo aktu, jābūt skaidram leģitīmajam **mērķim**, kas ar atcelšanu jāsasniedz. Jāpārbauda, vai ar administratīvā akta atcelšanu šo mērķi **var sasniegt**. Jāpārbauda atcelšanas **vajadzība**, tostarp, vai mērķis nav sasniedzams, atceļot (grozot) administratīvo aktu tikai daļā vai apturot administratīvā akta darbību uz laiku un uzdodot novērst pārkāpumus. Tāpat iestādei **jāsamēro** adresāta intereses ar citu personu vai sabiedrības interesēm. Ja zaudējums adresātam ar atcelšanu ir būtisks, trešo personu vai sabiedrības interesēm, kas prasa atcelšanu, jābūt vēl **būtiskākām**.

Atcelšanai ir jābūt **pamatotai** ar kādu Administratīvā procesa likuma vai speciālā likuma normu, kā arī ar lietderības apsvērumiem.

Atcelt var ne tikai visu administratīvo aktu **kopumā**, bet, ja administratīvo aktu iespējams sadalīt atsevišķās patstāvīgās daļās, arī atsevišķu administratīvā akta **daļu vai daļas**. Piemēram, var atcelt lēmumu attiecībā uz soda naudu, bet atstāt spēkā attiecībā uz papildus maksājamo nodokli; var

atcelt administratīvā akta nosacījumu, atstājot spēkā pamata administratīvo aktu.

Atcelšana var arī stāties spēkā līdz ar atceļošā administratīvā akta spēkā stāšanās brīdi vai pat vēlāk, ja tas noteikts atceļošajā administratīvajā aktā. Šādā gadījumā atcelšana darbojas tikai no **uz priekšu** (*ex nunc*). Tādā gadījumā tiesiskās un faktiskās sekas, kas radušās administratīvā akta darbības laikā, parasti uzskatāmas par tiesiskām un nav novēršamas, ja vien speciālajās tiesību normās nav noteikts citādi.

Tiesības atcelt administratīvo aktu ir ne tikai iestādei, kas to ir izdevusi, bet arī augstākai iestādei vai speciālajās tiesību normās paredzētajai iestādei (kā piemēram, ja pašvaldības izdotu būvatļauju varētu atcelt Valsts būvinspekcija, kā tas agrāk bija paredzēts likumā).

Lēmumu par administratīvā akta atcelšanu kā jebkuru administratīvo aktu var apstrīdēt un pārsūdzēt. Ja apstrīdēšanas vai pārsūdzēšanas rezultātā atceļošais administratīvais akts tiek atcelts, parasti **spēku atgūst sākotnējais** administratīvais akts, ja vien tas nav zaudējis spēku citu iemeslu (piemēram, termiņa) dēļ.

3. TIESISKA AKTA ATCELŠANA

Tiesiska administratīvā akta atcelšana galvenokārt kalpo tam, lai administratīvo aktu **pielāgotu apstākļu maiņai**. Tomēr jāņem vērā, ka labvēlīgo administratīvo aktu saņēmusi vai no adresātam nelabvēlīga administratīvā akta labumu guvusi trešā persona **paļaujas uz tā pastāvēšanu**. Tādēļ, atceļot tiesisku administratīvo aktu, vienmēr ir izdarāmi ar tiesiskās paļāvības un tiesiskās stabilitātes (noteiktības) principu saistīti apsvērumi. Tiesisku administratīvo aktu var atcelt, pirmkārt, gadījumā, kad adresātam tiesiskā paļāvība uz administratīvā akta pastāvēšanu **nevarēja rasties** un, otrkārt, kad būtiski ir izmainījušies fakti un apstākļi, un **sabiedrības intereses**, lai akts tiktu atcelts, pārsniedz adresāta tiesības un intereses. Tomēr, jo **ilgāks laiks** kopš administratīvā akta izdošanas ir pagājis, jo tiesiskā paļāvība ir vairāk aizsargājama.⁹

3.1. Nelabvēlīga tiesiska akta atcelšana

Tā kā tiesiskās paļāvības princips nelabvēlīgu administratīvo aktu neaizsargā, adresātam **nelabvēlīgu tiesisku** administratīvo aktu var atcelt jebkurā brīdī, izņemot gadījumu, kad saskaņā ar tiesību normām **tāda paša satura** administratīvais akts tūlīt būtu jāizdod **no jauna**.¹⁰

Šādu administratīvo aktu nevar atcelt tad, ja attiecīgajai situācijai ir jābūt noregulētai ar tieši tāda satura administratīvo aktu. Tas var būt gadījumā, kad šāda nelabvēlīga administratīvā akta izdošana ir paredzēta normatīvajā aktā, vai gadījumā, kad iestāde pati ir ierobežojusi savu ricības brīvību ar iekšējām tiesību normām vai vienveidīgu praksi.

Nelabvēlīga administratīvā akta atcelšana jo īpaši pieļaujama gadījumā, kad administratīvā akta spēkā esības laikā **mainās tiesību norma**, piemēram, atceļot kādu prasību, kas administratīvā akta izdošanas brīdī bija paredzēta un tāpēc iekļauta administratīvajā aktā. Apstākļi, kas tiesību norma ir mainījusies, administratīvo aktu nepadara par prettiesisku, taču tas ļauj atcelt šo administratīvo aktu privātpersonai par labu, jo jaunā tiesiskā situācija šādu prasību vairs neparedz.

Vienlaikus jāņem vērā, ka **tiesiskās noteiktības (stabilitātes, drošības) princips** prasa, lai ar administratīvo

⁹ The administration and you. A handbook. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1996, p.32.

¹⁰ Formulējums pilnībā atbilst Vācijas Administratīvā procesa [iestādē] 49.panta pirmās daļas formulējumam.

⁸ Augstākās tiesas 2012.gada 10.februāra spriedums lietā SKA-24/2012.

aktu galīgi noregulēta tiesiskā situācija paliktu nemainīga.¹¹ Tādēļ iestādei ir tiesības nelabvēlīgu administratīvo aktu atstāt spēkā arī tad, ja tiesību normas to neprasa. Proti, iestādei sakarā ar apstākļu maiņu parasti **nav pienākuma** atgriezties pie pagātnē noregulētas situācijas un to mainīt, atceļot tiesisko administratīvo aktu.

Plašākā nozīmē arī **atteikums izdot labvēlīgu administratīvo aktu** ir nelabvēlīgs administratīvais akts. Taču tā kā tas ir negatīvs (jo neizmaina tiesiskās attiecības), tam nav ilgstošas iedarbības un tā atcelšana neko tiesiskajās attiecībās nemaina. Situāciju var mainīt tikai labvēlīga administratīvā akta izdošana. Tāpēc, ja pēc atteikuma ir mainījušies tiesiskie vai faktiskie apstākļi, kas dod pamatu labvēlīga akta izdošanai, personai jāvēršas iestādē ar jaunu iesniegumu.

3.2. Labvēlīga tiesiska akta atcelšana

Tā kā **labvēlīga tiesiska** administratīvā akta adresāts vai trešā persona, kurai administratīvais akts ir labvēlīgs, **var palauties** uz šā akta pastāvēšanu, tā atcelšana ir pakļauta ierobežojumiem. Likums noteic četrus gadījumus, kad var atcelt tiesisku labvēlīgu administratīvo aktu.

Pirmkārt, tiesisku un labvēlīgu administratīvo aktu var atcelt tad, ja **tiesību norma** pieļauj tiesiska administratīvā akta atcelšanu. Daudzos likumos un citos **normatīvajos aktos ir paredzēti** administratīvā akta atcelšanas gadījumi. Turklāt dažas tiesību normas pieļauj administratīvā akta atcelšanu, turpretim citas noteiktos apstākļos prasa administratīvā akta atcelšanu.

No tiesību normas izrietošas atcelšanas iespējas gadījumā atcelšana ir pieļaujama tikai tiesību normas noteiktajos ietvaros un ievērojot atcelšanas jēgu un mērķi.

Tā piemēram, Augstākajai tiesai nereti ir nācies skatīt lietas, kur persona ir izslēgta no reģistra palīdzības saņemšanai dzīvokļa jautājumu risināšanā, pamatojoties uz likuma normu, atbilstoši kurai persona tiek izslēgta no palīdzības reģistra, ja zuduši apstākļi, kuri bijuši par pamatu šīs personas reģistrēšanai šajā reģistrā. Tiesa ne vienreiz vien ir konstatējusi, ka, kaut arī situācija ģimenē ir mainījusies, pēc būtības ģimenes apstākļi nav uzlabojušies un tāpēc nav pamata izslēgšanai no reģistra (tas nesaskan ar sociālās palīdzības mērķi).¹²

Otrais gadījums, kad var atcelt tiesisku un labvēlīgu administratīvo aktu, ir, ja administratīvais akts ietver tā **atcelšanas atrunu**. Ja atcelšanas atruna satur īpašus atcelšanas priekšnoteikumus, tad šiem priekšnoteikumiem jāiestājas.

Piemēram, Valsts civildienesta likumā noteikts, ka, ieceļot pretendentu ierēdņa amatā, iestādes vadītājs var noteikt pārbaudes laiku līdz sešiem mēnešiem. Norāde par pārbaudes laika noteikšanu šādā gadījumā ir administratīvā akta atcelšanas atruna. Iestājoties priekšnoteikumam – pārbaudes neizturēšana – ierēdņi var atcelt no amata.

Trešais gadījums, kad var atcelt tiesisku un labvēlīgu administratīvo aktu, ir, ja administratīvais akts izdots ar kādu citu nosacījumu un šis **nosacījums nav vispār izpildīts**, nav pienācīgi izpildīts vai nav laikus izpildīts. Vienīgais izpildāmais

nosacījums ir **uzdevums**. Tātad administratīvo aktu var atcelt, ja pienācīgi nav izpildīts uzdevums vai arī tas nav izpildīts noteiktajā termiņā.

Turklāt jāņem vērā, ja persona uzskata, ka nosacījuma iekļaušana administratīvajā aktā ir bijusi nepamatota, viņai tas jāapstrīd, vai arī pēc tam viņa vairs nevar iebilst – pēc apstrīdēšanas termiņa beigām administratīvais akts iegūst pastāvīgu spēku un uzdevums ir izpildāms pat tad, ja tas ir prettiesisks. Zaudējumus adresātam šādā gadījumā neatlīdzina, jo atcelšana bija atkarīga no viņa paša rīcības.

Vienlaikus jāņem vērā, ka uzdevumam jābūt pienācīgi paziņotam.

Augstākajā tiesā bija lieta, kurā pārsūdzēta būvatļaujas atcelšana. Atcelšana bija pamatota ar to, ka būvatļauja saturēja nosacījumu žoga būvniecību saskaņot ar kaimiņiem, bet pieteicēja to nebija izpildījusi. Tiesa konstatēja, ka pieteicējas un iestādes rīcībā esošie būvatļaujas eksemplāri ir atšķirīgi. Pieteicējas eksemplārā norādīta adrese „Pulkveža Brieža iela 58”, bet iestādes eksemplārā – „Pulkveža Brieža iela 58A”. Augstākā tiesa secināja, ka pieteicējai nebija paziņots nosacījums saskaņot žoga būvniecību ar 58A nama īpašnieku. Tiesa norādīja, ka personai nevar būt pienākums apzināties administratīvajā aktā neietverta nosacījuma pastāvēšanu.¹³

Savukārt gadījumā, kad nav izpildīts mazsvarīgs uzdevums, administratīvā akta atcelšana varētu pārkāpt samērīguma principu.

Nākamais gadījums, kad var atcelt tiesisku un labvēlīgu administratīvo aktu, ir, ja ir **mainījušies** lietas faktiskie vai tiesiskie **apstākļi**, kuriem pastāvēt administratīvā akta izdošanas brīdī, iestāde varētu šādu administratīvo aktu neizdot. Šādā gadījumā, atšķirībā no iepriekš minētajiem, lai atceltu administratīvo aktu, vienmēr ir jāizvērtē adresāta un/vai trešās personas **tiesiskā palāvība** uz administratīvā akta pastāvīgumu un sabiedrības un/vai trešo personu tiesiskā interese, lai administratīvais akts tiktu atcelts.

Ar **tiesisko apstākļu** maiņu saprot tādu **materiālo** tiesību normu grozīšanu, uz kuru pamatojoties, ir izdots sākotnējais administratīvais akts. Tiesu prakse maiņa nav uzskatāma par tiesisko apstākļu maiņu šā panta izpratnē.

Attiecībā uz tiesisko apstākļu maiņu jāatzīmē, ka tiesību normām, kas pasliktina personas stāvokli, **parasti** nav atpakaļejoša spēka. Personai ir jābūt iespējai plānot savu dzīvi, paļaujoties, ka tiesiskās situācijas izmaiņas nelabvēlīgi neietekmēs personas dzīvi. Ja uz personai labvēlīgu tiesisku administratīvo aktu attiecina tiesību normu, kas nebija spēkā laikā, kad administratīvais akts tika izdots (*ex post facto*), tas pārkāpj tiesiskās palāvības principu. Tomēr izņēmuma gadījumos sabiedrības interese labā iestādē **var atcelt** savu iepriekš izdoto labvēlīgu un tiesisko administratīvo aktu.

Faktiskie apstākļi ir jebkuri konkrētajā gadījumā novērtējami dzīves apstākļi, kas tiek ņemti vērā, izdodot administratīvo aktu. Par šādu apstākli var kalpot arī finanšu daudzums.

Ja attiecīgie apstākļi pastāvēja jau administratīvā akta izdošanas laikā, bet iestādei nebija zināmi, tas nav uzskatāms par apstākļu maiņu. Ja tas ir ietekmējis administratīvā akta saturu, administratīvais akts tadā gadījumā uzskatāms nevis par tiesisku, bet par prettiesisku (attiecīgi piemērojami 86.panta noteikumi).

¹¹ Sk., piemēram, Eiropas Savienības (Kopienų) Tiesas 2008.gada 12.februāra sprieduma lietā C-2/06 (Kempter pret Hauptzollamt Hamburg-Jonas) 37.punktu.

¹² Piemēram, Augstākās tiesas 2012.gada 9.marta spriedums lietā SKA-79/2012.

¹³ Augstākās tiesas 2012.gada 6.janvāra spriedums lietā SKA-37/2012.

Piemēram, kādā lietā iestāde prettiesiski bija piešķirusi personām nepilsoņa statusu, kaut arī viņas bija Armēnijas pilsoņi. Uzzinājusi šo faktu, iestāde bija atcelusi lēmumu. Pieteicēji sūdzībā norādīja, ka apgabaltiesa nepamatoti nepiemēroja normu, kas paredz termiņa ierobežojumu atcelt administratīvo aktu, ja mainījušies lietas tiesiskie un faktiskie apstākļi. Augstākā tiesa norādīja, ka administratīvā akta tiesiskums vai prettiesiskums atkarīgs no tā, vai administratīvais akts ir *objektīvi* atbilstošs vai neatbilstošs tiesību normām tā izdošanas brīdī. Tas, vai iestāde apzinās, ka izdod prettiesisku administratīvo aktu, nav noteicošais (parasti administratīvā akta izdošanas brīdī iestāde to *neapzinās*). Kā secināms no apgabaltiesas sprieduma, pārsūdzētie lēmumi bija prettiesiski jau no to izdošanas brīža.¹⁴

Faktisko vai tiesisko apstākļu maiņai ir jābūt tādai, ka, ja šie apstākļi **būtu pastāvējuši** administratīvā akta izdošanas brīdī, iestāde šādu administratīvo aktu **nebūtu izdevusi**. Mainījušies apstākļi, ja tie neattiecas uz situāciju, kas noreguleta ar administratīvo aktu, nevar būt par pamatu administratīvā akta atcelšanai. Iestādei cēloņsakarība (ja.., tad...) ir jāpierāda.

Nav būtiski tas, vai labumu guvējs administratīvo aktu jau ir izmantojis. Tas, vai labuma guvējs administratīvo aktu jau ir vai nav izmantojis, ir jāņem vērā, izdarot lietderības apsvērumus.

Sabiedrības intereses jeb leģitīmais mērķis var būt vērsti gan uz visas sabiedrības interešu un tiesību aizstāvību (ekonomiskās intereses, sociālais taisnīgums, sabiedriskā drošība, veselības un vides aizsardzība u.tml.), gan kādas sabiedrības grupas interešu un tiesību aizstāvību (piemēram, konkrēta autoceļa lietotāju intereses vai apkārtējo iedzīvotāju intereses, kuriem kādas licencētas darbības dēļ ir piesārņots ūdens).

Augstākajā tiesā ir bijušas vairākas lietas, kurās jāvērtē pašvaldību lēmumi, ar kuriem bija atceltas atļaujas spēļu zaļu atvēršanai. Lēmumi bija pamatoti ar argumentu, ka ir mainījušās tiesību normas, kas pieļauj atcelt jau iepriekš izsniegto atļauju spēļu zāles atvēršanai, ja azartspēļu organizēšana konkrētajā vietā rada būtisku valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju interešu aizskārumu. Katrā lietā tiesa pārbaudīja, vai pašvaldība pietiekami analizējusi apstākļus un pamatojusi savu lēmumu. Vairāki šādi lēmumi tika atcelti, jo tiesa secināja, ka iestādes norādītie apstākļi ir pārāk vispārīgi un atbilst jebkuras pilsētas teritorijas raksturojumam. Iestāde nebija norādījusi tādu apstākļu vai savus apsvērumus, kuru dēļ konkrētā vieta ir atšķirīga no citām līdzīgām vietām pilsētā. Azartspēļu un izložu likums aizsargā ne vien sabiedrības intereses, bet arī komersantu tiesības, kas veic attiecīga rakstura komercdarbību. Likuma mērķis nav pilnībā izskaust azartspēles, bet gan komersanta un sabiedrības intereses saskaņot. Tāpēc azartspēļu rīkošanas aizliegumam nav pietiekami vispārīgi atsaukties uz azartspēļu kaitīgo ietekmi un cilvēku klātbūtni attiecīgā vietā. Pašvaldības apsvērumiem ir jābūt konkrētās vietas apstākļos pietiekami precīzi pamatotiem, nevis vispārīgiem.¹⁵

Atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas praksei tiesiskā palāvība netiek aizsargāta gadījumā, ja adresāts faktisko vai tiesisko apstākļu maiņu neapšaubāmi varēja paredzēt.¹⁶

¹⁴ Augstākās tiesas 2008.gada 14.februāra sprieduma lietā SKA-24/2008.

¹⁵ Augstākās tiesas 2010.gada 14.oktobra spriedums lietā SKA-404/2010.

¹⁶ Craig P., De Burca G. EU Law. Text, cases and materials. Third edition. Oxford: University Press, 2003, p.383.

Ja ir mainījušies lietas apstākļi, bet administratīvā akta palikšana spēkā **neskar būtiskas** sabiedrības intereses, administratīvo aktu var atcelt **triju mēnešu** laikā no dienas, kad iestāde uzzināja par tā atcelšanas iespēju, bet ne vēlāk kā **viena gada laikā** no tā spēkā stāšanās dienas.

Administratīvā akta atcelšanas termiņš sākas pēc pilnīgas faktu uzzināšanas, neņemot vērā, vai iestāde par to ir vai nav izdarījusi attiecīgos tiesiskos secinājumus. Ja adresāts apgalvo, ka iestāde faktus ir zinājusi iepriekš, tad tas ir jāpierāda adresātam.

Ja ir **mainījušies** lietas faktiskie vai tiesiskie apstākļi, kuriem pastāvēt administratīvā akta izdošanas brīdī, iestāde varētu šādu administratīvo aktu neizdot, **un** administratīvā akta palikšana spēkā skar **būtiskas sabiedrības intereses**, administratīvo aktu var atcelt arī *bez termiņa ierobežojuma*. Taču jo **ilgāks** laiks ir pagājis no administratīvā akta spēkā stāšanās, jo lielāka ir adresāta palāvība, jo būtiskākam ir jābūt sabiedrības interešu aizskārumam, kura vārdā administratīvais akts tiek atcelts. Parasti šādu aktu var atcelt **tikai uz priekšu** (*ex nunc*).

Ja administratīvo aktu atceļ apstākļu maiņas dēļ, valsts (pašvaldība) **atlīdzina zaudējumus un personisko kaitējumu**, kas tam radies sakarā ar administratīvā akta atcelšanu.

Atlīdzināt zaudējumus iespējams ne tikai naudas vai mantas izteiksmē, bet arī atjaunojot iepriekšējo stāvokli vai citādi novēršot vai kompensējot nelabvēlīgās sekas.

Lēmums par atlīdzināšanu ir **administratīvais akts**, kurš kā patstāvīga daļa var būt iekļauts arī atceļošajā administratīvajā aktā. Atlīdzinājumam ir administratīvi tiesiska daba, tiesības uz to ir no iestādes vainas neatkarīgas tiesības *sui generis*.¹⁷ Lemjot par atlīdzinājumu, jāvērtē personas tiesiskās palāvības līmenis. Atlīdzināmi ir tikai tie zaudējumi, kas personai citādi (ja atceltais administratīvais akts vispār nebūtu izdots) nebūtu radušies. Par atlīdzinājumu iestāde un privātpersona var vienoties, noslēdzot administratīvo līgumu.

Tā kā ir iespējams gadījums, kad tiesisku labvēlīgu administratīvo aktu atceļ ar **atpakalejošu spēku**, tad labums, ko adresāts vai cita persona ir saņēmusi, pamatojoties uz šo administratīvo aktu, **labuma saņēmējam ir jāatdod** atpakaļ attiecīgajam publisko tiesību subjektam.

Augstākajā tiesā bija lieta, kurā pārsūdzēts iestādes lēmums, ar kuru zemniekam bija atcelts uz pieciem gadiem piešķirtais valsts atbalsts tāpēc, ka viņš trešajā gadā iesniegumam nebija pievienojis apliecinājumu, ka turpina apsaimniekot noteiktas zemes platības. Iestāde, pamatojoties uz likumu, lika atmaksāt visu iepriekš saņemto atbalstu arī par tiem gadiem, par kuriem nebija šaubu, ka lauki ir apsaimniekoti. Augstākā tiesa šaubījās par šāda lēmuma samērīgumu un uzdeva jautājumu Eiropas Savienības Tiesai. Eiropas Savienības Tiesa atzina attiecīgo regulējumu par atbilstošu¹⁸ un Augstākajai tiesai nācās atzīt, ka no zemnieka var atprasīt visu jau izmaksāto pabalstu.¹⁹

4. PRETTIESISKA ADMINISTRATĪVĀ AKTA ATCELŠANA

Prettiesiska administratīvā akta atcelšana galvenokārt kalpo tam, lai tiktu ievērots **tiesiskuma princips**. Tomēr labvēlīgo administratīvo aktu saņēmusi vai no adresātam nelabvēlīga administratīvā akta labumu guvusi trešā persona

¹⁷ Ārpus ierastā, pats par sevi (latīņu val.).

¹⁸ Eiropas Savienības Tiesas 2013.gada 7.februāra spriedums lietā C-451/11, Pusts.

¹⁹ Augstākās tiesas 2013.gada 15.marta spriedums lietā SKA-4/2013.

parasti var *paļauties uz tā pastāvēšanu*. Tādēļ, atceļot prettiesisku administratīvo aktu, ir īpaši, ja tas ir labvēlīgs, ir izdarāmi ar tiesiskās paļāvības un tiesiskās stabilitātes (noteiktības) principu saistīti apsvērumi.

Arī prettiesiska administratīvā akta atcelšana parasti ir **ricības brīvības** jautājums. Tas nozīmē, ka, pieņemot šādu lēmumu, iestādei jāizdara ricības brīvības apsvērumi atbilstoši APL 66.pantam. Lemjot par to, vai atcelt prettiesisku, bet labvēlīgu administratīvo aktu, vienmēr jāizvērtē *prettiesiskuma intensitāte*, kā arī jāsamēro sabiedrības intereses, kas prasa tiesiskuma ievērošanu, un privātās intereses, kas prasa tiesiskās paļāvības aizsardzību. Pirmās ne vienmēr ir noteicošās.

4.1. Adresātam nelabvēlīga prettiesiska administratīvā akta atcelšana

Likums neaizsargā tiesisku paļāvību uz prettiesiskiem nelabvēlīgiem administratīvajiem aktiem, tāpēc tādu administratīvo aktu var atcelt bez ierobežojumiem. Atcelšanu var izdarīt gan ar atpakaļejošu spēku (*ex tunc*), gan tikai uz priekšu (*ex nunc*). Turklāt, atceļot administratīvo aktu, iestāde pēc savas iniciatīvas var lemt arī par ar administratīvo aktu radīto seku novēršanu.

Tiesību literatūrā izteikts viedoklis, ka, kaut arī pirmā daļa piešķir iestādei ricības brīvību, parasti prettiesisks un nelabvēlīgs administratīvais akts ir jāatceļ.²⁰ Tas atbilst arī labas pārvaldības principam un privātpersonas tiesību ievērošanas principam.

Tomēr **tiesiskās noteiktības (stabilitātes, drošības) princips** prasa, lai ar administratīvo aktu galīgi noregulēta tiesiskā situācija paliktu nemainīga.²¹ Turklāt prettiesiska un nelabvēlīga akta palikšana spēkā var būt nepieciešama trešo personu interešu aizstāvēbai vai tā atcelšana radītu būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm.

4.2. Labvēlīga prettiesiska administratīvā akta atcelšana

Pamatproblema, kas rodas sakarā ar labvēlīga prettiesiska administratīvā akta atcelšanu, ir tā, ka rodas *konflikts starp tiesiskuma principu un sabiedrības interesēm*, kas prasa administratīvā akta atcelšanu, no vienas puses, un personas *tiesiskās paļāvības* uz administratīvā akta palikšanu spēkā aizsardzību un *tiesisko noteiktību (stabilitāti)*, no otras puses.²²

Administratīvo aktu nevar atcelt, ja labuma guvējs pamatoti ir paļāvies uz administratīvā akta pastāvīgumu un viņa paļaušanās, samērojot atcelšanas publisko interesi, ir aizsardzības vērtā. Tādējādi, lemjot par labvēlīga administratīvā akta atcelšanu, vienmēr ir izvērtējams:

- 1) vai personai ir radusies tiesiskā paļāvība;
- 2) vai tā ir aizsardzības vērtā;
- 3) vai administratīvā akta atcelšanas interese ir lielāka par personas tiesisko paļāvību.

APL 86.panta otrā daļā nosaka sešus gadījumus administratīvā akta atcelšanai. Pirmie četri gadījumi ir piemērojami tad, ja administratīvā akta adresāts nav vainojams pie administratīvā akta prettiesiskuma. Tādā gadījumā tā paļāvība ir tiesiska un tās aizsardzība ir izvērtējama.

²⁰ Sal.: Koutoupa-Rengakos E. Die Bestandskraft von Verwaltungsakten. Grām.: The procedure of administrative acts. European Review of Public Law. London: Esperia Publications Ltd., 1993, S. 299.

²¹ Sk., piemēram, Eiropas Savienības (Kopien) Tiesas 2008. gada 12. februāra sprieduma lietā C-2/06 (Kempter pret Hauptzollamt Hamburg-Jonas) 37.punktā.

²² Uz to norādījusi arī Eiropas Padomes administratīvo tiesību darba grupa//The administration and you. A handbook. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1996, p.31.

Pirmais gadījums, kad var atcelt labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu, ir, ja adresāts **nav izmantojis tiesības**, kuras administratīvais akts apstiprina vai piešķir. Šādā gadījumā var teikt, ka administratīvais akts nav „iedarbināts”. Izmantošana nozīmē ne tikai saņemtās naudas iztērēšanu vai labuma reālu izmantošanu, bet arī noteiktu darbību veikšanu, kas nebūtu veiktas, ja administratīvais akts nebūtu izdots.

Kādā lietā tika skatīts lēmums, ar kuru bija atcelts administratīvais akts par pašvaldībai piederošo nekustamo mantu atsavināšanu. Lēmums bija pamatots ar apstākli, ka zemesgabals atrodas dabas parka dabas lieguma zonā, tādēļ pastāv aizliegums šīs teritorijas privatizācijai, tāpēc lēmums bija prettiesisks, turklāt adresāti nav izmantojuši tiem no lēmuma izrietošās tiesības. Administratīvā tiesa atzina to par atbilstošu pamatojumu.²³

Otrais gadījums, kad var atcelt labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu, ir gadījums, kad **tiesību norma paredz administratīvā akta atcelšanu**. Ja atcelšana paredzēta tiesību normā, tiek prezumēts, ka persona to zina un viņai nepastāv aizsargājama tiesiskā paļāvība vai cerība uz to, ka tiesību norma netiks piemērota.

Kā piemēru var minēt Imigrācijas likumu²⁴, kura 16.panta otrajā daļā noteikts, ka „izsniegto ilgtermiņa vīzu anulē, ja šā panta pirmajā daļā minētie nosacījumi ir pastāvējuši vīzas izsniegšanas brīdī, bet konstatēti pēc vīzas izsniegšanas..” Tādējādi no normas saprotams, ka administratīvā akta prettiesiskums pastāvējis jau tā izdošanas brīdī un tad, kad tas ir konstatēts, administratīvais akts ir atceļams.

Trešais gadījums, kad var atcelt labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu, ir gadījums, kad administratīvais akts ietver **atcelšanas atrunu**. Ja administratīvajā aktā ietverta atcelšanas atruna, tā adresāta tiesiskā paļāvība parasti nav vērtējama, jo adresātam, ja vien nepastāv kādi īpaši apstākļi, bija jārēķinās ar attiecīgā administratīvā akta atcelšanu.

Ceturtais gadījums, kad var atcelt labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu, ir gadījums, kad administratīvā akta palikšana spēkā **skar būtiskas sabiedrības intereses**. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja administratīvais akts paliktu spēkā, ar lielu varbūtību iestātos sabiedrības interesēm vai atsevišķiem tās locekļiem būtiskas nelabvēlīgas sekas. Šīs sekas iestādei atcelšanas lēmumā ir jānorāda. Turklāt jābūt samērotām sabiedrības interesēm ar administratīvā akta adresāta tiesisko paļāvību.

Piemēram, iestāde 2006.gada decembrī, izskatot uzņēmuma iesniegumu, pieņēma lēmumu par augu cigarešu „Honeyrose” reģistrēšanu veselību ierīcinošas preces statusā un izsniedza Veselības veicināšanas ierīces/preces reģistrācijas apliecību ar derīguma termiņu līdz 2007.gada decembrim. Taču pēc dažiem mēnešiem iestāde saņēma Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centra vēstuli, kurā bija norādīts, ka kaitējums, kas rodas no herbālo (augu) cigarešu degšanas rezultātā radītām vielām (tvana gāze, darva u.c.), ir ļoti nopietns, jo šīs vielas ir sasmilstības un mirstības cēlonis no tādām slimībām kā sirds asinsvadu slimības, insults, audzēji un citas. Tāpēc iestāde secināja, ka iepriekš minētā lēmuma palikšana spēkā skar sabiedrības intereses paļauties uz to, ka aptieku tīklā

²³ Augstākās tiesas 2011.gada 18.aprīļa spriedums lietā SKA-82/2011.

²⁴ Imigrācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, nr. 169, 20.11.2002.

netiek realizētas veselībai bīstamas preces, un pieņēma lēmumu, ar kuru atcēla reģistrāciju. Administratīvā tiesa izvērtēja personas tiesisko palāvību iepretim sabiedrības interešu guvumam un atzina iestādes lēmumu par tiesisku.²⁵

Atbilstoši likumam adresātam ir tiesības saņemt zaudējumus, kuri radušies tādēļ, ka iestāde rīkojās nepareizi, bet šī persona darbojusies, ļaujoties uz administratīvā akta turpmāku pastāvēšanu.

Arī iepriekš minētajā lietā komersants pieprasīja atlīdzināt neiegūto peļņu vairāk kā 100 tūkstošu eiro apmērā, bet tiesa noraidīja arī šo prasījumu, jo konkrētajā lietā pieteicējs nebija norādījis iestādei, kādi mantiskie zaudējumi tai ir nodarīti un uz kādiem ekonomiskiem aprēķiniem tie balstīti. Tiesa norādīja, ka veselību veicinošas preces statusa anulēšana augu cigaretēm neierobežoja pieteicēja tiesības izplatīt tās Latvijā un neliedza pieteicējam turpināt šī produkta izplatīšanu citās tirdzniecības vietās. Pieteicējam bija iespējas veikt saprātīgas darbības, lai pasargātu sevi no zaudējumiem, piemēram, meklēt citas tirdzniecības vietas produkta izplatīšanai. Savas darbības nepārkarāšana un citu tirdzniecības vietu nemeklēšana ir galvenais cēlonis negūtai peļņai, līdz ar to pieteicējam nav tiesību uz zaudējumu atlīdzību negūtās peļņas veidā.²⁶

Iespējami arī citi prettiesiska labvēlīga administratīvā akta atcelšanas gadījumi. Piemēram, prettiesisku labvēlīgu administratīvo aktu var atcelt, ja tā adresāts ir vērsies ar lūgumu atcelt šādu administratīvo aktu. Iestādes Latvijā nereti to izmanto, prasot adresātam uzrakstīt iesniegumu. Īsti korekti tas nav, bet no tiesību viedokļa ir pieļaujami.

4.3. Labvēlīga prettiesiska administratīvā akta atcelšana, ja adresāts pie prettiesiskuma ir vainojams

APL 86.panta otrās daļas 4. un 5.punktā atrunāti gadījumi, kad personai tiesiskās palāvības nav vai tā nav aizsargājama.

Pirmais no šādiem gadījumiem ir **adresāta darbību prettiesiskums**. Administratīvo aktu var atcelt, ja adresāts administratīvā akta izdošanu panācis ar apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu, kukuļošanu, spaidiem, draudiem vai citām prettiesiskām darbībām. Darbību uzskaitījums nav izsmelšošs. Ja iestāde norāda kādu citu darbību, tai ir jāpierāda, ka tā ir prettiesiska. Iepriekšminētās darbības parasti attiecināmas arī uz adresāta pilnvaroto pārstāvi, kā arī tiesību nodevēju (piemēram, mantojuma atstājējs).

Lai varētu apgalvot, ka adresāts administratīvā akta izdošanu panācis, nepieciešama apzināta, mērķtiecīga darbība, kura vērstā uz administratīvā akta izdošanu. Netiša darbošanās nav panākšana, tādā gadījumā palāvība ir tiesiska. Ir pietiekami, ka labuma guvējs administratīvā akta izdošanu ir panācis ar uzvedināšanu vai piepalīdzēšanu. Negodprātība nozīmē vainojamu iestādes maldināšanu, lai ietekmētu tās gribas izteikumu. Piemēram, nereti personai ar parakstu jāapliecina, ka ziņas ir patiesas. Ja ziņas izrādās nepatiesas, arī to var uzskatīt par nepatiesu ziņu sniegšanu. Tomēr, ja iestādes sastādītais dokuments, ko persona ir parakstījusi, ir nesaprotams vai grūti uztverams, personu nevar vainot nepatiesu ziņu sniegšanā. Tas pats attiecas uz gadījumu, kad iestāde ir veicinājusi nepatiesu ziņu sniegšanu.

Prettiesiskajām darbībām ir jābūt cēloniskā sakarībā ar administratīvā akta izdošanu, jābūt ietekmētām tā saturam. Tāds, piemēram, ir gadījums, kad iestāde, ja tās rīcībā būtu pareizas ziņas, administratīvo aktu nemaz nebūtu izdevusi.

²⁵ Augstākās tiesas 2012.gada 13.janvāra spriedums lietā Nr.SKA-42/2012.

²⁶ Ibid.

Niecīgām neprecizitātēm nav nozīmes. Ja iestāde administratīvo aktu būtu izdevusi arī bez attiecīgā dokumenta, 86.panta 4.punkts nav piemērojams.

Piemēram, kādā lietā Lauku atbalsta dienests bija nolēmis, ka zemnieku saimniecība nepamatoti ir saņēmusi atbalstu, jo īpašnieks viltojis rakstveida nomas līgumu. Taču tiesa secināja, ka zemnieku saimniecībai bija tiesības izmantot zemi, pamatojoties uz mutvārdu vienošanās pamata. Pieteicēja bija iesniegusi nepatiesas ziņas tikai par to, ka zemes nomas līgums ir noslēgts rakstiski, lai gan patiesībā līgums bija noslēgts mutvārdos. Pieteicējas sniegtās nepatiesās ziņas neietekmēja tās tiesības saņemt atbalstu. Pieteicēja nebija iesniegusi tādas ziņas, kas nepamatoti ļāvušas saņemt atbalstu.²⁷

Ja kukuļošanas faktu konstatē iestāde, tai par šo faktu ir jāziņo izmeklēšanas iestādei. Ja kriminālprocess ir ierosināts, iestāde var iepazīties ar lietas materiāliem, tomēr secinājumi krimināllietā iestādei nav saistoši – nav nepieciešams, lai persona tiktu atzīta par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir pietiekami, ka iestādes rīcībā ir pierādījumi par prettiesiskajām darbībām.

Ja administratīvais akts iegūts adresāta darbību prettiesiskuma dēļ, iestāde izvērtē adresāta veikto darbību prettiesiskumu un atceļ šo administratīvo aktu ar tā izdošanas dienu. Kaut arī otrās daļas pirmais teikumā ietvertais vārds „var” norāda uz to, ka arī šāda akta atcelšana ir brīvais akts, rīcības brīvība attiecas tikai uz darbību prettiesiskuma pakāpes izvērtēšanu. Parasti šādu aktu atceļ ar atpakaļejošu spēku. Tikai izņēmuma gadījumā, ja atcelšana ir acimredzami nesamērīga, šādu administratīvo aktu var atcelt tikai uz priekšu vai neatcelt vispār.

Adresātam ir arī pienākums atlīdzināt attiecīgajam publisko tiesību subjektam (valstij, pašvaldībai) to, ko viņš no tā ir ieguvis, pamatojoties uz prettiesisko administratīvo aktu. Ja administratīvais akts ir atcelts ar atpakaļejošu spēku (ar izdošanas dienu), tā darbībai ir retroaktīvs spēks arī attiecībā uz adresāta iegūtajiem labumiem (naudu, zemi, dzīvokli u.c.).

Otrs gadījums, kad tiesiskā palāvība nav aizsargājama, ir gadījums, kad administratīvā akta prettiesiskums ir tik acimredzams, ka akta adresāts to **varēja un viņam to vajadzēja apzināties**.²⁸

Tiesisko apstākļu „vajadzēja apzināties” formulējums tādēļ, ka apstākļi, ka adresāts par administratīvā akta prettiesiskumu zināja, ir grūti pierādāms. Iekļautais formulējums pēc būtības atbilst vācu likuma formulējumam „neapzinājās rupjas neuzmanības dēļ”. Taču to izvērtējot, ir jāizvērtē arī objektīvi standarti, kas balstās uz sociālām normām, personas izglītību un tml.

Piemēram, kādā lietā bija pārsūdzēts lēmums, ar kuru atcelts rīkojums daļā par atlaišanas pabalsta izmaksu vienas mēnešalgas apmērā (pieteicējai bija izmaksāts pabalsts divu mēnešalgu apmērā, bet likums paredzēja viena mēneša apmēra pabalstu). Tiesa secināja, ka tā kā pieteicēja bija bijusi personālvadības nodaļas vadītāja, viņa nevarēja nezināt, ka

²⁷ Augstākās tiesas 2012.gada 5.jūlija spriedums lietā SKA-214/2012.

²⁸ Vācijas likuma 48.pantā tas ir noformulēts nedaudz citādi: labuma guvējs apzinājās administratīvā akta prettiesiskumu vai to neapzinājās rupjas neuzmanības dēļ. Savukārt Eiropas Padomes administratīvo tiesību darba grupa norādījusi, ka prettiesisku administratīvo aktu var atcelt tad, kad personai tiesiskā palāvība nav aizsargājama, piemēram, persona zināja vai tai pamatoti (reasonably) vajadzēja zināt par administratīvā akta prettiesiskumu.//The administration and you. A handbook. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1996, p. 32.

lēmums ir prettiesisks.²⁹ Savukārt kādā citā lietā, kurā bija pārsūdzēta būvatļaujas atcelšana, apgabaltiesa bija norādījusi, ka tā kā būvatļauja pieteicējai izsniegta, neievērojot tiesību normu prasības, bet pieteicējai jāzina spēkā esoši likumi, tad pieteicēja ir līdzatbildīga par būvniecības neatbilstību tiesību normu prasībām. Tiesa bija uzskatījusi, ka tiesiskuma princips prevalē pār tiesiskās palāvības principu un būvatļauja anulēta pamatoti.³⁰ Augstākā tiesa nepiekrita šim vērtējumam, norādot, ja ikvienā gadījumā, kad administratīvais akts izrādās prettiesisks, personas tiesiskā palāvība tiktu noraidīta ar to iemeslu, ka personai pašai jāzina normatīvie akti, nāktos secināt, ka tiesiskā palāvība uz administratīvo aktu vispārīgi nemaz netiek aizsargāta. Tāpēc tiesai ir jānoskaidro, cik šo normu piemērošana bija skaidra un līdz ar to – cik aizsargājama ir personas tiesiskā palāvība uz administratīvo aktu, ko būvvalde izdevusi.³¹

²⁹ Augstākās tiesas 2012.gada 5. novembra spriedums lietā SKA-558/2012.

³⁰ Administratīvās apgabaltiesas 2012.gada 2.aprīļa spriedums lietā A42412105.

³¹ Augstākās tiesas 2012.gada 20.decembra spriedums lietā SKA-595/2012.

Speciālās tiesību normās vai Eiropas Savienības tiesību normās var būt noteikti individuāli nelabvēlīgāki noteikumi. It īpaši tas attiecas uz prettiesiski saņemtu valsts atbalstu.

Administratīvā procesa likumā nav noteikt termiņš akta atcelšanai iepriekšminēto gadījumu dēļ. Ja tas nav noteikts speciālajās tiesību normās, iestāde drīkst izmantot savas pilnvaras un atcelt administratīvo aktu saprātīgā termiņā. Saprātīgais termiņš nosakāms, ņemot vērā sabiedrisko interešu nozīmīgumu, administratīvā akta prettiesiskumu, privātpersonas darbības un citus apstākļus.

Augstākā tiesa norādīja – ja piemērojami normatīvie akti nenosaka termiņu nepilsoņa statusa atcelšanai, nebūtu taisnīgi uzskatīt, ka šis termiņš tādā gadījumā ir neierobežots. Tiesas ieskatā šādā gadījumā piemērojami vispārējie tiesību principi. Laiks, kas pagājis no administratīvā akta izdošanas, var ietekmēt sabiedrības un adresāta interešu savstarpējo izvērtējumu – jo ilgāks laiks kopš administratīvā akta izdošanas ir pagājis, jo tiesiskā palāvība ir vairāk aizsargājama.³²

³² Augstākās tiesas 2008.gada 14.februāra spriedums lietā SKA-24/2008.

Dr. iur. Jānis NEIMANIS

LU Juridiskās fakultātes asociētais profesors,
Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senators

TIESĪBAS UN TIESISKĀ REALITĀTE: „NEEJOŠA MOPĒDA” GADĪJUMS

Šā gada oktobra beigās plašsaziņas līdzekļi¹ informēja par kādu gadījumu, kurā cilvēkam tika atteikta sociālā palīdzība, jo viņa īpašumā ir neejošs mopēds, tādējādi palīdzības prasītājs neatbilstot sociālās palīdzības saņēmēja statusam. Rakstā tika norādīts uz situācijas absurdu, vienlaikus izsakot vāju cerību, ka sociālās palīdzības noteikumi varbūt būtu jāgroza. Tas vedināja mani apskatīt šo gadījumu detalizētāk.²

Sociāli atbildīgas valsts princips pamato *sociālās palīdzības pienākumu*. Sociāli atbildīgas valsts pienākums ir palīdzēt smagās grūtībās nonākušiem, lai tie varētu nodrošināt vismaz cilvēciskas pamatvajadzības. Būtībā tā ir ētiska izpalīdzības vērtība, kura pazīstama cilvēcei jau kopš tās sākuma.

Sociālās palīdzības sniegšanas pamatā ir personas *patiesa vajadzība* pēc šādas palīdzības. Tādēļ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 5.panta pirmā daļa noteic, ka sociālo palīdzību sniedz, pamatojoties uz viņa *mantas novērtējumu*.

Sociālo palīdzību sniedz, ievērojot *subsidiaritātes principu*. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9. panta pirmā daļa noteic, ka sociālās palīdzības sniegšana ir pašvaldību uzdevums. Palīdzību sniedz tā pašvaldība, kuras teritorijā dzīvo cilvēks, kuram nepieciešams atbalsts, vadoties pēc pašas noteiktas mantiskā stāvokļa novērtējuma mērauklas.³

Vērtējot mantisko stāvokli, ņem vērā ne tikai cilvēka ienākumus, bet arī īpašumus.

Rīgas domes 2013.gada 15.janvāra saistošo noteikumu Nr.202 „Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā” 12.punkts noteic:

„Izvērtējot klienta materiālo resursu atbilstību trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes (personas) statusam un tiesības saņemt pabalstus, papildus normatīvajā aktā par kārtību, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par trūcīgu, noteiktajam par īpašumu netiek uzskatīts:

12.1. ģimenes (personas) īpašumā esoša viena airu laiva, vieglā automobiļa piekabe un viens vieglais automobilis, kas nav jaunāks par 10 gadiem, nav iegādāts trīs mēnešu laikā pirms pabalstu pieprasīšanas vai sociālās palīdzības saņemšanas laikā, un viens velosipēds katram ģimenes loceklim;

12.2. viena garāža viena transportlīdzekļa novietošanai, ja ģimenei (personai) pieder automobilis, kurš atbilst šo saistošo noteikumu 12.1.apakšpunktā minētajiem kritērijiem, un ja garāžā netiek veikta saimnieciskā darbība, tā netiek izīrēta vai iznomāta;

12.3. ģimenes, kurā aug bērns invalīds, īpašumā esošs viens vieglais automobilis;

12.4. personas, kurai ir Veselības un darbspēju ekspertīzes

ārstu komisijas izsniegts atzinums par medicīnisko indikāciju noteikšanu speciāli pielāgota vieglā automobiļa iegādei, īpašumā esošs speciāli pielāgots vieglais automobīlis;

12.5. nekustamais īpašums vai tā daļa, kas pieder klientam vai kādam no viņa ģimenes locekļiem un kur dzīvo ģimenes locekļu pirmās pakāpes radnieki, kuriem nepieder cits nekustamais īpašums.”⁴

Kā redzams no mantisko priekšmetu uzskaitījuma, tajā nav norādīts mopēds. Tādējādi formālloģiski var secināt, ka mopēds ietilpst sociālās palīdzības pieprasītāja īpašumā, no kura pārdošanas pieprasītājs pats vispirms varētu segt savas pamatvajadzības un tikai pēc tam būtu tiesīgs prasīt palīdzību. Tomēr formālā loģika, kas balstīta tikai jēdzienu sakritībā, nav derīga tiesību piemērošanā.

Ikvienam tiesību piemērotājam ir jāievēro, ka tas, ko viņš lasa kā likumu (plašākā nozīmē), patiesībā ir tikai tiesību teksts, bet tiesību norma ir paslēpta aiz šī teksta. Valoda, vēl jo vairāk – rakstu valoda, ir ierobežots domas nodošanas veids, kas neizbēgami rada vajadzību pārdomāt, kāda doma, ideja, vērtība ir paslēpta aiz šī teksta, vajadzību domāt, kāds ir tiesību normas saturs.⁵ Piemēram, tikai formālloģiski raugoties, par īpašumu 12.punkta izpratnē nebūtu uzskatāms dārgs un sens zīmola auto.

Vērtējot 12.punkta jēgumu un sistēmu, secināms, ka 12.punkts atspoguļo uzskatu, ka arī vistrūcīgākajam cilvēkam var būt kāda manta un viņš nav jāspiež šo mantu pārdot, lai tiešām pierādītu, ka pats cilvēks sev mantiski ienākumus vairs nevar nodrošināt. Piemēram, cilvēkam nav jāpārdo savs dzīvoklis, lai pretendētu uz dzīvokļa pabalstu.

Šajā mantas sarakstā minēts nekustamais īpašums un transporta līdzekļi. No uzskaitīto priekšmetu kopuma secināms, ka pašvaldība izvirza *samērā zemas* prasības palīdzības prasītājam: tam var piederēt paveca automašīna, garāža, airu laiva, pat velosipēds katram ģimenes loceklim. Tādējādi pieļauts, ka palīdzības saņēmējam var būt gan savs mājoklis, gan savs transports (arī samērā nesen iegādāts) un tas neietekmēs viņa izredzes uz sociālo palīdzību.

Transporta un nekustamā īpašuma norādes vedina domāt, ka šis noteikums visticamāk nav attiecināms uz pavisam trūcīgu cilvēku, kuram nepieder nekas, kā vienīgi apģērba kārta, kas tam mugurā, un kura mantiskās grūtības ir ilglaičīgas. Būtībā šādam gadījumam šis regulējums nav aktuāls.

Tādējādi norma attiecas uz citu gadījumu. Likumdevējs (pašvaldība) pieļāvusi, ka arī Rīgas vidusmēra iedzīvotājs var pēkšņi nonākt ekonomiskās grūtībās. Un tad cilvēkam ir aktuāli, ka viņam tikai tā dēļ netiek likts atvadīties no sava pārvietošanās līdzekļa (lai arī mēs teiktu – tā ir ērtība, nevis pamatvajadzība).

Ievērojot normas tapšanas priekšvēsturi – 2009.–2011. gada ekonomiskās grūtības – tas kļūst skaidrāk saprotams. Papildus jāievēro, ka kazuistiks mantas uzskaitījums ir maldinošs un noved pie neadekvātām sekām, ja to piemēro kazuistiski. Piemēram, likumdevējs pats atzinis, ka ilgstoši dažādas mantas piederība tika uzskatīta par tādu cilvēka mantu, no kuras viņš varētu pats nodrošināt savas vajadzības, piemēram, apķīlātas daļas vai akcijas, daļas vai

akcijas maksātspējīgā uzņēmumā, taču tas bijis nepareizi no sociālās palīdzības vajadzības viedokļa (skat. pašvaldības noteikumu anotāciju).

Normas sistēmas un jēgas meklējumi mums norāda, ka, saprātīgi raugoties, 12.punkta tvērumam ir jāattiecas arī uz citu transporta līdzekli, kuru cilvēks, kas nonācis smagās grūtībās, izmanto savā ikdienā un ko nevar pierēķināt luksusa mantām (jahta, jauns auto, motocikls u.tml.). Tādējādi šajā punktā būtu ietverams arī mopēds. Tas secināms, izmantojot argumentu par apjomu.

Tā kā norma attiecas uz samērā labā mantiskā situācijā esošiem cilvēkiem, kuri nonākuši īslaicīgās ekonomiskās grūtībās, vēl jo vairāk tai būtu jāattiecas arī uz ilglaicīgās mantiskās grūtībās esošiem cilvēkiem.

Papildus tam, jāievēro arī šeit iepriekš minētais sociālās palīdzības pamatprincips – sociālo palīdzību sniedz, pamatojoties uz mantas novērtējumu. Tas nozīmē, ka lēmuma pieņēmējam ir *pienākums vērtēt* mantisko stāvokli.

Princips ir orientieris, vērtējuma mēraukla, vērtība, kuras satura noteikšana un faktiskas iedarbības piešķiršana tai ir tiesību piemērotāja tiešs uzdevums. Tā tiesību piemērotājam jāievēro, ka sociālo palīdzību sniedz tikai tam, kam tā vajadzīga. Bet konkrētu priekšmetu uzskaitījums ir tikai orientieris, kā izvērtēt kāda īpašuma ietekmi uz vajadzības pastāvēšanu. Tas nav šķērslis novērtēt faktisko situāciju un piemērot normas tā, lai pēc iespējas efektīvāk tiktu sasniegta šī principa iedarbība, t.i., ka sociālā palīdzība nonāk pie tiem, kam tā vajadzīga.

Lai arī pašvaldības iestādes izdarītais formālloģiskais secinājums atbilst tiesību teksta burtam, tomēr tas neatbilst tiesību normai.

Kopsavilkumā jāsecina: lai tiesību piemērošana neatgādinātu „neejošu mopēdu”, jāievēro, ka tiesiskā realitāte ir atkarīga no tiesību piemērotāja – vai tas atpazīst tiesības jeb tikai tiesību ārējo čaulu (rakstīto vārdu). Tiesību princips kalpo par labu orientieri tiesību normas noskaidrošanā un pilnīgas efektivitātes piešķiršanā.

*Raksts publicēts žurnālā „Jurista Vārds”
2013.gada 19.novembrī (Nr.47)*

¹ Neejoša mopēda dēļ pensionāram atsaka sociālo palīdzību. Publicēts: http://tvnet.lv/zinas/latvija/484594-neejosa_mopeda_del_pensionaram_atsaka_socialo_palidzibu [skatīts 31.10.2013.]

² Lai arī kā tiesnesim man ir liegts sniegt savu viedokli par konkrētu lietu un tās iznākumu, jo tā varētu vēlāk nonākt uz mana darba galdā, tomēr šoreiz nevarēju palikt malā kā tiesību metodoloģijas docētājs Latvijas Universitātē. Man arī nav zināmi visi konkrētās lietas apstākļi, tādēļ šeit sniegta vienīgi tiesību normas piemērošanas analīze, ievērojot šo vienu faktisko apstākli.

³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33.panta otrā daļa. Valsts noteic minimālo mantiskā stāvokļa novērtējumu (sk. 33.panta pirmo daļu).

⁴ Rīgas domes 2013.gada 15.janvāra saistošie noteikumi Nr.202 „Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā”. Latvijas Vēstnesis, 21.01.2013., Nr.14.

⁵ Savā ziņā tiesību piemērotājam ir jāatceras tas laiks, kad viņš, skolā iedams, rakstīja sacerējumus un, latviešu literatūras skolotājas mudināts, mēģināja aiz R. Blaumaņa „Indrāni” teksta saskatīt kaut ko vairāk par vienkāršu ošu gatves nociršanu.

V LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE

Latvijas Tiesnešu konferencē 2013. gada 1. novembrī piedalījās 360 no 559 rajona (pilsētas) un to zemesgrāmatu nodaļu, apgabaltiesu un Augstākās tiesas tiesnešiem.

Konferencē pārskatu sniedza Tieslietu padomes priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs un tiesnešu pašpārvaldes institūciju vadītāji.

Tieslietu ministrija sniedza pārskatu par tiesu darbību pēc 2013. gada 13. jūnija grozījumiem likumā „Par tiesu varu”.

Konferences otrajā daļā tiesneši noklausījās Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja ziņojumu par Eiropas Cilvēktiesību tiesas aktualitātēm saistībā ar Latvijas tiesu darbu un iepazinās ar pētījumu par korupcijas uztveri tiesu darbībā,

ko pēc Tieslietu padomes pasūtījuma veikuši Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieki sadarbībā ar SIA „Socioloģisko pētījumu centrs”.

Konferences trešajā daļā Augstākā tiesa sadarbībā ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti tiesnešiem piedāvāja praktiska satura ievirzes – psiholoģijā, komunikācijā ar medijiem, latviešu valodas praksē un latīņu valodas izmantošanā.

Šajā Augstākās tiesas Biļetenā publicējam amatpersonu uzrunas Tiesnešu konferencē, kā arī nolasītos referātus vai rakstus, kas sagatavoti speciāli Biļetenam par tēmām, par ko tika referēts Tiesnešu konferencē.

Uz gada lielāko tiesnešu pasākumu Latvijas Universitātes Lielajā auļā pulcējušies tiesneši no visām tiesām un zemesgrāmatu nodaļām, Goda tiesneši, Satversmes tiesas tiesneši un Tieslietu padomes locekļi

Pirmajā rindā no kreisās: tieslietu ministrs Jānis Bordāns, Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks Pēteris Dzalbe un Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs

Pirmajā rindā no kreisās: Tieslietu ministrijas valsts sekretārs Mārtiņš Lazdovskis, Augstākās tiesas Goda tiesnesis Pāvels Gruzīņš, ģenerālprokurors Ēriks Kalnmeiers, Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētāja Ilma Čepāne un Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs Jānis Grīnbergs

Latvijas Tiesnešu mācību centra Atzinības rakstu saņem Augstākās tiesas senators Valerijans Jonikāns (1), senatore Veronika Krūmiņa (2), Rīgas apgabaltiesas tiesnesis Juris Stukāns (3)

Konferences sekretārs Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnesis Zigmants Dundurs un konferences vadītājs Rīgas apgabaltiesas tiesnesis Valdis Vazdiķis

Pirmajā rindā no kreisās: Satversmes tiesas priekšsēdētājs Gunārs Kūtris un priekšsēdētāja vietniece Aija Branta, Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs Zigmants Gencs un senatori Kalvis Torgāns, Anda Vītola, Vanda Cīrule, Valerijs Maksimovs, Mārīte Zāgere

1. UZRUNAS, ZIŅOJUMI

KO SOKRĀTS SACĪTU PAR ANONIMIZĒTO NOLĒMUMU DATUBĀZI?

Dr. iur. Kristīne STRADA-ROZENBERGA

Latvijas Universitātes
Juridiskās fakultātes dekāne

Cienītās klātesošās un godātie klātesošie! Tiesneses un tiesneši!
Man kā Latvijas Universitātes
Juridiskās fakultātes pārstāvei

kārtējo reizi ir prieks sveicināt Jūs šeit – mūsu Alma mater Jūsu gadskārtējā konferencē, kura nu jau ierasti tiek organizēta un atbalstīta no mūsu – Juridiskās fakultātes – puses.

Kopš mūsu pagājušās tikšanās ir pagājis atkal viens gads. Atskatoties uz šo gadu, jāatzīst, ka tas bijis visai vētrains, nesis būtiskas izmaiņas – nemitigie likumu grozījumu plūdi nav mazinājušies – atceramies vien apjomīgos grozījumus Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā, krasi nav mainījusies nedz politiķu, nedz sabiedrības attieksme un uzticība tiesu varai. Ir aizritējis vienkāršs kārtējais gads.

Iespējams, šis gads paliks atmiņā ar mūsu dzīves digitalizācijas kārtējo pasākumu – tiesu nolēmumu anonimizētas datubāzes izveidi un „iedarbināšanu”. Šajā aspektā tiesnešiem un tiesu darbiniekiem ir bijis daudz kas sakāms un iebilstams. Nevar nepieņemt tiesu darbinieku sašutumu, tai pat laikā nevar nepievienoties arī tam, ka šāda datubāze ir nepieciešama. Atklāts tikai paliek jautājums, kas šo bāzi veido, kāda tā ir. Jo tieši šīs bāzes kvalitātes jautājums, t.i., cik tā būs saprotama, ērta, pārskatāma jeb, citiem vārdiem sakot, draudzīga un noderīga lietotājam, lielā mērā attaisnos vai neattaisnos tās pastāvēšanu. Šeit savukārt jāsaprot, kāpēc šāda datubāze bija nepieciešama – vai tikai kārtējā ķeksīša pēc, lai kāds politiķis pirmsvēlēšanu vai starpvēlēšanu runās spētu pateikt, ka, lūk, tieši viņi ir panākuši tiesu darba caurskatāmību. Vai arī šāda bāze izveidota ar patiesu mērķi sekmēt stabilas, prognozējamās tiesu prakses veidošanu un attīstību. Šādā gadījumā, domāju, visi man piekritīs, te vieta būtiskai pilnveidei.

Dažādas datubāzes, informācijas tehnoloģiju ienākšana citās jomās uzdod jautājumus. Vai vairumam no mums patiek jaunās informācijas tehnoloģijas? – nē, vairums no mums tās, iespējams, nesaprot, tās šķiet nevajadzīgas un dažkārt pat bīstamas. Īpaši, ja šajās datubāzēs var sekot mūsu teiktajam, runātajam, rakstītajam – mūsu darbam. Vai tā tas ir bijis tikai tagad? – nē. Un šai nepatikai ir ne tikai subjektīvs raksturs (bailes no kritikas u.tml.), kas, iespējams, nebūtu attaisnojams, bet arī citi, dziļāki pamati.

Šeit vietā neliels pārstāsts no 2012.gada sākumā lasītā raksta par informācijas tehnoloģijām un morālajām vērtībām, publicēta Stanfordas Filozofijas digitālajā brīvpieejas enciklopēdijā, ko jau izmantoju Eiropas valstu apelācijas tiesu priekšsēdētāju un virsprokuroru sanāksmē, runājot par IT nozīmi jurisprudencē.

Situācija, ka dominējošais sabiedrības vairākums pāriet

uz citu informācijas fiksēšanas, apstrādes un ieguves formu, vienmēr ir bijusi morāli strīdīga. Tā, piemēram, Sokrāts dzīvoja pārejas laikā no lielā mērā mutvārdu tradīcijas uz tā laika jaunāku informācijas tehnoloģiju, proti – vārdu pierakstīšanu un rakstiskās informācijas savākšanu uz ruļļiem un grāmatās. Sokrāts bija pretinieks vārda fiksācijai rakstveidā, un viņš nekad neko nav uzrakstījis par sevi. Ironiski, ka Sokrāta argumentus pret vārdu rakstisku fiksēšanu mēs zinām tikai tāpēc, ka viņa students Platons ignorēja savu skolotāju un to uzrakstīja kādā savā dialogā. Šī dialoga beigās Sokrāts apspriež šo jautājumu, norādot, kas rakstveida formu padara par nepareizu. Sokrāts stāsta fabulu par ēģiptiešu Dievu, kas pasniedz kādam karalim kā dāvanu rakstīprasmi. Dāvanu saņēmušais karalis ar to nav apmierināts un norāda – ja cilvēki šo iemācīsies, tas būs kā aizmāršības stāds viņu dvēselēs, viņi pārtrauks izmantot atmiņu, jo viņi paļausies uz to, kas ir rakstīts, atceroties lietas vairs ne no savas atmiņas, bet no ārējām zīmēm.

Sokrāts bija nobažījies, ka tiem, kas paļaujas uz rakstīto vārdu, nekad nebūs iespēja patiesi saprast un izdzīvot šos vārdus. Sokrātprāt, rakstu valodā ir kaut kas amorāls vai nepatīss. Grāmatas var sniegt informāciju, bet tās pašas par sevi nevar nest gudrību, jo tās nesniedz to informāciju, kas nepieciešama, lai rakstisko vārdu dziļi izprastu. Sokrātprāt, lasīt grāmatu ir ne tuvu tas, kā runāt ar grāmatas autoru.

Viņa kritika rakstiskam vārdam pēc pirmā acu uzmetiena var šķist smieklīga, bet kārdinājums atgādināt par atmiņu un personisku saskarsmi ar informācijas avotu kļūst arvien vairāk izplatīts mūsdienu informācijas tehnoloģiju laikmetā. Kāpēc mācīties kaut ko, kad informācija ir tikai taustiņa „meklēt” attālumā?

Lai izvairītos no Sokrāta bažām, informācijas tehnoloģijām vajadzētu darīt vairāk nekā tikai nodrošināt piekļuvi informācijai, tām jāpalīdz arī veicināt gudrību un izpratni. Attiecinot teikto uz tiesas nolēmumu datubāzi – nav pietiekami, ja tiek nodrošināta pieeja tiesas nolēmumiem, jo „saus” un no lietas „atrauts” tiesas nolēmums daudzkārt var būt neskaidrs un katrā ziņā var nesniegt informāciju, kuras meklēšanai tas tika atlasīts. Lai to saprastu, nepieciešams ne tikai tiesas nolēmumu publiskošana ar efektīvākām meklēšanas iespējām un parametriem, bet arī to plašāka analīze, prakses apkopojumu veidošana u.tml.. Iespējams, šeit vieta tieši tiesībzinātniekiem, kuru darbu anonimizētā datubāzes esamība nedaudz atvieglots un padarīs daudzveidīgāku.

Minētās un citu datubāžu izveidošana ir tikai viens no nedaudzajiem soļiem kopējā tiesvedības digitalizācijā – te būtu pieminami gan digitālie pierādījumi, gan t.s. elektroniskās lietas, kā arī arvien lielāki centieni ieviest tele un videokonferences. Tas nav slikti un mēs nevaram ignorēt sabiedrības progresu šajā jomā, taču uzsverams, ka jebkādi IT izmantošanai jābūt cilvēka palīgam, nevis aizstājējam. Un, paldies dievam, jurisprudencē joprojām ir sociāla, nevis

informācijas tehnoloģiju zinātne, un tās centrā vienmēr paliks cilvēks, komunicēšana ar to, kur, vienkāršoti sakot, tehnika var palīdzēt, bet ne šos procesus vadīt vai tos būtiski ietekmēt.

Informācijas tehnoloģiju ienākšana jurisprudencē ir viens no spilgtiem piemēriem, ka jurisprudences nepastāv ārpus un izolēti no citām norisēm, ka tiesnesis neeksistē ārpus sabiedrības. Tiesnesis kā cilvēks starp cilvēkiem – doma, kas mani personīgi ir vienmēr visvairāk uztraukusi, likusi aizdomāties un darijusi piesardzīgu. Tiesnesis nav un nevar būt tikai jurists. Viņš ir cilvēks, kurš izvēlēties strādāt vienu no atbildīgākajiem un līdz ar to arī strespilnākajiem darbiem, un tāpēc sabiedrība no viņa sagaida daudz, bet arī viņš ko sagaida no sabiedrības. Kā daudzkārt jau skanējis no šīs un citām tribīnēm, jurista darba augļi nav tikai tiesiski, mēs nerādām tikai likumus, spriedumus un lēmumus, mūsu visu – advokātu, tiesnešu, prokuroru – darba rezultāts ietekmē ne tikai cilvēku dzīves juridisko pusi. Varas pozīcija, ko radījuši mūsu amati un galvenokārt, gribētu cerēt, mūsu zināšanas, liek cilvēkiem pret juristiem attiekties ar respektu, cieņu. Tomēr cilvēki bieži mūs arī nesaprot, baidās, dažkārt neieredz, jo ... nesaprot un baidās. Lai to novērstu, darāmā vēl daudz un droši, ka par to tiks vēl daudz runāts.

Taču nedrīkst aizmirst arī otru pusi. Arī mūsu – juristu – dzīve nav tikai likumi, lēmumi, spriedumi. Arī mēs, šķietot it kā juridiskus strīdus, jūtam ne tikai tiesiskās kategorijās, mums arī ir bail, arī mēs esam sašutuši, dusmīgi, priecīgi, apjukuši un no visa noguruši. Un ne jau vienmēr un pat ne lielākoties dēļ sliktiem likumiem, regulām vai direktīvām. Mēs tāpat kā cilvēki, ar ko strādājam, ko apsūdzam, tiesājam vai aizstāvam, kuru darbu vērtējam mēs un kuri vērtē mūs, priecājamies par, baidāties no, dusmojamies uz cilvēku – cilvēku sevī (par to, ka nevarēju, nemācēju, neizdarīju un daudziem citiem ne-) un cilvēkiem sev apkārt – tāpēc, ka tā isti viņus nesapratām un tā isti viņi nesaprata mūs. Un te

nu ir šī lielā joma – cilvēks, arī jurists, sabiedrība. Kā cilvēks komunicē ar citu cilvēku, kā uztver un jūtas.

Tieši šai jomai veltīta šodienas konferences trešā daļa. Tiesnešu konferencei neierasta, taču, domāju, visiem noderīga un interesanta. Mēs esam tik daudz runājuši par likumiem, mēs diendienā to vien darām, kā lasām likuma tekstus un to grozījumus. Šoreiz, organizējot konferenci, mēs ar prieku piekritām Augstākās tiesas aicinājumam pamēģināt ko citu, par ko, iespējams, ikdienas gaitās dažādu iemeslu dēļ paši nepiedomājam. Šoreiz piedāvājam Jums četras tēmas, kas, manuprāt, visas ir interesantas un noderīgas – psiholoģiskos uzbrukuma un aizsardzības aspektus, to ietekmi, mūsu iekšējos un ārējos spēkus; komunikāciju ar mūsu dažkārt tik ļoti nemilētajiem medijiem, uzdodot jautāumu, ko isti darīt – cīnīties vai padoties, vai varbūt iespējami mierīgi un efektīvi līdzdarboties? Un divas tēmas, kas veltītas mūsu izteiksmes ārējam veidam – valodai. Vienā no diskusijām pievērsisimies latviešu valodas kultūrai un praksei, jo arī juridiskās latviešu valodas izkopšana un lološana ir viens no veidiem, kā saglabāt latviešu valodas stiprumu, un visbeidzot interesantā tēma par latīņu valodas lietojumu jurisprudencē – domāju, ka daudzi no mums ir sastapušies ar situāciju, kad kādā tiesu dokumentā redzams latīņu izteicienu kopojums un mums rodas šaubas par šī teiciena pielietojuma pareizumu vai arī mēs vienkārši to nesaprotam. Un varbūt ne tik daudz ar pasniedzēju, cik ar kolēģiem kādā kafijas pauzē varat padiskutēt, cik attaisnojama ir plaša latīņu teicienu pielietošana tiesu nolēmumos, izvirzot to kontekstā ar jautājumu – kam šis nolēmums veltīts? Vai tas būs saprotams cilvēkam, kura lietā tas pieņemts?

Šodienas tēmas ir plašas un iespējamo jautājumu daudz. Diezvai tos visus iespēsiet izrunāt šodien. Un tas arī, iespējams, nav šis tikšanās mērķis. Dažreiz pietiek ar to, ka par kaut ko sāk domāt. Turpinājums noteikti atrodas.

TIESLIETU MINISTRA SAPNIS PAR TIESISKU VALSTI¹

Jānis BORDĀNS
Tieslietu ministrs

Visi cilvēki sapņo. Tikai daži savus sapņus ātri aizmirst. Tieslietu ministram ir pienākums sapņot par tiesisku valsti. Jebkuram ministram ir pienākums rūpēties par tiesisku, demokrātisku, sociāli atbildīgu un ilgtspējīgu Latvijas valsti, kurā latviešu tauta var zelt cauri gadsimtiem.

Katrai sabiedrībai ir savas vērtības un savi mērķi. Sabiedrības vērtības nav tās individuālo vērtību matemātiska summa. Vērtības ir arī mērķi gan individam, gan sabiedrībai kopumā. Ar vispārējo tiesību principu palīdzību valsts tiek

piesieta sabiedrības mērķiem. **Tiesiskās iekārtas mērķis** ir nodrošināt taisnīgumu sabiedrībā atbilstoši šīm vērtībām jeb vispārējiem tiesību principiem.

Savs mērķis ir katram likumam un katram likuma grozījumam. Arī katrā likumā kā nesēja ietvertajai iedaļai – gan vispārējai, gan speciālajai tiesību normai.

Cilvēka dabā ir pieļaut un labot savas kļūdas. Arī likumdevējs var kļūdīties. Tiesiskās iekārtas uzdevums ir šīs cilvēciskās kļūdas novērst. Tādējādi viešam laikabiedros tiesisko paļāvību un ticību taisnīgumam. Tāpēc pastāv neatkarīga tiesu vara. Tāpēc tiesību avotu hierarhijā negrozāma ir pamatnorma – demokrātiska un tiesiska Latvijas valsts. Tāpēc tiesnesim jāpiemēro vispārēji taisnības principi, pat tad, ja tie nav *expressis verbis* pozitīvizēti likumā. Tāpēc tiesību zinātne meklē atbildes šodienas izaicinājumiem. Tāpēc tiesību zinātnes atziņas svarīgas tiesībpiemērošanas praksē. Tāpēc tiesa akceptē jēdzīgu un ilgtspējīgu tiesībpiemērošanu. Tiesu vara ir taisnīgas sabiedrības mugurkauls.

LATVIJA IR TIESISKA VALSTS

Noteikti neesmu pirmais tieslietu ministrs, kurš to pauž publiski, – Latvija pilnvērtīgi funkcionē kā tiesiska valsts. Pat pilnvērtīgāk nekā demokrātiska valsts. Taču tiesiska valsts nav tikai fasādes krāsošana. Jebkura vide ir jākopj, arī tiesību kultūras telpa.

¹ Tieslietu ministra uzruna Latvijas tiesnešu konferencei 2013. gada 1. novembrī pirmpublicējums 2013. gada 12. novembrī „Jurista Vārdā”, papildināts ar informatīvām atsaucēm

Profesora Vasilija Sinaiska izdotā mēnešraksta „Jurists” vāku rotāja moto „Bez tiesībām nav kultūras, bez kultūras nav īstas dzīves”. Viņš skatījās nākotnē. Nav jēgas uzspiestai likumpaklausībai. Tiesību kultūras telpu veido gan tiesību akti, gan mūsu morāle.

Tiesu pienesums tiesību kultūras telpā nav mazāks kā tiesību zinātnei un akadēmiskajai izglītībai. Var jau teikt, ka tiesneši, tāpat kā politiķi, sabiedrības daļa vien ir. Taču tiesneši bauda privilēģiju būt taisnīgiem. Būt taisnīgiem un godīgiem visu savu atlikušo mūžu.

Parasti tiesību piemērošanas metodoloģiju un izpratni par tiesību avotiem, t.sk. vispārējiem tiesību principiem, apgūst akadēmisko studiju laikā. Taču daudziem no mums nācies piedzimt un juridisko izglītību iegūt ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē. Tā ražoja padomju juristus padomju valsts vajadzībām. Toreizējā sociālistiskā likumība bija vien valdošās elites gribas paklausības pārbaude.

Tiesiskais valsts iekārtu vairumam no mums bija jāapgūst pašmācības ceļā. Tiesiskā valsts nav tikai taisnīgs rezultāts saprātīgā laikā.

Tiesiskā valsts Latvijā pastāv. Kāpēc daudzi cilvēki tam netic? **Ticības atjaunošana tiesiskai valstij** un tās uzturēšana sabiedrībā ir jebkuras Latvijas valsts amatpersonas pienākums. Arī tiesu varas amatpersonu. Tiesnesim ir jārunā ar sabiedrību – gan tiešā, gan pārnestā nozīmē. Ja žurnālists uzdod jautājumu, šādu iespēju nedrīkst laist garām. Tāpat kā bērnam jāpaskaidro tad, kad viņš vaicā.

Šajā gadsimtā mēdz teikt, ka tiesiskā valsti tiesnesis nav tikai likuma mute. Tiesiskā valsti tiesa dod taisnību arī tad, ja likumdevējs kādu situāciju nav paredzējis. To nodrošina visu tiesību avotu (ne tikai likuma) saprātīga piemērošana. Tiesnesis ir arī tiesiskais valsts runasvīrs. Komunikācijas zinātne saka, ka mūsdienu informatīvi pārblīvētā pasaulē cilvēka uzrunai jābūt naratīvai un kreatīvai. Latviskojot – zinātāja saprotošs vēstījums klausītāja uzmanību piesaistoša stāsta formā. Valstij jābūt informatīvajā telpā arī tieši, ne tikai pastarpināti, medijos.

Tiesiskais valsts būtība jāskaidro katru reizi, kad vien rodas iespēja. Lai cilvēki saprastu, kāpēc arī citos līdzīgos gadījumos būs tāds pats rezultāts. Lai viestu tiesisko noteiktību. Lai cilvēki ticētu tiesiskai valstij. Tas, ka tiesneši uzskata par nepieciešamu par šīm lietām runāt konferencē, nozīmē, ka nobriedis laiks pārmaiņām komunikācijas jomā starp tiesu varu un sabiedrību. Iespējams, ka tiesnešu pašizolācija no sabiedriskiem procesiem ir īslaicīgs pārspilējums.

Daudz vairāk resursu jāiegulda **preventīvajā justīcijā**. Tiesisku valsti veido ne tikai taisnīgi spriedumi saprātīgā laikā, bet arī pilsoņu ticība tiem. Tiesu varai jābūt pieejamai, arī informatīvi, tajos formātos, kādus sabiedrība lieto. Varbūt veidot savas informācijas un diskusiju platformas globālajā tīmeklī? Kāpēc ne?

Tiesām ir liela ietekme, veidojot tiesību kultūras telpu. Tiesību kultūras telpa ar politiskās kultūras telpu ir kā savienotie trauki. Attiecības starp tiesu varas un politiskajām amatpersonām noteikti vēlamas cieņas pilnākas. Tas ir arī pašcieņas un profesionālās ētikas jautājums – gan tiesnešu, gan politiķu.

Demokrātijas galvenā vērtība ir brīva personība un savstarpējā cieņa.

TIESNEŠU TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Tiesiskā valsts ir arī cilvēku ticība, ka tiesībpiemērošanas rezultāts būs taisnīgs. Manuprāt, lielākā tiesu varas

pilnveidošanās iespēja ir tieši tiesnešu tālākizglītības lauciņā. Vienkāršāk to būtu bijis uzvelt akadēmiskās izglītības sistēmai. Noteikti atcerieties, ka pēc apgabalietiesu izveidošanas spēkā pieņemās doma, ka visiem tiesnešiem jābūt vismaz maģistra izglītībai. Daudzi no jums atrada laiku un ieguva šo maģistra grādu. Atbilstoši Boloņas deklarācijai pilnvērtīga augstākā izglītība prasa vismaz maģistra grādu. Ir tikai loģiski, ka palielinās zinātņu doktoru īpatsvars senatoru vidū.

Likumdevējs ir lēmis, ka padomjlaika izglītība pielīdzināma šodien iegūstamajai izglītībai. **Sociālās zinātnēs tā bija kļūda.** Juridiskā izglītība padomju impērijā bija virzīta uz klausīgiem likuma pildītājiem. Tiesiskā valsti jebkuram tiesībpiemērotājam jāapgūst ne tikai dažādi, bet arī daudzveidīgi, nereti savstarpēji kolidējoši tiesību avoti. Jāapgūst prasme tos saprātīgi piemērot. Tiesnesis nemeklē tiesību avotos, tai skaitā palīgavotos, atbildi, kāds ir pareizs rezultāts šādos gadījumos. Tiesnesis meklē atbildi, kā pareizi domāt un svērt dažādus argumentus līdzīgos gadījumos. Izmantojot jau citu domas atstātos ceļastabus savai domai. Tālāk izglītības sistēmai jārada iespēja visus šos izglītības robus aizlidzināt.

Nav arī vienas pareizās tālākizglītības formas vai metodes. Efektīvi jāizmanto visi resursi un visas formas, kas mums ir doti. Būtu aplami likvidēt Latvijas Tiesnešu biedrības nodibinājumu – Tiesnešu mācību centru. Tas jau ir pārsniedzis savu dibinātāju sapņus. Tiesnešu mācību centram ir pieredze un atzinība. Gan tiesnešu vidē, gan citās juristu profesijās, gan Latvijā, gan citviet Eiropā. Ministru kabinets ar atzinības rakstu novērtējis centra ilggadējās vadītājas Solvitas Kalniņas-Caunes nopelnus.² Būs jārod risinājums, lai mēs nepazaudētu nevienu resursu – nedz naudu, nedz laiku, nedz cilvēkus.

Katram uzdevumam ir savi efektīvākie izpildes paņēmieni. Par likuma grozījumu mērķi skaidrību var gūt vienas dienas seminārā. Vēlams klātienē, lai var uzdot jautājumus. Tikai tāpēc vien nav jāpavada puse dienas ceļā. Var izmantot videokonferenci. Var noskatīties ierakstu brīvākā brīdī. Šādos seminārus pat vēlams rīkot kopīgus ar citu tiesu varas profesiju pārstāvjiem.

Aizpildīt robus tiesību teorijā vienas dienas kurss nevar. Tam efektīvāks ir nedēļas cikls. Piecās dienās motivēts semināra dalībnieks var iegūt daudz. To izbaudījis arī ne viens vien klātesošais – Vācijas Federatīvajā Republikā vēl romiešu dibinātās Trīres tiesnešu akadēmijā vai Ziemeļreinas-Vestfāles tiesnešu mācību centrā Reklinghauzenā; arī tiesu personāla mācību centrā Bādenbādenminstereifelē vai līdzīgos kurssos citviet Eiropas Savienības dalībvalstīs.

Latvija nav vientuļa sala. Mēs esam kopējā Eiropas tiesību telpā. Arī tiesībpiemērošanas jautājumi un izaicinājumi mums ir tie paši. Svarīgi apjaust, kādus risinājumus raduši mūsu kolēģi citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Taču jārod līdzsvars starp dažu dienu darba ekskursijām un pilnvērtīgu vismaz pusgada ilgu stažēšanos citas valsts tiesā. Šādas iespējas vismaz mēnesi strādāt citas valsts tiesā mums ir. Parasti gan konkurence tiesnešu vidū nav liela valodas mazzināšanas dēļ. Krievu valodas pratēji var to izmantot vien pussabrukusās PSRS impērijas teritorijā. Angļu valoda kontinentālajā Eiropā ir vien saziņas, bet ne darba valoda. Valststiesībām vairāk noder vācu valoda, cilvēktiesībām – franču. Šīs abas tiesību sistēmas arī veido tagadējo Latvijas tiesību sistēmu. Būtu tikai dabiski savulaik nocirstās

² Ministru kabineta Atzinības rakstu Solvitai Kalniņai-Caunei tieslietu ministrs pasniedza konferences laikā

tiesiskās iekārtas saknes atjaunot. Nākotnē par tiesnešiem kļūs juristi, kuri pilnvērtīgi lietos vismaz divas svešvalodas. Tikmēr mums tās nāksies iemācīties pašiem.

Jebkuras profesijas tālākizglītības galvenā straume ir **profesionālā izglītība**. Topošajiem profesijas dalībniekiem uzreiz jānonāk pilnvērtīga darbaudzinātāja rokās. Parasti darbaudzinātājs ir vecāks kolēģis, nereti tiesas priekšsēdētājs.³ Iespējams, ka dažās lielākās un/vai augstākās tiesās būs jāparedz šim nolūkam papildu resurss.

Tiesneša darbs ir līdzīgs akadēmiskam darbam. Varbūt arī tiesnešiem jāļauj veikt zinātniskus pētījumus? Ja tas nenotiek doktorantūras studiju ietvaros akadēmiskā izglītības iestādē, kāpēc neizveidot dažas šādas amata vietas, piemēram, Augstākajā tiesā, vai sākt veidot šādas tiesu prakses apkopošanas un pētniecības struktūrvienības Tieslietu padomes pakļautībā?

TIESVEDĪBAS PROCESA EFEKTIVITĀTE

Knapbudžeta laiks un tam sekojušās strukturālās reformas piespiedušas mūs domāt taupīgi. Saprotami ir centieni resursu trūkuma apstākļos izmantot visas procesuālās ekonomijas iespējas. Taču nevar liegt godprātīgajiem prāvniekiem procesuālās garantijas tikai tāpēc, ka negodprātīgi tiesas procesa dalībnieki nodarbojas ar obstrukciju.

Pret negodprātīgiem procesa dalībniekiem jāvērsās ar citiem līdzekļiem. Katrai jurista profesijai ir savs profesionālās ētikas kodekss. Ētikas komisijas sēde ir istā vieta un reize pateikt savam kolēģim: „Mēs tā nedaram!” Tiesai ir arī citi efektīvi instrumenti – ne tikai procesuālie piespiedu līdzekļi, bet pagaidām arī Administratīvo pārkāpumu kodeksa 14.D nodaļa, kurā paredzēta **atbildība par necieņu pret tiesu**. Precedenta tiesību sistēmā tas ir ļoti jaudīgs ierocis. Eiropā pierasts tikumus vairāk balstīt tradīcijās. Varbūt tikumu tradīciju var iedibināt ar likuma spēku? Ja kādā juridiskā profesijā tikumi neveicina uzticību valsts varai, tad šādi leģitimitātes caurumi ir jāaizlāpa. Vēlams laikus – pirms uzticība pa šiem leģitimitātes caurumiem aizgājusi. Taisna tiesa saprātīgā laikā.⁴ Aiz tiesas spriešanas ātruma nedrīkst pazust cilvēks.

TIESU IEKĀRTA

Kopš izveidota Tieslietu padome, pārmaiņas tiesu varā nevar notikt bez pašu tiesnešu ziņas. Pilnīgi piekritu principam, ka parlaments par tiesnesi balso vienu reizi. Pārējā **tiesneša karjera lemjama Tieslietu padomē**. Būtu tikai normāli, ja arī tiesnešu pašpārvaldes vadītāji, it īpaši ētikas komisijas un kvalifikācijas kolēģijas vadītāji, būtu pilntiesīgi Tieslietu padomes dalībnieki.

Tieslietu ministrija šīs Saeimas laikā grozījumus tiesu varas likumā vairs nevirzīs. Taču par likumā ietvertu tiesību normu saprātīgu līdzsvaru jādome jau tagad. Būtu tikai normāli šo tiesu varas nākotni konstruēt Tieslietu padomes un Tieslietu ministrijas kopējās darba grupās.⁵ 39 grozījumi tiesu varas likumu nav padarījuši saprotamāku vai sistēmiskāku. Diezin vai tagadējā redakcija der kā tiesiskas valsts mācību grāmata.

³ Ik gadus Latvijā stažējas padsmīt tiesneši, visbiežāk Rīgā, vidēji piecus mēnešus

⁴ Tiesvedības procesu ilgumu civillietās nosaka arī ekonomiskā krīze – tiesas saņēma lielāku skaitu pieteikumu, nekā spēja izskatīt; jau pērn civillietu atlikums vairs nepalielinājās, šogad – sarūk, turpinoties šādai tendencei, līdz valsts simtgadei jau būsim atgriezušies pirmskrīzes ritmā. Kriminālietu un administratīvo lietu atsevišķai statistikas analīzei maz jēgas – lietu skaits vistiešākā veidā atkarīgs no valsts pārvaldes, arī policijas, darba pienācīguma

⁵ Ministru kabinets 2009. gada 7. oktobrī (rikojums Nr.685) apstiprināja „Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes no 2009. līdz 2015. gadam”. Būtu tikai loģiski, negaidot 2015.gadu, veikt šo pamatnostādņu īstenošanas izvērtēšanu un jau domāt par nākamā vidēja termiņa pasākumu plānu

Vai **strukturālās reformas** skars arī tiesas? Visticamāk, ka jā. Jebkurš sabiedrības resurss jāizmanto efektīvi. Strukturālās reformas valsts pārvaldē praksē nozīmēja resursu samazinājumu, saglabājot tos pašus uzdevumus. Šādas „strukturālās reformas” tiesu varai, protams, nedraud.

Nākotnē tiesas iestāžu skaits samazināsies, bet tiesnešu skaits tiesās palielināsies. Tiesu namu koncepcija nozīmē mēroga maiņu. Arī domāšanas un resursvadības mēroga maiņu. Globalizācijas laikmetā mērogi mainās neatkarīgi no mūsu attieksmes. Šajā gadsimtā Eiropas valstīs spriež par tiesu karti. Latvijā kopš pagājušā gadsimta runājam par tiesu ģeogrāfiju. Tas nepieciešams, lai tiesnesim būtu iespējams specializēties. Arī lietu nejaušai sadalei jēga ir vien tad, ja šajā lietu kategorijā specializējušies vismaz pieci tiesneši.

Tiesu skaita samazināšana nenozīmē tiesu ēku skaita mazināšanu. Visas tiesas paliks visās tajās pilsētās un ēkās, kurās šobrīd atrodas – kamēr vien tās nesabruks (skumjš joks). Būvējam un būvēsim arī jaunas – cik nu rocība to ļaus. Taču jaunbūvētās tiesu ēkas vairs neatradīsies tajās pašās vietās, kur atbilstoši kompartijas biedru skaitam bija izvietotas partijas rajona komitejas pirms piecdesmit gadiem ar astiti.

Mainīsies tiesas mērogs. Viena tiesa var būt izvietota vairākās ēkās vai nākotnē arī vairākās pilsētās. Tas ļaus efektīvāk izmantot tos resursus, kas mums ir.

Vai nākotnē pieaugs tiesnešu skaits? Diezin vai. Tas arī nebūtu efektīvi no resursu izmantošanas viedokļa. Tomēr nākamajam gadam labā ziņa ir. Jelgavā nāks klāt viens tiesnesis un Rīgā pat desmit. Viena tiesneša darbavieta izmaksā nepilnus 50 000 latu gadā – ieskaitot tiesneša un tiesu darbinieku tehnisko aprīkojumu, algas un nodokļus. Tieslietu ministrija jau veic priekšdarbus šo amatu vietu apdzīvošanai.

Nākotnē jādome nevis par tiesnešu skaita palielināšanu, bet pilnvērtīgām pirmstiesas un ārpustiesas procedūrām – komercstrīdiem šķīrējtiesās, taisnības izpratnes tuvināšanai mediācijas procesā. Protams, šo procesu izmaksām cilvēkiem jābūt mazākām, nekā izmantojot tiesu varas pakalpojumus.

Galvenais resurss, kurā nepieciešams ieguldīt, ir: a) tiesneša darba rīki, b) datortehnika un informatīvās sistēmas, c) tiesu personāls. Darba rīki ir domāti tiesneša darba laika taupīšanai.

Tiesu darbam ir e– jeb **digitālā dimensija**. Daļa sabiedrības jau tagad dzīvo digitālā nākotnē. Tiesas pēc savas būtības ir konservatīvākas un sabiedrībā jau notikušas pārmaiņas pieņem *post factum*.

Digitālai jeb e–lietvedībai un rakstveida procesam bez papīra ir daudzas priekšrocības. Šādu e–tiesvedības iespēju drīz varēs piedāvāt ne tikai fakultatīvi, bet juridiskām personām arī obligāti. Kāpēc, piemēram, nesākt ar nodokļu strīdiem? Tāpat resursus taupoša un daudz ērtāka būtu nolēmumu materializēšana. Digitālam spriedumam nav nepieciešams celulozes nesējs. Ja ir, klients to var saņemt jebkurā vietā, kur vien ir tiesas ēka, jo lietas oriģināls būs digitāls. Tā nav tālas nākotnes utopija. Likumus jau izsludina digitāli. Komersantiem jau tagad ir pienākums nodokļu atskaites iesniegt digitāli.

Pirms pāriet uz e–lietvedību, visiem nolēmumiem jābūt digitāliem. Racionālāk būtu, ja tiesnesis nolēmumu arī parakstītu digitāli. Taču arī šai pārejai jānotiek ar mazāku resursu patēriņu, un tā nedrīkst prasīt tiesnesim pārmērīgas pūles. Ar nākotnes informatīvo plūdu domāšanas kūtrumu raisītām bažām tiesnešiem palīdz tikt galā jaunāki, līdz ar to parasti digitāli zinošāki tiesneša palīgi. Tiesnesis nestrādā, lai apkalpotu Tiesu informatīvo sistēmu. Tiesu informatīvā sistēma domāta laiktāpošākam tiesneša darbam.

Tiesu varā nenovērtēta ir **tiesnešu palīgu loma**. Laiks atgriezties pie sākotnējās ieceres – tiesneša palīgs ir ar tiesneša kvalifikāciju, tikai varbūt jaunāks un vēl apgūst tiesneša viedumam nepieciešamo pieredzi; varbūt vēl nav izvēlēties nākotnes profesiju, jo tiesnesis – tas ir uz mūžu; varbūt tuvāka ir pētniecība, nevis tiesneša atbildības nasta. Par piedāvāto algu neveidojas konkurence šādas prasmes apguvušajiem. Tas bija aplams Tieslietu ministrijas solis, ka samazināja tiesneša palīga amatam nepieciešamās kvalifikācijas prasības. Tādējādi gan degradējot šo cienījamo profesiju, gan spiežot to pamest daudzus spējīgus tiesu varas jaunpieņacējus. Tā bija kļūda. Es atvainojos šiem cilvēkiem. Ir pienācis laiks rehabilitēt tiesneša palīga profesiju.

Pilnveidojama **tiesneša amata kandidāta atlase** – gan prasības kandidātam, gan procedūra, it īpaši tās ilgums. Procedūras isumu vai ilgumu var un vajag optimizēt, bet tā nav istā vieta, kur lūkot pēc atrisinājuma. Jāveido tiesneša amata kandidātu rezerve, pirms tiesneša amata vieta „atbrīvojas”. Bargākām jātop kandidāta atlases prasībām. Personība ir jebkuras sistēmas mugurkauls. Atšķirībā no citām budžeta iestādēm tiesnesis ir ilgmūžīgāks. Tie, kuri top par tiesnešiem šodien, veidos tiesu varas mugurkaulu pēc divdesmit gadiem.

Galvenais tiesu varas efektivitātes resurss – sākt pilnvērtīgu tiesvedību jau pirmajā instancē. Gadiem ilgi likumdevējs sniedzis lāča pakalpojumu tiesu varai. Labu

gribot, par pirmo instanci centās noteikt pēc iespējas augstāka līmeņa tiesu. Jo tur strādā it kā gudrāki un pieredzējušāki tiesneši. Taču tiesvedības pirmā instance tikai treniņu nolūkiem vien ir pārāk dārga nodokļu maksātājam. Tā „apēd” tiesu varas budžeta lauvas tiesu.⁶ Profesionālā slengā „tiro instanču” ieviešanas mērķis ir rajona tiesas autoritātes stiprināšana. Turklāt gan nodevu politikai, gan citiem procesuāliem līdzekļiem jāmazina tieksme sūdzēties.

Kopsavelkot – trīs “P”: pienācīga **izglītība**, profesionālā **ētika**, pilnvērtīga **komunikācija**. Tās neprasa daudz naudas. Vien vieš mērķskaidrību un tādējādi veicina tiesiskas valsts jēgpilnību. Ja tam ticēs tiesneši un politiķi, atradīsies arī nauda šiem sapņiem. Neaizmirstie sapņi ar laiku pārtop īstenībā.

Pirms 111 gadiem Miķelis Valters sapņoja par brīvu un neatkarīgu Latvijas valsti. Kāpēc lai 111 gadus pēc šī sapņa piepildīšanas neistenotu arī citu sapni – par tiesisku valsti? Kāpēc mēs šajā nākotnē nevaram sākt dzīvot jau nākamās Saeimas laikā – tad, kad Latvijas valstij paliks 100 gadi?

Grozījumi likumos, budžeta finansējums – tie visi ir tikai instrumenti sapņa piepildīšanai. Es ticu cilvēka brīvībai gribai. Mums visiem ir izvēle – turpināt dzīvot pagātnē vai sākt dzīvot nākotnē.

⁶ 2013.gada 1.novembrī rajonu tiesās izveidotas 395 tiesneša amata vietas, sešas apgabaltiesas – 134 un Augstākajā tiesā – 53; pirms pieciem gadiem melnās mantijas valkāja 370 tiesneši, bet nākamgad – 406

BŪTISKI GROZĪJUMI LIKUMOS RAISA DISKUSIJU PAR STARPINSTITUCIONĀLO KOMUNIKĀCIJAS KULTŪRU PĀRSKATS PAR TIESLIETU PADOMES DARBU

Ivars BIČKOVIČS
Tieslietu padomes
priekšsēdētājs

Ņemot vērā saspringto tiesnešu konferences dienas kārtību, nesniegšu detalizētu pārskatu par katru jautājumu, kas ir skatīts Tieslietu padomē.

Tieslietu padome centusies pietiekami plaši un operatīvi informēt par savu darbu, informācija par to publiski pieejama Augstākās tiesas mājaslapas speciāli izveidotā Tieslietu padomes sadaļā. Akcentēšu tās lietas, kas šobrīd ir tikai diskusiju stadijā un kuru apspriešanā vai izlemšanā, iespējams, ir vajadzīga plašāka viedokļu apmaiņa.

Gads kopš iepriekšējās Tiesnešu konferences Tieslietu padomei bijis visai spraigs. Ir pieņemti, manuprāt, visplašākie grozījumi likumā „Par tiesu varu”. Ir daļēji mainīta tiesnešu atalgojuma sistēma, atsakoties no kvalifikācijas klasēm. Ir sākusies tiesnešu profesionālās darbības novērtēšana, par kuru daudz tika „lauzti” šķēpi. Tas noteicis arī Tieslietu padomes darba kārtību un intensitāti. Notikušas 23 Tieslietu padomes sēdes, 8 no tām klātienes sēdes, pārējās izmantota rakstveida procedūra.

Liela daļa Tieslietu padomes lēmumu ir tā saucamie „kadru” jautājumi. Atzīstami, ka tiesnešu „horizontālās karjeras” virzība ir nodota tiesu varas, tas ir, Tieslietu padomes kompetencē. Tajā pat laikā ir lietas, kas, mūsaprāt, nav vēl sakārtotas. Minēšu situāciju attiecībā uz tiesu priekšsēdētāju apstiprināšanu, kurai pēdējā gada laikā bijuši vismaz divi uzskatāmi piemēri. Daudzi tiesneši un tiesu priekšsēdētāji ir neizpratnē, kāpēc oficiāli izsludināta konkursa rezultātā par piemērotāko atzītā persona, saņemot pozitīvu vērtēšanas komisijas atzinumu, netiek virzīta Tieslietu padomes saskaņojumam apstiprināšanai tiesas priekšsēdētāja amatā.

Šobrīd likums „Par tiesu varu” noteic, ka Tieslietu padomes kompetence ir tikai dot vai nedot saskaņojumu tieslietu ministra izvirzītam kandidātam tiesas priekšsēdētāja amatam, taču, kā vairākkārt norādījusi Tieslietu padome – šis jautājums būtu pilnībā jānodod Tieslietu padomes kompetencē. Satversmes 84. pants neparedz atkārtotu Saeimas balsošanu, tas paredz vienreizēju Saeimas lēmumu attiecībā uz tiesneša amatā apstiprināšanu, līdz ar to visa tālākā tiesneša karjeras virzība – gan „horizontālā” viena tiesu līmeņa ietvaros, gan „vertikālā” starp dažādu līmeņu tiesām – būtu Tieslietu padomes kompetence. Satversmes tiesa 2010. gada 18.janvāra spriedumā norādījusi, ka varas dalīšanas

princips liedz izpildvarai izlemt jautājumus, kas tieši ietekmē tiesu varas darbību un tiesu funkcionalitāti. Bez tam arī vairāku citu Eiropas Savienības dalībvalstu Konstitucionālo tiesu spriedumos atzīts, ka tiesu priekšsēdētāju iecelšana un atcelšana no amata atzistama par tiesnešu karjeras virzību. Šim jautājumam nevajadzētu atrasties izpildvaras kompetencē, tādējādi izvairoties no tādām neizpratni raisošām situācijām, kā tas bijis saistībā ar Jūrmalas tiesas un Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāju virzību amatos.

Jautājums par izpildvaras ietekmi tiesu varai būtiskos jautājumos un šīs problēmas nepieciešamo līdzsvarošānu ir aktuāls, un Tieslietu padome turpinās pie tā strādāt.

Tiesu attīstības kontekstā nozīmīgs jautājums, ko skatīja un atbalstīja Tieslietu padome, bija Augstākās tiesas sagatavotās Augstākās tiesas jaunās politikas iniciatīvas un Tieslietu ministrijas sagatavotās rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu jaunās politikas iniciatīvas, papildinot tās ar tiesu darbinieku konkurētspējīga atalgojuma nodrošināšanu. Balstoties uz šīm jaunajām politikas iniciatīvām, lielā mērā tiks veidoti turpmāko gadu budžeti.

Tieslietu padome sniegusi atzinumus par vairākiem tiesu sistēmai būtiskiem likumu grozījumu projektiem. Vairākās sēdēs tika skatīts jautājums par grozījumiem Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā, jo, kā zināms, tiesneši ir iekļauti vienotajā atalgojuma sistēmā. Tieslietu padome vairākkārt vērsusi uzmanību, ka, pieņemot grozījumus Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā, jānodrošina līdzsvars starp valsts iestāžu juristu un tiesnešu atalgojumu un jānovērš nevienlīdzīgā attieksme pret dažādām valsts amatpersonām, nosakot citus ar atlīdzību saistītus jautājumus. Tiesnešu un prokuroru atalgojuma apmērs nav pārskatīts saistībā ar izmaiņām prēmiju un piemaksu maksāšanas tiesiskajā regulējumā. 2013.gadā prēmiju un piemaksu apjoms valsts pārvaldes darbiniekiem veido papildu 47,9% no atalgojuma, bet attiecībā uz tiesnešiem un prokuroriem normatīvais regulējums nav mainīts. Paredzot atšķirīgu iespēju saņemt piemaksas un prēmijas, tiek izmainīta likumdevēja sākotnēji aprēķinātā un noteiktā valsts pārvaldes darbinieku un tiesnešu atlīdzības attiecība, un tas nenodrošina un nesaglabā tiesnešu un prokuroru algas reālu vērtību. Tieslietu padome norādīja, ka, ieviešot jauno tiesnešu un prokuroru atlīdzības sistēmu, ir samazināts sociālo garantiju apjoms, un izmaiņas veiktas, neizvērtējot to ietekmi uz tiesnešu un prokuroru atlīdzību.

Otrs būtisks likumprojekts, kura apspriešanai un izvērtēšanai Tieslietu padome veltīja vairākas sēdes, bija grozījumi likumā „Par tiesu varu”. Nesākot kritizēt vai slavēt to, kas izdarīts likumā, gribu pieskarties jautājumam par citu valsts varas atzaru un amatpersonu attieksmi pret tiesu varu un Tieslietu padomi. Pēc vērienīgo likuma grozījumu pieņemšanas raisījās plaša diskusija žurnālā „Jurista Vārds”, un šī publiskā diskusija notika ne tikai par grozījumu saturu, bet arī par starpinstitucionālo komunikācijas kultūru. Diskusija iezīmēja vēl kādu būtisku jautājumu, proti, vai ir attaisnojusies Tieslietu padomes kā tiesu varu pārstāvošas institūcijas izveide? Tikai viens piemērs šādai ne visai korektai attieksmei. Pirms likumprojekta pēdējā balsojuma publiskajā telpā izskanēja informācija par šo likuma grozījumu sagatavošanu ciešā sadarbībā ar Tieslietu padomi. Patiesība bija pavisam citāda, proti, Saeimas Juridiskā

komisija bija ņēmusi vērā tikai trīs no 24 priekšlikumiem, ko izteikusi Tieslietu padome, izvērtējot minēto likumprojektu. Neesmu pārliecināts, ka tas liecina par „ciešu sadarbību”.

Tieslietu padome pauda atbalstu likumdevēja uzsāktajai tiesu sistēmas reformai, taču izteica iebildumus un priekšlikumus par vairākiem būtiskiem likuma „Par tiesu varu” grozījumiem un to ieviešanas mehānismiem.

Viens no Tieslietu padomes iebildumiem bija pret likuma grozījumos paredzēto visu līmeņu tiesu priekšsēdētāju pilnvaru termiņa ierobežojumu, nosakot, ka viena un tā pati persona nevar būt par tiesas priekšsēdētāju vairāk kā divus piecu gadu termiņus pēc kārtas. Tieslietu padome uzskata, ka šāda ierobežojuma ieviešana varētu būt īpaši problemātiska mazajām tiesām, kur varētu būt sarežģīti atrast jaunus vadītājus – administratorus ik pēc pieciem vai desmit gadiem.

Atzīstami, ka normatīvajā regulējumā par tiesu priekšsēdētāju funkciju paplašināšanu attiecībā uz lietu izskatīšanas termiņu kontroli ir būtiskas izmaiņas, salīdzinot, kā tas bija paredzēts likumprojekta izstrādes sākumā, kad tiesas priekšsēdētājam bija paredzēta atbildība arī par likuma ievērošanu procesuālajos jautājumos. Tomēr joprojām šajā regulējumā ir virkne strīdīgu jautājumu.

Attiecībā par Augstākās tiesas reformu Tieslietu padomes iebildums bija pret mehānismu, kādā tiek ieviesta tā sauktā „tīrā” trīspakāpju tiesu sistēma un reformēta Latvijas augstākā tiesu instance. Tieslietu padomes ieskatā tik būtiskas izmaiņas kā tiesu palātu likvidācija un ar to saistītā Augstākās tiesas funkciju un darba organizācijas pārveidošana bija nosakāma likuma pamatnormās, nevis pārejas noteikumos. Tieslietu padome un arī Augstākā tiesa uzskatīja, ka grozījumi likumā, kas attiecas uz Augstāko tiesu, bija jāpieņem vienlaikus ar tiesu palātu likvidāciju, nevis likumā nosakot tādu Augstākās tiesas struktūru, kāda reāli nedarbosies vairākus gadus.

Augstākās tiesas reforma notiek, varētu teikt, nekorekti. Varam tikai prognozēt, kā būs, kad Augstākās tiesas tiesneši, kas apstiprināti amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma, paliks bez darba. Tad, iespējams, Latvijas valstij vajadzēs šo situāciju skaidrot Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Reforma strauji tuvojas, tās pirmais posms noslēgsies jau 2015.gada janvārī, taču konkrēti risinājumi nav atrasti.

Saistībā ar Augstāko tiesu – ļoti žēl, bet šogad svinēsim, iespējams, pēdējo Senāta dzimšanas dienu, jo ar grozījumiem likumā „Par tiesu varu” ir nolemts atteikties no šī nosaukuma. Diemžēl likumdevējs neieklausījās Tieslietu padomes un Augstākās tiesas aicinājumā jaunajā struktūrā saglabāt vēsturisko Senāta nosaukumu, kāds kasācijas instancei bijis gan Latvijas brīvvalsts pirmajā laikā, gan atjaunotās Latvijas Republikas tiesu sistēmā. Ja likumdevējs savulaik Augstākās Padomes nosaukumu nomainīja ar vēsturisko Saeimas nosaukumu, ja mums ir Satversme – nevis Konstitūcija, Satversmes tiesa – nevis Konstitucionālā tiesa, tad kāpēc neesam konsekventi 1918.gada Latvijas valsts vēstures un pēctecības ievērošanā un saglabāšanā? Senāta vārds nav tikai valodas jautājums, tas ir cieņas apliecinājums savai valstij un tās vēsturei.

Pārskata gada laikā četrās Satversmes tiesas lietās Tieslietu padome bijusi pieaicinātās personas statusā un paudusi savu viedokli. Atzīmēšu vienu no tām – lietu par likumā „Par tiesu varu” noteiktā aizlieguma tiesneša amatu savienot ar piederību pie partijām un citām politiskajām organizācijām

atbilstību Satversmei. Gan Tieslietu padome, gan Augstākā tiesa un Latvijas Tiesnešu biedrība puda viedokli, ka šis ierobežojums jāsaģlabā. Ir gandarijums, ka Satversmes tiesa atzina apstridēto normu par atbilstošu Satversmei, un šī 1990.gadā pašu tiesnešu iniciētā un aizstāvētā norma netiek atcelta.

Lai formulētu un pamatotu tiesu sistēmas viedokli par konkrētiem jautājumiem, sniegtu atzinumus par likumprojektiem un paustu viedokli Satversmes tiesas lietās, kā arī lai Tieslietu padome kā līdzvērtīgs partneris varētu iesaistīties sarunās ar likumdevēju un izpildvaru, kā arī dialogā ar sabiedrību, Tieslietu padomei nepieciešami objektīvi pamatoti argumenti. Pateicoties lielākām finansiālajām iespējām, bijis iespējams piesaistīt ekspertus, un pēc Tieslietu padomes pasūtījuma veikti divi nozīmīgi pētījumi.

Pirmais ir Satversmes tiesas priekšsēdētāja padomnieces Lailas Jūrcēnaspētījums „Tiesnešneatkarības nodrošināšana

spēkā esošajos normatīvajos aktos. Teorētiskā pamatojuma izstrāde nepieciešamajām izmaiņām, ievērojot starptautisko institūciju izstrādātos dokumentus”, kurā analizēts Latvijas normatīvais regulējums tiesnešu neatkarības nodrošināšanai. Šis pētījums varētu būt sava veida programmas dokuments Tieslietu padomes turpmākajiem mērķiem un darbam.

Ar otru pētījumu par korupcijas uztveri tiesu darbībā konferences otrajā daļā iepazīstinās tā autori – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta pētnieki.

Nākamais gads būs pēdējais darbības gads pirmajai, 2010.gadā ievēlētajai, Tieslietu padomei un nākamā gada konferencē vērtēsim tās darbības rezultātus, kļūdas un mācības, kuras būtu ņemamas vērā nākamās Tieslietu padomes darbībai turpmākajos četros gados. Iespējams, Tieslietu padomes darbības, kompetences un lomas izvērtējums varētu būt plašāks, pieaicinot ne tikai pašmāju profesionāļus un ekspertus, bet arī uzklaosot ārvalstu kolēģus.

PĀRSKATS PAR TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJAS DARBU

Visvaldis SPRUDZĀNS

Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētājs

Atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 91.⁴ panta ceturtajai daļai Tiesnešu ētikas komisija reizi gadā sniedz pārskatu par savu darbu Tiesnešu konferencē.

Tiesnešu ētikas komisijas sastāvā ir komisijas priekšsēdētājs Visvaldis Sprudzāns, Zemgales apgabaltiesas priekšsēdētājas vietnieks, komisijas priekšsēdētāja vietniece Dzintra Balta, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesnese, komisijas dalībnieki Dace Mita, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore, Marika Senkāne, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas tiesnese, Alla Šilova, Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesnese, Anita Kovaļevska, Administratīvās apgabaltiesas tiesnese, Iveta Andžāne, Bauskas rajona tiesas priekšsēdētāja, Jānis Grinbergs, Valmieras rajona tiesas priekšsēdētājs, Lolita Marovska, Valmieras zemesgrāmatu nodaļas priekšniece, un Agnese Skulme, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas zemesgrāmatu nodaļas tiesnese.

Saskaņā ar Tiesnešu ētikas komisijas reglamenta 25.punktā noteikto komisijas sēdes tiek sasauktas pēc nepieciešamības, bet ne retāk kā reizi trīs mēnešos. Pēc iepriekšējās klātienes Tiesnešu konferences, kas notika 2012.gada 2.novembrī, ir sasauktas 10 komisijas sēdes (iepriekšējā pārskata periodā 9).

Tiesnešu ētikas komisija ir sniegusi četrus atzinumus, trīs no tiem 2012.gada 9.novembrī un viens 2013.gada 11.oktobrī.

Pēdējo minēto Ētikas komisija ir sagatavojusi sakarā ar tieslietu ministra pieprasījumu sniegt atzinumu, vai tiesnese nav pārkāpusi tiesnešu ētikas kodeksa normas, neatstatot sevi no lietas izskatīšanas situācijā, kad viņai bija parādsaistības pret vienu no lietas dalībniekiem – prasītāju. Izvērtējot konkrētos

apstākļus, komisija tiesneses rīcībā ētikas normu pārkāpumu nesaskatīja.

Divi atzinumi tika sagatavoti sakarā ar privātpersonu iesniegumiem par tiesnešu rīcību tiesas sēdē. Vienā no tiem komisija konstatēja tiesnešu ētikas kodeksa 3.kanona 8.punkta pārkāpumu, bet to nevērtēja kā rupju ētikas normu pārkāpumu. Savukārt otrajā gadījumā komisija tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumu nekonstatēja.

Pēc tiesas priekšsēdētāja pieprasījuma komisija vērtēja un sniedza atzinumu par tiesneses rīcību, izmantojot darbnespējas lapu, lai piedalītos braucienā ārpus valsts. Komisija tiesneses rīcībā konstatēja rupju Tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumu un ierosināja pret tiesnesi disciplinārlietu. Šī bija pirmā reize, kad tika izmantotas likumā „Par tiesu varu” komisijai piešķirtās pilnvaras ierosināt disciplinārlietu.

Visas nepieciešamās ziņas saistībā ar Tiesnešu ētikas komisiju – tās sastāvs, Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa teksts, izraksts no likuma „Par tiesu varu”, Tiesnešu ētikas komisijas reglaments, kā arī visi Tiesnešu ētikas komisijas anonimizēti skaidrojumi, atzinumi un lēmumi atrodami interneta vietnē www.tiesas.lv. Turklāt šos komisijas sagatavotos dokumentus var aplūkot modernizētā formātā, ne tikai ar dokumentu pieņemšanas datumiem, bet arī ar norādītām pamattēzēm, kas atklāj atzinumā, skaidrojumā vai lēmumā izvērtēto jautājumu būtību. Kopumā publiskoti jau 28 šādi komisijas rakstīti dokumenti. Turpināsim praksī papildus komisijas nolēmumu publiskošanai internetvietnē tos nosūtīt katram tiesnesim arī elektroniski.

Ētikas komisija ir apspriedusi un sniegusi rakstveida atbildes uz 27 (iepriekšējā pārskata periodā 35) privātpersonu iesniegumiem, kuros iesniedzēji galvenokārt ir sūdzējušies par procesuāla rakstura jautājumiem.

Komisijas sēdēs, kā ierasts, izskatām visus šos gadījumus, ja saskatām nepieciešamību, lūdzam iesaistītās personas sniegt komisijai iesniegumā norādītās situācijas skaidrojumu, bet pārsvarā Tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumus

nekonstatējam. Atbildēs iesniedzējiem šādos gadījumos esam norādījuši, ka mūsu kompetencē nav izskatīt privātpersonu iesniegumus, savukārt procesuāla rakstura jautājumi, ja netiek saskatīts ētikas normu pārkāpums, kuru Ētikas komisija varētu izskatīt pēc savas iniciatīvas, ir risināmi atbilstoši procesuālajos likumos paredzētajai kārtībai. Mēs ļoti augstu vērtējam tiesnešu, tiesas darbinieku, citu juridisko profesiju – advokātu, prokuroru, kā arī pieprasījumu iesniedzēju sadarbību ar Tiesnešu ētikas komisiju, sniedzot informāciju, dokumentus, kas nepieciešami izvērtēšanai pieprasījumu, iesniegumu izskatīšanas gaitā.

Komisija ir turpinājusi sadarbību ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju (KNAB). Pēc biroja iniciatīvas šā gada septembrī komisijas sēdē notika diskusija ar KNAB pārstāvēm par iespējamajiem korupcijas riskiem tiesu sistēmā un to novēršanas iespējām. Birojs iniciēja diskusiju, saskaņā ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas programmā 2009.–2013. gadam noteikto veicot korupcijas risku izpēti tiesu sistēmā, lai izstrādātu priekšlikumus pretkorupcijas pasākumiem tiesās.

Manuprāt, šī tikšanās bija svarīga ne tikai KNAB pārstāvēm, bet arī Tiesnešu ētikas komisijas dalībniekiem, kuri diskusijas gaitā guva vērtīgas atziņas gan saistībā ar to, kā tiek vērtēts Ētikas komisijas darbs kopumā, gan par komisijas darbības turpmākas attīstības virzieniem, gan arī iespējamo jautājumu loku, kas saistībā ar tiesnešu ētikas normām būtu vēl apspriežami komisijas sēdēs.

Vēl no komisijas darba aktualitātēm minams, ka šā gada sākumā Satversmes tiesa aicināja Tiesnešu ētikas komisiju kā pieaicināto personu lietas izskatīšanā par likuma „Par tiesu varu” 86.pantā 3.daļas, kur noteikts, ka tiesneša amats nav savienojams ar piederību pie partijām vai citām politiskām organizācijām, atbilstību Satversmes 102.pantam. Tiesnešu ētikas komisiju Satversmes tiesas sēdē pārstāvēja un komisijas viedokli puda komisijas priekšsēdētāja vietniece Dzintra Balta.

Tiesnešu ētikas komisija ir uzsākusi darbu pie vienotu vadlīniju izstrādes komunikācijai ar medijiem. Ideja par vienotu vadlīniju izstrādi radās šā gada martā Advokatūras dienas ietvaros notikušajā konferencē, kurā konferences dalībnieki, tostarp advokāti, prokurori un tiesneši, apsprieda mediju ietekmi uz tiesu procesiem un tiesu varas profesiju pārstāvju

sadarbību ar medijiem. Diskutējot par iespējām veidot vienotu nostāju komunikācijā ar medijiem, vienlaikus mazinot iespējamu negatīvu mediju ietekmi uz tiesu darbu, diskusijas dalībnieki nonāca pie secinājuma, ka risinājums varētu būt vienotu principu un vadlīniju izstrāde juristu – tiesas procesu dalībnieku – un mediju saziņai un sadarbībai.

Tiesnešu ētikas komisija šobrīd uzņēmusies iniciatīvu šādu vienotu vadlīniju izstrādē. Sākotnēji komisija nolēma aicināt uz diskusiju žurnālistu pārstāvjus. Diemžēl Latvijas Žurnālistu asociācija uz vairākkārtējiem Ētikas komisijas elektroniskiem aicinājumiem neatsaucās. Iespējams, šī neatsaucība varētu būt saistīta ar kļūmēm sakaru sistēmās, un Ētikas komisijas sniegtā informācija nav nonākusi pie adresāta.

Vienlaikus jāteic paldies žurnālistiem (ziņu aģentūras LETA žurnālists Jānis Skruzis un Latvijas televīzijas žurnālists Aigars Lazdiņš), kuri atrada iespēju piedalīties Ētikas komisijas sēdē un runāt par problēmām tiesu un mediju komunikācijā, par iespējamiem komunikācijas veidiem un komunikācijas problēmu risinājumiem. Interesi par minēto jautājumu izrādīja žurnāla „Jurista Vārds” informācijas un elektroniskās versijas redaktore Sannija Matule, kura vienā no komisijas sēdēm piedalījās komisijas dalībnieku diskusijā par komunikācijas jautājumiem. Komisijas sēdēs ir piedalījušās arī Augstākās tiesas, Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas komunikācijas speciālistes, kuras sekoja līdzī diskusijām, kā arī iepazīstināja komisiju ar pašreizējo situāciju tiesu komunikācijā ar medijiem.

Ētikas komisija plāno uz kādu no turpmākajām komisijas sēdēm aicināt arī prokuratūras un advokatūras pārstāvjus, lai diskutētu par jautājumiem, kas skar visu trīs tiesu varas profesiju pārstāvju komunikāciju ar medijiem.

Tiesnešu ētikas komisijai ir svarīgi saņemt tiesnešu akceptu izstrādātajām komunikācijas vadlīnijām, tādēļ, kad idejas būs izklāstītas rakstveida formā, komisija elektroniski nosūtīs vadlīnijas visiem tiesnešiem. Tiesnešu ētikas komisija aicina tiesnešus iesaistīties vadlīniju tapšanā ar savām idejām un priekšlikumiem, rakstot uz Tiesnešu ētikas komisijas e-pastu etikaskomisija@ta.gov.lv. Atsūtīto informāciju Ētikas komisija apkopos, izvērtēs un pēc iespējas iestrādās komunikācijas vadlīnijās.

PĀRSKATS PAR TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒGIJAS DARBU

Gunārs AIGARS

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas priekšsēdētājs

Atbilstoši 2011.gada 9.jūnija grozījumiem likumā „Par tiesu varu” Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sastāvā kopš 2013. gada 1.janvāra ir 9 tiesneši: 3 no

Augstākās tiesas, 3 no apgabaltiesām, 2 no rajona (pilsētas) tiesām un 1 no rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļas.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas pārvēlēšanas notika 2012.gada 21.septembrī un kopš 1.janvāra kolēģija ir šādā sastāvā: kolēģijas priekšsēdētājs Gunārs Aigars, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas priekšsēdētājs; kolēģijas

priekšsēdētāja vietnieks Ervins Kušķis, Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas priekšsēdētājs; no Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta – priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa; no apgabaltiesu Civillietu tiesu kolēģijām – Anna Biksiniece no Latgales apgabaltiesas, no Krimināllietu tiesu kolēģijām – Silva Reinholde, Kurzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja; no rajona tiesām – Gunita Galiņa, Saldus rajona tiesas priekšsēdētāja, un Kristīne Zdanovska, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnese, no zemesgrāmatu nodaļām – Ināra Zariņa, Rīgas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas priekšniece. No Administratīvās apgabaltiesas darbu kolēģijā turpināja Zita Kupce, bet pēc viņas pāriešanas uz Ogres rajona tiesu elektroniskajās vēlēšanās tiesneši ievēlēja jaunu pārstāvi – Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētāju Māri Vīgant.

Kolēģijas pilnvaras noteiktas likuma „Par tiesu varu” 94.pantā. Kolēģija darbojas saskaņā ar Reglamentu, kas apstiprināts ar Tieslietu padomes 2012.gada 18.jūnija lēmumu.

2013.gadā notika 13 sēdes, kurās izskatītas 158 lietas

	Rajonu (pilsētas) tiesas	Apgabaltiesas	Augstākā tiesa	Kopā
KĀRTĒJĀ NOVĒRTĒŠANA				
pozitīvs atzinums	65	46		111
negatīvs atzinums	2			2
ĀRPUSKĀRTAS NOVĒRTĒŠANA				
	2			2
ATZINUMI PAR IECELŠANU AMATĀ				
tiesnešu aizvietotāji		3	3	6
jaunie tiesneši ar eksāmenu	12			12
pārcelšana/ bez eksāmena	4	1	1	6
eksāmenu neizturēja				
APSTIPRINĀŠANA AMATĀ BEZ PILNVARU TERMIŅA IEROBEŽOJUMA:				
dots pozitīvs atzinums	16			16
atkārtota iecelšana uz diviem gadiem	1			1
TERMIŅA PAGARINĀJUMS				
dots pozitīvs atzinums		1		1

Izskatīti trīs konkursu materiāli par tiesnešu pārcelšanu uz viena līmeņa tiesu (Dobeles rajona tiesa) un uz augstākas instances tiesu (Rīgas apgabaltiesa un Administratīvā apgabaltiesa).

Materiālus par tiesneša amata kandidātu un tiesnesi sagatavo Tiesu administrācija, bet par Augstākās tiesas tiesnešiem – Augstākā tiesa.

Tiesnesim ir tiesības iepazīties ar sagatavotajiem materiāliem. Ja iesniegtie materiāli nav pietiekami novērtējuma sniegšanai, kolēģija tiesīga pieprasīt papildus materiālus no tiesām, Tieslietu ministrijas, valsts un pašvaldību institūcijām un amatpersonām, organizācijām un iestādēm.

Lielākais darba apjoms bijis un arī turpmākajos divos gados būs tiesnešu profesionālās darbības kārtējā novērtēšana, jo likumā „Par tiesu varu” noteikts, ka no 2013. gada 1.janvāra līdz 2016. gada 1.janvārim jāveic visu tiesnešu, kopumā vairāk par 500, kārtējā novērtēšana.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas darba slodze ir pieaugusi, jo intensīvā tempā jāveic ne vien tiesnešu profesionālās darbības kārtējā novērtēšana, bet arī citas funkcijas, kuras paredz likums „Par tiesu varu” un kas nav samazinātas: tiesnešu ārpuskārtas novērtēšana, atzinumu sniegšana, tiesnešiem pārejot uz augstāka līmeņa tiesām, utt.

Tiesnešu klašu sistēmā, kas bija līdz 2013.gadam, tiesnešu novērtēšana gāja ritmā ar klašu piešķiršanu – pēc 3 gadiem

5.klase, vēl pēc 3 gadiem – 4.klase, pēc 4 gadiem – 3.klase, pēc 5 gadiem – 2.klase un vēl pēc 5 gadiem – 1.klase – un kvalifikācijas klases paaugstināšanas rezultātā arī algas palielinājums 7% apmērā. Jaunajā sistēmā ritms ir cits – kārtējā profesionālās darbības novērtēšana ik pēc pieciem gadiem, ja bijis negatīvs vērtējums – atkārtota vērtēšana ne vēlāk kā pēc diviem gadiem. Ja negatīvs vērtējums arī atkārtotajā novērtēšanā – tad likums paredz tiesneša atbrīvošanu no amata.

Jaunās sistēmas ieviešana zināmā mērā nozīmēja iespēju samazināties tiesnešu atalgojumam, nesāņemot iepriekšējā sistēmā paredzēto algas piemaksas palielinājumu par klasi. Tādēļ likumā noteikts tāds temps pirmajai tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanai – visiem tiesnešiem to jāveic triju gadu laikā, jo piemaksu par stāžu, kas tagad paredzēta likumā, var saņemt tad, ja ir pozitīvs šis novērtējums. Saprotot, ka tas tiesnešiem ir atalgojuma jautājums, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija dara iespējamo – sanākam ne tikai vienreiz, bet arī divreiz mēnesī. Kolēģija varētu strādāt arī trīs un vairāk dienas mēnesī, taču tad ir jautājums par iespēju samazināt kolēģijas locekļiem tiesneša darba slodzi.

Jāizsaka atzinība arī Tiesu administrācijas darbiniekiem, kuri saistīti ar tiesnešu profesionālās novērtēšanas organizēšanu – viņi iegulda lielu darbu, sastādot sarakstus tā, lai, pārejot no klašu sistēmas uz tagadējo, tiesneši nezaudētu piemaksas, kas viņiem pienāktos pēc klašu sistēmas. Taču arī katram tiesnesim pašam jāseko līdzī sava atalgojuma aprēķināšanas kārtībai un jāpastāv uz savām tiesībām.

Jaunajā tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanā kolēģija tāpat kā līdz šim izvērtē tiesas priekšsēdētāja sniegto tiesneša raksturojumu un augstāka līmeņa tiesnešu atsauksmes par tiesas nolēmumu sastādīšanu. Jaunums ir tiesneša prasmju vērtējums, liekot atzīmi par tām, kā arī tiesneša pašnovērtējums par šīm prasmēm. Vēl viens tiesneša novērtējuma indikators, kas gan ir izvēles, ne obligāts, ir aptauja kolektīvā, kurā tiesnesis strādā. Ir bijuši atsevišķi gadījumi, kad šādas aptaujas veiktas.

2013.gada desmit mēnešos Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija pirmo kārtējo profesionālās darbības novērtējumu veikusi 113 tiesnešiem – 111 sniegti pozitīvi atzinumi, 2 – negatīvi, kas gan vēl nav stājušies spēkā, jo ir pārsūdzēti. Kā zināms, tagad likums paredz šādu iespēju tiesnesim Disciplinārtiesā pārsūdzēt Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas negatīvo atzinumu profesionālās darbības novērtējumam.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija 2013.gadā sniegusi arī 24 atzinumus par tiesnešu iecelšanu amatā un 17 atzinumus apstiprināšanai amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Nedomāju, ka ir pareizi, ka kvalifikācijas kolēģija tiek pārvērsta par konkursa komisiju, kad uz vienu rajona tiesu vēlas pārcelties divi tiesneši no citām tiesām un ir problēma, kuram dot priekšroku. Gadījumi ir bijuši vairāki.

Visus novērtēšanai nepieciešamos dokumentus Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekļi saņem nedēļu pirms sēdes elektroniski. Dzirdēti priekšlikumi, ka varbūt kādu daļu novērtējumu, kur nav nekādu domstarpību, būtu iespējams veikt rakstveida procesā. Principā, tas būtu iespējams. Taču klātienē tiesnesim ir iespēja atbildēt uz jautājumiem un paskaidrot, piemēram, par saviem spriedumiem, kas tiek analizēti atsauksmēs. Domāju, ka pašlaik tomēr nevajag atteikties no šīs dzīva tiesneša klātbūtnes.

TIESU DARBA AKTUALITĀTES SAISTĪBĀ AR 2013.GADA 13.JŪNIJA GROZĪJUMIEM LIKUMĀ „PAR TIESU VARU”

Dr.iur. Irēna KUCINA

Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietniece tiesu jautājumos¹

Viens no pēdējā laika būtiskākajiem jautājumiem, kas bijis Tieslietu ministrijas darba kārtībā, ir saistīts ar grozījumu

likumā „Par tiesu varu”, kas stājās spēkā ar 1.septembri, plašāku skaidrošanu. Tieslietu ministrijas uzdevums ir informēt par jau šobrīd paveikto un arī to, ko mēs vēl veiksīm tuvākajā laikā, turpinot novērot un analizēt tiesiskā regulējuma piemērošanu un apzinot tā pilnveides iespējas.

Minēto likuma grozījumu mērķis ir tiesas darba organizācijas pilnveide, tiesas darba kvalitātes celšana, tiesas darba atklātuma veicināšana, kā arī skaidrs tiesu kompetenču sadalījums (*tīro tiesu instanču sistēma*). Būtiskākās izmaiņas ir saistītas ar lietu izskatīšanas termiņu pārvaldības mehānisma ieviešanu. Tas arī ir pirmais jautājums, par kuru tiek uzdoti jautājumi no tiesu priekšsēdētāju puses – kā tas varētu izskatīties praksē un kā šīs normas ir izpildāmas. Tāpat ir detalizētas tiesu priekšsēdētāju funkcijas, noteikts vienots tiesu priekšsēdētāju pilnvaru termiņu skaitījums, paplašināta tiesas spriedumu pieejamība, noteikta tiesas sēžu kalendāra sasaiste ar advokātu noslodzes plānojumu, veiktas izmaiņas tiesnešu atstādināšanas no amata regulējumā, vienādots tiesneša maksimālais vecums, nodrošināts tiesiskais pamats Augstākās tiesas reformai un kompetenču pārdalei starp tiesu instancēm (*tīrās tiesu instances*), noteikti reformas īstenošanas termiņi, kā arī veiktas izmaiņas izmeklēšanas tiesnešu darba organizācijā. Katrs no šiem grozījumiem prasa plašāku izklāstu.

[1] Izveidots lietu izskatīšanas pārvaldīšanas mehānisms

Grozījumu mērķis ir sekmēt tiesvedības termiņu paredzamību, nodrošināt iespējami ieilgušu tiesas lietu apzināšanu, veicināt personas tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā īstenošanu. Kāpēc šī ideja ir radusies? Esam smēlušies idejas un meklējuši iespējamus risinājumus gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) atziņās, gan arī citās starptautisko organizāciju rekomendācijās. ECT ir atzinusi, ka saprātīgs lietu izskatīšanas termiņš nosakāms katrā konkrētajā lietā individuāli, ievērojot lietas sarežģītību un lietas dalībnieku attieksmi pret tiesas uzliktajiem pienākumiem. Turklāt atkāpēm no vidējā lietu izskatīšanas termiņa jābūt pamatotām.² Savukārt Eiropas Komisijas tiesu darba efektivizācijas programmas (CEPEJ) vadlīnijas par tiesvedības laika pārvaldību arī izdala atsevišķus principus,

¹ Par atbalstu grozījumu skaidrošanā gan tiesu priekšsēdētāju reģionālajās sanāksmēs, gan arī Tiesnešu konferencē vēlos pateikties arī Tieslietu ministrijas tiesu sektora darbiniekiem

² Piemēram, ECT lietās: JGK statyba Ltd and Guseļnikovas v. Lithuania; Frydlander v. France

ko valstīm vajadzētu ievērot, strādājot pie šī jautājuma. Viens no tiesvedības laika pārvaldības pamatprincipiem ir paredzamības princips. Otrs, ka dalībvalstīm jāpieņem standarta metodoloģija lietas izskatīšanas ilguma aprēķināšanai. Trešais, ka, plānojot lietu izskatīšanas termiņu, ņemami vērā apstākļi, kas varētu ietekmēt lietu izskatīšanas ilgumu nākamajā pārskata periodā.³ Šie principi ir ņemti vērā, izstrādājot attiecīgos grozījumus.

Par priekšsēdētāja funkcijām lietu plānošanas termiņa noteikšanā – tiesu priekšsēdētāji sadarbibā ar tiesas tiesnešiem plāno un nosaka tiesas darba mērķus attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem tiesā. Nav tā, ka tikai pašam priekšsēdētājam ir dotas pilnvaras visu izlemt. Tam ir jābūt kopīgi apspriestam ar tiesnešiem. Tiesu priekšsēdētāji apstiprina izvīrītos mērķus par vidējo lietu izskatīšanas termiņu kā lietu izskatīšanas termiņu standartu, par apstiprināto lietu izskatīšanas termiņu standartu līdz katra gada 1.februārim iesniedz informāciju Tieslietu padomei, un pārrauga lietu izskatīšanas faktiskos termiņus tiesā.

Pārraugot lietu izskatīšanas termiņus, tiesas priekšsēdētājs var: 1) pārbaudīt procesuālo termiņu ievērošanu tiesneša tiesvedībā esošajās lietās un lietu kārtēšanas atbilstību normatīvo aktu, tai skaitā tiesu lietvedības noteikumu, prasībām; 2) pieprasīt tiesnesim paskaidrojumu par tiesneša darba organizācijas un citiem jautājumiem savas kompetences ietvaros; 3) dot tiesnesim rīkojumus, kas saistīti ar tiesneša darba organizāciju, amata pienākumu izpildes nodrošināšanai.

No tiesu priekšsēdētāju puses izskan jautājumi, vai gadījumā tie pienākumi un tiesības, kas uzliktas ar likumu, nebūtu tulkājami tā, ka tiesas priekšsēdētājam patiesībā ir uzlikts par pienākumu iejaukties tiesneša darbībā un lietu spriešanā. Tas tā nav, jo Tieslietu ministrija ir tikai radījusi rīku jeb līdzekli, kā tiesu priekšsēdētājam kopā ar tiesnešiem sekot līdz lietas izskatīšanas termiņiem. Tāpēc tie pienākumi, kas paredzēti likumā, ir vērsti uz to, lai tiesas priekšsēdētājs un tiesneši sadarbotos savā starpā. Tiesas priekšsēdētājam ir pienākums pārraudzīt darba gaitu, pieprasīt un dot tiesnesim rīkojumus, ja viņš tiesām konstatē, ka ir pamatotas bažas vai arī varbūt pat konstatēti pārkāpumi saistībā ar tiesneša bezdarbību lietas izskatīšanā. Tiesas priekšsēdētājs nevar iejaukties tiesneša darbībā, spriežot tiesu. Ja tiesas priekšsēdētājs secina, ka tiesnesis bez pamatota iemesla neveic nepieciešamās procesuālās darbības, lai nodrošinātu lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā, vai tiesneša plānotais termiņš nenodrošina lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā, tiesas priekšsēdētājs var: 1) uzdot tiesnesim noteikt atbilstošu termiņu, kurā, ņemot vērā lietas apstākļus, jāveic attiecīgā procesuālā darbība; 2) pārdalīt tiesnešiem lietas saskaņā ar lietu sadales plānu.

Lai veicinātu vienotu praksi, tiek izstrādāti metodiskie ieteikumi termiņu plānošanai un noteikšanai. Nepieciešamie

³ CEPEJ vadlīnijas: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CEPEJ\(2008\)8Rev&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CEPEJ(2008)8Rev&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6)

statistikas datu mērījumi tiesām tiks nodrošināti sadarbībā ar Tiesu administrāciju. Rezultātu plānošana un prognoze ir veicama katrā tiesā, ņemot vērā tiesas personālsastāvu un tā iespējamās izmaiņas (piemēram, prombūtnes uz noteiktu laiku), lietu apgrozījuma tendences, kas var būt saistītas gan ar normatīvo aktu izmaiņām, gan ekonomiskās situācijas izmaiņām u.c.

Atklāts jautājums, vai lietu izskatīšanas termiņiem vajadzētu būt vienotiem, neizdalot atsevišķas lietu kategorijas, vai tomēr atsevišķās lietu kategorijās būtu jāpārdomā un jānoska vidēji termiņi, kas būtu atšķirīgi no standarta lietām, piemēram, laulības šķiršanas lietās, parāda piedziņas lietās. Par to mums šobrīd ir diskusijas, un viedokļi dalās.⁴

[2] Detalizētas tiesu priekšsēdētāju funkcijas

Līdz šim ir izskanējuši dažādi viedokļi par to, kādas funkcijas likums piešķir tiesu priekšsēdētājiem. Viens priekšsēdētājs uzskatīja, ka kādā jautājumā viņam nav tādu tiesību, bet cits tiesas priekšsēdētājs uzskatīja, ka viņam tādas tiesības ir. Tāpēc galvenie šo grozījumi mērķi ir veicināt vienotu izpratni par tiesas priekšsēdētāja kompetences un pilnvaru robežām, veicināt vienotu praksi tiesas darba vadībā, celt tiesas darba kvalitāti un prestižu sabiedrībā.

Likumā papildus nostiprinātas tādas tiesas priekšsēdētāja funkcijas kā: veicināt vienotu tiesu praksi tiesā, organizēt aktuālu normatīvo aktu piemērošanas jautājumu apspriešanu un tiesu prakses analīzi (*kolektīva apspriedes, atcelto nolēmumu analīze u.c.*); nodrošināt tiesas darba atklātumu (*informācijas izsniegšanas procesa vadība un uzraudzība, sadarbība ar medijiem u.c.*); uzraudzīt tiesas darbinieku darba kvalitāti un apmeklētāju apkalpošanas standartu ievērošanu tiesā; veicināt profesionālās ētikas normu ievērošanu un to vienotu izpratni tiesā (*kolektīva apspriedes, disciplinārā kontrole, aktīva sadarbība ar Tiesnešu ētikas komisiju*).

[3] Noteikts vienots tiesu priekšsēdētāju pilnvaru termiņu skaitījums

Šo grozījumu mērķis ir nodrošināt tiesneša profesionālo prasmju saglabāšanu, attīstību un pilnveidi (lielas tiesas vadība nereti liedz iespēju tiesas priekšsēdētājam kā tiesnesim paralēli izskatīt lietas, kā rezultātā tiesnesis var zaudēt savu kvalifikāciju), kā arī sekmēt veselīgu konkurenci atlases konkursos. Veiktās izmaiņas likumā paredz, ka viena un tā pati persona var būt par attiecīgās tiesas priekšsēdētāju ne vairāk kā divus termiņus (viens termiņš – 5 gadi) pēc kārtas. Jau izskanējusi arī kritika attiecībā uz mazajām tiesām. Šo jautājumu mēs laika gaitā vērtēsim un pētīsim to, kā pieņemtie grozījumi darbosies praksē.

[4] Augstākās tiesas reforma un kompetenču pārdale starp tiesu instancēm (*tīrās tiesu instances*)

Reformas ietvaros ir veikti grozījumi likumā „Par tiesu varu”. Tāpat arī gan jau ir veikti, gan tiek plānoti nākamie grozījumi Civilprocesa likumā un Kriminālprocesa likumā. Šo grozījumu mērķi ir veicināt tiesu pieejamību sabiedrībai, izveidot vienkāršāku un saprotamāku tiesu instanču sistēmu, kā arī izlīdzināt tiesu noslodzi. Plānota pakāpeniska Augstākās tiesas reforma, likvidējot tiesu palātas: 1)

Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palāta darbojas līdz 2014.gada 31.decembrim; 2) Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta darbojas līdz 2016.gada 31.decembrim.

Ar tieslietu ministra rīkojumu ir izveidota darba grupa, lai nodrošinātu Augstākās tiesas reformu, ieviešot „tīro tiesu instanču” sistēmu. Darba grupas mērķis ir uzraudzīt un sniegt konsultatīvu atbalstu veiksmīgai Augstākās tiesas reformas un kompetenču pārdales starp tiesu instancēm īstenošanai.

No 2012.gada 1.jūlija visas krimināllietas pirmajā instancē skata rajona (pilsētas) tiesas. Tiek izstrādāti papildus pārejas noteikumi Kriminālprocesa likumā, lai noteiktu rīcību ar lietām, kas nebūs izskatītas apgabaltiesu apelāciju instancēs un Augstākās tiesas tiesu palātā līdz 2014.gada 31.decembrim.

Attiecībā uz civillietām un civilprocesu ir sagatavoti šādi grozījumi: 1) Lietu, kas izriet no saistību tiesībām, ja prasības summa pārsniedz 150 000 latu, nodošana rajona (pilsētas) tiesām – priekšlikums ir iesniegts Saeimā; 2) Pieteikumam par nekustamā īpašuma izsoles aktu apstiprināšanu izskatīšanas nodošana rajona (pilsētas) tiesu zemesgrāmatu nodaļām – grozījumi tiek apspriesti darba grupā, kā spēkā stāšanās datums plānots 2014.gada 1.jūlijs⁵.

Nākamie grozījumi, kas saistīti ar lietu pārdali, plānoti: 1) Lietu par patenttiesību, preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību nodošana rajona (pilsētas) tiesas kompetencē un kompetentās tiesas noteikšana; 2) Lietu par kredītiestāžu maksātnespēju un likvidāciju nodošana rajona (pilsētas) tiesām; 3) Lietu, kurās ir strīds par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu, nodošana rajona (pilsētas) tiesām. Šie lietu pārdales grozījumi ir izstrādes kārtībā, un tiek diskutēti ar tiesu priekšsēdētājiem. Tāpēc vēl pārāgri runāt par termiņiem un konkrētu iespējamo risinājumu. Tie ir tie piedāvājumi, ar kuriem šobrīd strādājam un diskutējam.

Vienlaikus ar Augstākās tiesas reformu un kompetenču pārdali starp tiesu instancēm tiek veikti arī citi pasākumi. Kopumā papildus piešķirtas 11 tiesnešu amata vietas (ar tiesas sēžu sekretāru un tiesneša palīgu). Papildvietu mērķis ir nodrošināt esošo lietu izskatīšanas termiņu un rajona (pilsētas) tiesu tiesnešu noslodzes saglabāšanu esošajā līmenī, paaugstinoties noslodzei, ko radīs apgabaltiesām kā pirmās instances tiesām piekritīgo lietu pakāpeniska nodošana rajona (pilsētas) tiesām. Tiesneša amata vietas plānots sadalīt starp noslogotākajām Rīgas apgabala rajona (pilsētas) tiesām un vienu vietu nodot Jelgavas tiesai sakarā ar tiesas specializāciju reiderisma lietās. 2013.gada 23.septembrī tika izsludināts konkurss uz papildus 10 amata vietām Rīgas tiesu apgabalā. Ir pieteikušies vairāk nekā 60 kandidāti. Tiek prognozēts, ka tiesneši varētu uzsākt darbu 2014.gada jūnijā.

Nākamās reformas, kas sagaidāmas ar 2015.gadu – piecas Augstākās tiesas tiesnešu amata vietas tiks nodotas apgabaltiesām, savukārt piecas apgabaltiesu tiesnešu amata vietas tiks nodotas rajona (pilsētas) tiesām.

Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta turpina darbu līdz 2016.gada 31.decembrim. Līdz šim laikam tiek sagatavoti grozījumi normatīvajos aktos, paredzot rīcību ar Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātā neizskatītajām civillietām. Vienlaikus vēl papildu piecas Augstākās tiesas tiesnešu amata vietas tiks nodotas apgabaltiesām, savukārt piecas apgabaltiesu tiesnešu amata vietas tiks nodotas rajona (pilsētas) tiesām.

Pēc reformas pabeigšanas pakāpeniski (vairāku gadu laikā) tiks likvidētas 5 tiesnešu amata vietas.

⁵ Diskusijās izskan arī 2013.gada 1.septembris

⁴ Metodiskie ieteikumi termiņu plānošanai un noteikšanai nosūtīti Tieslietu padomei un apspriesti 2013.gada 11.novembra Tieslietu padomes sēdē, par kuriem vēl turpmāk notiks diskusijas gan Tieslietu ministrijā, gan arī nākamās Tieslietu padomes sēdēs

[5] Paplašināta tiesas spriedumu pieejamība

Šo grozījumu mērķis ir veicināt tiesu darba atklātumu un nodrošināt sabiedrību ar informāciju par tiesu darbu. Mājaslapā www.tiesas.lv tiek publicēti visi spriedumi, kas pēc 1.septembra pieņemti atklātā tiesas sēdē un stājušies spēkā, ja likumā nav noteikts citādi. Vienlaikus tiek publicēti arī tiesas lēmumi Ministru kabineta noteiktajā apjomā. Publicējot tiesas nolēmumus, tiek aizsegta informācijas daļa, kas atklāj fiziskās personas identitāti. No 2013.gada 1.septembra līdz 30.oktobrim anonimizēti un tiesu portālā publicēti vairāk nekā 800 tiesu nolēmumi: civilīetās – 532, kriminālīetās – 187, administratīvo pārkāpumu lietās – 116. Administratīvajās lietās kopumā nu jau publicēti 27,5 tūkstoši spriedumu.

Nākamais jautājums saistīts ar publicējamo nolēmumu apjomu. No tiesnešu un tiesu darbinieku puses ir bijuši dažādi priekšlikumi. Piemēram, jautājums par to, vai minimālo uzturīdzekļu lietās vajadzētu tiešām tādus standarta nolēmumus publicēt. Vai ir vajadzība sabiedrībai zināt lietās, kur ir vienkārši standarta nolēmumi, par to, ka kāds ir parādā minimālos uzturīdzekļus? Tieslietu ministrijā tiks pie tā strādāts un vērtēts, kuri ir tie standarta nolēmumi, kuri tiešām varbūt nesatur sabiedrībai būtisku informāciju un varētu netikt publicēti. Tuvākā pusgada laikā tiks veikta pastiprināta procesa uzraudzība un novērtēšana, tai skaitā izvērtējot datu aizsardzības regulējuma prasības, publicējamo nolēmumu apjomu, publicēšanas procesā iesaistīto subjektu kompetences un nepieciešamās izmaiņas. Tāpat tiek veikts darbs pie sistēmas tehnisko trūkumu novēršanas un datortehnikas resursu atjaunošanas tiesās.

[6] Tiesas sēžu kalendāra sasaiste ar advokātu noslodzes plānojumū

Šo grozījumu mērķis ir samazināt lietu izskatīšanas atlikšanas gadījumu skaitu, kas saistīti ar zvērināta advokāta aizņemību citos tiesvedības procesos.

Tiesas sēžu kalendārā veiktā tiesas atzīme par advokāta aizņemību tiesas sēdē ir saistoša citai tiesai, plānojot lietu izskatīšanu tiesas sēdē ar tā paša zvērināta advokāta piedalīšanos. Advokāta ieraksti kalendārā, piemēram, par plānotu komandējumu, tiesai nav saistoši un tiem ir informatīva nozīme. Šobrīd kā advokātu kalendāra funkcijas izmantotāji ir reģistrējušies vairāk nekā 129 zvērināti advokāti.

[7] Izmaiņas tiesneša atstādināšanas regulējumā

Grozījumu mērķis ir: 1) vienkāršot, paātrināt un mazināt birokrātiju atstādināšanas procesā; 2) samazināt tiesas sliktas reputācijas radīšanas risku; 3) paredzēt tiesnešiem, tai skaitā Satversmes tiesas tiesnešiem, un prokuroriem vienādu atstādināšanas kārtību un tās sekas.

Grozījumi paredz, ja kriminālprocesā tiesnesis ieguvīs procesuālo statusu – persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, – viņš tiek atstādināts no amata pienākumu pildīšanas ar brīdi, kad attiecīgā tiesa saņēmusi procesa virzītāja paziņojumu (informāciju), līdz krimināltiesisko attiecību noregulējumam kriminālprocesā.

Izmaiņas tiesneša atstādināšanas regulējumā galvenā būtība ir šāda:

- no amata atstādinātu tiesnesi ar viņa piekrišanu Augstākās tiesas priekšsēdētājs vai tieslietu ministrs noriko darbā tiesā, Tieslietu ministrijā vai Tiesu administrācijā darbinieka amatā, kas nav valsts amatpersonas amats;
- tiesneša atbildība atstādināšanas laikā: valsti noteiktā

minimālā mēnešalga; ja tiek norikots darbā citā amatā, tiek izmaksāta attiecīgajam amatam noteiktā darba samaksa;

- tiesnesim izmaksā visu par atstādināšanas laiku viņam neizmaksāto mēnešalgu, kā arī piemaksas: ja spēkā stājies lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu un izbeigšanas pamats ir saistīts ar personu rehabilitējošiem apstākļiem; spēkā stājies lēmums par disciplinārlietas izbeigšanu, secinot, ka tā ierosināta nepamatoti; tiesa taisījusi attaisnojošu spriedumu kriminālīetā.

[8] Vienādots tiesnešu maksimālais vecums

Grozījumu mērķis ir novērst nepamatoti atšķirīgu attieksmi attiecībā uz tiesneša amata pildīšanas maksimālā vecuma noteikšanu dažādu līmeņu tiesu tiesnešiem. Noteikts vienots maksimālais amata pildīšanas vecums 70 gadi. Pēc šī termiņa tiesneša pilnvaras beidzas uz likuma pamata un nevar tikt pagarinātas. Tiesneša pilnvaras, iestājoties maksimālajam amata ieņemšanas vecumam, netiek saglabātas līdz iesākto lietu izskatīšanas pabeigšanai. Minētais ņemams vērā, organizējot un plānojot tiesas darbu.

[9] Izmaiņas izmeklēšanas tiesnešu darba organizācijā

Grozījumu mērķis ir tiesu resursu efektīvāka izmantošana.

Apgabaltiesas priekšsēdētājs attiecīgās apgabaltiesas darbības teritorijā nosaka rajona (pilsētas) tiesas, kurās norikojams izmeklēšanas tiesnesis. Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs atbilstoši apgabaltiesas priekšsēdētāja lēmumam noriko tiesnesi veikt izmeklēšanas tiesneša pienākumus uz laiku līdz 3 gadiem.

Reforma stājas spēkā no 2014.gada 1.februāra.

Izmeklēšanas tiesneši, kuri pienākumus veic tajās tiesās, kurās atbilstoši apgabaltiesas priekšsēdētāja lēmumam nav norikojams izmeklēšanas tiesnesis, savus pienākumus turpina veikt līdz 2014.gada 1.februārim.

[10] Plānotie pasākumi

Iepriekš izklāstīta ir pēdējo grozījumu likumā „Par tiesu varu” būtība, taču tas nav vienīgais darbs, pie kā strādājusi Tieslietu ministrija. Ministrijas darba kārtībā ir plašs jautājumu loks. Plānotie pasākumi, par kuriem pašlaik tiek aktīvi diskutēti, ir šādi:

- Noris darbs pie audioieraksta un tiesas sēdes protokola rakstiskās daļas „sasaistes” vienā elektroniskā failā, samazinot protokola sagatavošanā ieguldāmos resursus. Diskusijas tuvākajā laikā ir paredzētas arī Saeimā⁶. Jau bijis arī pilotprojekts un skatāmies, kā šī sistēma darbosies praksē, lai tālāk domātu par to, kā iedzīvināt audioierakstu izmantošanu tiesās, nepieciešamības gadījumā izdarot grozījumus attiecīgā regulējumā;
- Plānota e-veidlapu (elektroniski aizpildāmu un iesniedzamu) ieviešana tiesvedības procesos;
- Civilprocesa likuma grozījumi par elektronisko dokumentu apriti tiesās – darba stadijā;
- Tiesnešu amata kandidātu atlases kārtības pārskatīšana. Šobrīd atlase notiek, taču izskan bažas par to, ka tiesnešu amata kandidātu vakantās vietas tiek aizpildītas lēni. Tāpat ir gadījumi, kad ir kāda neaizpildīta vieta uz laiku, jo kāds tiesnesis dodas bērna kopšanas atvaļinājumā un tā vieta paliek tukša. Tieslietu ministrijā, pārskatot

⁶ Jāatzīmē, ka Saeimas Juridiskās komisijas Tiesu politikas apakškomisijas 2013.gada 12.novembra sēdē ir jau notikusi diskusija un deputāti saskata nepieciešamību audioierakstu izmantošanai tiesās, kā rezultātā tiks strādāts ar nepieciešamajiem grozījumiem regulējumā pēc iespējas ātrākā periodā

tiesnešu kandidātu atlases kārtību, tiks domāts arī par to, vai nevajadzētu ieviest Latvijā tā saucamos „tiesnešu rezervistus”, kuri attiecīgi strādātu pie kāda tiesu apgabala, Augstākajā tiesā vai Tieslietu ministrijā un kuriem būtu iespējas uz kādu konkrēti noteiktu laika posmu ātri aizpildīt vakanto amata vietas;

- Tiesu namu koncepta attīstība. Tā ir koncepcija, pie kuras strādājam un kas šobrīd mums darba kārtībā. Plānots, ka tiesu namu attīstības koncepcija un sagaidāmās reformas varētu tikt pabeigtas līdz 2015. gadam;⁷
- Tāpat pašlaik aktīvi tiek risināts jautājums par Eiropas sociālo fondu apgūšanu. Nacionālā attīstības plāna 158.punkts kā prioritāti izvirza tiesu sistēmas un tiesībsargājošo institūciju darbības un procesu uzlabošanu un kapacitātes stiprināšanu. Šo līdzekļu saņemšanai un apguvei sākotnēji nepieciešams saņemt Ministru kabineta akceptu iecerētajiem rīcības virzieniem un plānotajām aktivitātēm. Sadarbībā ar tiesu varas pārstāvjiem, Latvijas Tiesnešu mācību centru, Ģenerālprokuratūru un Iekšlietu ministriju tiek izstrādāts politikas dokuments, kas pamatotu pieteikumu no ES struktūrfondu līdzekļiem nākošajā plānošanas periodā (2014.–2020.gads) īstenot vairākas

⁷ Tieslietu ministrija pakāpeniski iepazīstina tiesu priekšsēdētājus ar tiesu namu koncepcijas attīstību un iespējamiem risinājumiem

apmācību programmas un uz kvalifikācijas celšanu un tiesu darba pilnveidi vērstas aktivitātes. Jāatzīmē, ka sociālie fondi ir vērsti nevis uz jaunu ēku būvniecību, bet uz cilvēku resursu iespējamu uzlabošanu un attīstību. Konkrētajā gadījumā līdzekļu apgūšanai tiek diskutēts par tiesnešu mācībām, tiesu darbinieku mācībām, vienotajām mācībām ar prokuroriem, izmeklētājiem un tiesu ekspertiem; par svešvalodu mācībām tiesnešiem un tiesnešu palīgiem. Tiek domāts arī par to, lai piedāvātu iespēju sociālo fondu apgūšanai iesaistīt tiesnešus pētījumu veikšanā un palielinātu tiesnešu palīgu lomu. Projekts ir izstrādes stadijā Tieslietu ministrijā. Tuvākajā laikā tas tiks arī prezentēts un saskaņots ar Tieslietu padomi.⁸

Autores piebilde: Lai gan tas netika pausts uzrunā Tiesnešu konferencē, nobeigumā gribētu papildināt tieslietu ministra J.Bordāna sacīto par tiesisku valsti no savas puses – neviens sapnis nevar būt par lielu un neviens sapņotājs nevar būt par mazu. Tāpēc – lai tie skaistākie sapņi piepildās!

⁸ Informatīvā ziņojuma projekts tika nosūtīts Tieslietu padomei un apspriests 2013.gada 11.novembra Padomes sēdē. Tieslietu padome tika informēta par sagatavoto dokumenta projektu, tajā ietvertajiem rīcības virzieniem un plānotajām aktivitātēm, kā arī izskaidroja tā tapšanas gaitu un turpmāko dokumenta sagatavošanas procesu. Ministrija ir uzklusijusi Padomes viedokli un nems to vērā, iestrādājot Padomes priekšlikumus dokumenta projektā

AKTUALITĀTES TIESNEŠU MĀCĪBĀS

Solvita KALNIŅA-CAUNE
Latvijas Tiesnešu mācību centra valde

LATVIJAS TIESNEŠU MĀCĪBU CENTRA JAUNUMI

Kopš 2013.gada rudens Latvijas Tiesnešu mācību

centrs (LTMC) piedāvā profesionālās **supervīzijas tiesu priekšsēdētājiem**. Supervīzijas laikā tiek sniegts konsultatīvs atbalsts jautājumos, kas ir saistīti ar profesionālo darbību. Šo konsultāciju rezultāts ir profesionālās efektivitātes paaugstināšana. Piesaistot papildus līdzekļus, LTMC projekta ietvaros nodrošina iespēju 21 tiesas priekšsēdētājam apmeklēt līdz 10 supervīzijas sesijām.

Supervīzijas palīdz:

- profesionālo robežu apzināšanā,
- atrast rīcības alternatīvas konkrētās darba situācijās,
- veidot attiecības ar kolēģiem, padotajiem, apmeklētājiem,
- veicināt sadarbību komandā,
- mazināt stresa faktoros un izdegšanu,
- daudzus citos jautājumos, kas aktualizējas ikdienas darbā.

Jauno tiesnešu prasmju nedēļa valsts finansētās programmas ietvaros tika nodrošināta no 19. līdz 23.augustam. Semināra dalībnieki ļoti augstu novērtēja visas nodarbības. Jaunie tiesneši atzina, ka mācību diena Augstākajā tiesā ar muzeja apmeklējumu un tiesas izspēli Augstākās tiesas zālē ir bijusi ne tikai interesanta, bet arī emocionāli piesātināta.

Video filmēšana un iespēja sevi redzēt no malas, pārrunas par profesijas niansēm un lielo atbildību deva tiesnešiem dziļāku izpratni par tiesu varas lomu sabiedrības dzīvē un katra tiesneša atbildību. Jauno tiesnešu mācību nedēļa tika rīkota, izmantojot interaktīvas mācību metodes un aicinot dalībniekus aktīvi iesaistīties diskusijās un novērtējumu sniegšanā.

LTMC ir **Eiropas Juridiskās tālākizglītības tīkla** (European Judicial Training Network, EJTN) biedrs kopš 2004.gada. Attīstoties tīkla darbībai, ir palielinājusies arī LTMC iesaiste dažādos projektos un programmās. LTMC ir programmu darba grupas biedrs un darbojas divās programmu apakšgrupās – administratīvo tiesību un lektoru tālākizglītības. Šo darba grupu uzdevumos ietilpst stratēģiju un rekomendāciju izstrāde mācību programmām, kas būtu ieviešamas visās Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīs, kā arī dažādu mācību semināru piedāvājumi tīkla dalīborganizācijām. EJTN apvieno visu ES dalībvalstu tiesnešu un prokuroru mācību iestādes.

Ar valsts līdzfinansējuma atbalstu LTMC jau 2014. gadā atgriezās EJTN **tiesnešu un prokuroru apmaiņas programā** un piedāvās 8 tiesnešiem iespēju divas nedēļas stažēties citā ES dalībvalsts tiesā.

Viena no visaktīvāk apmeklētajām un pieprasītajām EJTN programmām pēdējos divos gados ir **juridiskās svešvalodas intensīvā nedēļa**. Arī Latvijas tiesneši ļoti augstu novērtē šīs programmas lietderīgumu, pasniedzēju pieeju un programmas dalībnieku ieinteresētību savu svešvalodu prasmju un zināšanu apguvē.

Kvalitātes vadības sistēmu LTMC ir plānots ieviest līdz 2013. gada beigām. Ar SIF projekta finansējumu LTMC attīsta efektīvu un uz klienta vajadzību nodrošināšanu virzītu vadības sistēmu, kas vēl labāk palīdzēs organizēt

administratīvo darbu un nodrošināt mācības visām ieinteresētajām juridiskajām profesijām.

Video un tiešraides netiek uzskaitītas pie semināru apmeklējumiem. Attīstot dažādas e-vidēi raksturīgas programmas, ir jāņem vērā gan tehniskie nosacījumi, gan lektoru sagatavošana darbam video formātā vai kādā citā neklātienē vidē. Ir jāizmanto cita mācību metodika, kas nodrošina atgriezenisko saikni starp lektoru un klausītājiem/skatītājiem. Neapšaubāmi videokonferenču/tiešraižu un citu e-vides pieeju izmantošanai ir lielas priekšrocības – tiek ietaupīts ceļa laiks, ietaupīti līdzekļi, kas ir nepieciešami, lai nokļūtu līdz mācību telpai. Tomēr LTMC ir pārliecināts (tāda ir arī citu ES tiesnešu un prokuroru mācību centru nostāja), ka tehnoloģiju izmantošana nedrīkst pilnībā aizstāt klātienē mācības, kuru laikā ir iespējama diskusija un pieredzes apmaiņa kolēģu un citu juridisko profesiju pārstāvju starpā.

LTMC ir partneris Valsts Valodas centra pārraudzītam projektam **tiesu tulkiem**, Eiropas Komisijas īpašās programmas „Krimināltiesības” projektam „Kriminālprocesā iesaistīto tiesu tulku kapacitātes celšana un to aktivitāšu nodrošināšana”. Projekta mērķis ir uzlabot Latvijas tiesu tulku un tulkotāju sniegto pakalpojumu kvalitāti. LTMC nodrošina četru dažādu moduļu seminārus un piedalās centralizētas tulkošanas un terminoloģijas datubāzes satura izveidē.

LTMC ir partneris SIF un Latvijas Cilvēktiesību centra projektā „Dažādi cilvēki, atšķirīga pieredze, viena Latvija”. Projekts tiek īstenots Eiropas Kopienas nodarbinātības un sociālās solidaritātes programmas „PROGRESS 2007-2013” sadaļas „Diskriminācijas apkarošana un dažādība” ietvaros. Projekta ietvaros LTMC īsteno **mācības tiesnešiem, prokuroriem un advokātiem ar mērķi celt juridisko profesiju kapacitāti diskriminācijas novēršanas un dažādības vadības jautājumos**. Līdz 2014.gada jūlijam LTMC organizēs 6 reģionālus mācību seminārus, kā arī izdos rokasgrāmatu juridisko profesiju pārstāvjiem par diskriminācijas novēršanas jautājumiem.

TIESNEŠI – LEKTORI

LTMC lektoru sarakstā ir vairāk nekā 60 tiesneši, no kuriem mācību procesā ik gadu aktīvi iesaistās vidēji 30 visu instanču tiesneši. Eiropas Savienībā tiesu sistēmā aizvien vairāk tiek pieņemts, ka daļa semināros ir viens no profesionālās pilnveidošanas priekšnosacījumiem. Mācībām, jaunu zināšanu, prasmju un iemaņu apgūšanai ir jāatvēr darba laiks. Vēl vairāk (darba) laiks ir nepieciešams tiesnešiem – lektoriem nodarbibu sagatavošanai. Saturīgas uz auditorijas vajadzībām virzītas programmas sagatavošanai ir nepieciešams veikt prakses analīzi, sagatavot prezentāciju, izdales materiālus, pārdomāt metodikas izvēli.

LTMC nevar ietekmēt lietu sadali tiesā, lai arī esam aicinājuši lektoru slodzi kaut vai simboliski samazināt laikā, kad lektors tiek aicināts sagatavot programmu un vadīt semināru LTMC. Tas, ko LTMC piedāvā, ir programma – **Lektoru skola**. Programma nodrošina iespēju iepazīties ar jaunām un sen pierādītām mācību metodikām gan darbam mazās grupās, gan lielās auditorijās, lektoru izmēģināt interaktīvas metodes un citu noderīgu informāciju darbam pieaugušo auditorijās.

LTMC izsaka lielu pateicību visiem tiesnešiem – lektoriem, kuri ir vadījuši seminārus 2012. un 2013.gadā tiesnešu un citu juridisko profesiju auditorijās, – Sandrai Amolai, Dzintrai Baltai, Kasparam Berķim, Intaram Bisteram, Jautrītei Briedei, Skaidrītei Buividei, Voldemāram Čiževskim, Pēterim Dzalbem, Ingai Juhņevičai, Adrijai Kasakovskai, Laurai Konošonokai,

Renātei Krasovskai, Ivetai Krēvīcai, Gunāram Kūtrim, Aldim Laviņam, Dacei Mītai, Ilgai Neimanei, Jānim Neimanim, Pēterim Opincānam, Zanei Pētersonei, Ludmilai Poļakovai, Ingai Putrai, Normundam Saleniekam, Jurim Siliņam, Sanitai Rūtenai-Laizānei, Ilzei Skultānei, Gunāram Aigaram, Aigaram Sniedzītim, Guntaram Stūrim, Mariannai Terjuhanai, Kalvim Torgānam, Editei Vernušai, Daigai Vilsonai, Ievai Višķerei, Mārītei Zāgerei.

Sevišķi LTMC grib uzteikt un pasniegt Atzinības rakstus šiem lektoriem:

- Civiltiesību jomā – Valerijam Jonikānam, Augstākās tiesas Senāta Civiltiesu departamenta senatoram. Senators ir ilggadējs LTMC lektors, apkopo praksi un gatavo tēmas par strīdīgiem tiesu prakses jautājumiem.
- Starptautisko tiesību un cilvēktiesību jomā – Anitai Kovaļevskai, Administratīvās apgabaltiesas tiesnesei. Tiesnese ir aktīva LTMC lektore, vada nodarbibas par dažādām tēmām, ierosina jaunas tēmas, kas ir aktualizētas dažādos nacionālos un starptautiskos pasākumos.
- Administratīvo tiesību jomā – Veronikai Krūmiņai, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senatorei. Aktīva lektore, vada nodarbibas par dažādām tēmām un jomām, ierosina jaunas tēmas un ir atsaucīga jaunu formātu izstrādē. Senatore aktīvi darbojas arī kā moderatore nodarbibās par tiesas sēdes vadišanu, saskarsmi ar grūtiem klientiem.
- Krimināltiesību jomā – Jurim Stukānam, Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas tiesnesim. Tiesnesis ir ilggadējs LTMC lektors, nebaidās uzņemties jaunas tēmas. Tiek augsti novērtēts gan tiesnešu, gan citu juridisko profesiju auditorijās.
- Prasmju semināri – lektorei Inesei Muhkai (Mg. philol., Bc.paed. (prof.), Bc.iur.), kura ir atradusi pieeju juridisko profesiju auditorijām. Semināru dalībnieki ir „iemilējuši” latviešu valodu un atzīst, ka nodarbibas par pareizu un skaidru latviešu valodu juridiskajos dokumentos ir ļoti nepieciešamas.

JAUNO TIESNEŠU KONKURSS – THEMIS

Vēl viens EJTN projekts – konkurss jaunajiem tiesnešiem, prokuroriem, un amatu kandidātiem – tiek organizēts katru gadu un konkursanti var pieteikt dalību četrās kategorijās – civiltiesības, krimināltiesības, ētika un deontoloģija, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. un 6.pantu interpretācija un piemērošana.

THEMIS konkurss kopš 2012.gada notiek tikai angļu valodā, un pirmo reizi žūrijas sastāvā piedalās Latvijas eksperti – Lauris Liepa, vērtējot ētikas un deontoloģijas jomas konkursantus, un Inga Kačevska, izvērtējot tiesnešu komandas civiltiesību jomā.

2013.gadā pirmo reizi konkursā piedalījās Latvijas komanda, piesakot dalību 4.konkursa kategorijā – Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. un 6.pantu interpretācijā un piemērošanā.

LTMC sevišķu pateicību izsaka pirmās Latvijas komandas dalībniecēm – Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama tiesnesēm Arlītai Zariņai, Līgai Biksiniecei-Martinovai, Marinai Romanovai un tiesnesei – treneri Anitai Kovaļevskai. Konkursa uzstāšanās tēma – „Personu ar garīgās veselības traucējumiem ievietošana un uzturēšanās psihiatriskās ārstēšanas un aprūpes iestādēs: Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstība Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5.pantam”.

2. SKATĪJUMS UZ TIESU DARBU: CILVĒKTIESĪBAS, KORUPCIJA

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS UN LATVIJAS TIESU MIJIEDARBĪBAS AKTUALITĀTES

Emīls PLAKSINS

Ministru kabineta pārstāvja
starptautiskajās cilvēktiesību
institūcijās biroja vadītāja
vietnieks

Pateicos par iespēju piedalīties gadskārtējā Latvijas tiesnešu konferencē, turpinot pagājušajā gadā aizsākto sadarbību starp Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroju (turpmāk – Birojs) un tiesu varas institūcijām. Gatavojoties konferencē, centos apzināt tās iespējamās jomas, kurās praksē notiek mijiedarbība starp Latvijas tiesu varas institūcijām un Eiropas Cilvēktiesību tiesu (turpmāk – ECT), taču uzstāšanās laiks ir par īsu, lai pilnībā pievērstos visiem šī jautājuma aspektiem.

Taču lielākā daļa no jums diendienā savu darba pienākumu ietvaros jau mijiedarbojas ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) normām un atbilstošu ECT judikatūru, iztiesājot lietas, izlemjot procesuālos lūgumus un visbeidzot pamatojot tiesas nolēmumus. Ar daudziem tiekamies dažādos forumos, darba grupās, kas izveidotas, lai pilnveidotu Latvijas tiesību sistēmas atbilstību Konvencijai un ECT judikatūrai. Augstākās tiesas mājaslapā ir iekļauta sadaļa, kurā apkopoti ECT nolēmumi pret Latviju, un ar katru gadu informatīvā materiāla apjoms šajā sadaļā palielinās.

Birojs šajā sadarbībā ir nedaudz privilēģētākā situācijā, vienlaikus mūsu iespējas ir daudz ierobežotākas. No vienas puses, mēs sākam strādāt tad, kad jūs savu darbu jau esat pabeiguši, tāpēc mums ir iespēja paraudzīties uz to no malas – un kritizēt citu paveikto vienmēr ir vieglāk. Taču tā kā mēs strādājam ar jau pabeigtām lietām, kurās galīgais nolēmums jau sen ir stājies spēkā, mēs varam tikai vērtēt, vai viss ir ticis izdarīts atbilstoši ECT judikatūrai. Tiesvedības gaitā ECT mēs nevaram ar atpakaļejošu datumu piedāvāt jaunus argumentus, kas varbūt ir pat acimredzami un noteikti pasniegtu konkrēto lietu citā gaismā. Mēs nevaram pabeigt jūsu iesākto. Taču mēs varam piedāvāt savu redzējumu un sniegt vielu pārdomām.

Mana uzstāšanās sastāvēs no trīs daļām. Pirmajā daļā pastāstīšu par 2013.gada aktualitātēm ECT judikatūrā Latvijas lietās. Otrā uzstāšanās daļa ir veltīta pārskatam par jauno Konvencijas 16.protokolu, kas paredzēs iespēju nacionālajām tiesām vērsties ECT ar lūgumu sniegt konsultatīvu atzinumu. Nobeigumā pastāstīšu par iespējamām kolizijām starp Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesību aktiem, Konvenciju un ECT judikatūru, kuras Birojam ir izdevies identificēt un ar kurām savā darbā var saskarties Latvijas tiesneši.

AKTUALITĀTES ECT JUDIKATŪRĀ LATVIJAS LIETĀS

2013.gadā ECT ir pasludinājusi 8 spriedumus un 12 lēmumus lietās pret Latviju. Lai gan šis skaitlis varētu likties salīdzinoši neliels, kvalitatīvi gads ir bijis ļoti piesātināts un nozīmīgs.

Iepazīstoties ar ECT analīzi un motivāciju daudzos šogad pieņemtajos nolēmumos, ir redzams, ka ECT vērīgi seko līdzīgai Latvijas tiesu judikatūras attīstībai, tendencēm un aktuālajām izmaiņām, un nākas atzīt, ka Latvija un Latvijas tiesas nav ECT norādījumu pasīvi saņēmēji un saite starp ECT un Latvijas tiesām nav vienpusēja.

ECT nolēmumos aizvien biežāk ir atsaucies uz citiem lietai būtiskiem Latvijas tiesu nolēmumiem, kas atspoguļo jaunus virzienus tiesību normu interpretācijā vai arī maina esošo Latvijas tiesu praksi. Turklāt nereti šīs izmaiņas ir notikušas tieši reaģējot uz jaunāko ECT judikatūru, kas ir redzams nolēmumu motīvu daļā norādītajās atsaucēs. Latvijas tiesu judikatūras kvalitātes attīstība pilnīgi noteikti palīdz arī mūsu darbā, sniedzot jaunus argumentus valdības pozīcijas aizstāvēšanā un palīdzot novērst iespējamus zaudējumus starptautiskajā tiesvedībā. Kaut gan vārds „zaudējums” šajā kontekstā varbūt ir nevietā, jo katrs jauns ECT nolēmums, pat tāds, kurā ir atzīts Konvencijas pārkāpums, sniedz mums skatu „no malas”. Turklāt tieši šādu ECT spriedumu izpildes process dod iespēju aktualizēt diskusiju, jo valstij ir pienākums veikt individuālos un vispārējos pasākumus, lai novērstu līdzīgus pārkāpumus nākotnē.

Pirmais šogad pasludinātais spriedums – 8.janvāra spriedums lietā **Baltiņš pret Latviju**¹, kurā ECT konstatēja Konvencijas 6.panta 1.punkta pārkāpumu saistībā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu kriminālprocesā – ir vienlaikus arī pirmais spriedums, kurā ECT ir pievērsusies operatīvās darbības specifikai. Proti, ECT konstatēja, ka pret iesniedzēju ierosinātā kriminālprocesa iztiesāšanas laikā Latvijas tiesas nebija pienācīgā kārtā pārbaudījušas viņa sūdzības par iespējamo provokāciju izdarīt noziedzīgu nodarījumu no tiesībsargājošo iestāžu puses. Lai gan šajā spriedumā ir diezgan detalizēti atspoguļota ECT judikatūra pret citām Eiropas Padomes dalībvalstīm, izvērtējot sūdzības par tā saucamo policijas provokāciju, patiesībā spriedums lietā **Baltiņš pret Latviju** nav par operatīvo darbību vai policijas provokāciju.

Šajā spriedumā ECT tiesām veica detalizētu visu notikumu faktoloģisko un juridisko analīzi, tomēr atšķirībā no līdzīgām lietām pret citām Eiropas Padomes dalībvalstīm, kur galvenais uzsvars likts uz provokācijas elementu analīzi, spriedums nesniedz atbildi uz jautājumu – bija vai nebija notikusi policijas provokācija, vai arī viss notikušais bija tiesisks operatīvais eksperiments.

¹ Baltiņš pret Latviju (iesniegums Nr.25282/07), 2013.gada 8.janvāra spriedums

Tā vietā ECT secināja, ka tiesībsargājošo iestāžu rīcība radīja pamatotas šaubas par provokācijas robežu iespējamo pārkāpumu, un Latvijas tiesām, vēlāk iztiesājot krimināllietu, bija jāizvērtē šis aspekts no pierādījumu pieļaujamības viedokļa. Šis secinājums apstiprina ECT pozīciju, ka tā nevar uzņemties nacionālo tiesu lomu, vērtēt faktus un piemērot nacionālos tiesību aktus. Tā vietā ECT lemj, vai faktu vērtēšanas process, nacionālo tiesību aktu piemērošanas process un abu šo procesu iznākums atbilst Konvencijas prasībām. ECT ar katru jaunu nolēmumu atgādina, ka valstīm var nebūt pienākums sasniegt noteiktu rezultātu, piemēram, attaisnot vai notiesāt personu, taču valstīm ir pienākums nodrošināt, lai attiecīgais process atbilstu Konvencijai un būtu pienācīgi izskatīts.

2013.gads ir arī pirmais gads, kad ECT pievērsās žurnālistu avotu konfidencialitātes jautājumam.

Hronoloģiski pirmais, bet salīdzinoši mazu publicitāti guvušais ir 2013.gada 4.jūnija lēmums lietā **Dreiblats pret Latviju**², ar kuru sūdzība tika atzīta par nepieņemamu izskatīšanai. Sūdzības iesniedzējs – žurnālists – atteicās pildīt izmeklēšanas tiesneša lēmumu, kas tika izdots, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 154.pantu, un ar kuru viņam tika uzlikts pienākums norādīt informācijas avotu, kā rezultātā pret viņu tika uzsākts kriminālprocess par Krimināllikuma 296.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – tiesas nolēmuma nepildīšanu. Pirmās un otrās instances tiesas atzina iesniedzēju par vainīgu, piespriežot viņam naudassodu, bet Augstākās tiesas Senāts tiesvedību izbeidza, pamatojoties uz to, ka lietā nebija noziedzuma sastāva. Senāta ieskatā, Krimināllikuma 296.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu varēja izdarīt tikai speciālais subjekts. ECT norādīja, ka pēc Senāta nolēmuma pieņemšanas izmeklēšanas tiesneša lēmums vairs nekādā veidā nevarēja ietekmēt iesniedzēju. Visbeidzot kriminālprocesa izbeigšana deva iesniedzējam tiesības pieprasīt kompensāciju, kuras gan viņš neizmantoja, un tāpēc ECT secināja, ka iesniedzējs nebija izsmēlis viņam pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, un izbeidza tiesvedību lietā.

Otrs nolēmums ir plašu publicitāti guvušais spriedums lietā **Nagla pret Latviju**³, kurā ECT konstatēja Konvencijas 10.panta pārkāpumu, liekot valstij samaksāt 20 000 EUR. Šī ir vēl viena lieta, kurā ECT atgādināja, ka valstij nebija pienākums sasniegt noteiktu rezultātu, bet bija pienākums nodrošināt, lai attiecīgais izmeklēšanas darbības process atbilstu Konvencijai.

ECT secināja, ka Latvijas tiesiskais regulējums atbilda Konvencijas prasībām. Konstatētā pārkāpuma pamatā bija normas piemērošana, proti, lēmums veikt kratišanu, un tas, kā šis lēmums tika pieņemts. ECT norādīja, ka kratišana ir ļoti drastisks līdzeklis, kā iegūt informāciju no žurnālista, salīdzinot to arī ar alternatīvām, piemēram, pienākuma uzlikšanu norādīt informācijas avotu, kā tas tika darīts *Dreiblata lietā*. Žurnālistes informācijas avots tiesībsargājošajām iestādēm kratišanas brīdī jau bija zināms un sešu mēnešu intervāls starp žurnālistes publikācijām un kratišanu nekādā gadījumā nevarēja attaisnot kratišanas steidzamību. ECT kritiski vērtēja arī lēmuma kvalitāti, kurā netika sniegts motivēts kratišanas steidzamības pamatojums, turklāt kratišanas robežas bija formulētas tik plaši, ka ļāva piekļūt visai žurnālistes rīcībā esošajai informācijai. Vērtējot kratišanas pēckontroles kvalitāti, ECT nepiekrita nacionālo

tiesu secinājumam, ka kratišana netika veikta nolūkā noskaidrot informācijas avotu, turklāt tās ieskatā pēckontroli veikušajai tiesai bija jāsniedz izvērstāks vērtējums tam, vai izmeklēšanas intereses lietā bija būtiskākas nekā iejaukšanās žurnālistes izteiksmes brīvībā.

Šis gads iezīmē arī pirmo gadījumu, kad ECT Latvijai ir noteikusi pagaidu aizsardzības pasākumus – kopš Latvijā 1997.gadā stājās spēkā Konvencija, nevienā citā lietā pret Latviju pagaidu pasākumi nav tikuši noteikti. Pagaidu aizsardzības pasākumi ir ļoti īpatnējs institūts, kas tieši neizriet no Konvencijas – tas ir izveidojies ECT judikatūras rezultātā un ir noteikts ECT Reglamentā. Noteiktie pagaidu aizsardzības pasākumi ir saistoši attiecīgajai valstij un šo pasākumu neizpildīšana tiek uzskatīta par Konvencijas 34.panta pārkāpumu. Tiesas līdzšinējā praksē pagaidu aizsardzības pasākumi tiek piemēroti tikai tad, ja pēc iesniegtās informācijas izvērtēšanas Tiesa uzskata, ka pastāv risks, ka personai var tikt nodarīts nopietns un neatgriezenisks kaitējums – parasti pagaidu aizsardzības pasākumi tiek piemēroti divās lietu kategorijās – personu izdošanas vai izraidīšanas gadījumos. Pēdējo gadu laikā vidēji 70% gadījumos lūgumi par pagaidu aizsardzības pasākumu piemērošanu tika noraidīti – 2012.gadā kopā tika iesniegti 1972 lūgumi un tikai 103 lūgumi tika apmierināti.

Šajā gadā turpinājusies arī ECT judikatūrā pausto secinājumu transformēšanās Latvijas tiesu judikatūras iespaidā. Šis izmaiņas ir ļoti labi ilustrētas virknē tiesvedību, kuru pamatā ir bijis administratīvais process, izskatot apcietināto un ieslodzīto personu pieteikumus.

2012.gada 28.februārī ECT pasludināja spriedumu lietā **Melnītis pret Latviju**⁴. Komentējot valdības izvirzīto argumentu par to, ka iesniedzējs nebija izsmēlis pieejamos tiesību aizsardzības līdzekļus, vērstoties administratīvajās tiesās, kuras sūdzības pamatā esošo notikumu brīdī jau darbojās vairāk nekā gadu, ECT norādīja, ka līdz ar jauna tiesību aizsardzības līdzekļa ieviešanu pierādīšanas nasta par tā efektivitāti gulstas uz atbildētājas valdības pleciem. Tā kā no zemāko instanču administratīvo tiesu lēmumiem varēja secināt, ka prakse attiecībā uz apcietināto personu tiesībām sūdzēties par apcietinājuma apstākļiem un saņemt par to kompensāciju 2005.–2006.gadā bija diezgan pretrunīga, ECT ieskatā, nebija pietiekami pierādīts, ka iesniedzējam laika posmā pirms 2006.gada 15.jūnija pastāvēja izredzes panākt sev vēlamu rezultātu, vērstoties administratīvajā tiesā.

ECT šos secinājumus vēlreiz atkārtoja savā 2012.gada 11.septembra lēmumā lietā **Katajevs pret Latviju**⁵ un 2013.gada 24.apriļa spriedumā lietā **Timofejevi pret Latviju**⁶. Taču 2013.gada 24.septembra lēmumā lietā **Ignats pret Latviju**⁷ ECT atzina, ka administratīvās tiesas Latvijā ir uzskatāmas par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli, pretēji iepriekš nostiprinātajam lietās *Melnītis pret Latviju*, *Katajevs pret Latviju* un *Timofejevi pret Latviju*. ECT atsaucās uz administratīvo tiesu judikatūru, kur bija vērtēti ieslodzījuma un apcietinājuma apstākļi laika posmā no 2005. gada 27.jūlija līdz 2006.gada 4.augustam, kas sakrita ar laiku, kurā iesniedzējs bija atradies apcietinājumā, un tāpat šis tiesiskās aizsardzības līdzeklis viņam apskatāmajā laika posmā bija pieejams. ECT arī īpaši atzīmēja administratīvo

⁴ Melnītis pret Latviju (iesniegums Nr.30779/05), 2012.gada 28.februāra spriedums

⁵ Katajevs pret Latviju (iesniegums Nr.1710/06), 2012.gada 11.septembra lēmums

⁶ Timofejevi pret Latviju (iesniegums Nr. 45393/04 45393/04), 2013.gada 24.apriļa spriedums

⁷ Ignats pret Latviju (iesniegums Nr.38494/05), 2013.gada 24.septembra lēmums

² Dreiblats pret Latviju (iesniegums Nr.8283/07), 2013.gada 4.jūnija lēmums

³ Nagla pret Latviju (iesniegums Nr. 73469/10), 2013.gada 16.jūlija spriedums

tiesu judikatūras kvalitatīvo attīstību, izskatot šīs kategorijas lietas kā sūdzības par iestāžu faktisko rīcību.

2013.gada 29.oktobrī ECT pasludināja spriedumu lietā **D.F. pret Latviju**⁸. Šajā lietā iesniedzējs – par dzimumnoziegumiem notiesātais bijušais policijas informators – ilgstoši un nesekmīgi lūdza, lai viņu pārved soda izciešanai no Daugavgrīvas cietuma uz Matisa cietumu. Vērtējot šo sūdzību, ECT nedaudz sašaurināja savus iepriekš paustos secinājumus, precizējot, ka attiecībā uz ieslodzīto personu sūdzībām par pārvešanu uz citu cietumu administratīvās tiesas tomēr nav uzskatāmas par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli. ECT izvērtēja administratīvo tiesu judikatūru apskatāmajā laika posmā (2005.–2007.gads), secinot, ka tā nesniedz viennozīmīgu atbildi, vai iesniedzēja pieteikums administratīvajā rajona tiesā – ja tāds tiktu iesniegts – vispār tiktu atzīts par pieņemamu izskatīšanai administratīvā procesa kārtībā. ECT atzīmēja, ka tajā laikā administratīvo tiesu judikatūrā nepastāvēja vienprātība, vai ieslodzīto pārvešana vai atteikums pārvest uz citu cietumu bija vērtējams kā faktiskā rīcība, iestādes iekšējs lēmums vai pat kriminālprocesuāls lēmums, un tas, vai personas pieteikums tika vai netika pieņemts izskatīšanai, lielā mērā bija atkarīgs no tiesību aizskāruma smaguma. Jāatzīmē, ka Biroja rīcībā esošā informācija liecina, ka pašlaik šis jautājums administratīvo tiesu judikatūrā ir noregulēts.

Visās minētajās lietās Birojs ir izmantojis administratīvo tiesu judikatūru, lai pamatotu argumentu, ka atsevišķās lietu kategorijās, kas saistītas ar Konvencijas 2.pantu, kas aizsargā tiesības uz dzīvību, un Konvencijas 3.pantu, kas paredz spīdzināšanas un cietsirdīgas izturēšanās aizliegumu, administratīvās tiesas ir uzskatāmas par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli. Proti, Biroja argumentācija attiecībā uz administratīvo tiesu judikatūru bija procesuāla rakstura. Tomēr pēdējā laikā Biroja aktivajā lietvedībā ir parādījušās vairākas jaunas lietas, kurās process administratīvajās tiesās tiek vērtēts no Konvencijas 6.panta viedokļa. Birojam bija vai vēl būs jāsniedz atbildes ECT uz šādiem jautājumiem:

- Vai kopējais administratīvā procesa ilgums lietā ir bijis samērīgs? Jau pieminētajā lietā *Ignats pret Latviju* ECT noraidīja iesniedzēja sūdzību par administratīvās tiesvedības ilgumu un tā ietekmi uz administratīvās tiesvedības efektivitāti. ECT uzskatīja, ka 4 mēneši ir samērīgs termiņš sūdzības pieņemšanai izskatīšanai administratīvajā tiesā, taču ECT šoreiz nevarēja vērtēt tiesvedības ilgumu kopumā, jo iesniedzējs bija atsaucis savu pieteikumu un administratīvā tiesvedība tika izbeigta;
- Vai atsevišķās lietu kategorijās, kurās administratīvās tiesas ir atteikušās pieņemt pieteikumus, iesniedzējiem tā rezultātā nav tikusi liegta pieeja tiesai? 2013.gada 17.septembra lēmumā lietā *Kronkalns pret Latviju*⁹ ECT noraidīja iesniedzēja sūdzību par viņa tiesību uz pieeju tiesai iespējamo pārkāpumu, jo iesniedzējs nebija izsmēlīs viņam pieejamos tiesību aizsardzības līdzekļus. Iesniedzējs pieprasīja kompensāciju no Vācijas Federatīvās Republikas fonda, kas ar sadarbības partnerorganizāciju starpniecību izmaksāja kompensācijas personām, kuras nacionālsociālistiskā režīma laikā bija iesaistītas spaidu darbos. Latvijas

teritorijā, atbilstoši noslēgtajam Vācijas, Latvijas un Krievijas trīspusejam starpresoru līgumam. Sadarbības partnerorganizācija bija Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, kas pieņēma personu iesniegumus un tālāk tos pārsūtīja Krievijas Federācijas iestādei izvērtēšanai un lēmuma pieņemšanai. Atteikums bija apstrīdams īpaši izveidotā Pārsūdzības iestādē, kuras lēmums bija galīgs. Pārsūdzības iestāde iesniedzēja iesniegumu noraidīja un viņš vērsās administratīvajā rajona tiesā, kas pieteikumu pieņemt atteicās, norādot, ka Pārsūdzības iestādes lēmums nav apstrīdams administratīvā procesa kārtībā. Šim viedoklim pievienojās arī apelācijas un kasācijas instances. ECT sūdzību noraidīja, jo iesniedzējs nebija vērsies ar pieteikumu Satversmes tiesā, apstrīdot starpresoru līguma, kas paredzēja īpašu ārpusstiesas strīdu izskatīšanas kārtību, atbilstību Satversmei un Konvencijai;

- Biroja aktivajā lietvedībā ir arī sūdzība par administratīvās rajona tiesas atteikumu atbrīvot personu no valsts nodevas – šī persona sūdzas, ka viņai rezultātā tika liegta pieeja tiesai;
- Savukārt kādā citā lietā iesniedzējs uzskata, ka administratīvo tiesu piešķirtais kompensācijas apmērs nav bijis samērīgs ar nodarīto kaitējumu.

PĀRSKATS PAR KONVENCIJAS 16.PROTOKOLU

Konvencijas 16.protokols ir jauns instruments, kas nākotnē visvairāk skars tieši tiesnešu auditoriju, būtiski ietekmējot Latvijas tiesu un ECT mijiedarbību un veidojot savstarpējo dialogu pilnīgi jaunā kvalitātē. 16.protokols ir atvērts parakstīšanai kopš 2013.gada 2.oktobra. To jau parakstījušas septiņas Eiropas Padomes dalībvalstis (Latvija protokolu vēl nav parakstījusi), un, lai tas stātos spēkā, ir nepieciešamas desmit ratifikācijas.

16.protokols neparedz jaunas substantīvās tiesības un brīvības – tas iestrādā jaunu procesuālo instrumentu, kas būs pieejams tikai Eiropas Padomes dalībvalstu tiesām. Proti, 16.protokols paredz ECT kompetences paplašināšanu ar iespēju sniegt konsultatīvo atzinumu par jautājumiem, kas saistīti ar Konvencijā paredzēto tiesību un brīvību interpretāciju. Šo konsultatīvo atzinumu ECT varēs lūgt nacionālās tiesas vai tribunāli, kas ir pēdējās instances saistībā ar to tiesvedībā esošu konkrētu strīdu, kā arī valstu konstitucionālās uzraudzības iestādes. Tādējādi šis atzinums tiks lūgts vēl pirms individuālā iesnieguma iesniegšanas ECT, lai gan šāda atzinuma saņemšana nekādā veidā neliegs pusēm nacionālajā tiesvedībā vēlāk vērsties ECT individuālā iesnieguma kārtībā. Šāda iespēja no vienas puses pilnveidos dialogu starp ECT un nacionālajām tiesām, bet no otras puses tā stiprinās ECT konstitucionālo lomu.

Dalībvalstīm ir paredzēta rīcības brīvība nozīmēt tās tiesu instances vai tribunālus, kas būs tiesīgas izmantot protokolā paredzētās tiesības lūgt ECT sniegt konsultatīvo atzinumu. Šim lūgumam būs jābūt motivētam un tiesām būs jāpievieno lietas faktu izklāsts un piemērojami nacionālie tiesību akti – šai prasībai ir divi mērķi:

- pirmkārt, tā sniedz nacionālajai tiesai iespēju izvērtēt, vai tiešām konkrētajā gadījumā ir nepieciešams ECT konsultatīvais atzinums un kāpēc tas būtu noderīgs tālākajā lietas izskatīšanā;

⁸ D.F. pret Latviju (iesniegums Nr.11160/07), 2013.gada 29.oktobra spriedums

⁹ Kronkalns pret Latviju (iesniegums Nr.21694/06), 2013.gada 17.septembra lēmums

- otrkārt, pievienotais fakti izklāsts dod iespēju ECT pilnībā fokusēties uz jautājumiem, kas attiecas tikai uz Konvencijas un tās protokolu interpretāciju.

Informācijai, kuru nacionālā tiesa sniegs ECT, būs jāpievieno:

- pārskatu par sūdzības būtību un secinājumus, pie kuriem jau ir nonākušas nacionālās tiesas;
- lietā piemērojamās nacionālo tiesību normas;
- identificētos problēmjautājumus, kas attiecas uz Konvencijas piemērošanu, tai skaitā tiesības un brīvības, kuras skar izskatāmais jautājums;
- nepieciešamības gadījumā – tiesvedībā iesaistīto pušu argumentus;
- ja iespējams un nepieciešams – arī pašas nacionālās tiesas viedokli par izskatāmo jautājumu, tai skaitā tiesas veikto problēmas juridisko analīzi.

Lai gan ECT oficiālās darba valodas ir angļu un franču, tomēr, tāpat kā individuālo iesniegumu gadījumā, lūgumus par konsultatīvu atzinumu sniegšanu ECT pieņems arī citās valodās, tai skaitā latviešu, kas novērs nepieciešamību nodrošināt tulkojumu un samazinās attiecīgos izdevumus.

Pašu atzinumu sniegs ECT Lielā palāta – tas būs motivēts un publisks, bet tam nebūs vispārstaistoša rakstura. Paredzams, ka šādi atzinumi palīdzēs interpretēt gan Konvencijas normas, gan ECT judikatūru, kā arī sniegs vadlīnijas turpmāku iespējamo Konvencijas pārkāpumu novēršanai.

ECT atteikumam sniegt konsultatīvu atzinumu būs jābūt motivētam, kas veicinās dialogu starp ECT un nacionālajām tiesām. Salīdzinājumam – izskatot personu individuālos iesniegumus viena tiesneša tiesas sastāvā atbilstoši Konvencijas 27.pantam un atzīstot tos par nepieņemamiem izskatīšanai, atteikuma motivācija netiek sniegta.

Jauno procedūru raksturo trīs galvenie pamatelementi:

- iespēja lūgt ECT sniegt konsultatīvu atzinumu lietās, kurās pastāv strīds par Konvencijas normu un saistītās ECT judikatūras interpretāciju, ir nacionālo tiesu un tribunālu ziņā – tās var nolemt šo iespēju arī neizmantojot. Nacionālā tiesa, kas ir lūgusi konsultatīvu atzinumu, jebkurā brīdī varēs to atsaukt;
- protokols nosaka, ka konsultatīvu atzinumu varēs lūgt tikai augstākās tiesu instances. Pievienojoties protokolam, dalībvalstīm ir jānorāda tiesu instances, kurām būs tiesības izprasīt konsultatīvu atzinumu, taču vienlaikus dalībvalstīm ir atvēlēta pilna rīcības brīvība noteikt konkrētās tiesu instances, kā arī nepieciešamības gadījumā veikt grozījumus un papildinājumus iesniegtajā sarakstā. Ļoti būtiski ir tas, ka daudzos gadījumos šīs tiesu instances nebūs Augstākās tiesas Senāta departamenti kā kasācijas instances, bet tās būs zemākas instances tiesas, kas Latvijas tiesību aktos ir noteiktas kā galīgā instance. Lietās par bērnu prettiesisku pārvietošanu pāri robežai uz Latviju vai aizturēšanu Latvijā, ja bērna dzīvesvieta ir citā valstī, pēdējā instance, kuras lēmums ir galīgs un nav pārsūdzams, būs apgabaltiesa. Bērnu prettiesiskās pārvietošanas jautājumi ir aktuāli arī Konvencijas un ECT judikatūras kontekstā, piemēram, atceroties tiesvedību lietā **X. pret Latviju**¹⁰ kurā 2012.gada 10.oktobrī notika

¹⁰ X. pret Latviju (iesniegums Nr.27853/09), 2011.gada 13.decembra spriedums (nav stājies spēkā)

ECT Lielās palātas tiesas sēde (spriedums vēl nav pasludināts). Virknē speciālo likumu ir noteikti izņēmumi, kad galīgo nolēmumu administratīvajā procesā pasludina administratīvās rajona tiesas vai administratīvās apgabaltiesas, kas būtu uzskatāmas par galīgajām instancēm 16.protokola izpratnē. Kā piemēru var minēt Patvēruma likumu, kas nosaka administratīvo rajona tiesu kā galīgo instanci, izskatot sūdzības par Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes priekšnieka lēmumiem, kā arī Saeimas vēlēšanu likumu, kas nosaka administratīvo apgabaltiesu kā atbildīgo instanci pieteikuma izskatīšanai par Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumu par kandidātu saraksta reģistrēšanu vai atteikumu reģistrēt kandidātu sarakstu, kā arī pieteiktā kandidāta svītrosānu no reģistrētā kandidātu saraksta. Arī šie jautājumi var aktualizēties cilvēktiesību kontekstā, kā to pierāda līdzšinējā ECT judikatūra pret Latviju – spriedumi lietās **Ždanoka pret Latviju**¹¹ un **Ādamsons pret Latviju**¹² un lēmums lietā **Partija „Jaunie demokrāti” un partija „Mūsu zeme” pret Latviju**¹³,

- konsultatīvais atzinums pēc tā publicēšanas nebūs saistošs un tas tiek sniegts ECT un nacionālo tiesu un tribunālu divpusējā dialoga kontekstā. Ievērojot subsidiaritātes principu, tikai nacionālās tiesas ziņā ir noteikt, kādas sekas būs ECT konsultatīvajam atzinumam konkrētā nacionālā strīda izskatīšanā.

Konsultatīvais atzinums var tikt pieņemts vienbalsīgi, taču gadījumā, ja tiesnešu domas dalīsies, atzinumam var tikt pievienots arī tiesnešu atsevišķais viedoklis. Arī šis dokuments tiks nosūtīts atzinumu lūgšanai nacionālajai tiesai, un tai, paturot prātā, ka atzinums nav saistošs dokuments, būs jāpieņem galīgais lēmums, vai nacionālajā tiesvedībā piemērot vai nepiemērot konsultatīvu atzinumu, t.sk. arī tiesnešu atsevišķo viedokli.

Grūti prognozēt, vai un cik lielā mērā konsultatīva atzinuma procedūra ietekmēs kopējos tiesvedības termiņus Latvijas tiesās. Protokols paredz konsultatīvu atzinuma sniegšanai prioritāti, taču konkrēti termiņi, protams, netiek noteikti. Vienlaikus jāatzīmē, ka pienākums ievērot prioritāti attiecas arī uz nacionālajām tiesām, proti, tām ir pēc iespējas ātrāk jāiesniedz lūgums sniegt konsultatīvu atzinumu, kā arī pēc iespējas skaidrāk un precīzāk jānoformulē ECT uzdodamie jautājumi. Termiņu ievērošanas aspekts varētu būt īpaši nozīmīgs tādās lietu kategorijās, kur likums nosaka saīsinātus un konkrētus termiņus, piemēram, jautājumos, kas saistīti ar patvēruma meklētājiem, vēlēšanu rezultātiem, dažādi pārrobežu jautājumi, ar bērnu tiesībām saistītās lietas.

Vēl viens vēra ņemams aspekts ir iespējamā kompetenču pārklāšanās starp Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) prejudiciālajiem nolēmumiem un ECT konsultatīvu atzinumu. 16.protokols nekādā veidā neizslēgs un neierobežos Latvijas tiesu tiesības vienas tiesvedības ietvaros lūgt sniegt gan prejudiciālo nolēmumu EST, gan arī konsultatīvu atzinumu ECT. Pašlaik grūti spekulēt par to, vai un cik lielā mērā abu procedūru piemērošana varētu paildzināt tiesvedības termiņus Latvijā, tomēr šādu iespēju pilnībā izslēgt nevar.

¹¹ Ždanoka pret Latviju (iesniegums Nr.58278/00)

¹² Ādamsons pret Latviju (iesniegums Nr.3669/03), 2008.gada 24.jūnija spriedums

¹³ Partija „Jaunie demokrāti” un partija „Mūsu zeme” pret Latviju (iesniegumi Nr.10547/07 un 34049/07), 2007.gada 29.novembra lēmums

IESPĒJAMĀS KOLĪZIJAS

No iespējamo kolīziju viedokļa pastāv virkne jomu, kurās pārklājas ES tiesību akti un principi, kas izriet no Konvencijas un ECT judikatūras, turklāt praksē jau ir bijuši gadījumi, kad EST un ECT uzskati ir atšķirīgi vai pat pretēji, un ar šādu iespējamo kolīziju nākotnē var saskarties jebkuras Latvijas tiesas tiesnesis.

Administratīvais process. Patvērumu meklētāju lietas, kurās ir piemērojama Dublinas II Regula¹⁴, kas nosaka, ka tikai viena ES dalībvalsts ir atbildīga par patvēruma meklētāja iesnieguma izskatīšanu. ECT lietā *M.S.S. pret Beļģiju un Grieķiju*¹⁵ konstatēja, ka Beļģija, rīkojoties Dublinas II Regulas ietvaros un nosūtot iesniedzēju – patvēruma meklētāju – uz Grieķiju, bija pārkāpusi Konvencijas 3.pantu (spīdzināšanas un cietsirdīgas izturēšanas aizliegums) un 13.pantu (tiesības uz efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli).

Tieši tāds jautājums ir aktualizējies arī nesen Šveicei komunicētajā lietā *Tarakhel pret Šveici*¹⁶, kura uzreiz tiks skatīta ECT Lielajā palātā. Lietas faktu pamatā ir afgāņu un pakistāniešu tautības patvēruma meklētāju sūdzība par to, ka Šveice, noraidot viņu patvēruma pieteikumu un deportējot viņus uz Itāliju Dublinas II Regulas ietvaros, ir pārkāpusi Konvencijas 3.pantu un 13.pantu. Iesniedzēji sūdzas par apstākļiem, kādos viņi nonāks pēc tam, kad tiks piespiedu kārtā atgriezti patvēruma meklētāju centrā Itālijā.

Civilprocess. Civilprocesuālajā tiesvedībā var rasties kolīzija starp Briseles I Regulu¹⁷ un standartiem, kurus nosaka Konvencijas 6.pants. EST ir norādījusi, ka dalībvalstu tiesām, interpretējot, vai ir tikusi pārkāpta Briseles I Regulas 34.pantā paredzētā dalībvalsts sabiedriskās kārtības ievērošanas klauzula, ir jāņem vērā, vai ir ievēroti dalībvalstīm saistošie konstitucionālie pamatprincipi, kā arī vispārējie cilvēktiesību standarti un pamattiesības, kā tās ir noteiktas Konvencijā un ECT praksē. EST norādīja¹⁸, ka vienas no svarīgākajām pamattiesībām, kas izriet arī no konstitucionālajiem principiem, ir tiesības uz taisnīgu tiesu. Šo tiesību pārkāpums ir uzskatāms par būtisku un tā ievērošana ir svarīgāka nekā efektīva nolēmumu pārrobežu atzišana un izpilde. Problēmjaudājumi no Konvencijas un ECT prakses viedokļa, kas varētu apgrūtināt citā valstī pieņemtā nolēmuma atzišanu vai izpildi, ir, piemēram, gadījumos, kad visas procesā iesaistītās puses nav piedalījušās tiesvedībā (process ir noticis *in absentia*), dažādu iemeslu dēļ nav ticis ievērots sacikstes princips, pusēm nav bijusi iespēja iesniegt savus apsvērumus, puses nav saņēmušas tiesas nolēmumu vai arī lēmums ir pieņemts t.s. *ex parte* procedūras ietvaros, kuru pieļauj vairākas ES dalībvalstis. Arī pilnīgs motivācijas trūkums, kas atsevišķos gadījumos arī tiek pieļauts vairāku ES dalībvalstu tiesību sistēmās, bet ir pilnīgi nepieņemams citās ES dalībvalstīs, var norādīt uz iespējamo Konvencijas 6.panta pārkāpumu.

¹⁴ 2003.gada 18.februāra Padomes regula (EK) Nr.343/2003), ar ko paredz kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par trešās valsts pilsoņa patvēruma pieteikuma izskatīšanu, kas iesniegts kādā no dalībvalstīm

¹⁵ M.S.S. pret Beļģiju un Grieķiju (iesniegums Nr.30696/09), 2011.gada 21.janvāra Lielās palātas spriedums

¹⁶ Tarakhel pret Šveici (iesniegums Nr.29217/12)

¹⁷ 2000.gada 22. decembra Padomes regula (EK) Nr.44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzišanu un izpildi civillietās un komercietās

¹⁸ Skat., piemēram, lietu C-7/98 Dieter Krombach v André Bamberki par lūgumu, ko atbilstoši 1971.gada 3.jūnija Protokolam par EST sniegto interpretāciju 1968. gada 27. septembra Konvencijai par piekritību un spriedumu izpildi civillietās un komercietās iesniegusi Vācijas Federālā Augstākā tiesa

Kriminālprocess. Iespējamā kolīzija starp ECT un ES tiesībām var rasties Eiropas apcietinājuma lēmuma¹⁹ izpildes gadījumos, kad persona nepiekrīt izdošanai.

Kritēriji, kuri ir jāievēro procedūras gaitā, ir noteikti Eiropas Padomes pamatlēmumā un pati Eiropas apcietinājuma lēmuma sistēma balstās uz ātrumu, operativitāti, savstarpējību, kā arī prezumpciju, ka visās ES dalībvalstīs pastāv līdzīgi standarti attiecībā uz pirmstiesas kriminālprocesu un tajā pieejamajām garantijām. Eiropas apcietinājuma lēmums neparedz iespēju saņēmējvalstij izvērtēt jebkādos citus apsvērumus kā vien to, vai saņemtais pieprasījums atbilst pamatlēmumā noteiktajiem kritērijiem. Tomēr, tā kā pirmstiesas apcietinājuma regulējums un arī apstākļi ES dalībvalstīs ir ļoti atšķirīgi, varētu rasties situācija, ka persona tiek nosūtīta uz citu valsti, kuras valodu tā nepārvalda un kur apcietinājumā šī persona ir spiesta pavadīt mēnešus vai pat gadus bez pieejas tiesiskās aizsardzības līdzeklim, kas ļautu grozīt piemēroto drošības līdzekli, bez iespējas sazināties ar tuviniekiem un bez juridiskās palīdzības, turklāt šai ES dalībvalstij jau ir negatīva tiesvedības bilance ECT lietās par Konvencijas 3.panta, 5.panta un 6.panta pārkāpumiem.

Ņemot vērā minētos secinājumus, gribu vērst uzmanību uz šādiem problēmjaudājumiem:

- Vai nacionālajai tiesai, izvērtējot Eiropas apcietinājuma lēmuma pieņemamību, būtu jāņem vērā, vai personas izdošana katrā konkrētajā lietā ir samērīga ar nodarījumu, par kura izdarīšanu tā tiek turēta aizdomās? Vai šāds pienākums veikt individuālo izvērtējumu izriet no Konvencijas un ECT prakses? No otras puses – vai samērīguma izvērtēšana katrā konkrētajā lietā neapdraudēs Eiropas apcietinājuma lēmuma sistēmu, padarot to lēnu un neefektīvu?

Kā viela pārdomām kalpo fakts, ka patlaban norit darbs pie Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas projekta par Eiropas izmeklēšanas rīkojumu, un virkne dalībvalstu ir izteikušās par labu tam, lai direktīvā tiktu iekļauta pamattiesību ievērošanas klauzula, kas ļautu atteikt piemērot Eiropas izmeklēšanas lēmumu gadījumos, kad pastāv pamatotas šaubas par to, vai lēmuma piemērošanas gaitā tiks ievērotas Eiropas Pamattiesību hartā nostiprinātās tiesības. Lai gan šis direktīvas projekts hronoloģiski nav pirmais virknē līdzīgu savstarpējās atzišanas instrumentu, tomēr šis ir pirmais dokuments, kura izstrādes stadijā ir izteikts priekšlikums papildināt tekstu ar klauzulu, kas aizsargātu personu pamattiesības.

Nobeigumā jāuzsver, ka, pieaugot sabiedrības informētībai un tiesiskajai apziņai, ar katru gadu pieaug arī ECT izskatāmo lietu kategoriju skaits, sarežģītības pakāpe, nemaz nerunājot par kopējā iesniegumu skaita palielināšanos. Pirms vairākiem gadiem lielākā daļa ECT izskatāmo lietu bija sūdzības par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu un iztiesāšanas termiņiem. Šodien nevienas Latvijas tiesas tiesnesis nevar būt pārliecināts, vai vakar izskatītā lieta jau rīt nonāks ECT. Tomēr ir viens aspekts, kas nav mainījies visu šo laiku, kopš esam Konvencijas dalībvalsts – ECT sagaida un turpinās sagaidīt kvalitatīvus un pamatotus nolēmumus, kas, neatkarīgi no tiesvedības iznākuma, ir pieņemti Konvencijai atbilstoša procesa rezultātā.

¹⁹ Noteikts ar Eiropas Padomes 2002.gada 13.jūnija pamatlēmumu par Eiropas apcietinājuma lēmumu un par nodošanas procedūrām starp dalībvalstīm

UZTICĒŠANĀS UN KORUPCIJAS UZTVERE TIESU DARBĪBĀ: TIESU TĒLS LATVIJAS SABIEDRĪBĀ

Dr. sc. soc. Aleksejs ŠNITŅIKOVŠ

Mg. oec. Ieva KĀRKLĪŅA

LU aģentūra „LU Filozofijas un socioloģijas institūts”

Uzticēšanās valsts varas institūcijām, ieskaitot tiesas, Latvijā vidēji ir zemāka nekā Eiropas Savienībā, kā arī lielāks to Latvijas iedzīvotāju īpatsvars, kas uzskata, ka tiesās ir izplatīta korupcija¹. Politiskās uzticēšanās pētnieki norāda, ka uzticēšanās ir kompleks fenomens, tas ietver gan subjektīvus, gan objektīvus aspektus un tā pilnīgākai izpratnei nepieciešama konceptuāla analīze.

Vispārīgi runājot, **uzticēšanās** ir drošums par ekspektācijām (gaidām), kas vērstas uz sociālajiem objektiem. Uzticēšanās problēma ir saistīta ar ekspektāciju stabilitāti². Uzticēšanās ir viens no sociālās dzīves pamata fenomeniem, jo sociālajās sistēmās cilvēki ir savstarpēji atkarīgi ar citiem, kuru darbību viņi nespēj kontrolēt vai novērst. Uzticēšanās ir funkcionējošo sociālo sistēmu nepieciešamais nosacījums, tā vienkāršo saskarsmi un sadarbību. Neuzticēšanās gadījumā cilvēkiem jāreķinās ar citu cilvēku rīcības neparedzamību, kas apgrūtina mijiedarbību³. Uzticēšanās ir attieksme, kas tiek apgūta un kas ir vispārinoša. Vācu sociologs Niklass Lūmans norādīja uz to, ka abas šīs attieksmes bieži vien ir grūti saistīt ar konkrētiem objektiem iemesliem, jo tās kontrolē subjektīvie procesi⁴. Tiklīdz uzticēšanās vai neuzticēšanās ir izveidojusies, turpmākie notikumi tiek subjektīvi atlasīti un interpretēti šīs attieksmes ietekmē. Uzticēšanās politiskajām institūcijām nozīmē to, ka iedzīvotāji ir labprāt gatavi pieņemt politisko līderu un iestāžu pieņemtos lēmumus⁵. Tā ir ekspektācija, ka amatpersonas kopumā rīkojas godprātīgi arī bez pastāvīgas kontroles pār iestāžu darbību⁶. Politisko institūtu funkcionēšanai ir nepieciešams iedzīvotāju atbalsts, kā arī cilvēku dzīve mūsdienu sabiedrībā ir atkarīga no uzticēšanās sociālajām sistēmām, ieskaitot valsts pārvaldi⁷. Bet šī uzticēšanās forma atšķiras no personīgas uzticēšanās, jo tai ir mazāk alternatīvu. N. Lūmans atzīmē, ka, lai arī demokrātiskās procedūras paredz iespēju paust savas intereses un izteikt vērtējumu politiku darbībai,

valsts institūcijas isteno autonomu, no ārējām ietekmēm aizsargātu varu, pret kuru cilvēki attieksies piesardzīgi⁸.

Ir izstrādātas vairākas teorijas, kas izskaidro, kāpēc iedzīvotājiem var būt tendence uzticēties vai neuzticēties politiskajām institūcijām.

Saskaņā ar **vispārējā vērtējuma / politiskās kultūras** pieeju politiskās sistēmas institūti savā starpā ir saistīti, cilvēkiem ir tendence veidot kopīgo viedokli par visiem institūtiem. Uzticēšanās konkrētajiem institūtiem ietekmē tas, cik lielā mērā cilvēki uzticas politiskai sistēmai kopumā⁹. Bet uzticēšanās politiskajai sistēmai kopumā ir saistīta ar politisko kultūru – iedzīvotāju attieksmēm un orientāciju shēmām attiecībā uz politiskajiem objektiem. Līdzdalības politiskā kultūra ir tāda, kuru raksturo pilsoņu aktīva attieksme pret politikas pārstāvniecības institūtiem un administrācijas institūtiem, kā arī to pozitīvais vērtējums. Cilvēki sabiedrībā ar pasīvu politisko kultūru jūtas atsvešināti no valsts varas institūtiem un ir tendēti novērtēt tos negatīvi un mazāk uzticēties tiem¹⁰. Vecajās demokrātijās uzticēšanās politiskajiem institūtiem ir augstāka un stabilāka nekā jaunajās demokrātijās.

Savukārt **rezultatīvātes novērtēšanas teorijas** pārstāvji akcentē novērojumus, ka cilvēki dažādas institūcijas vērtē dažādi un šie vērtējumi mainās laika gaitā. Tas ir skaidrojams ar to, ka uzticēšanās politiskajiem institūtiem ir iedzīvotāju racionālā reakcija uz to sniegumu – rezultatīvāti¹¹. Cilvēki vērtē institūciju darbību un, ja viņi novēro, ka tās nesniedz gaidāmos rezultātus, viņu uzticēšanās mazinās. Ja institūcijas sniedz pakalpojumus atbilstoši gaidām (dara to, kas tām ir jā dara), iedzīvotāju uzticēšanās līmenis tām būs augstāks. Viena no ekspektācijām attiecībā uz valsts pārvaldes institūtiem ir tāda, ka amatpersonas būs godīgas un neiesaistīsies korupcijā, un ievēros objektivitātes, neitralitātes, efektivitātes principus.

Pētījumi rāda, ka nevienlīdzība, korupcija un uzticēšanās ir savstarpēji saistītas (**nevienlīdzības ietekmes teorija**). Nevienlīdzība rada augsni – labvēlīgus nosacījumus – korupcijai, un koruptīvās darbības savukārt pastiprina nevienlīdzību sabiedrībā¹². Empīriski pārbaudīts, ka nevienlīdzība mazina uzticēšanos citiem cilvēkiem vispār, kā arī veicina augstāku korupcijas uztveri¹³. Kad korupcija un nevienlīdzība pieaug, mazinās uzticēšanās tiesu sistēmai. Cilvēku uztverē pastāvēs sakarība starp ienākumu nevienlīdzību un netaisnīgu tiesu sistēmu – viņi domās, ka sabiedrībā, kura ir noslāņota, nav iespējams sasniegt personīgu labklājību bez korupcijas, tai skaitā bez korupcijas tiesās¹⁴. Iedzīvotāju ekonomiskā un sociālā nevienlīdzība rada iespādu, ka politiskie institūti, it īpaši valsts pārvaldes institūti, nedarbojas neitrāli, objektīvi, jo cilvēki domās, ka indivīdi vai grupas ar lieliem finanšu resursiem izmantos tos, lai nopirktu labvēlīgu lēmumu, likumu interpretāciju¹⁵.

⁸ Luhmann 1979, 57.

⁹ Marien 2011.

¹⁰ Almond, Verba 1989.

¹¹ Rose, Mishler 2011.

¹² Uslaner 2008; 2011.

¹³ Uslaner 2011.

¹⁴ Uslaner 2011, 147.

¹⁵ Uslaner 2011, 142.

¹ Saskaņā ar aptauju Eurobarometer 74 tiesām / tieslietu sistēmai Latvijā „drīzāk uzticējās” 36% iedzīvotāju, Eiropas Savienībā vidēji – 48% (2010.g.), bet aptaujas Special Eurobarometer 374 Corruption dati rāda, ka 49% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka tiesu sistēmā ir izplatīta kukuļošana vai dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, Eiropas Savienībā vidēji – 32% (2011.g.).

² Luhmann 1979, 4.

³ Luhmann 1979, 64.

⁴ Luhmann 1979, 74.

⁵ Hooghe, Zmerli 2011, 3.

⁶ Marien 2011, 16.

⁷ Luhmann 1979, 57; Giddens 2004.

Savukārt **kolektīvās atmiņas teorijā** tiek uzsvērts tas, ka, pieņemot lēmumu, kā rīkoties – uzticēties vai nē, ir svarīgi priekšstati par citu cilvēku ekspektācijām. Ideja ir tāda, ja cilvēks nezina, vai var uzticēties vai nevar, viņš izmantos kolektīvās atmiņas resursus, kas ir vairāk vai mazāk nostabilizējušies priekšstati par kādu sociālo objektu¹⁶. Viens no informācijas avotiem ir masu saziņas līdzekļi. Ja dominējošais uzticēšanās veids ir partikulārā uzticēšanās (tikai tuvam sociālajam lokam), ir grūti pāriet uz vispārīgāku, universālāku uzticēšanos (vispār cilvēkiem un politiskajiem institūtiem), jo partikulārā uzticēšanās atražo pati sevi.

PĒTĪJUMA METODES

Laika posmā no 2013.gada jūnija līdz novembrim tika veikts pētījums, kas ietvēra vairāku kvalitatīvo pētījumu metožu izmantošanu. Pētījuma mērķis bija saprast iemeslus tiesu neuzticamībai sabiedriskajā domā. Uzsākot pētījumu, tika veikta plašsaziņas līdzekļu satūra analīze. Pētījuma turpinājumā īstenotas intervijas ar tieslietu un korupcijas apkarošanas jomas speciālistiem Latvijā (tiesu sistēmas darbinieki, pētnieki un korupcijas novēršanas speciālisti – kopā 10).

Savukārt pētījuma noslēdzošajā posmā, lai pilnīgāk izprastu iedzīvotāju viedokli un attieksmes pret tiesu sistēmu, tika veiktas 10 padziļinātās intervijas un fokusgrupu diskusija ar tiem Rīgas iedzīvotājiem, kuriem pēdējo 3 gadu laikā bijusi pieredze sadarbībā ar tiesu sistēmu, t.sk. bijis atšķirīgs lietu veids (civillietas, administratīvās lietas, krimināllietas), respondenti saistībā ar tiesvedību bijuši dažādā statusā (gan tādi, kuri tiesā piedalījušies kā prasītāji, gan tādi, kuri bijuši atbildētāja statusā).

PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Empīriski izpētot uzticēšanās un korupcijas uztveres iemeslus tiesām Latvijā, tika veiktas **intervijas ar ekspertiem**, kā arī **plašsaziņas līdzekļu satūra analīze**. Kopumā iegūtie dati ir izskaidrojami ar iepriekšminētajām teorijām. Turpinājumā atspoguļoti ekspertu viedokļi.

Latvijā ir vērojams salīdzinoši zems uzticēšanās līmenis valsts varas institūcijām vispār, un uz to ir norādījuši eksperti. Jāatzīmē, ka tiesai kā valsts institūcijai šī iedzīvotāju uzticēšanās nebūt nav zemākā. Eksperti uzsver, ka Latvijai kā jaunai demokrātiskai valstij ir raksturīga atsvešināšanās no publiskās varas un iedzīvotāju politiskās kompetences trūkums – visi fenomeni, kurus aplūko politiskās kultūras pieejas autori. „Mums plaša starp cilvēkiem un varu ir tik liela pašlaik, ka vara ir kaut kas cits. Un arī tiesu varu uztver kā kaut ko citu, tāpēc viņi uztver to negatīvi” (tiesu sistēmas darbiniece). „Ir fona neuzticēšanās, kas vispār ir raksturīga Latvijas sabiedrībai. Pret visām publiskām institūcijām, citam pret citu – tas ir fons, kā fona radiācija” (pētnieks).

Runājot par tiesu darbības vērtējumu – tika minēta efektivitātes problēma, tiesu nolēmumu kvalitātes problēma, kā arī fakti saistībā ar tiesnešu pārkāpumiem, kas arī ir tiesu funkcionēšanas rādītājs. „Nefektivitāte grauj uzticēšanos. Ja institūcija nespēj izdarīt to, ko no tās sagaida, tad tai neuzticas – nevis tāpēc, ka tā nav godīga, bet tāpēc, ka nevar paļauties uz to, ka tā izdarīs to, ko no tās sagaida” (pētnieks). „Mums nav vienota tiesu prakse. Cilvēki nesaprot, kāpēc vienā tiesā bija tā, citā tā” (tiesu sistēmas darbiniece). „Ir arī reālas krimināllietas saistībā ar tiesnešiem – to nav daudz, bet tās ir” (valsts amatpersona, eksperts pretkorupcijas jautājumos).

Vienlaikus jāņem vērā, ka Latvijā ir viens no augstākajiem

nevienlīdzības rādītājiem Eiropas Savienības valstu vidū. Eksperti pieļāva, ka situācijās, kad tiesāšanās procesā pusēm ir ievērojami atšķirīgi finanšu resursi, ienākumu līmenis var ietekmēt procesa rezultātu – tai pusei, kura var noalgot labu juristu, ir priekšrocības vai vismaz tāds iespajds var rasties citai pusei. „Ir, protams, tādi, kam ir nauda un kuri par to noalgo labu juristu.... Tā arī ir zināma patiesība, ka par naudu var nopirkt ne jau tiesas spriedumu, bet labu juridisku palīdzību” (tiesu sistēmas darbiniece). „Puse, kas ir bez pārstāvja, jūtas vājāka, jo viņa redz, ka tur nāk tādi argumenti ārā. ...Briņķi, kad tiesā viņai pretī stāv kāds slavenais advokāts, viņa jūtas vāja” (tiesu sistēmas darbiniece). Presē var sastapt kategoriskākus viedokļus, piemēram, ka tiesu sistēma neaizsargā vājākās sabiedrības grupas.

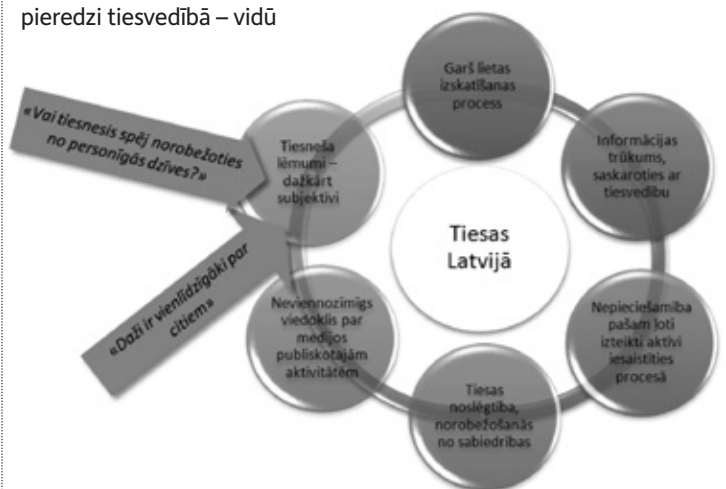
Kāds no ekspertiem uzsvēra, ka uzticēšanās tiesām ir veidojusies vairāku gadu garumā, veidojoties tiesu sistēmai – proti, sabiedriskai domai šajā jautājumā ir vēsture, kas glabājas kolektīvā atmiņā. Negatīvie priekšstati vai ziņas pastiprina viens otru – fenomens, ko teorijā sauc par sociālajām lamatām. „Veidojas samērā noturīgs stereotips, ka tiesneši nav godīgi un uzvar tie, kas maksā vairāk.... Tie visi ir subjektīvi momenti, bet tie uzpeld kā informācija [ar ko rēķinās] – viņi zina, mēs zinām, visi zina. Tādā veidā rodas sabiedriskā doma un viedoklis arī tiem, kuriem nav bijis nekādas darišanas ar tiesām – viņi uztver tiesas kā institūcijas ar apšaubāmu godīgumu” (valsts amatpersona, eksperts pretkorupcijas jautājumos).

Ekspertu viedokļus un atziņas apstiprina arī informācija, kas iegūta **intervijās ar tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuriem pašiem bijusi saskarsme ar tiesu sistēmu Latvijā** – kuri piedalījušies tiesvedības procesā kā prasītāji vai atbildētāji.

Analizējot tiesu tēlu šajā mērķgrupā, var secināt, ka mērķgrupas iedzīvotāju primārās asociācijas ar tiesu sistēmu Latvijā ir drīzāk negatīvas (sk. 1. att.).

Visi pētījuma dalībnieki uzsvēruši, ka tiesvedības process Latvijā ir ļoti ilgs: „Viss velkas ļoti ilgi. Sēdi, gaidi, kad pienāks tava mistiskā kārtā, pienāk paziņojums. Piecminūšu laikā, „nodauza āmuru”, ka kaut kas nav ieradies, atkal gaidi, atkal 5 minūšu laikā uzsit ar to savu āmuru – pasaka, ka nav sagatavoti dokumenti, atkal gaidi. Man tiesa vilkās tā, ka paspēju palikt stāvoklī, iznēsāt un piedzemdēt bērnu. Trešo reizi jau biju ar bērni uz tiesu. Divi gadi vilkās, kaut tiesas sēdes bija tikai trīs” (sieviete, civillietā, prasītāja).

1. attēls. Tiesu uztvere tiešajā mērķgrupā – iedzīvotāju ar pieredzi tiesvedībā – vidū

Vairāki respondenti pauduši viedokli, ka tiesu sistēma Latvijā neattiecas vienlīdzīgi pret visiem iedzīvotājiem: „Es nevarētu apgalvot, ka tiesa ir ļoti korumpēta, bet man asociācijas ir tādas, ka, ja tev ir daudz naudas, tad tu uzvarēsi – tu paņemsi ļoti

¹⁶ Rothstein 2005.

labu advokātu, kas atradis tos mazos apakšpunktņus, lai pagrieztu lietu tavā labumā” (vīrietis, civillieta, prasītājs).

Atsevišķi pētījuma dalībnieki atzinuši nepieciešamību pašam ļoti aktīvi iesaistīties procesā, jo nav iespējams uzticēties, ka tiesu sistēmas darbinieki palīdzēs, pilnībā izpratis un atbalstīs: „Es tajā laikā aizgāju no darba un visu laiku veltīju pašam procesam. Lai būtu rezultāts. Tas prasīja ļoti daudz. Citādi jau nekas nenotiktu” (sieviete, krimināllieta, cietusi).

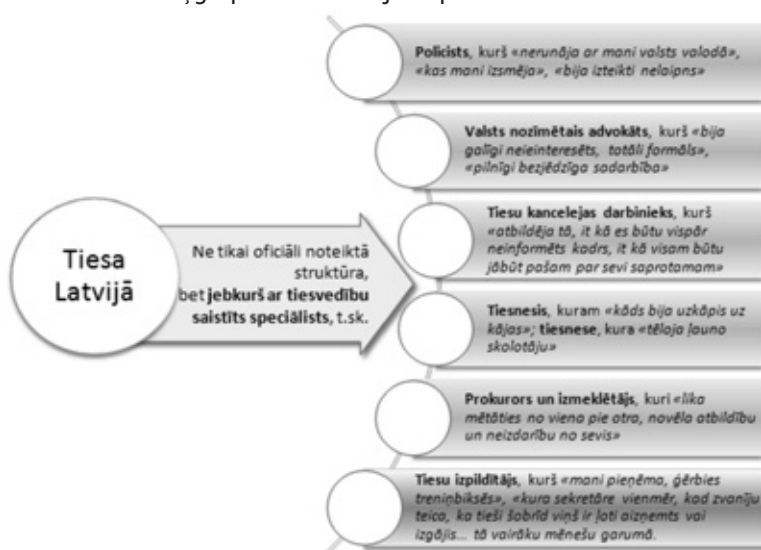
Ņemot vērā respondentu uzskatus par tiesu sistēmu kā valsts institūciju, kas izteikti norobežojusies no sabiedrības, apstiprinās viedoklis par plašsaziņas līdzekļu būtisko ietekmi negatīvas uztveres par tiesu veidošanā: „Skatoties televīziju, kā lietas tiek skatītas, - tas ir viens liels farss. Jo acīmredzami kaut kas tiek vilcināts. Arī tomēr tas, ka tiesnešus var nopirkt, ir bijuši pietiekoši daudz precedentu. ...Ticības nav – no viens līdz 10, es ieliktu 2” (sieviete, administratīvā lieta, pārstāve).

Tajā pašā laikā fakts, ka plašsaziņas līdzekļi informē par noziedzīgiem nodarījumiem, ar kuriem saistītas un par kuriem tiek sodītas tiesu sistēmā strādājošas amatpersonas, vairākiem pētījuma dalībniekiem apstiprina korupcijas mazināšanos tiesu sistēmā.

Lai gan dažādu iepriekš veiktu pētījumu rezultāti uzrāda Latvijas iedzīvotāju visai atturīgo attieksmi un vidēji zemo uzticēšanās līmeni tiesu sistēmai, nav noliedzama situācijas uzlabošanās attiecībā uz iedzīvotāju pieredzi saskarsmē ar tiesām pēdējo desmit gadu laikā, kā arī tiesu godīguma novērtējumā. Piemēram, ja 1999. gadā gandrīz katrs trešais no Latvijas iedzīvotāju aptaujas dalībniekiem atzina, ka, kārtojot lietu, ir izmantojis kādus neoficiālus maksājumus vai paziņanos (31,8%), tad 2012.gadā veiktajā aptaujā šādu respondentu bijis ievērojami mazāk un tikai viens no desmit aptaujas dalībniekiem atzinis, ka lietas kārtošana procesā izmantojis šādas neformālas aktivitātes (9,7%)¹⁷.

Tiesu tēlu sabiedrībā, jo īpaši tajā iedzīvotāju grupā, kuriem nācies iesaistīties tiesvedības procesos, visvairāk veido tiešie procesa dalībnieki (sk. 2. att.).

2. attēls. Tiesu tēlu veidojošie elementi tiešajā mērķgrupā – iedzīvotāju ar pieredzi tiesvedībā – vidū

Iedzīvotāji visai atturīgi vērtē t.s. valsts nozīmēto advokātu darbu, pārmetot tiem neieinteresētību sava amata pienākumu

¹⁷ Latvijas Fakti, KNAB (2012) Attieksme pret korupciju Latvijā. http://www.knab.gov.lv/uploads/free/attieksme_pret_korupciju_2012.pdf (skatīts 01.10.2013.).

pildīšanā un līdz ar to – lieki, bez rezultāta notērētu laiku. Vairāki pētījuma dalībnieki visai atzinīgi vērtē tiesnešu darbu, kurš bijis „kompetents, nevienu pusi neaizskarošs, bet profesionāls un nosvērts”, kamēr citiem respondentiem pieredze nav bijusi tik pozitīva un tiesu tēlu viņu interpretācijā būtiski negatīvi ietekmējis, pēc respondentu domām, pasīvs, neieinteresēts un subjektīvs tiesnesis vai prokurors un izmeklētājs, kuri atteikušies uzņemties atbildību.

Domājot par tiesu tēla veidošanu sabiedrībā, būtiski ņemt vērā to, ka attieksmi pret valsts institūciju kopumā iedzīvotāju skatījumā veido ne tikai tieši ar tiesvedības procesu saistītas amatpersonas, bet arī tie speciālisti, kuri nav tiesu procesu dalībnieki. Tādējādi negatīvus aspektus attieksmē pret tiesu ienes gan nelaidīgi policists, kurš turklāt vēl, iespējams, nerunā valsts valodā, gan arī tiesu kancelejas darbinieks, noraidot jebkuru cilvēku vēlēšanos saņemt kādu papildu informāciju.

Vairākas intervijās no pētījuma dalībniekiem, kuri tiesvedības procesā piedalījušies kā prasītāji, izskanējis aizvainots viedoklis par to, ka, lai gan viņiem būtu jāsaņem sevī kā uzvarētājiem, jo tiesvedība noslēgusies ar viņiem pozitīvu lēmumu, tomēr situāciju visai negatīvi ietekmējusi izteikti pasīva tiesu izpildītāja darbība. Tā rezultātā, lai saņemtu kompensāciju, vairākkārt nācies griezties tiesu izpildītāja birojā.

Šos viedokļus par tiesu kā valsts institūciju, kuras vienlīdzīgs darbs jebkura sabiedrības locekļa interesēs ir apšaubāms, vēl vairāk pastiprina fakts, ka iedzīvotāju prātos tiesa ir „kaut kas tāls, neaizsniedzams, līdz ar to rada bailes, nedrošību”.

Izvērtējot iespējas uzlabot uzticēšanos tiesām Latvijā, jāņem vērā, ka sabiedrības strukturālās īpašības – tādas kā politiskā kultūra vai sociālā noslaņošana – tuvu nākotnē ir grūtāk mainīt nekā atsevišķas institūcijas sniegumu, kā arī sabiedrisko domu par tās darbību. Tiesu tēla pilnveidošanai būtu ieteicama sabiedrisko attiecību stratēģija, ar kuras palīdzību sabiedrībai tiktu pārliecinoši vēstīts, ka tiesas strādā saskaņā ar universālajiem objektivitātes, neitralitātes un taisnīguma principiem.

VĒRES

- Almond, G. A., Verba, S. (1989) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. London: Sage.
- Giddens, A. (2004) *Living in a Post-Traditional Society*. In: U. Beck, A. Giddens and S. Lash. *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Hooghe, M., Zmerli, S. Introduction: the context of political trust. In: S. Zmerli and M. Hooghe (ed.) (2011) *Political Trust. Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press.
- Luhmann, N. (1979) *Trust and Power*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Marien, S. Measuring Political Trust across Time and Space. In: S. Zmerli and M. Hooghe (ed.) (2011) *Political Trust. Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press.
- Rose, R., Mishler, W. Political Trust and Distrust in Post-Authoritarian Contexts. In: S. Zmerli and M. Hooghe (ed.) (2011) *Political Trust. Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press.
- Rothstein, B. (2005) *Social Traps and the Problem of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner, E. M. Corruption, the inequality trap and trust in government. In: S. Zmerli and M. Hooghe (ed.) (2011) *Political Trust. Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press.
- Uslaner, E. M. Trust and Corruption. In: J.G. Lambsdorff, M. Taube, M. Schramm (ed.) (2008) *The New Institutional Economics of Corruption*. London: Routledge.

3. PRAKTISKĀS IEVIRZES

UZBRUKUMS VAI AIZSARDZĪBA, KĀ TAS MŪS IETEKMĒ, ĀRĒJIE UN IEKŠĒJIE SPĒKI

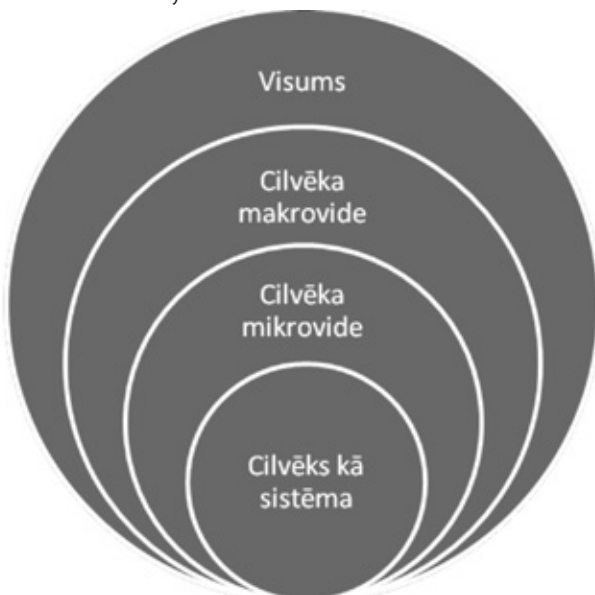
Kaija GULBE
psihoterapeite

Zinātnieki secinājuši, ka puse iedzīvotāju ir izjutuši stresu darbā un vairāk nekā trešdaļa iedzīvotāju izjūt stresu mājās! Tās ir būtiskākās sociālās vides, kurās ikkatrs no mums iegulda un saņem noteiktu daudzumu enerģijas. Būtiski ir saglabāt līdzsvaru starp došanu un ņemšanu, lai nenonāktu situācijā, kad sajūtam izmaiņas mūsu emocionālajās reakcijās, kad pamanām mūsu ķermeņa signālus par nogurumu un kad iedomājamies par jēdzienu „izdegšana”.

Lai katrs varētu sev rast atbildi uz jautājumu „Kas ir labāk: uzbrukt vai aizstāvēties?”, piedāvāju nedaudz plašāk paskatīties uz to, kas notiek līdz brīdim, kad šis jautājums kļūst aktuāls reālajā dzīvē. Šis ir tikai viens no daudziem, atšķirīgiem skatījumiem.

SISTĒMU SAVSTARPĒJĀ MIJIEDARBĪBA

Katrs no mums ir dzīva, laika periodā mainīga sistēma, kuru veido citas mazākas sistēmas (kaulu sistēma, asinsrites sistēma, nervu sistēma, elpošanas sistēma un tml.) un kas atrodas citu – lielāku – sistēmu ietvaros. Šīs sistēmas ir attēlotas ilustrācijā

Sistēmas savstarpēji ir cieši saistītas, tās ietekmē un isākā vai garākā laika periodā maina viena otru. Vistiešāk katru cilvēku var ietekmēt tās sistēmas, kuras ir vistuvāk mums – mikrovide (mūsu ģimene) un makrovide (izglītības iestādes, darbavieta, kaimiņi, sociālā, ekonomiskā, politiskā vide valstī, kurā dzīvojam). Katrs zina, cik būtiski var mainīties mūsu noskaņojums, emocionālais un fiziskais stāvoklis, ja kādā no šīm vidēm ir radušās grūtības, īpaši, ja šīs grūtības tiek izjustas jau ilgstoši.

Kaija Gulbe (no labās) mācīja arī praktiskus vingrinājumus, kā stiprināt sevi un sev tuvajos iekšējo drošību, pārliecību un spēku. Piemēram, ar Teraspēles pieskārienu metodi, kas nākusi no Amerikas

STRESS UN TĀ NORISE

Kanādas endokrinologs Hans Selje, kas radījis un attīstījis mācību par stresu, par tā cēloņiem ir teicis šādi:

- Cilvēki izjūt stresu, kad tie jūt neatbilstību starp prasībām pret viņiem un pieejamiem resursiem, lai šīs prasības izpildītu;
- „Trauksmes reakcija” jeb stress ir normāla un veselīga reakcija, kurai vēsturiski būtu mūs fiziski jāsagatavo bēgšanai vai uzbrukumam.

Hans Selje izšķir septiņas stresa norises pakāpes:

1. Orientācijas fāze (kas notiek?)
2. Aktivācijas fāze (cik lielas briesmas?)
3. Pielāgošanās/adaptācijas fāze (bēgt vai uzbrukt?)
4. Atpūtas fāze (ēdam medijumu vai esam laimīgi aizbēguši)
5. Pārslodzes fāze (briesmas nebeidzas ilgi vai pārāk īsa atpūta)
6. Noguruma/spēka izsīkuma fāze (tas, ko mūsdienās saucam par „izdegšanu”)
7. Nāve (organisma novājināšanās, imūnās sistēmas pavājināšanās, slimības)

Pirmās četras fāzes ir veselīga stresa izpausmes veidi, kas ir noderīgi, palīdz un mobilizē mūs uz konkrētu darbību. Pēdējās trīs stresa izpausmes fāzes padara mūs psiholoģiski, emocionāli un fiziski vājus.

GARĪGĀ VESELĪBA

Mūsu spēja paciest un pārvarēt stresu ir atkarīga no daudziem faktoriem, tostarp no mūsu attiecību kvalitātes, kopējās dzīves uztveres, emocionālās inteligences, pašnovērtējuma, kā arī no ģenētikas un iedzimtības. Līdz ar to ir iemesls runāt par to, kas mums atņem spēkus, kas

tuvina mūs „izdeģšanas” brīdim un kas var palīdzēt saglabāt spēkus, atklāt savas enerģijas un spēka avotus jeb resursus un saglabāt garīgo veselību.

Cilvēka garīgā veselība ietver :

- Cilvēka psihisko veselību:
 - spēju pilnvērtīgi strādāt;
 - spēju pārvaldīt savas emocijas;
 - atpazīt emocijas un veselīgi izmantot savstarpējā mijiedarbībā ar apkārtējiem;
- Dzīves kvalitāti kopumā:
 - vērtējumu par savu dzīvi;
 - ģimenes attiecības;
 - pieredzi, kas gūta, pārvarot dažādas kā paredzamas, tā negaidītas krīzes.

Viens no būtiskākajiem garīgās veselības elementiem ir vērtējums – tas, kā mēs katrs pats novērtējam savu dzīvi, savas attiecības, sevi darbā, mājās un sabiedrībā. Vērtējums ir cieši saistīts ar mūsu pašvērtējumu, kas ietekmē to, kā sevi redzam dažādās dzīves situācijās un kādus uzvedības veidus izvēlamies.

Pieļauju, ka noguris vai „izdedzis” cilvēks izvēlēsies divas taktikas savai izdzīvošanai – uzbrukt (fiziski vai emocionāli kaitēt) vai aizsargāties (izvairīties no attiecībām, slimot, pakļauties). Tas, ko visbiežāk cilvēks izvēlēsies, varētu būt atkarīgs no noguruma fāzes, kā arī cilvēka rakstura ipatnībām.

IZDEĢŠANAS SINDROMS

„Izdeģšanas sindromu” galvenokārt definē kā fiziskā un/vai garīgā izsīkuma stāvokli, kas ir sekas ilgstošai emocionālai nelabsajūtai, kura saistīta ar darba apstākļiem un cilvēka paštēlu.

Darba vides faktori, kas veicina izdeģšanas sindroma veidošanos:

- problēmas saskarsmē ar kolēģiem (konflikti, konkurence, neuzticība);
- problēmas saskarsmē ar administrāciju (nedrošība, konflikti, neuzticība);
- neskaidrs pienākumu sadalījums;
- neskaidra nākotne;
- sociālo lomu ambivalence (lomu neskaidrība, lomu konflikts);
- situācija, kad darbiniekiem un administrācijai ir savstarpēji konfliktējoši mērķi;
- atbalsta trūkums darba vietā ikdienas darbā (uzmanības un atzinības trūkums);
- liela atbildība;
- darbs ar cilvēkiem, kuri cieš,
- konflikts ar klientu vai viņa ģimeni;
- darbinieku zems sociālais stāvoklis klienta acīs;
- laika trūkums;
- fiziski un emocionāli bīstami darba apstākļi;
- neadekvāti zems padarītā darba materiālais un emocionālais novērtējums.

Psihologijas lekcijā dalībnieku vietu skaits bija ierobežots, un visas vietas tika pieteiktas jau pirmās rezervācijas dienas laikā – tik liels bija pieprasījums

„Izdegšanas sindromu” var izjust visās profesijās, tomēr visbiežāk tas skar to profesiju pārstāvjus, kas strādā ar cilvēkiem un kuri ir lielākā vai mazākā mērā „publiskas” personas, ieņem zināmu statusu un lomu sabiedrībā.

Tas, cik lielā mērā esam pakļauti riskam piedzīvot izdegšanas sindromu, ir atkarīgs no personas faktoriem:

- zema pašcieņa
- izteikta atbildības sajūta
- liela darba mīlestība
- iekšēja sacensības nepieciešama
- izteikta agresivitāte, nepacietība
- dusmas
- uzmanības trūkums pret paša/pašas vajadzībām un vēlmēm
- fiziska un/vai psihiska izolācija
- veselības traucējumi.

VESELĪGA PERSONĪBA

Ko darīt, ja sajūtat „izdegšanas” draudus? Palīdzēt saglabāt emocionālu un psiholoģisku līdzsvaru jeb veselību varētu šādas darbības:

- Godīgi atbildiet sev uz jautājumu „Kāpēc es strādāju?”. Uzrakstiet sev visus tos iemeslus – reālus un abstraktus – kāpēc jūs darāt šo darbu, nosakiet motivāciju, vērtību, nozīmīgumu savam darbam;
- Uzskaitiet visu, ko jums patiešām patīk darīt, sākot ar vispatīkamāko (kad jūs pēdējo reizi to darījāt?);
- Pierakstiet visu, par ko jūs lepojaties un priecājaties;
- Pierakstiet visu, kas jūs traucē vai kaitina, un tad apvelciet to, ko jūs varat mainīt. Izvēlieties vienu un to izmainiet;
- Rakstiet dienasgrāmatu par visu, kas jūs iepriecina un kā dēļ izjūtat stresu (var rakstīt arī vēstuli);
- Mainiet vidi;
- Stāstiet jokus;
- Rodiet sev atbalsta grupu, kas nozīmē regulāras tikšanās ar draugiem vai kolēģiem, kur jūs varat būt patiess no visas sirds;
- Sāciet rūpēties par savu fizisko stāvokli – fiziskās aktivitātes, veselīga ēšana, kaitīgo ieradumu atmešana;
- Sāciet rūpēties par savu psiholoģisko veselību (joga, CiGun un citas garīgās prakses, autogēnie treniņi, relaksācijas un vizualizācijas treniņi un tml.);
- Izdariet katru dienu kādu muļķību. Izejiet „ārpus rāmjiem” – pabraukājiet ar skrituļslidām, riteni, uzspēlējiet ar bērniem spēli „augstāk par zemi”, pūtiet ziepju burbuļus, sāciet uztvert sevi daudz vieglāk un gaišāk;
- Atklājiet sev tikamas radošās nodarbes – dziedāt, dejot, zīmēt, izšūt, nodarboties ar kokgriezumiem, veikt mājas remontu, netradicionālu ēdienu gatavošana.

Piedzīvojot nepatīkamus brīžus, atcerieties, ka piecu pozitīvo emociju pirmavoti aizvieto vienu negatīvo pirmavotu. Radiniet sevi saskatīt, novērtēt un ļaut sev piedzīvot pozitīvo, kas notiek jūsu dzīvēs.

Noderīgi varētu būt arī veikt pašanalīzi, atbildot uz jautājumiem par to, kas emocionāli iztukšo un kas piepilda.

Jautājumi par emocionālajiem iztukšotājiem:

- Kas mani sadusmo, kaitina mājās, darbā, ārpus tā?
- Kas uztrauc mājās, darbā, ārpus tā?
- Kas nomāc mājās, darbā, ārpus tā?
- Kas garlaiko mājās, darbā, ārpus tā?

Jautājumi par emocionālajiem piepildītājiem:

- Kas mani iepriecina mājās, darbā, ārpus tā?
- Kas mani nomierina mājās, darbā, ārpus tā?
- Kas man sniedz gandarījumu mājās, darbā, ārpus tā?
- Kas man rosina interesi mājās, darbā, ārpus tā?

Visu metožu pamatā ir visiem zināmas patiesības:

- Sakārtot laiku darba aktivitātēm un dažādiem atpūtas veidiem;
- Sabalansēt miera un aktivitāšu ritmu;
- Izprast savas vajadzības, to apmierinātības pakāpi.

Lai pasargātu sevi no spēku zaudēšanas, ir vērts izvērtēt to, cik bieži un regulāri nodarbojamies ar lietām, kas mūs emocionāli piepilda, uzlādē. Atcerieties, ka mēs darām kādas lietas tikai sev, savas labsajūtas uzlabošanai, nevis lai palielinātu citiem, kā rūpējamies par sevi. Atcerieties to, ka veselīgai personībai piemīt:

- apziņa, ka es nevaru nevienu citu mainīt; vienīgais, ko varu mainīt, esmu es pats;
- viss, kas notiek manā dzīvē, ir mana izvēle un tai sekojošas sekas;
- galvenais mūsu dzīvē ir būt kontaktā ar sevi un citiem sev apkārt esošajiem cilvēkiem.

Kļūt par „uzbrucēju” vai „upuri” ir katra izvēle. Šīs divas lomas ir savstarpēji ļoti cieši saistītas – katrā „varmākā” ir liela „upura” enerģija un katrā „upuri” ir milzīgs „varmākas” potenciāls. Līdz ar to, ja izvēlos „aizsargāties” kādā situācijā, tad nākamajā situācijā visticamāk kļūšu par „uzbrucēju”.

Noslēgumam tautas dziesma

*Celies mana Laimes māte
No purviem, ezeriem.
Tu bij' ilgi gulējusi,
Es bij' gauži raudājusi.*

*Veca, veca Laimes māte,
Nevīžoja kalnā kāpt.
Sniedz rociņu, uzvedišu,
Liec man ļaužu godiņā.*

*Celies agri Laimes māte,
Gulies vēlu vakarā,
Palīdz' manu grūtu mūžu
Vieglumā darināt.*

Tiesnešu konferencē Lolitas Stašānes vadītā nodarbība bija vairāk praktiska, tādēļ Biļetenam lektore piedāvā citu materiālu – pārskatu par korporatīvo reputāciju. Kaut arī materiāls balstīts uz uzņēmumu reputācijas pētījumiem, arī tiesu sistēmai šī tēma varētu būt noderīga. Jo arī valsts pārvaldē un tiesu sistēmā reputācija ir svarīgs stratēģisks resurss – sliktā reputācija var būt pamats sabiedrības uzticības apdraudējumam gan atsevišķam tiesnesim un tiesai, gan tiesu sistēmai kopumā, savukārt laba reputācija ir būtisks ieguvums, kas var nodrošināt sabiedrības atbalstu.

KORPORATĪVĀ REPUTĀCIJA: TEORIJA UN PĒTNIECĪBAS ASPEKTI

Lolita STAŠĀNE

LU Sociālo zinātņu fakultātes
lektore

Reputācija ir svarīgs stratēģisks resurss – sliktā reputācija ir tiešs uzņēmuma vai iestādes apdraudējums, savukārt tāda, kas ilgstošā laikā izveidota laba, ir būtisks ieguvums, ko vērts aizsargāt un stiprināt.

Laba reputācija ir gan nemateriāls, gan materiāls ieguvums. Tas ir svarīgs visās auditorijās – no klientiem līdz darbiniekiem un patērētāju tiesību aizstāvjiem – lai viedoklis par uzņēmumu būtu pozitīvs, ir būtiski izveidot reputāciju, kas nepieciešamības gadījumā nodrošinātu auditoriju atbalstu uzņēmumam. Taču reputācija ir kas vairāk. Uzņēmumi ar labu reputāciju var piesaistīt vairāk un labākus darbiniekus, maksāt mazāk par piegādes pakalpojumiem, iegūt tādu publicitāti, kas dod tikpat labu, ja ne labāku iespaidu nekā reklāma, un nodrošina citus labumus, kas tieši ietekmē uzņēmuma peļņu.¹

Aplūkojot virkni korporatīvās reputācijas definīciju, var secināt, ka reputācija ir dinamisks jēdziens, kas mainās līdzī laikā un vienlaikus tuvina dažādas pasaulīgas perspektīvas. Pozitīva reputācija paaugstina uzņēmumam vērtību un nākotnes

izredzes.² Vērtējot dažādus konceptus, redzams, ka sākotnēji reputācijas teorijas vairāk bija saistītas ar uzņēmuma tēla jautājumiem, vēlāk vairāk uzmanības pievēršot korporatīvās identitātes un korporatīvās komunikācijas lomai, kas pārauga korporatīvā zīmola un uzņēmuma vispārējās vadības novērtējumā.

Lai apzīmētu, raksturotu uzņēmuma stāvokli, tiek lietoti dažādi termini. Socioloģijā visbiežāk tiek lietots termins *prestīžs*, ekonomikā – *reputācija*, mārketingā – *tēls*, grāmatvedībā un jurisprudencē – *uzņēmuma vērtība*.³

Tēlam vairāk jāattiecas uz patērētājiem un ārējām ieinteresētajām pusēm; identitātei kā konstruktam jāfokusejas uz iekšējām ieinteresētajām pusēm – darbiniekiem, vadību, savukārt reputācija kļūst par identitātes un tēla apkopojumu.⁴

Deivids Bromlijs piedāvāja savu redzējumu attiecībā uz šādiem terminiem:

1. „korporatīvā identitāte” – veids, kā iesaistītās puses konceptualizē savu uzņēmumu [izcelsme];
2. „korporatīvais tēls” – veids, kā uzņēmums prezentē sevi sabiedrībai, īpaši vizuālā veidā [komunikācija];
3. „korporatīvā reputācija” – veids, kā ārējās ieinteresētās grupas vai citas iesaistītās puses parasti konceptualizē šo uzņēmumu [rezultāti].⁵

² Aulā, P., Mantere, S. (2008). *Strategic Reputation Management*. New York: Routledge. P.4.

³ Wartick, S., L. (2002). *Measuring Corporate Reputation: Definition and Data*. *Business Society*, 41. 373-392.

⁴ Turpat.

⁵ Bromley, D. B. (2000). *Psychological aspects of corporate identity, image and reputation*. *Corporate Reputation Review*, 3(2), 240-252.

¹ Doorley, J., Garcia, H., F. (2007). *Reputation management: the key to successful public relations and corporate communication*. New York; London: Routledge. P.4.

Korporatīvās reputācijas pētniecības posmā vienota korporatīvās reputācijas jēdziena definīcija vēl nav panākta, par spīti neskaitāmiem mēģinājumiem aprakstīt un integrēt jau esošās definīcijas, tāpat nav precīza nošķiruma starp uzņēmumu un korporatīvo reputāciju – abi termini tiek lietoti kā sinonīmi. Džons Kalens savā rakstā apgalvo, ka reputācija ir multidimensionāls konstrukts, kas sastāv un ir lietojams ar daudziem elementiem, tādiem kā organizācijas uzvedība, tās vērtību plāns, komandas integrētība, korporatīvas sociālas atbildības līmeņi un sabiedrības līdzdalība, produktu kvalitāte, zīmolu spēks, liderība un vīzija, finansiālās spējas, organizācijas ētikas kods, darba apstākļi, ko organizācija nodrošina darbiniekiem.⁶

Positīva reputācija ir labas attiecības, jo gan darbiniekiem, gan uzņēmuma klientiem ir sajūta, ka viņi ir progresīva uzņēmuma daļa vai arī iegūst unikālu šī uzņēmuma produkciju. Reputācija veicina šo grupu pozitīvu attieksmi un veiksmīgas attiecības viņu starpā vai arī šīs grupas novēršas, pieņemot konkurējoša uzņēmuma piedāvājumu – darba vai produkcijas. Tieši tādēļ var apgalvot, ka pastāv saikne starp „labu” uzņēmumu, kvalitatīvu produkciju un peļņas iespējām. Savukārt pozitīva vai ne tik laba reputācija spēj ietekmēt arī akcionāru nostāju, īpaši attiecībā ar patērētājiem, pārdošanu un investīcijām saistīto lēmumu pieņemšanā.⁷

Uzņēmumi piedzīvo patērētāju negatīvu reakciju, ja nespēj piepildīt to, ko tie savos vēstījumos solījuši. Uzņēmumi un zīmoli dzīvo patērētāju iztēlē, un šajā izdomātajā pasaulē pat nelielākā kļūme vai nesakrītība tiek uzskatīta par iepriekš nodomātu, lai piekrtu patērētāja gaidas. Spēcīga reputācija parasti palīdz iesaistītajām pusēm attiekties pret uzņēmuma pieļautajām kļūmēm daudz tolerantāk.⁸

Ričards Martinezs un Patrīcija Normana savā rakstā apgalvo, ka informācija, kas tiek pielietota, lai novērtētu reputāciju, pēdējos gados ir kļuvusi plašāk pieejama – internets, kabeļtelevīzijas ziņu pārklājums nodrošina, ka ieinteresētās puses ir pastāvīgi ziņošanas par to uzņēmumu aktivitātēm, kurās viņi ir ieguldījuši. Informācija izplatās ātri un viegli, tādējādi tās vadītāji un direktori uzzina, kā viņu lēmumi un darbības ietekmē reputāciju.⁹

Donalds Lange savā rakstā uzsver, ka reputācijas jēdzienam, kas savā būtībā vienlaikus ir gan vienkāršs, gan sarežģīts, ir svarīga loma arvien pieaugošajā skaitā pētījumos. Tās visplašākajā pielietojumā uzņēmuma reputācija ir vienkārša ideja ar intuitīvu pieeju: laika gaitā uzņēmums var kļūt atpazīstams, var izveidot vispārīgu izpratni novērotāju apziņā par to, kas ir uzņēmuma atpazīstamības pamatā, kā arī var tikt pozitīvi vai negatīvi novērtēts tā vērtētāju vidū. Reputācija balstās uzņēmuma vēsturiskajā uzvedībā un ar to saistītajās asociācijās, taču var strauji mainīties, ja atklātībā parādās jauna informācija par uzņēmuma darbību pagātnē vai arī ja uzņēmuma darbība vai ar to saistītās asociācijas rada disharmoniju auditorijā.¹⁰

Jāpatur prātā, ka reputācija ir mainīgs konstrukts un tiek uztverts individuāli. Kad kāds cilvēks pieņem lēmumu pirkt produktu vai pakalpojumu, viņš noteikti nedomā par to, kuram piegādātajam ir vislabākā reputācija. Viņi vērtē,

uz ko šī reputācija attiecas. Piemēram, uzņēmumam var būt izcila reputācija viskonkurējošākās cenas vai uzticības ziņā, bet slikta reputācija klientu apkalpošanas vai inovāciju ziņā. Runājot par to, kā indivīds uztver organizāciju, korporatīvā realitāte nav viena identitāte vai reputācija; viņiem ir identitātes un reputācijas.¹¹

Džons Dorlijs un Hilio Garsija savā grāmatā atsaucas uz Čārlza Fombruna definīciju, taču piedāvā arī savu pieeju, kurā reputācija = tēlu summa = (sniegums + uzvedība) + komunikācija.¹²

Stīvens Vortiks piedāvā izmantot reputāciju kā konstruktu, kas tādējādi attēlo dažādo uztveres tipu apkopojumu, ļauj korporatīvās reputācijas mērījumu izteikt ar formulas palīdzību, kurā reputācija = f (tēls + identitāte).¹³

Uzņēmums, kas vēlas gādāt par pozitīvu reputāciju, līdzdarbosies komunikācijas arēnās, cenšoties paust savu nostāju par situācijām, kas skar uzņēmumu. Un pat tad, ja nākotnē šo uzņēmumu piemeklēs krīzes situācijas, tas atradīsies labākā situācijā nekā citi uzņēmumi, kas par savu darbību būs klusējuši, jo publikai pašai jau būs radies priekšstats par abiem šiem uzņēmumiem, balstoties uz līdzšinējo iegūto informāciju.¹⁴

Lange izdala trīs noteicošās tēmas, kas raksturo trīs dažādus uzņēmuma reputācijas konceptus – **Būt zināmam (Being Known)** (vispārīga uzņēmuma apzināšanās vai redzamība; uzņēmuma izcēlums kolektīvajā uztverē), **Būt zināmam par kaut ko (Being Known for Something)** (uztverta uzņēmuma rezultātu un darbības paredzamība, kas saistīta ar noteiktām auditorijas interesēm) un **Vispārējais novērtējums (Generalized Favorability)** (izpratne un spriedumi par uzņēmumu kā labu, atraktīvu un piemērotu).¹⁵

BŪT ZINĀMAM

Viens no uzņēmuma reputācijas konceptiem nosaka, ka reputācija var ietvert pašu vienkāršāko – atpazīstamību. Attiecīgi uzņēmuma reputācija ir spēcīgāka, ja zināšanas par uzņēmumu ir plašākas un ja saņēmējiem ir izveidojies īpašs, perceptuāls priekšstats par uzņēmumu, kas nav saistīts ar spriedumu vai novērtējumu. Violīna Rindova raksturo to kā izcēlumu, norādot, ka tas, cik lielā mērā uzņēmums ir atpazīstams ieinteresēto pušu vidū korporatīvajā vidē, un tas, cik lielā mērā tas izceļas konkurentu vidū, var būt nozīmīgs faktors uzņēmuma reputācijā.¹⁶ Šajā gadījumā novērotāji vai iesaistītās puses apzinās uzņēmuma esamību un tajā nav iesaistīts spriedums par to vai uzņēmuma novērtējums kā tāds. Maiks Bārnets „apzināšanās” kategorijā iekļāva arī tās uzņēmuma reputācijas definīcijas, kas saistītas ar „uztveres, latentās uztveres, globālās uztveres, uztveres attēlojuma un kolektīvās uztveres attēlojuma kopsummā”.¹⁷ Pamatā ar šo konceptu tiek mērīti uzņēmumi, kas sasnieguši augstu atpazīstamības līmeni, piemēram, tādi zīmoli un kompānijas,

⁶ Cullen, J. (2005). Corporate identity and reputation intelligence: Emerging opportunities for information professionals. *Business Information Review*, 22, 101-106.

⁷ Aula, P., Mantere, S. (2008). *Strategic Reputation Management*. P.31-32.

⁸ Argenti, P. (2002). The power of corporate communication: crafting the voice and image of your business. New York: McGraw-Hill. P.88.

⁹ Martinez, R., J., Norman, P., M. (2004). Whither reputation? The effects of different stakeholders. *Business Horizons*, 47 (5), 25-32.

¹⁰ Lange, D. (2010). Organizational Reputation: A Review. *Journal of Management*, 37 (1), 153-184.

¹¹ Cullen, J. (2005). Corporate identity and reputation intelligence: Emerging opportunities for information professionals. *Business Information Review*, 22, 101-106.

¹² Doorley, J., Garcia, H., F. (2007). Reputation management: the key to successful public relations and corporate communication. P.4.

¹³ Wartick, S., L. (2002). Measuring Corporate Reputation: Definition and Data. *Business Society*, 41. 373-392.

¹⁴ Aula, P., Mantere, S. (2008). *Strategic Reputation Management*. P.81

¹⁵ Lange, D. (2010). Organizational Reputation: A Review. *Journal of Management*, 37 (1), 153-184.

¹⁶ Rindova, V. P., etc. (2005). Being good or being known: An empirical

examination of the dimensions, antecedents, and consequences of organizational reputation. *Academy of Management Journal*, 48, 1033-1049.

¹⁷ Barnett, M. L., etc. (2006). Corporate reputation: The definitional landscape. *Corporate Reputation Review*, 9, 26-38.

kuru popularizēšanā ieguldīti ievērojami finanšu līdzekļi.

Dažādi autori runā par to, ka reputācija atšķiras pēc ieinteresētās puses grupēšanas un jebkura darbība, ko uzņēmums veic, nešaubīgi iespaidos to, kā identitāti un reputāciju atšķirīgi uztvers dažādas grupas, piemēram, klienti un investori. Ir jāpatur prātā, ka reputācija ir mainīgs konstrukts un tas tiek uztverts individuāli. Runājot par to, kā indivīds uztver organizāciju, korporatīvā realitāte nav viena identitāte vai reputācija – ir vairākas identitātes un reputācijas.¹⁸

Ja reputācija atrodas vienā līmenī ar atpazīstamību vai zināšanām par uzņēmumu, neskatoties uz to, kāds ir šis vērtējums, reputācija var tikt uzlabota ar korporatīvajām mārketinga un zīmolveidības kampaņām. To var panākt arī ar uzņēmuma apvienošanu ar ietekmīgiem vai labas reputācijas partneriem, kā arī ar pašu vai sadarbībā ar trešajām pusēm veiktām publicitātes aktivitātēm medijos.¹⁹ Kad uzņēmums ir labi pazīstams, iesaistītajām pusēm ir skaidri saprotams, kas tieši ir tās īpašības, kas to atšķir un izceļ pārējo uzņēmumu vidū.

Tomēr ideja, ka uzņēmuma reputācija ir saistīta ar zināšanām par uzņēmumu un tā atpazīstamību, netiek vienbalsīgi atbalstīta, jo daudzos gadījumos zināšanas ir saistītas ar iepriekšēju pieredzi, nevis vērtējamās kā atsevišķa reputācijas dimensija. Braens Boids, Donalds Bergs un Deivids Kečens uzsver nepieciešamību nošķirt jēdzienus „reputācija” un „izcilība”.²⁰ Virkne viņu pētījumu saistīta ar reputācijas, statusa un signalizēšanas konverģenci.

BŪT ZINĀMAM PAR KAUT KO

Otrs uzņēmuma reputācijas koncepts atzīmē, ka reputācija saistīta ar uztveri, kas nosaka – uzņēmumam piemīt tādas īpašības vai vērtības, kas ir svarīgas saņēmējam.

Eilena Fišere un Rebeka Roibere apzīmē šo dimensiju kā „uzņēmuma reputāciju veidojošo perspektīvu” un norāda, ka reputācija „veido noteiktu īpašību vai iezīmju novērtējuma kopumu: uzņēmums ir ieguvis reputāciju par kaut ko, piemēram, par augstas kvalitātes precēm vai arī par savu agresīvo cenu politiku”.²¹ Rindova un autoru grupa, atsaucoties uz šo konceptu, dēvē to par „uztverto kvalitāti”, skaidrojot, ka tā ir „pakāpe, kādā iesaistītās puses pozitīvi novērtē kādu uzņēmuma īpašību vai kvalitāti, piemēram, spēju ražot augstas kvalitātes preces”.²²

Atšķirībā no pirmā koncepta – „būt zināmam” – centrālo lomu šajā novērtējumā ieņem spriedums, nevis atpazīstamība. Džefrijs Lovs un Metjū Krācs šo reputācijas dimensiju sauc par „tehniko spēku, iedarbību” un raksturo to kā auditorijas novērtējumu uzņēmuma spējai apmierināt auditorijas materiālās vajadzības, norādot, ka uzņēmuma reputācija ir „cieši saistīta ar sekām un taustāmajiem uzņēmuma rezultātiem

jeb produkciju”.²³ Uzņēmuma ārējiem novērotājiem ir dažādas un mainīgas intereses, tādejādi tiem ir svarīgi uzņēmuma rezultāti, kam piemīt dažāda vērtība. Tas, kāda ir uzņēmuma reputācijas uztvere noteiktu iesaistīto pušu vidū, piemēram, dabas aizsardzības aktivistu, investoru, vietējās kopienas vai patērētāju vidū, var būt ļoti atšķirīga. Stīvens Standifirds reputāciju aplūko auditorijas un uzņēmuma paredzamās uzvedības savstarpējā mijiedarbībā. Viņaprāt, atkarībā no tā, kāda mijiedarbība ir konkrētajai grupai ar uzņēmumu, atšķirīgs būs arī tas, kāda uzvedība tiks sagaidīta.²⁴

Pētnieku no malas problēma slēpjas tajā, ka viņu spēja paredzēt, vai uzņēmuma rezultāti un darbība būs saskaņā ar viņu gaidām, ir traucēta, jo uzņēmuma iekšējie procesi ir necaurspīdīgi un piekļuve informācijai par uzņēmuma iespējām un nolūkiem ir ierobežota. Jūvals Doičs un Tomass Ross uzskata, ka „būt zināmam par kaut ko” perspektīvā uzņēmuma reputācija pilda nozīmīgu lomu šajā ierobežotās informācijas pieejamības kontekstā, kas sastāv no noteiktas auditorijas subjektīvās uztveres attiecībā uz iespējamību nākotnē redzēt sev vēlamās uzņēmuma darbības un rezultātus.²⁵ Pētnieki savos novērtējumos un gaidās balstās uz noteiktiem uzņēmuma uzvedības tipiem, uz uzņēmuma darbības veidu pagātnē, uz to, cik lielā mērā uzņēmuma pagātnes darbība un rezultāti atbilda viņu gaidām, kā arī uz to, kā uzņēmums darīja zināmu par saviem nolūkiem un spējām piepildīt to, ko no tā sagaida.

Koncepts „būt zināmam par kaut ko” ir atspoguļots arī Mūviona Ri reputācijas definīcijā, kas apgalvo, ka „reputācija ir patērētāja subjektīvais novērtējums ražotāja piedāvātajai kvalitātei”.²⁶ Kvalitāte kā reputācijas indikators minēts vairāku autoru darbos. Piemēram, Mārvins Vašingtons un Edvards reputāciju raksturo kā „būtībā ekonomisku jēdzienu, kas atspoguļo atšķirības uztvertajā vai esošajā kvalitātē vai vērtībās”²⁷, savukārt B.Boids, D. Bergs un D.Kečens uzskata, ka „reputācija fokusejas uz produkta kvalitātes atšķirību izpratni ar uzņēmumu saistītu grupu vidū”.²⁸ Citi autori min uzņēmuma kvalitāti kā vienu no ar uzņēmuma reputāciju saistītajām pazīmēm, tajā pašā laikā minot arī citus šo pazīmju piemērus. Piemēram, uzņēmumam var būt laba reputācija, pamatojoties uz augstas kvalitātes preču ražošanu vai inovācijām, taču to ietekmē vērtējums saistībā ar sliktiem darba apstākļiem, finansiālo stabilitāti vai apšaubāmu rīcību attiecībā pret vides aizsardzību.

Rindova reputāciju raksturo kā „iesaistīto pušu ticību tam, ka uzņēmums nodrošinās rezultātu un vērtību – produktu kvalitāti un finansiālo stabilitāti”.²⁹ Protams, dažādajām auditorijām var būt atšķirīgas intereses, mērķi un rūpes, kas ietekmē dažādus reputācijas novērtējuma veidus. Protams, ir jāizvērtē, cik lielā mērā konkrētā auditorija uzskata uzņēmumu par nozīmīgu tās interesēm un uzskatiem. „Būt zināmam par kaut

¹⁸ Cullen, J. (2005). Corporate identity and reputation intelligence: Emerging opportunities for information professional. *Business Information Review*, 22, 101-106.

¹⁹ Deephouse, D. L. (2000). Media reputation as a strategic resource: An integration of mass communication and resource-based theories. *Journal of Management*, 26, 1091-1112.

²⁰ Boyd, B. K., etc. (2010). Reconsidering the reputation-performance relationship: A resource-based view. *Journal of Management*, 36, 588-609.

²¹ Fischer, E., Reuber, R. (2007). The good, the bad, and the unfamiliar: The challenges of reputation formation facing new firms. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31, 53-75.

²² Rindova, V. P., etc. (2005). Being good or being known: An empirical examination of the dimensions, antecedents, and consequences of organizational reputation. *Academy of Management Journal*, 48, 1033-1049.

²³ Love, E. G., Kraatz, M. S. (2009). Character, conformity, or the bottom line? How and why downsizing affected corporate reputation. *Academy of Management Journal*, 52, 314-335.

²⁴ Standifird, S. S. (2001). Reputation and e-commerce: eBay auctions and the asymmetrical impact of positive and negative ratings. *Journal of Management*, 27, 279-295.

²⁵ Deutsch, Y., Ross, T. W. (2003). You are known by the directors you keep: Reputable directors as a signaling mechanism for young firms. *Management Science*, 49, 1003-1017.

²⁶ Rhee, M. (2009). Does reputation contribute to reducing organizational errors? A learning approach. *Journal of Management Studies*, 46, 676-703.

²⁷ Washington, M., Zajac, E. J. (2005). Status evolution and competition: Theory and evidence. *Academy of Management Journal*, 48, 282-296.

²⁸ Boyd, B. K., etc. (2010). Reconsidering the reputation-performance relationship: A resource-based view. *Journal of Management*, 36, 588-609.

²⁹ Rindova, V., etc. (2006). Celebrity firms: The social construction of market popularity. *Academy of Management Review*, 31, 50-71.

ko" korporatīvā koncepta pieeju atbalsta arī Džons Mahons, atzīmējot, ka „korporatīvā reputācija ir vērtība, kas saistīta ar specifisku kontekstu vai procesu, specifisku problēmu, specifiskām iesaistītajām vai ieinteresētajām grupām, kā arī gaidām par uzņēmuma darbību, kas balstītas pagātnes darbībās un situācijās”.³⁰

Virknē definīciju jau iezīmējas arī korporatīvās reputācijas, ne uzņēmumu reputācijas jēdziena lietošana, taču Vortiks norāda, ka pagājušajās desmitgadēs kā sinonīmi vai ļoti tuvas nozīmēs jēdzienam „korporatīvā reputācija” lietoti sekojoši konstrukti un jēdzieni: identitāte, imidžs, prestižs, labvēlība, cieņa un stāvoklis.³¹

VISPĀRĒJAIS NOVĒRTĒJUMS

Par trešo reputācijas konceptu, kas runā par to, ka reputācija sastāv no visaptveroša uzņēmuma novērtējuma, raksta virkne autoru. Piemēram, Bārnets apgalvo, ka reputācija ir „cieņa – tas, kā uzņēmums tiek vadīts, un tas, cik pievilcīgs ir uzņēmums”.³² Atšķirībā no „būt zināmam par kaut ko” šis koncepts ir saistīts ar saņēmēja spriedumiem par uzņēmumu, kas tiek balstīti uzņēmuma īpašību kopumā, un tie nav atkarīgi no tā, ko attiecīgā auditorijas grupa sagaida no uzņēmuma. Konceptā „būt zināmam par kaut ko” iesaistītās puses sagaida, lai uzņēmums darbotos saskaņā ar viņu interesēm (piemēram, aktīva darbība vides aizsardzībā vai korporatīvā sociālā atbildība), savukārt „vispārējā novērtējuma” koncepta ietvaros saņēmēji novērtē uzņēmumu kopumā kā vairāk vai mazāk labu un pievilcīgu. Tieši tāpat kā ar citām uzņēmuma reputācijas dimensijām, arī šajā konceptā reputācijas mērījumi ir ļoti atkarīgi no tā, kādu auditoriju pētnieki vai praktizētāji izvēlas pētīt. Bārnets aplūko uzņēmumu novērtējošos iespaidus, kas rodas no kolektīvajiem spriedumiem un vērtējumiem par uzņēmumu, kas savukārt balstīti novērtējumos par finansiālām, sociālajām un vides ietekmēm, kas laika gaitā skārušas uzņēmumu. Uzņēmuma reputācijas „vispārējā novērtējuma” konceptā uzņēmumi un viņu novērotāji ir ietverti kultūras sistēmās, kuru ietvaros tiek sociāli konstruēti spriedumi par uzņēmumu. Pētnieki interpretē populārus un nenoteiktus reputācijas signālus, lai veidotu globālu priekšstatu par uzņēmumu.³³

Džo Markoni, domājot par reputācijas definēšanu, vērs uzmanību uz to, ka uzņēmumam jāspēj definēt, kādas būs uzņēmuma raksturīgās iezīmes; cik atšķirīga reputācija būs no konkurējošo uzņēmumu reputācijas; kā stratēģiskie plāni sakrīt ar šobrīd uztverto reputāciju dažādās publikās; kā jārikojas, lai pārspētu konkurentu piedāvājumu; kā varam uzlabot pastāvošās attiecības ar esošajām publikām; cik akurāti un konsekventi ir tie tēli, kurus uzņēmums pārraida dažādām auditorijām.³⁴

Fišere un Roibere atzīmē šīs uzņēmuma reputācijas dimensijas salīdzinošo dabu un apraksta to kā „visaptverošu vai apkopojošu grupu vai iesaistīto pušu sniegto novērtējumu, kas veido noteiktus uzņēmuma pagātnes vai nākotnes aspektus”, rezultējoties labvēlīgos novērtējumos, kas „ir

salīdzināmi ar līdzīgu uzņēmumu novērtējumiem”.³⁵ Lovs un Krācs norāda, ka „cilvēkiem ir tendence antropomorfizēt (piedēvēt kaut kam cilvēciskas īpašības) uzņēmumus, uzlūkojot tos kā saistītus un mērķtiecīgus sociālos objektus (t.i., aktorus vai „veselumu”), nevis kā kopumu”.³⁶ Auditorija piemīt tādas rakstura īpašības kā uzticamība un drošība, kuri rikojas saskaņā ar vispārpieņemtām un kultūras normām, atbilstošām praksēm.

Autori, kuri atbalsta uzņēmuma reputācijas vispārējās labvēlības konceptu, bieži citē un atsaucas uz Fombruna definīciju par korporatīvu reputāciju kā „uzņēmuma pagātnes darbību un nākotnes projektu uztverto attēlojumu, kas apraksta uzņēmuma vispārējo pievilcību visu acīs salīdzinājumā ar citiem konkurējošiem uzņēmumiem”.³⁷ Fombruns uzskata, ka uzņēmuma reputācija veidojas no tā dažādajiem tēliem dažādās (darbinieku, klientu, investoru u.c.) mērķa grupās, savukārt tēli šajās mērķa grupās ir korporatīvās komunikācijas rezultāts. Tāpat viņš uzskata, ka uzņēmumam var būt vairāki atšķirīgi tēli savstarpēji dažādās mērķgrupās, bet reputācija būs tikai viena. Taču šo pieeju kritizē Vortiks, uzskatot, ka indivīdi, grupas vai lielākas sabiedrības kopienas apkopo un apstrādā informāciju par uzņēmuma darbībām un izdara secinājumus par uzņēmumu nākotnē. Jebkurā kolektīvā, kurā ir vairāk par vienu indivīdu, var nepastāvēt pilnīga vienprātība, taču uzņēmuma reputācija tik un tā izveidosies.³⁸

Peka Aula un Saku Mantere uzskata, ka nav svarīgi analizēt uzņēmuma virzītājspēku, bet gan to vērtības un uzskatus dažādās kultūrās. Tieši tādēļ var rasties situācija, kad vietējās kultūras pārstāvji akceptē un izprot viena uzņēmuma nostāju, vienlaikus pilnībā noraidot otra uzņēmuma līdzīgo skatījumu. Uzņēmumu reputācija ir vispārēja universāla parādība, kas patiesībā ir balstīta uz vietējo izpratni, ko nosaka gan ģeogrāfiskie, gan vietējā dzīvesstila un kultūras aspekti.³⁹

Piterss Robertss un Greims Doulings apgalvo, ka „korporatīvā reputācija ir galvenais uzņēmuma atribūts, kas atspoguļo to, cik lielā mērā ar to saistītās puses redz uzņēmumu kā *labu* un nevis *sliktu*”.⁴⁰ Viņi arī ir veikuši pētījumu, kura rezultāti ļāvuši secināt, ka uzņēmumi ar veiksmīgu reputāciju un uzņēmumi ar labākiem finansiālajiem rādītājiem ir vieni un tie paši. Ir pierādīts, ka šāda sakarība starp uzņēmuma reputāciju un tā finansiālajiem rādītājiem pastāv.⁴¹ Viņi min arī četras galvenās ieinteresēto personu grupas: normatīvās – uzņēmuma sniegumu uzraugošās (direktori, regulatori, tirdzniecības asociācijas, investori), funkcionālās – kas iesaistītas uzņēmuma ikdienas darbībās (vadītāji, darbinieki, piegādātāji, izplatītāji), difūzās grupas, kam ir īpašas intereses (dažādu tiesību aizstāvju grupas, žurnālisti) un klienti.⁴²

³⁵ Fischer, E., Reuber, R. (2007). The good, the bad, and the unfamiliar: The challenges of reputation formation facing new firms. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31, 53-75.

³⁶ Love, E. G., Kraatz, M. S. (2009). Character, conformity, or the bottom line? How and why downsizing affected corporate reputation. *Academy of Management Journal*, 52, 314-335.

³⁷ Fombrun, C., J. (1996). *Reputation: Realizing Value from Corporate Image*. Harvard Business School Press. P.72

³⁸ Wartick, S., L. (2002). *Measuring Corporate Reputation: Definition and Data*. Business Society, 41. 373-392.

³⁹ Aula, P., Mantere, S. (2008). *Strategic Reputation Management*. P. 38

⁴⁰ Roberts, P. W., Dowling, G. R. (2002). Corporate reputation and sustained superior financial performance. *Strategic Management Journal*, 23, 1077-1093.

⁴¹ Dowling, G. (2001). *Creating Corporate Reputations. Identity, Image and Performance*. P.14

⁴² Ibid. P. 136.

³⁰ Mahon, J. F. (2002). Corporate reputation: A research agenda using strategy and stakeholder literature. *Business & Society*, 41, 415-445.

³¹ Wartick, S., L. (2002). *Measuring Corporate Reputation: Definition and Data*. Business Society, 41. 373.

³² Barnett, M. L., etc. (2006). Corporate reputation: The definitional landscape. *Corporate Reputation Review*, 9, 26-38.

³³ Barnett, M. L., etc. (2006). Corporate reputation: The definitional landscape. *Corporate Reputation Review*, 9, 26-38.

³⁴ Marconi, J. (2002). *Reputation marketing: building and sustaining your organization's greatest asset*. Chicago: McGraw-Hill. P.71

Lange uzskata, ka šajā kontekstā iekļaujas virkne pētījumu, kuri reputāciju definē kā sabiedrības novērtējumu uzņēmumam saistībā ar citiem uzņēmumiem; kā visaptverošu novērtējumu, globālu (vispārēju) spriedumu par uzņēmumu, ko izplata ar to saistītās puses un kam piemīt pārejoša stabilitāte.⁴³

Neatkarīgi no tā, vai organizācijas reputācija ir precīza, reputācijas raksturs ietekmēs to, kā cilvēki, piemēram, patērētāji, konkurenti un pat darbinieki mijiedarbojas ar organizāciju.⁴⁴

Reputācija ir tieši saistīta arī ar uzņēmuma sabiedrisko attiecību aktivitātēm un to panākumiem, atspoguļojumu. Ar reputācijas palīdzību uzņēmums var izprast individu grupas, kas ir saistītas ar uzņēmumu, un viņu priekšstatus par uzņēmumu. Reputācija var tikt skatīta, pamatojoties uz individu pieredzi un uzņēmuma un tā darbības skatījumu, dažādo grupu uzvedību, piemēram, darbinieku, kā arī uzņēmuma atspulgu medijos. Korporatīvā reputācija ataino emocionālu reakciju tīklu, kas var būt gan labs, gan slikts, gan spēcīgs, gan vājš. To attiecībā uz organizācijas vārdu pauž klienti, investori, darbinieki un sabiedrība.⁴⁵

Aula un Mantere apgalvo, ka līdzīgi kā investori, kas meklē, arī patērētāji vēlas iegādāties „laba” uzņēmuma produkciju. Tas nozīmē, ka mēs kā patērētāji pieņemam noteiktus ikdienas lēmumus, atbalstot uzņēmumus un produktus, kas, mūsaprāt, vislabāk atbilst mūsu pašu noteiktajām vērtībām. Un tomēr – lai arī patērētājam ir savas noteiktas vērtības, tas ne vienmēr galarezultātā sekmē veiksmīgu darījumu. Augstai kvalitātei piemīt tirgus vērtība. To novērtē arī klienti, iegādājoties „labo” uzņēmumu izslavēto produkciju.⁴⁶ Protams, pastāv arī iespēja uzņēmumiem neveikt labos darbus, taču komunikācijas tīklojums šos darījumus padara daudz pieejamākus un redzamākus. Pozitīvu reputāciju var mēģināt veidot un radīt, taču tā ir jānopelna ar drošu un atbildīgu darbību, pakalpojumu kvalitāti un/vai produktiem. Citiem vārdiem, uzņēmums nevar izskatīties „labi”, uzņēmumam ir jābūt „labam”. Veidojot reputāciju, komunikācija var būt vienpusēja vai divvirzienu, atkarībā no ziņas nodošanas vai nodošanas un saņemšanas viedokļa. Atsaucoties uz Heivudu, Aula un Munter apraksta komunikācijas nozīmi reputācijas procesā, uzsverot, ka stabila mārketinga komunikācijas stratēģija, kas atspoguļo uzņēmumu tā patiesajā gaismā un paredz vairākus kanālus precīzai un mērķtiecīgai komunikācijai, nodrošina uzņēmuma augstāku vērtību akcionāru skatījumā.⁴⁷ Arī piekritot, ka pozitīva reputācija uzņēmumam ir būtiska, par mērķi nevar kļūt noteiktu uzņēmuma funkciju attīstīšana. Uzņēmuma darbībā strikti nav jāizdala kategorijas, žanri vai komunikācijas funkcijas – korporatīvā, menedžmenta vai mārketinga komunikācija. Uzmanība jāpievērš procesu interpretācijai un diskusijas vienotai izpratnei.

Aula un Mantere norāda, ka pozitīvu reputāciju ieguvīs uzņēmums ir darba ņēmēju pirmā izvēle, kas uzņēmumam nozīmē profesionāla darbaspēka piesaisti, kā arī uzņēmuma profesionālāku pārvaldīšanu, jo pozitīva reputācija stimulē uzņēmuma produktivitāti un peļņas ienesīgumu. Pozitīva reputācija uzņēmumam var palīdzēt kļūt par pirmo izvēli

arī patērētāju segmentā, piesaistot jaunus klientus un palielinot produkcijas tirgus daļas noteiktajā tirgū, kā arī esošajos klientos nostiprināt lojalitāti pret šo uzņēmumu. Tāpat arī investoru pirmo izvēli saista uzņēmumi ar pozitīvu reputāciju, kas ir gatavi ieguldīt savus līdzekļus tirgus liderim. Darbinieki ir apmierināti, strādājot pozitīvu reputāciju ieguvušā uzņēmumā, viņi ir lepni, ka pieder tieši šim uzņēmumam, izjutot vienotību un piederību tam. Šī vienotība ir stipra savā pamatā, veicina produktivitāti un labāku sapratni ar akcionāriem.⁴⁸

Nereti kontekstā ar korporatīvo komunikāciju tiek skatītas arī organizācijas teorijas, jo ir būtiski saprast, kā darbinieki uztver un tālāk komunicē uzņēmuma vērtības. Gerts Hofstede definē kultūru kā kolektīvu prāta programmēšanu, kas atšķir vienas grupas vai cilvēku kategorijas locekļus no otras. Savukārt organizācijas kultūru viņš skaidro kā kolektīvu prātu programmēšanu, kas atšķir vienas grupas vai kategorijas cilvēkus no citas.⁴⁹

Viens no reputācijas veidošanas priekšnosacījumiem ir veiksmīga uzņēmuma iekšējā organizācija, kas veicina apmierinātu klientu skaita pieaugumu. Un pat tā darbinieki ir reputācijas veidotāji, kas ar savu darba devēju apmierinātību veicina uzņēmuma pozitīva tēla attīstību.⁵⁰

Organizāciju kultūra ir kopums, kas sastāv ne tikai no dažādu daļu kopsummas, jo tā vēsturiski ir veidojusies atbilstoši organizācijas vēsturei, bet ir saistīta ar antropoloģijas objektiem (rituāliem un simboliem), kas pastāv tajā, kā arī ir sociāli konstruēta, jo to rada un uztur cilvēku grupa, kas veido šo organizāciju.⁵¹ Savukārt Edgars Šeins organizācijas kultūru raksturo savādāk – viņaprāt, organizācijā valda pārliecību, vērtību un sociālo normu relatīvi noturīgs kopums, kas ir izveidojies, nostiprinot organizācijas iekšējo integrāciju un pielāgojoties apkārtējai sociāli ekonomiskai videi. Savukārt korporatīvā kultūra ir organizācijas mērķu un uzdevumu formulējumi, kas ietver darbības misiju, kādu to iztēlojušies paši darbinieki.⁵²

Katra no trim dimensijām – „būt zināmam”, „būt zināmam par kaut ko” un „vispārējais novērtējums” – ir saskaņā ar uzskatu par reputāciju kā uzņēmuma objektīvo realitāti, neskatoties uz to, ka reputācija ir neatkarīgo novērtēju subjektīvi izveidota un uzturēta. Tas saskan ar lielākās daļas pētījuma veicēju apgalvoto, kuri reputāciju raksturo kā uzņēmuma vērtību,⁵³ tomēr termina „vērtība” pielietošana nebūt nenozīmē, ka uzņēmuma reputācija var būt tikai pozitīva un nest pozitīvus rezultātus.

PRAKSES ASPEKTI

Fombruns apgalvo, ka efektīvas korporatīvās reputācijas mērīšanai nepieciešamas četras darbības:

1. jāattīsta konstrukta teorētiskais pamats;
2. jāizstrādā kognitīvā karte reputācijas izpratnei;
3. jāizfiltrē mērījumi, pārbaudot datu ticamību un veicot pētniecisko faktoru analīzi;
4. jāpārskata datu ticamība un jāpārbauda to derīgums.⁵⁴

Tāpat viņš uzskata, ka praksē uzņēmuma reputācija izriet

⁴³ Lange, D. (2010). Organizational Reputation: A Review. *Journal of Management*, 37 (1), 153-184.

⁴⁴ Clardy, A. (2005). Reputation, Goodwill, and Loss: Entering the Employee Training Audit Equation. *Human Resource Development Review*, 4, 279.

⁴⁵ Fombrun, C., J. (1996). Reputation: Realizing Value from Corporate Image. P.37.

⁴⁶ Aula, P., Mantere, S. (2008). Strategic Reputation Management. P. 9.

⁴⁷ Ibid. P. 16

⁴⁸ Aula, P., Mantere, S. (2008). Strategic Reputation Management. P. 33

⁴⁹ Hofstede, G. (2005). Cultures and organizations: software of the mind. New York: McGraw-Hill. P.180

⁵⁰ Aula, P., Mantere, S. (2008). Strategic Reputation Management. P. 136

⁵¹ Hofstede, G. (2005). Cultures and organizations: software of the mind. P.178

⁵² Schein, E.,H. (2004). Organizational culture and leadership, 3rd ed., San Francisco: Jossey-Bass Publishers. P.8.

⁵³ Ibid. P. 178

⁵⁴ Fombrun, C. J. (1996). Reputation: Realizing value from the corporate image. P. 396

Komunikācija sākas ar ... stereotipiem – lekciju par komunikāciju ar medijiem Lolita Stašāne sāka ar šo patiesību. Tādēļ ir vērts saprast, kas ir stereotipi, kas patiesība par medijiem, savukārt stereotipus par tiesām – zināt un izmantot savā labā

no attiecībām ar septiņām auditorijām – klienti, investori, darbinieki, konkurenti, vietējā sabiedrība, valdība un sabiedrība kopumā.⁵⁵ Un piedāvā pētīšanai definēt astoņas reputācijas dimensijas: uzņēmuma vadības kvalitāte; produktu un pakalpojumu kvalitāte; ilgtermiņa investīcijas; inovāciju kapacitāte; finansiālais stāvoklis; spēja piesaistīt, noturēt un attīstīt talantīgus darbiniekus; atbildība par vietējo sabiedrību un apkārtni; korporatīvo aktīvo izmantojums.⁵⁶

Fombruna pieeja ir pielietota reputācijas pētīšanā žurnāla Fortune veidotajā „Most Admired Companies” (MAC), kas ASV tiek atjaunota un publicēta ik gadu. Tajā ir iekļauti vairāk nekā 300 uzņēmumi, kas sistematizēti 40 jomās; tā piedāvā astoņus dažādus novērtējuma komponentus kā daļu no korporatīvās reputācijas definīcijas; un tās respondentu grupā ietilpst tūkstošiem uzņēmuma vadītāju, direktoru un finanšu analītiķu. MAC datu kopnes popularitāte ir redzama neskaitāmos pētījumos, kur tā tikusi pielietota kā uzņēmuma reputācijas mērīšanas instruments.

Vortiks ir veicis apkopojumu arī citiem reputācijas pētījumiem, kuru pamatā ir MAC datubāze, un atzīmē, ka:

– Bleks, Kārns un Ričardsons izmanto MAC datus, lai operacionalizētu reputāciju kā pakārtoto mainīgo lielumu savā pārskatā par netaustamo vērtību iekļaušanu finanšu pārskatos;

– Viljamss un Barets izmanto MAC datus, lai pierādītu filantropijas pozitīvo ietekmi uz korporatīvo reputāciju un kriminālo darbību negatīvo ietekmi uz reputāciju;

– Džounss un Litls izmanto MAC datus, lai parādītu, ka korporatīvā reputācija nebija nozīmīgs faktors uzņēmuma aizsargāšanā no zaudējumiem – veicot salīdzinošo analīzi par 1987.gada akciju tirgus sabrukumu;

⁵⁵ Ibid. P. 194.

⁵⁶ Ibid. P. 183.

ABC DARBAM AR MEDIJIEM

- Sakiet patiesību
- Esiet godīgs un precīzs
- Atzīstiet, ja nezīniet atbildi uz jautājumu (iespējams, ir vērts piedāvāt sameklēt atbildi)
- Labojiet kļūdas nekavējoties
- Nelietojiet žargonu. Runājiet skaidrā, vienkāršā valodā
- Uzskatiet, ka viss, ko jūs sakāt, var tikt publicēts
- Noteikti zvaniet žurnālistiem, ja rakstā ir neprecizitāte. Piekļājīgi norādiet, kur rakstā ir kļūda, un aizstājiet to ar precīzo informāciju
- Nekad nesakiet, ka informācija nav publicēšanai, pēc tam, kad to esat padarījis pieejamu
- Atbildiet uz telefona zvaniem vai lūdziet to izdarīt kolēģiem. Dariet to laikus, lai žurnālisti paspētu laikā nodot rakstu
- Nemelojiet
- Neimprovizējiet, nemēģiniet minēt. Labi žurnālisti faktus pārbauda. Ja kļūdsities, cietīs jūsu reputācija
- Esiet apveltīts ar humora izjūtu. Tas palīdzēs

No L.Stašānes lekcijas materiāliem

– Riahi-Belkaoui izmanto MAC datu kopni kā pakārtotu mainīgo plaša mēroga pētījumā par dažādām ietekmēm uz multinacionālu uzņēmumu korporatīvo reputāciju;

– Ziglidopulos izmanto MAC datus, lai secinātu, ka „[industriālie] negadījumi neietekmē uzņēmuma reputāciju”.⁵⁷

Ir arī četri līdzīgi pētījumi, kas veikti ārpus ASV un tie ir – Asia Business „Asia’s Most Admired Companies”; Far East Economic Review „Review 2000”; Management Today „Britain’s Most Admired Companies” un Financial Times „Europe’s Most Respected Companies”.

Ar reputācijas pētīšanu nodarbojas arī virkne pētniecības kompāniju visā pasaulē, piemēram, Reputācijas institūts ASV (Reputation Institute), kas ir pārstāvēts 30 valstīs, un ir radījis vairākus reputācijas mērīšanas instrumentus, piemēram, RepTrak™ un Globālais reputācijas pulss

⁵⁷ Wartick, S., L. (2002). Measuring Corporate Reputation: Definition and Data. Business Society, 41. 373 - 392.

(Global Reputation pulse). RepTrak™ pētījumā tiek mērīts uzņēmumu sniegums septiņās reputācijas dimensijās – produkti un pakalpojumi, inovācijas, darba vide, pārvaldība, pilsonība, liderība, sniegums.⁵⁸

Latvijā kopš 2004.gada regulāri tiek veikts laikraksta “Diena” un Nords Porter Novelli reputācijas pētījums, kurā, veidojot topu, sākotnēji tiek izvēlēti lielākie uzņēmumi pēc apgrozījuma. Tālākai izvērtēšanai automatiski kvalificējas iepriekšējā gada Reputācijas top 100 uzņēmumi, savukārt vēl 50 tiek izvēlēti, „izsijājot” tos caur „publicitātes sietu”.⁵⁹ 150 uzņēmumus vērtē pēc sešiem faktoriem, kas daļēji saskan ar Fombruna piedāvātajām reputācijas dimensijām – produkti un pakalpojumi, darba devējs, korporatīvā komunikācija, sociālā atbildība, nākotnes orientācija un atbildība pret vidi – izvērtē aptuveni 1000 iedzīvotāji un vairāki simti uzņēmēji.

Tomēr pētījumiem, kuru organizēšanā un veikšanā iesaistīti mediji, ir kritiķi. Lange norāda – ņemot vērā to, ka Fortune – „America’s Most Admired Companies” žurnāls ir sabiedrībā plaši pazīstams un iecienīts un to izmanto arī citi starpnieki informācijas apmaiņā (piemēram, mediji), lai novērtētu uzņēmuma reputāciju, tas visādā ziņā palīdz ietekmēt kolektīvos uzskatus par uzņēmumiem, ko apraksta un vērtē žurnāls Fortune. Tādējādi tas gan ataino, gan veicina uzņēmuma reputācijas sociālo konstruēšanu. Uzņēmuma novērtējums augsta līmeņa izdevumā palielina uzņēmuma atpazīstamību jeb „būt zināmam” dimensiju. Atrašanās augstākā vietā novērtējuma sarakstā, īpaši tas attiecas uz specializētiem novērtējiem (piemēram, sociālā aktivitāte, labākā pārvaldes sistēma, labākās darba vietas strādājošām mātēm, labākā darba vieta), palielina saņēmēju ekspektācijas attiecībā uz uzņēmumu („būt zināmam par kaut ko” dimensija) un ietekmē uzņēmuma „vispārējo novērtējumu”.⁶⁰

Vortiks uzskata, ka visas pieejas korporatīvās reputācijas mērīšanā atbalsta ieinteresēto pušu priekšstatu nozīmīgumu un to, ka šie priekšstati var tikt izmantoti salīdzinošos nolūkos, un arī tas ir pozitīvs apstāklis. Tomēr arī viņš uzskata, ka ilggadīgā balstīšanās tikai uz vienu – MAC datubāzi – vieš zināmas bažas.

Viņš arī uzskata, ka stratēģijas teorijas perspektīva, ko piedāvājis Fombruns, var tikt salīdzināta un pretnostatīta daudz pilnīgāk izstrādātajam modelim par uzņēmuma statusu (pielīdzinot korporatīvajai reputācijai), ko izstrādājuši Odedš Šenkars un Efrims Juhtmans-Jārs. Šis modelis ir balstīts apmaiņas teorijā (exchange theory) un ir uzskatāms par starpdisciplināru pieeju. Atsaucoties uz minētajiem autoriem, Vortiks runā par septiņiem no pētījuma izrietošiem pieņēmumiem:

1. Universitātes un slimnīcas būs spējīgas uzturēt savu reputācijas statusu sabiedrībā ilgākā laika posmā nekā to spēs biznesa uzņēmumi, un īpaši tas attiecas uz uzņēmumiem, kas pārstāv taustāmas preces un pakalpojumus;

2. Statusam būs nozīmīgāka loma patērētāju apziņā, iegādājoties netaustāmas preces (piemēram, apdrošināšanu) nekā pērkot taustāmas preces (piemēram, kancelejas preces);

3. Jaunie kandidāti uz izsludināto vakanci visdrīzāk piekritīs par mazāku atalgojumu augstu reputāciju ieguvušos uzņēmumos nekā tie, kas konkrētajā industrijā strādā jau ilgus gadus;

⁵⁸ Retrieved March 8, 2011 from <http://www.reputationinstitute.com/advisory-services/reptrak>

⁵⁹ Sk. 08.03.2011.: <http://www.diena.lv/lat/business/reputacijastops/reputācijas-top-2009-lideris-latvijas-mobilais-telefons>

⁶⁰ Lange, D. (2010). Organizational Reputation: A Review. *Journal of Management*, 37 (1), 153-184.

4. Jo plašāks ir uzņēmuma piedāvātais preču un pakalpojumu klāsts, jo uzņēmumam būs svarīgāks tā statuss;

5. Jo stabilāks ir uzņēmuma monopolstāvoklis, jo pastāv mazāka iespējamība, ka tas investēs savā statusā attiecībā uz potenciālajiem klientiem, taču tas visticamāk ieguldīs pozīcijās, kas signalizēs grupām, kas ir spēcīgas ekonomiskā, sociālā un politiskā jomā, ar mērķi mainīt vai aizsargāt savu monopolstāvokli;

6. Jo augstāks ir kolektīvisma līmenis sabiedrībā, jo pastāv lielāka iespējamība, ka uzņēmuma statuss varētu kalpot par sociālās identificēšanās paraugu;

7. Individīdi un uzņēmumi centīsies novērst nekonsekvences statusā, izvairoties no piederības vienlaikus vairākām industriālām, organizāciju un/vai profesionālām grupām.⁶¹

Tāpat Vortiks apkopojis secinājumus, kas izriet no daņu ekvivalenta Fortune datu bāzes, un ko pētījuši Šulca, Moritsena un Gabrielsena ar „pielīpošās reputācijas” (sticky reputation) pieeju. No tā secināts:

- Respondenti novērtējumu sniedz intuitīvi, kā arī šī intuitīvā novērtējuma ietvaros tie nespēj atšķirt kritērijus, kam ir jāsniedz kvantitatīvs novērtējums;

- Laikam ejot, indivīdi neatceras konkrētus ar uzņēmumu saistītus notikumus (pasākumus, sasniegumus utt.), atmiņā paliek tikai vispārējs priekšstats par uzņēmuma darbību. Vispārīnāti uzņēmuma sasniegumu marķieri var attiekties uz to lielumu un nozīmīgumu. Lielums šajā kontekstā attiecas uz to, kas veicina uzņēmumu iekļūšanu biznesa žurnālos un periodiskajos izdevumos;

- Vairums tā saukto „pielīpošo uzņēmumu” ir tādi, kas labāk piemērojas jaunām sabiedrības vēlmēm un ekspektācijām – par sociālo atbildību, vides aizsardzību utt.;

- „Pielīpošā reputācija” var atspoguļot arī uzņēmuma spēju imitēt jaunas institucionālas prasības, veidojot formālas struktūras un komunikatīvos rituālus, kas nepieciešami, lai iegūtu likumīgu spēku.⁶²

Ari Aula un Mantere min, ka patērētāji vēlas iegādāties to uzņēmumu produkciju, kas pastiprina un atsaucas uz tām pašām vērtībām un dzīvesstilu, ko izdzīvo viņi.⁶³ Tieši tādēļ tik nozīmīgs ir komunikācijas process, lai par uzņēmuma ētiskajam iezīmēm zinātu un arī redzētu tā patērētāji. Jo uzņēmums var kļūt sabiedrībai par vērtīgu „kaimiņu”, kas rūpējas un gādā par viņiem.

Alternatīva, kas būtu izmantojama reputācijas pētījumiem, ir Gerija Deivisa pieeja, ko viņš nosaucis par „personifikācijas metaforas” pieeju. Pielietojot Ākera skalu (Aaker Scale), ar kā palīdzību tiek mērīts cilvēka personības dimensiju „lielais piecinieks” (patiesums, kompetence, izsmalcinātība, kairinājums un izturīgums) priekšstatiem, ko par uzņēmumiem izveidojuši patērētāji un darbinieki, veicot precīzas reputācijas mērījumus, jānotiek konverģencei. Darbinieku uztvere ir priekšstati saistās ar uzņēmuma identitāti, un patērētāju priekšstati saistās ar uzņēmuma tēlu.⁶⁴

Vortiks uzskata – ņemot vērā autoru reputācijas definīciju kā identitātes un tēla kopsommu, ja šie uztveres

⁶¹ Wartick, S., L. (2002). Measuring Corporate Reputation: Definition and Data. *Business Society*, 41. 373 - 392.

⁶² Wartick, S., L. (2002). Measuring Corporate Reputation: Definition and Data. *Business Society*, 41. 373-392

⁶³ Aula, P., Mantere, S. (2008). *Strategic Reputation Management*. P.136

⁶⁴ Davies, G., Chun, R., da Silva, R. V., & Roper, S. (2001). The personification metaphor as a measurement approach for corporate performance. *Corporate Reputation Review*, 4 (1), 113-127.

kopumi spēcīgi korelē, tādā gadījumā ir panākts stabils reputācijas mērījumu rezultāts. Pētījums tika pielietots trīs uzņēmumiem – tekstilpreču mazumtirdzniecības uzņēmumam, finanšu pakalpojumu firmai un būvfirmai. Lai gan klientu un darbinieku priekšstati, kas tika mērīti pēc Ākera skalas, nekorelēja visās piecās dimensijās tik lielā mērā, kā tika gaidīts, pētījums apliecināja, ka tēls un identitāte ir savā starpā saistīti un var attīstīties.⁶⁵

Pētnieki ir pārliecināti, ka attiecībā uz uzņēmuma reputācijas cēloņiem un sekām pētniecība atrodas pašos pirmsākumos, un daļēji tas saistīts ar to, ka konstruktīva daudzdimensiju raksturs nav ticis pietiekoši pētīts.⁶⁶ Uzņēmumu reputācijai ir visas iespējas ietekmēt pozitīvu iznākumu, jo tā piesaista auditoriju un resursus uzņēmuma videi, empīriskie pētījumi ir parādījuši pozitīvu saikni starp uzņēmuma reputāciju (īpaši, ja tā ir saistīta ar „būt zināmam par kaut ko”) un ekonomiskajiem rezultātiem. Pētījumi ir parādījuši arī iespējamās reputācijas iedīgļus, to skaitā uzņēmuma sniegums, aktivitātes, statistiskie rādītāji, un sasniegumu nozarē.⁶⁷

Latvijā reputācijas jēdzienu bieži vien vienkāršo, ar to raksturojot uzņēmumus vai cilvēkus, kas atbilst zināmam sabiedrības priekšstatam par noteiktām uzvedības un morāles normām, tikpat bieži jaucot terminus un ar reputāciju domājot kādu konkrētu tēlu publiskajā vidē. Tomēr reputācija ir pagātnes darbību un nākotnes redzējuma summa, kas cieši saistīta ar šodienas esību un rīcību.

BIBLIOGRĀFIJA

- Aula, P., Mantere, S. (2008). *Strategic Reputation Management*. New York: Routledge.
- Argenti, P. (2002). *The power of corporate communication: crafting the voice and image of your business*. New York: McGraw-Hill.
- Barnett, M. L., etc. (2006). Corporate reputation: The definitional landscape. *Corporate Reputation Review*, 9, 26-38.
- Boyd, B. K., etc. (2010). Reconsidering the reputation-performance relationship: A resource-based view. *Journal of Management*, 36, 588-609.
- Bromley, D. B. (2000). Psychological aspects of corporate identity, image and reputation. *Corporate Reputation Review*, 3(2), 240-252.
- Brown, R. (2010). Reputation management. *Business Information Review*, 27, 5.
- Clardy, A. (2005). Reputation, Goodwill, and Loss: Entering the Employee Training Audit Equation. *Human Resource Development Review*, 4, 279.
- Cullen, J. (2005). *Corporate identity and reputation intelligence: Emerging opportunities for information professionals*. *Business Information Review*, 22, 101-106.
- Dalton J., Croft, S. (2003) *Managing Corporate Reputation: The New Currency*. Thorogood Publishing.
- Davies, G., Rosa. C., R., Roper, S. (2003). *Corporate Reputation and Competitiveness*. London: Routledge.
- Davies, G., Chun, R., da Silva, R. V., & Roper, S. (2001). The personification metaphor as a measurement approach for corporate performance. *Corporate Reputation Review*, 4(1), 113-127.
- Deephouse, D. L. (2000). Media reputation as a strategic resource: An integration of mass communication and resource-based theories. *Journal of Management*, 26, 1091-1112.
- Deutsch, Y., Ross, T. W. (2003). You are known by the directors you keep: Reputable directors as a signaling mechanism for young firms. *Management Science*, 49, 1003-1017.
- Doorley, J., Garcia, H., F. (2007). *Reputation management: the key to successful public relations and corporate communication*. New York; London: Routledge.
- Dowling, G. (2001). *Creating Corporate Reputations. Identity, Image and Performance*. Oxford: Oxford University Press.
- Fischer, E., Reuber, R. (2007). The good, the bad, and the unfamiliar: The challenges of reputation formation facing new firms. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31, 53-75.
- Fombrun, C., J., (1996). *Reputation. Realizing Value from Corporate Image*. Harvard Business School Press.
- Fombrun, C., J., Riel, van C. (2004). *Fame & Fortune: How successful companies build winning reputations*. London: Prentice Hall.
- Fombrun, C. J., & Gardberg, N. (2000). Who's tops in corporate reputation? *Corporate Reputation Review*, 3(1), 13-17.
- Hannington, T. (2004). *How to Measure and Manage Your Corporate Reputation*. Ashgate Publishing Group.
- Hannington, T. (2005). *Corporate Reputation, the Brand and the Bottom Line: Powerful, Proven Communications Strategies for Maximizing Value*. London: Kogan Page.
- Hofstede, G. (2005). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw-Hill Professional.
- Jackson, K., T. (2004). *Building Reputational Capital: Strategies for Integrity and Fair Play that Improve the Bottom Line*. Oxford: Oxford University Press.
- Lange, D. (2010). Organizational Reputation: A Review. *Journal of Management*, 37 (1), 153-184.
- Love, E. G., Kraatz, M. S. (2009). Character, conformity, or the bottom line? How and why downsizing affected corporate reputation. *Academy of Management Journal*, 52, 314-335.
- Mahon, J. F. (2002). Corporate reputation: A research agenda using strategy and stakeholder literature. *Business & Society*, 41, 415-445.
- Marconi J. (2002). *Reputation marketing: building and sustaining your organisation's greatest asset*. Chicago: McGraw-Hill.
- Martinez, R., J., Norman, P., M. (2004). Whither reputation? The effects of different stakeholders. *Business Horizons*, 47 (5), 25-32.
- McEwan, T. (2001). *Managing values and beliefs in organizations*. Harlow: Pearson Education.
- Neef, D. (2003). *Managing Corporate Reputation and Risk. Developing a strategic approach to corporate integrity using knowledge management*. Boston: Elsevier (Butterworth-Heinemann).
- Rhee, M. (2009). Does reputation contribute to reducing organizational errors? A learning approach. *Journal of Management Studies*, 46, 676-703.
- Rindova, V. P., etc. (2005). Being good or being known: An empirical examination of the dimensions, antecedents, and consequences of organizational reputation. *Academy of Management Journal*, 48, 1033-1049.
- Rindova, V., etc. (2006). Celebrity firms: The social construction of market popularity. *Academy of Management Review*, 31, 50-71.
- Rindova, V. P., etc. (2010). Reputation as an Intangible Asset: Reflections on Theory and Methods in Two Empirical Studies of Business School Reputations. *Journal of Management*, 36, 610.
- Roberts, P. W., Dowling, G. R. (2002). Corporate reputation and sustained superior financial performance. *Strategic Management Journal*, 23, 1077-1093.
- Standifird, S. S. (2001). Reputation and e-commerce: eBay auctions and the asymmetrical impact of positive and negative ratings. *Journal of Management*, 27, 279-295. nizational reputation. *Academy of Management Journal*, 48, 1033-1049.
- Wartick, S., L. (2002). Measuring Corporate Reputation: Definition and Data. *Business Society*, 41, 371-392.
- Whetten, D., A., Alison, M. (2002). A Social Actor Conception of Organizational Identity and Its Implications for the Study of Organizational Reputation. *Business Society*, 41, 393.
- Washington, M., Zajac, E. J. (2005). Status evolution and competition: Theory and evidence. *Academy of Management Journal*, 48, 282-296.
- Young, D. (1996) *Building your company's good name: how to create and protect the reputation your organization wants and deserves*. New York: American Management Association.

⁶⁵ Wartick, S., L. (2002). Measuring Corporate Reputation: Definition and Data. *Business Society*, 41, 373-392

⁶⁶ Lange, D. (2010). Organizational Reputation: A Review. *Journal of Management*, 37 (1), 153-184.

⁶⁷ Ibid.

LATVIEŠU VALODAS KULTŪRA UN PRAKSE¹

Dr. philol. Andra KALNAČA

LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latviešu un vispārīgās valodniecības katedras profesore

Juridiskie teksti ietilpināmi latviešu valodas lietišķajā stilā kā īpašs apakšstils, tāpēc uz

šiem tekstiem attiecināmas lietišķā stila galvenās pazīmes (sk. arī VPSV, 2007, 216):

- 1) valodas līdzekļu stingra reglamentācija;
- 2) valodas līdzekļu automatizācija;
- 3) valodas līdzekļu precizitāte;
- 4) valodas līdzekļu neiralitāte.

Lietišķais stils gan rakstos, gan runā tiek izmantots oficiālā saziņā valsts iestādēs, sabiedriskās organizācijās, privātos uzņēmumos u.c. (dažādos darījumos, iesniegumos, vēstulēs, veidlapās u.tml.), kas nosaka arī precīzu latviešu literārās valodas normu ievērošanu.

Iepazīstoties ar dažādiem juridiskiem tekstiem, to rediģēšanu un korektūru, secināms, ka galvenie valodas kultūras jautājumi, kas interesē juristus, ir šādi:

- 1) lielo sākumburtu lietojums;
- 2) citvalodu īpašvārdu atveide;
- 3) saisinājumi;
- 4) lietvārda dzimtes, skaitļa un locījuma formas;
- 5) darbības vārda formas (arī divdabju lietojums);
- 6) prievārdu lietojums;
- 7) vārdu secība teikumā;
- 8) pieturzīmes (īpaši komati).

Raksta ierobežotā apjoma dēļ nav iespējams plašs visu jautājumu izklāsts, tāpēc turpmāk īsi tiks raksturoti svarīgākie latviešu valodas kultūras jautājumu aspekti, kas svarīgi visiem valodas lietotājiem neatkarīgi no profesionālās ievirzes, neiedziļinoties dažādās rakstības un tekstveides niansēs, kas nozīmīgas juridiskajiem tekstiem un kuras īpaši regulē Ministru kabineta noteikumi.

1. LIELO SĀKUMA BURTU LIETOJUMS

Lielo sākumburtu lietojumā joprojām darbojas tradicionālie principi (LVPPV 1995, 13–17; Skujiņa 1999, 19; Guļevska, Miķelsone, Porīte 2002, 9–13):

- 1) ar lielo sākumburtu **tikai pirmo** vārdu raksta:
 - a) organizāciju, iestāžu, uzņēmumu, saimniecību u.c. nosaukumos – *Labklājības ministrija, Cietvielu fizikas institūts, Lietišķās mākslas vidusskola, Rietumu banka* u. c.;
 - b) grāmatu, mākslas darbu u.c. nosaukumos – *Zigmunda Skujiņa grāmata „Sarunas ar jāņtārpiņiem”, Kārļa Zemdegas pieminēklis „Tālavas taurētājs”;*
 - c) svētku un atceres dienu nosaukumos – *Jaungada diena, Jāņu diena, Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas diena.*
- 2) ar lielo sākumburtu **visus patstāvīgos vārdus** raksta:
 - a) laikrakstu un žurnālu nosaukumos – *„Lauku Avīze”, „Ievas Tāsti”;*
 - b) saliktos valstu un starptautiskos nosaukumos – *Latvijas*

Republika, Amerikas Savienotās Valstis, Eiropas Savienība;

c) saliktos zvaigznāju nosaukumos – *Piena Ceļš, Dienvidu Krusts;*

d) ģeogrāfiskos nosaukumos (izņemot vārdus jūra, okeāns u.tml.) – *Tuvie Austrumi, Ziemeļu Ledus okeāns;*

e) ordeņu nosaukumos (izņemot vārdu ordenis) – *Triju Zvaigžņu ordenis, Lāčplēša Kara ordenis;*

f) atsevišķos svētku dienu nosaukumos – *Lielā Piektdiena, Pirmās Lieldienas;*

g) pagodinājuma vārdos, piem. – *Viņa Augstība, Viņas Majestāte, Karaliskā Augstība, Eminence.*

Iestāžu struktūrvienību hierarhiskos nosaukumos ar lielo sākumburtu raksta tikai katras struktūrvienības pirmo vārdu, piem., *Augstākās tiesas Administrācijas Finanšu un saimniecības nodaļa; Tieslietu ministrijas Tiesiskās sadarbības departaments.*

Svinīga rakstura sarakstē, uzrunājot kādu, ar lielo sākumburtu var rakstīt arī amata, aroda vai titula nosaukumu, piem., *Godājamais Direktor!, Cienījamā Skolotāja!* (LVPPV 1995, 16; Skujiņa 1999, 21; Laugale, Šulce 2012, 21–22), taču neitrālā saziņā šāds lielo sākumburtu lietojums nav iederīgs.

Tomēr pēdējo divu gadu desmitu laikā lielo sākumburtu lietojumā notikušas arī dažādas pārmaiņas, kas nereti izriet no ļoti daudzveidīgiem valsts un privātu iestāžu, to struktūrvienību nosaukumiem, kas veidojušies tieši pēdējo divdesmit gadu laikā. Būtiski ir mainījušies, piem., arī augstskolu u.c. izglītības iestāžu, dažādu svētku un atceres dienu, militāro organizāciju un iestāžu, dažādu reliģisku konfesiju u.c. nosaukumu rakstība. Tāpēc ieteicams iepazīties ar mūsdienīgu Velgas Laugales un Dzintras Šulces sagatavotu materiālu „Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi”, kas izdots 2012.gadā un kurā rodami jaunākie dažādu nosaukumu rakstības ieteikumi.

2. AIZGŪTU VĀRDU RAKSTĪBA

Jebkura aizgūta vārda rakstībā izmantojami tikai latviešu alfabēta burti. Burti *x, y, q, w, ā, ō, ū, ā* u.c. latviešu valodā var būt tikai starptautiskos simbolos vai tiešos, nelatviskos pārcēlumos no citām valodām, piem., *ex libris, Jysk, Jotul* (Skujiņa 1999, 10). Visos citos gadījumos tie aizstājami ar atbilstošajiem latviešu valodas burtiem, piem., *fax – fakss, Münster – Minstere, Tromsø – Trumse, Umeå – Umeo.*

Internacionālu vārdu rakstība un forma latviešu valodā var atšķirties no rakstības angļu vai vācu valodā – latv. *profilakse, producent, komponists, sortiments*, angļu *prophylaxis, producer, composer, assortment*, vācu *Prophylaxe, Produzent, Komponist, Sortiment*, tādēļ šaubu gadījumos ieteicams skatīties, piem., L.Cepliņa, A.Miķelsones, T.Porītes, S.Raģes „Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrakstības vārdnīcā” (1996) vai attiecīgajā tulkojošajā vārdnīcā.

Latviski rakstītā tekstā ar latviešu burtiem pareizā atveidē jāraksta arī citvalodu īpašvārdi (personvārdi, ģeogrāfiski nosaukumi u.c.), piem., *Gaston Leroux – Gastons Lerū, Bordeaux – Bordo* (franču īpašvārdi), *Winston Churchill – Vinstons Čērčils, Gloucester – Glostera* (angļu īpašvārdi), *Johann Wolfgang von*

¹ Raksta pamatā ir lekcija, kas nolasīta Latvijas tiesnešu konferencē 01.11.2013. Raksta autore pateicas Augstākajai tiesai par iespēju iepazīties ar tiesvedības tekstu materiāliem; pateicība arī lekcijas klausītājiem, kuri iesūtījuši konkrētus ar valodas praksi saistītus jautājumus. Rakstā minētie piemēri, kur nav avota norādes, ir adaptēti no dažādiem materiāliem vai autore brīvi konstruēti, tāpēc nav uzskatāmi par oficiālu tekstu paraugiem; piemēros ietvertie personvārdi vai to iniāli neattiecas uz reāliem cilvēkiem.

Kaut arī latviešu valodas kultūras jautājumu loks ir tik plašs, ka par to varētu rīkot veselu lekciju kursu, Andra Kalnača latviešu valodas lekcijā koncentrētā veidā iezīmēja astoņus tematus, kas īpaši aktuāli juridisko tekstu gatavošanā. Juridiskais stils ir lietišķā stila apakšstils, kas robežojas ar administratīvo apakšstilu – norādīja lektore

Goethe – Johans Volfgangs fon Gēte, Osnabrück – Osnabrika (vācu īpašvārdi), Vytautas Didysis – Vitauts Dižais, Mažeikiai – Mažeiki (lietuviešu īpašvārdi) (par ģeogrāfiskiem nosaukumiem sk. Par pasaules valstu un teritoriju nosaukumiem latviešu valodā un Eiropas savienības dalībvalstu reģioni). Parasti citvalodu īpašvārdi ir lokāmi pēc latviešu valodas gramatiskajām normām vīriešu vai sieviešu dzimtē. Izņēmums – nelokāmi vārdi, kas beidzas ar o, ā, ē, ī, i, ū, u, piem., Oslo, Zolā, Manē, Kirī, Rovaniemi, Leru, Tartu.

Pirmo reizi minot tekstā citvalodu personvārdu latviskā atveidē, ieteicams iekavās norādīt personvārda oriģinālrakstību, piem., *Džons Krolījs (John Crawley) uzņēmumā strādājis trīs mēnešus. Dž. Krolīja darbība vērtējama pozitīvi.*

Galvenie citvalodu personvārdu gramatiskās atveides principi latviešu valodā (Skujiņa 1999, 35; sk. arī *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*):

1) ja citvalodu personvārdam oriģinālformā ir galotne, kas atbilst latviešu valodas galotnēm, personvārda forma netiek mainīta – liet. *Sruoga, Keštutis* – latv. *Sroga, Keštutis*, vācu *Rilke* – latv. *Rilke* u.c.;

2) ja citvalodu personvārdam galotnes nav, latviešu valodā atkarībā no dzimuma pievieno vīriešu vai sieviešu dzimtes galotni – vācu *Brugmann* – latv. *Brugmanis* vai *Brugmane*, somu *Pitkänen* – latv. *Pitkenens* vai *Pitkenena* u.c.;³

3) ja citvalodu personvārdam oriģinālformā ir galotne, kas neatbilst latviešu valodas galotnēm, to aizstāj ar latvisku vīriešu vai sieviešu dzimtes galotni – liet. *Arvydas, Audronė* – latv. *Arvids, Audrone*.

3. SAĪSINĀJUMI

Lietvedības dokumentos visi vārdi parasti lietojami nesaīsināti, ar attiecīgā locījuma galotnēm – lai izvairītos no pārpratumiem (Skujiņa 1999, 24). Ja lietvedības tekstā lieto saīsinājumus, tad ieteicams tos ievērot vienādā veidolā visā

tekstā vai tekstu kopumā (sk. *Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība*). Labāk izvēlēties tādus saīsinājumus, kas zināmi visiem valodas lietotājiem, piem., *u.c., utt., u.tml., t.i., š.g., plkst., z.v.* Var lietot arī saīsinājumus tādiem vārdiem vai vārdu savienojumiem kā, piem., *augsti godātais, apmēram, inventārs, laukums, ļoti cienītā, priekšsēdētājs, rajons, kungs, kundze – a.god., apm., inv., lauk., ļ.cien., pr-js, raj., kgs, kdze* (saīsinājumu sarakstus sk., piem., Skujiņa 1999, 24–28; Guļevska, Miķelsone, Porīte 2002, 226–233; Bankavs 2003, kā arī *Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība*). Visiem saīsinājumiem jābūt īsiem, parasti tie beidzas ar līdzskani.

Ja tekstā nepieciešams lietot saīsinājumus vai abreviāturās (vārda pirmā burta saīsinājums), kas nav vispazīnāmas, tad, pirmo reizi minot, tiek rakstīts pilns nosaukums, iekavās norāda saīsinājumu, kurš tiks turpmāk lietots, sk., piem., citātu no Valsts valodas centra interneta vietnes, kur redzams plašsaziņas līdzekļu tekstos, zinātniskajā stilā, arī daļā lietišķo tekstu tradicionālais teksta noformējums: „Tieslietu ministra pārraudzībā esošais ar valodas politikas īstenošanu saistītais **Valsts valodas centrs (VVC)** dibināts 1992.gadā.” (<http://www.vvc.gov.lv/advantagecms/LV/par/par.html>)

Juridiskajos tekstos parasti tiek lietota saīsinājumu vai apzīmējumu norāde: „Valsts valodas centrs (**turpmāk – centrs**) ir tieslietu ministra pārraudzībā esoša tiesās pārvaldes iestāde” (*Valsts valodas centra nolikums*. Pieejams http://www.vvc.gov.lv/advantagecms/LV/normativie_akti/vvc_nolikums.html).

Teikumu parasti ar saīsinājumu nesāk, arī virsrakstos saīsinājumi nav ieteicami.

4. SKAITĻU UN DATUMU PIERAKSTS

Datumu iespējams pierakstīt divējādi (Skujiņa 1999, 107):

1) tekstuāli – *2013.gada 21.augustā*; laika periods fiksēts **dilstošā secībā** (gads, diena, mēnesis);

2) skaitliski – 21.08.2013.; laika periods fiksēts **augoša secībā** (dienu, mēnešu, gadu).

Dokumenta tekstā datums var būt arī dažādos locījumos. Datumu var rakstīt saīsināti – 2013.g. 21.aug., taču jāievēro noteikums – vai nu saīsinā abus vārdus, vai nesaišina nevienu. Nevajadzētu arī jaukt tekstuālo un skaitlisko datuma pierakstu.

Ja kādā dokumentā ir atsauce uz citu dokumentu (vēstuli, rīkojumu, lēmumu u.c.), minot tā numuru un datumu, latviešu valodā vispirms jāmin datums ģenitīvā, tad dokumenta nosaukums un numurs (Skujiņa 1999, 108), piem., *Atbildot uz Jūsu 07.01.2013. vēstuli Nr. 4/327, informējam, ka ..; Saskaņā ar 2012. gada 28. decembra noteikumu Nr. 225 iestādes telpas ir atvērtas.*

5. LIETVĀRDA DZIMTES FORMU LIETOJUMS

Latviešu valodā lietvārdiem ir divas dzimtes – vīriešu un sieviešu, tās jāievēro arī amatu, profesiju, zinātnisko grādu, goda nosaukumos u.c. gadījumos (Skujiņa 1999, 30–31; Paegle 2003, 31–32; sk. arī *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*) – *advokāts, advokāte; notārs, notāre, stomatologs, stomatoloģe, revidents, revidente; grāmatvedis, grāmatvede; ekonomikas doktors, ekonomikas doktore* utt. Tāpēc literārajā valodā nepareizs ir vīriešu dzimtes lietojums, nosaucot konkrētas sievietes amatu vai profesiju: .. *piedaloties prokuroram T.Lapānei, aizstāvim D.Pētersoni, apsūdzētajam N.G. ..* (pareizi – .. *piedaloties prokurorei T.Lapānei, aizstāvei D.Pētersoni, apsūdzētajam N.G. ..*)

Latviešu valodā no personas dzimuma ir atkarīga arī personvārdu dzimte, piem., *Ivars Strauts, Ingrīda Strauta; Uģis Ābols, Liene Ābola; Edgars Gross, Sintija Grosa; Aivars Blaus, Inta Blaua; Jānis Baltaiskalns, Evita Baltaiskalne; Laimonis Bergs-Bergmanis, Aija Berga-Bergmane; Edgars Balodis, Iveta*

Balode; Pēteris Statkus, Ieva Statkus. Parasti vīriešu dzimtes uzvārdiem ar galotni -s vienskaitļa nominatīvā atbilst sieviešu dzimtes uzvārdi ar galotni -a vienskaitļa nominatīvā, taču te var būt arī atsevišķas atkāpes, piem., uzvārdiem ar -*kalns* – *Liepkalns, Liepkalne*. Savukārt uzvārdiem, kam vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā ir galotne -is, atbilst sieviešu dzimtes uzvārdi ar -e vienskaitļa nominatīvā, taču arī šajā gadījumā iespējami vairāki izņēmumi, piem., uzvārdiem ar -*skis, -kis* – *Jurševskis, Jurševska; Radeckis, Radecka* (plašāk sk. Skujiņa 1999, 31–40; *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*).

Iespējami arī t.s. kopdzimtes uzvārdi, kam dzimtes atšķirība parādās datīvā. Vīriešu dzimtē vienskaitļa datīva galotne ir -*am/-em*, sieviešu -*ai/-ei*, piem., uzvārdi *Kļava, Liepa, Jūra, Egle, Paegle, Laime*:

VSK. N *Jānis Kļava, Ieva Kļava*

VSK. D *Jānim Kļavam, Ievai Kļavai*

6. LIETVĀRDA LOCĪJUMU LIETOJUMS

6.1. Ģenitīvs

Veidojot dažādus likumu, lēmumu, nolikumu u.c. dokumentu nosaukumus, kā arī dažādās nosaucošās konstrukcijās ieteicams lietot ģenitīva konstrukcijas – tās ir isākas un ērtākas par prievārdu konstrukcijām, piem., *samaksa par rēķinu, nodoklis no ienākuma, noma ar izpirkumu* vietā labāk – *rēķina samaksa, ienākuma nodoklis, izpirkuma noma* (Skujiņa 1999, 41).

Nosaucot iestādes struktūrvienību, pirms tās nosaukuma raksta augstākās institūcijas nosaukumu ģenitīvā, piem., *Augstākās tiesas Judikatūras nodaļa*.

Lietvārds ģenitīvā lietojams blakus vārdiem *nebūt, trūkt, netrūkt, pietikt, nepietikt, daudz, maz, vairāk* (Skujiņa 1999, 43; Paegle 2003, 40), piem., *nav strīda, telpā trūkst gaismas,*

pagalmā ir daudz putnu. Nominatīva lietojums nav strīds, trūkst gaisma, pagalmā ir daudz putni te nav pareizs, lai gan mūsdienu latviešu valodā izplatīts.

Arī blakus skaitļa vārdiem *desmits, simts, tūkstoši, miljons, miljards, desmit, simt, tūkstoš, 11–19* lietojams lietvārds daudzskaitļa ģenitīvā (Paegle 2003, 70), piem., *īpašuma vērtība noteikta 100 000 dolāru, piedzīt 150 latu*. Taču mūsdienu latviešu valodā te sastopams arī daudzskaitļa nominatīvs (*10 svaigas olas, 20 procenti*) un akuzatīvs (*laimēt 5000 latus, aizlēkt 14 metrus*). Ja nominatīva vietā pie minētajiem skaitļa vārdiem noteikti vēlamāks ir ģenitīvs, tad blakus pārejošam darbības vārdam, kā to nosaka latviešu literārās valodas norma jau kopš 20. gs. 50.–60. gadu mijas, var lietot gan ģenitīvu, gan akuzatīvu, t.i., iespējams gan *piedzīt 150 latu*, gan *piedzīt 150 latus* (MLLVG 1959, 394, 398–399; sk. arī Kalnača 2011, 60–64, 67–70), taču abus locījumus nevajadzētu iekļaut vienā tekstā.

6.2. Nominatīvs vai akuzatīvs?

Darbības vārda vajadzības izteiksmes konstrukcijā lietojams nominatīvs (Skujiņa 1999, 41 un 47; Paegle 2003, 119), piem., *Personai bija jāiesniedz pierādījumi; Līdzekļi ir jāpārskaita nekavējoties; jāreģistrē dokumenti, jāorganizē seminārs, jā sastāda akts*. Bieži šajā konstrukcijā nepareizi lieto akuzatīvu (*jāreģistrē dokumentus, jāiepērk malku, jā sastāda aktu* u.tml.). Akuzatīvs te lietojams tikai tad, ja konstrukcijā ir vietniekvārds – *man jāsatiek tevī, tev ir jā sagaida mani*.

Ja vajadzības izteiksmes konstrukcijā ir darbības vārds, kam seko nenoteiksme, tad iespējams gan nominatīvs, gan akuzatīvs (Paegle 2003, 119), piem., *Tiesas spriedumi* (N) // *tiesas spriedumus* (A) *jāsāk gatavot laikus*.

6.3. Lokatīvs

Lietišķos tekstos vērojams arī plašs lietvārda lokatīva konstrukciju lietojums (visi piemēri no Urbanoviča 2013; par to sk. arī Skujiņa 1999, 49–51):

Nolūkā atvieglot Jums un visiem pārējiem dzīvokļu īpašniekiem šī jautājuma kārtošānu, Rīgas pašvaldības SIA „...” ir gatava [...] dzīvokļu īpašnieku vārdā noslēgt zemes nomas līgumu ar zemes gabala īpašnieku. (Paziņojums)

Izmēģinājumu rezultātā iegūtie dati ir Universitātes īpašums. (Noteikumi)

Gadījumā, ja iestādei pamatoti nav iespējams ņemt vērā personas vēlmes par atvaļinājuma laiku, iestāde var noraidīt personas lūgumu par atvaļinājumu šajā laikā, to attiecīgi lēmumā pamatojot. (Atbildes vēstule)

Ne vienmēr šāds lokatīva konstrukciju lietojums ir pamatots, jo rada tekstā liekvārdību un satura neskaidrību. Parasti liekvārdīgās konstrukcijas ir viegli labojamas, atmetot vārdu lokatīvā vai aizstājot to ar saikli, piem., iepriekš minētajos teikumos *Lai atvieglotu ...; Izmēģinājumā iegūtie dati ...; Ja iestādei nav iespējams ...*

Juridiskajos tekstos bieži tiek lietota arī lokatīva konstrukcija *cita starpā*, piem., *Pieteicēja vērsās tiesā, cita starpā lūdzot apturēt noslēgtā iepirkuma līguma izpildi; Pie minētajiem izņēmumiem cita starpā pieder iepirkumi vairākās likumā paredzētajās jomās*. Šādas konstrukcijas vietā iederīgāka ir partikula *arī*, kas nodrošina pietiekamu informācijas sasaisti tekstā – *Pieteicēja vērsās tiesā, lūdzot apturēt arī noslēgtā iepirkuma līguma izpildi; Pie minētajiem izņēmumiem pieder arī iepirkumi vairākās likumā paredzētajās jomās*.

Lokatīva konstrukcijas, kur tās ir tekstā pamatotas, ar komatu nav jāatdala (Skujiņa 1999, 50), piem., *Saskaņā ar līgumu darbs jāveic mēneša laikā; Tiesas ieskatā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi raksturo apstākļi, ka ...; Persona atkarībā no situācijas ir jāsauc vai var tikt saukta pie atbildības citas dalībvalsts tiesā*.

7. DARBĪBAS VĀRDA PERSONAS FORMU LIETOJUMS

Lietišķajam stilam raksturīgs darbības vārda lietojums 3.personā, turklāt gan individuālas personas, gan iestādes u.c. tiek nosauktas tieši, neizmantojot vietniekvārdus. 3.personas forma ir raksturīga vēstulēm, protokoliem, aktiem, likumiem u.tml., piem., *Apelācijas instances tiesa norāda, ka ...; Satversmes tiesa secina, ka ...; Uzņēmums lūdz pārskaitīt ...; Pienākumu izpildītājs ir nosūtījis...*

8. DARBĪBAS VĀRDA CIEŠAMĀS KĀRTAS LIETOJUMS

Lietišķajā stilā plaši tiek izmantota darbības vārda ciešamā kārtā, jo tā, neminot darītāju, ļauj akcentēt pagātnē veiktas darbības rezultātu tagadnē (Skujiņa 1999, 64). Dažkārt šādā funkcijā lieto darāmās kārtas vienkāršās pagātnes formu, taču tai trūkst rezultāta nozīmes, tāpēc ciešamās kārtas forma ir ieteicamāka, sal. *lēmumu pieņēma – lēmums ir* (arī – *tika*) *pieņemts, līgumu noslēdza – līgums ir* (arī – *tika*) *noslēgts* u.tml.

Darījumu tekstos iespējams izmantot arī citu ciešamās kārtas konstrukciju – ar divdabi, kam ir piedēklis *-am/-ām-*, piem., *precizējums iesniedzams līdz ...; sēdes lēmums atceļams, ja ...* Šī konstrukcija izsaka nepieciešamību kaut ko veikt noteiktos apstākļos vai laikā.

Jāvairās no atgriezenisko darbības vārdu lietojuma ciešamās kārtas nozīmē (Skujiņa 1999, 65–66), piem., *Vārds 'dzelzceļš' rakstās* (// rakstāms) *ar z; Līdz vasarai, kamēr mūsu māja Kuldīgā vēl ceļas* (// tiek celta), *dzīvosim Ventspilī; Pazīstami uzņēmumi nonāk zaudētajos un veras* (// tiek vērti) *ciet*.

9. PRIEVĀRDU LIETOJUMS

Prievārdu lietojumā ieteicams ievērot vairākus latviešu valodā tradicionālus principus (Skujiņa 1999, 79–103):

1) netiek lietoti divi prievārdi blakus – *Raidījums par no valsts aizbraukušiem iedzīvotājiem* (pareizi – *Raidījums par iedzīvotājiem, kas aizbraukuši no valsts*); *Reizē ar no Norvēģijas atnākušo ciklonu Latvijai pamazām tuvojas pavasaris* (pareizi – *Reizē ar ciklonu, kas atnācis no Norvēģijas, Latvijai pamazām tuvojas pavasaris*);

2) vienā teikumā nelieto vienu prievārdu vairākās nozīmēs – *Noteikumi par maksājumiem par valsts īpašuma izmantošanu* (pareizi – *Valsts īpašuma izmantošanas maksājuma noteikumi*);

3) pareizās prievārdiskās konstrukcijās, ja tādas teikumā ir vairākas, prievārdi nav izlaižami – *Izmaksājamo procentu daudzums ir vienāds vai lielāks par 10%* (pareizi – *.. daudzums ir vienāds ar vai lielāks par 10%*);

4) dažādos nosaukumos, virsrakstos u.c. tekstos labāk prievārdisku konstrukciju vietā lietot lietvārda ģenitīvu, ja tas ir iespējams – *Akts par nekustamās mantas apķīlāšanu* (pareizi – *Nekustamās mantas apķīlāšanas akts*);

5) prievārdu *dēļ* lieto aiz vārda, ar kuru tas ir saistīts – *Darbs nav paveikts dēļ veselības pārbaudēm; Dēļ stiprā lietus ir apgrūtināta satiksme* (pareizi – *Darbs nav paveikts veselības pārbaudē dēļ; Stiprā lietus dēļ ir apgrūtināta satiksme*).

10. PAMATLIKUMI TEIKUMA VEIDOŠANĀ

Teksta uztveri neskaidru dažkārt var padarīt arī nepārdomāta vārdu secība. Lai gan latviešu valoda pieder pie tām valodām, kurās ir t.s. brīvā vārdu secība (Lokmane 2006, 93), tomēr ir vairāki gadījumi, kur svarīgs ir vārdu (arī paligteikumu) savstarpējs izkārtojums, lai nerastos satūra pārpratumi (sk. arī Skujiņa 1999, 104–106):

1) lietvārda ģenitīvam vienmēr jābūt apzīmējamā vārda priekšā, piem., *Tehniskais uzdevums darbu izpildei ēkas projektēšanai; Īres līgumu var noslēgt uz pieciem gadiem vai beztermiņa* (pareizi – *Ēkas projektēšanas darbu izpildes tehniskais uzdevums; Var noslēgt piecu gadu vai beztermiņa īres līgumu*);

2) starp apzīmētāju un apzīmējamo vārdu nedrīkst būt citi teikuma locekļi vai paligteikums, piem., *Jaunnedēļ Rīgā atgrieziesis čempionāta hokejā uzvarētāji; Konferences, kas notiks nākamajā nedēļā, mērķis ir sabiedrības izglītošana* (pareizi – .. *Rīgā atgrieziesies hokeja čempionāta uzvarētāji; Nākamajā nedēļā notiks konference, kuras mērķis ir..*);

3) apzīmētāja paligteikumam jāatrodas tieši aiz apzīmējamā vārda, piem., *Komponista partitūra operai, kas joprojām atrodas arhīvā ..; Fakultāte organizē konferenci par cilvēkdrosību, uz kuru aicināti visi interesenti* (pareizi – *Komponista sacerētā operas partitūra, kas joprojām atrodas arhīvā ..; Uz fakultātes organizēto konferenci par cilvēkdrosību aicināti visi interesenti*).

11. PIETURZĪMES TEIKUMOS AR CITĀTIEM

Citātiem un attiecīgi pieturzīmju lietojumam iespējami divi paveidi (Guļevska, Miķelsone, Porīte 2002, 213; Blinkena 2009, 323–325):

1) citātus tekstā iesaista kā tiešo runu, ja tie veido atsevišķu teksta daļu, punktu liek **pirms** pēdīnām – *Teksts: „Citāts.”;*

2) citātus tekstā iesaista kā teikuma daļu, punktu liek **aiz** pēdīnām – *Teksts, ka „citāts”.*

Ja citātos tiek apzīmēts vārda, vārdu savienojuma vai teikuma izlaidums, to parāda ar **divpunkti** (Skujiņa 1999, 121; Guļevska, Miķelsone, Porīte 2002, 225; Blinkena 2009, 325–326, 397), piem., „Savukārt Senāta Civillietu departamenta nolēmumi .. sistematizēti vienā klasifikatorā pēc lietu kategorijām un tiek papildināti ar 2013.gada nolēmumiem.” (*Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*) Pēc teksta autora izvēles divpunkti var likt kvadrātiekvās – [...]. Divpunkti var likt kvadrātiekvās arī tad, ja citātā tiek izlaists viens vai vairāki teikumi (Blinkena 2009, 398). Tekstos, kas nav citāti, divpunkti parasti nelieto.

TEKSTĀ IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI

A – akuzatīvs

D – datīvs

latv. – latviešu

liet. – lietuviešu

LVPPV – Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrūnas vārdnīca

MLLVG – Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika

N – nominatīvs;

piem. – piemēram

sal. – salīdzinājumam

sk. – skatīt

t.s. – tā sauktais

VPSV – Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca

VSK. – vienskaitlis

IZMANTOTĀ UN IETEICAMĀ LITERATŪRA

1. Bankavs A. *Sāsinājumu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2003.
2. Blinkena A. *Latviešu interpunkcija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009.
3. *Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība*. Ministru kabineta noteikumi Nr. 916. Rīgā 2010.gada 28.septembrī (prot. Nr.49 17.§), pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=219491>
4. Ceplītis L., Miķelsone A., Porīte T., Raģe S. *Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrūnas vārdnīca*. Rīga: Avots, 1996.
5. *Eiropas Savienības dalībvalstu reģioni*. pieejams http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/files/ESdalibvalstu_reģioni_21.05.2012.pdf
6. Guļevska D., Miķelsone A., Porīte T. *Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata*. Rīga; Avots, 2001.
7. Kalnača A. *Morfoloģijas stilistika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
8. Krūmiņa V., Skujiņa V. *Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata*. Rīga: Valsts Kanceleja, 2002.
9. Kvašīte R. *Mūsdienu lietišķie teksti lingvistiskā skatījumā. Disertācijas kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai*. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1996.
10. Laugale V., Šulce Dz. *Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmās un risinājumā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2012.
11. Lokmane I. Sintaktisko struktūru veidojuma kļūdas publicistikā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Nr. 2. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 93.–104. lpp.
12. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. I. Rīga: LPSR LZA izdevniecība, 1959.
13. *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju*. Ministru kabineta noteikumi Nr.114. Rīgā 2004.gada 2.martā (prot. Nr.9 25.§), pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85209>
14. Paegle Dz. *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. Rīga: Zinātne, 2003.
15. *Par pasaules valstu un teritoriju nosaukumiem latviešu valodā. Valsts valodas centra informācija*. Rīgā 2006.gada 10.jūlijā, pieejama <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=140081>
16. Rozenbergs J. *Latviešu valodas stilistika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.
17. Skujiņa V. *Latviešu valoda lietišķajos rakstos*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
18. Ščucka A. Standartizētu konstrukciju lietojums dažādos funkcionālajos stilos. *Valoda: nozīme un forma. Plašsaziņas līdzekļu valoda*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009, 116.–124. lpp.
19. Urbanoviča I. Lietvārda lokatīva formu desemantizēšanās lietišķos tekstos. *Valoda: nozīme un forma*. 3. Teorija un metodoloģija latviešu valodniecībā. Kalnača, A., Lokmane, I. (sast. un red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 107.–117. lpp.
20. *Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata*. Rīga: TTC, 2006.
21. *Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. Bušs O., Joma D., Kalnača A., Lokmane I., Markus D., Pūtele I., Skujiņa V. (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007.

LATĪŅU VALODA – NEPIECIEŠAMĪBA VAI EKSTRAVAGANCE?

Dr. philol. Ingars GUSĀNS,
LU docents

Latīņu valoda ir brīnišķīga, tik racionāla kā smalkmehānika. Sakot kādu teikumu latīņu valodā, gandrīz dzirdu klikšķus, vārdiem sakrītot pareizajās pozīcijās („Tibetietes māja”, Federika de Česko, 2013).

Šim citātam juristi var piekrist vai nepiekrist, bet šobrīd jurisprudencē pietiekami daudz un bieži tiek izmantoti svešvārdi. Latīņu valodas terminiem un izteicieniem mūsdienās ir noteikta vieta un loma juristu darbībā, jo romiešu jurisprudencē ir viens no mūsdienu tieslietu pamatakmeņiem. Tas ir iemesls latīņu valodas apguves nepieciešamībai – kā teica senie romieši: *In via est in iustitia via sine lingua Latina* (Necaurejams ir ceļš justīcijā bez latīņu valodas).

Romiešu tiesības kopumā ir veidojušās 2000 gadu garumā, ņemot vērā ne tikai tiesību sistēmu, kas veidojās Senās Romas valsts laikos (753. – 476. m. ē.), bet arī šīs sistēmas tālāko izstrādi vēlākajos laika un kultūras posmos. Tikai atbilstošas kvalifikācijas speciālisti, kas ikdienā sastopas ar termiņiem, izteicieniem vai arī kādu Romas laika jurista oriģināltekstu, var pateikt, cik patiesi ir mūsdienu zinātnieku atzinumi par to, ka romiešu juristi ir nepārspējami tiesību definētāji un arī šo definīciju kritiķi. Šādu pieeju pieprasīja gan romiešiem raksturīgā skrupulozitāte, gan arī pats definēšanas objekts – tiesības, kas prasa skaidrību un precizitāti. Tāpēc arī advokāta vai prokurora runai bija jābūt ar oratormākslas izziņēm – precīzi raksturojošai, estētiski izteiksmīgai un juridiski pārliecinošai. Bieži vien tikai tāda veida tika atstāts iespaids gan uz tiesnešiem, gan publiku.

Latīņu valodas elementu lietojums ir atkarīgs no konkrētās situācijas, jo nenoliedzami, ir romiešu tiesību termini, kas ir izplatīti visā pasaulē un kuriem ir konkrēta nozīme, ko

dažreiz ir neiespējami precīzi vai arī lakoniski izteikt katrā atsevišķā mūsdienu valodā, tāpēc tie joprojām tiek lietoti latīniski. Brīžiem ir grūti novilkt robežu starp šo nepieciešamības un ekstravagances sajūtu, ko uz apsūdzības, aizstāvības vai tiesas lēmuma klausītāju vai lasītāju atstāj viņam svešu vārdu lietojumi. Tas gan vedina uz domu, ka ikvienam intelligentam cilvēkam būtu jābūt nojausmai par latīņu valodu. Latīņu valodas prasmes agrāk Latvijā (līdz pat pagājušā gadsimta 20.–40. gadiem) bija gandrīz ikdienišķa parādība, jo skolās un ģimnāzijās to mācīja padziļināti.

Mūsdienās latīņu valodas zināšanas ir kļuvušas par luksusu, jo sabiedrībā dominē tieksme pēc tehniskā progresa, orientēšanās uz praktiskām lietām un peļņu, ir vērojama humanitāro jomu daļēja nonivelēšana un nenovērtēšana. Visur ir interese pēc praktiskām iemaņām un taustāma rezultāta, arī mācību priekšmeti un studiju kursi tiek pakārtoti to sasniegšanai, un mācību procesā ir atstāti tikai nedaudzi no klasiskajiem mācību priekšmetiem kā neliela cieņas, goda izrādīšana klasiskajām vērtībām. Autoraprāt, vienam no nerakstītiem likumiem būtu jābūt, ka universitātē tās klasiskajā izpratnē pastāv humanitārā fakultāte. Līdzīgi ir arī ar juristiem, kam latīņu valoda šobrīd tiek mācīta tādā ekonomiskā līmenī – „lai vilks paēdis un kaza dzīva”.

Kļuvis pašsaprotami, ka daļa ārstu raksta receptes latviešu valodā, tāpat arī juristi kopumā var izvairīties no latīņu valodas teicienu un terminu izmantošanas savā darbā. Sevišķi tas ir vērojams gadījumos, kad jurists, pirmkārt, nav pārliecināts par latīņu valodas frāzi, ko izmanto, otrkārt, nav pārliecināts, vai tiks pareizi saprasts, jo spriedumi un lēmumi parasti tiek rakstīti lietas dalībniekam saprotamā valodā. Tādējādi ikdienā nav izveidojusies tāda vide, kur var šādā veidā izpausties. Atliek tikai sevišķi vai nejauši gadījumi Latvijas tiesu procesos vai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos, bet vislielākā iespēja izmantot latīņu valodas juridisko terminoloģiju ir laikrakstu un žurnālu slejās, kā arī intervijās. Jāpiekrīt, ka arī intervijās,

Juridiskajos terminos vajadzīga precizitāte un skaidrība, un tā piemīt latīņu valodai. Tas ir viens no iemesliem, kādēļ juristam vērts zināt šo valodu – uzsvēra latīņu valodas lektors Ingars Gusāns

rakstos un komentāros var iztikt bez latīņu valodas, bet nav arī noliedzams, ka šāds izmantojums ar nozari nesaistītam lasītājam rada iespaidu, ka konkrētais cilvēks ir kompetents savā jomā. Tieši latīņu termina vai izteiciena izmantošana atbilstošā situācijā bieži vien ir pārliecinoša iespaids pamatā.

Jāatzīst, ka par lietoto terminu precizitāti konkrētajā gadījumā var spriest tikai juridiskajos jautājumos izglītoti cilvēki un tikai uz lietotāju gulstas atbildība par to, kādā kontekstā un cik atbilstoši termins ir lietots.

JURIDISKO TEKSTU IZVEIDE

No filologa perspektīvas raugoties, ir atsevišķi jautājumi, kam juristiem būtu jāpievērš uzmanība juridisko tekstu izveidē.

Pirmkārt, **burta -j- lietojums**. Šis burts latīņu valodā ir ieviests tikai 16.gs., lai apzīmētu patskani -i- gadījumos, kur tas izrunā kļūst par -j-, piemēram iu, kuru izrunā kā jūs, tāpēc šāds vārds arī tiek rakstīts – jus. Raksta autora ieteikums ir izvairīties no -j- burta lietojuma latīņu valodā, bet lietot -i-. Kā jau iepriekš minēts, klasiskā laikmeta latīņu valodā -j- burts netika lietots. Neapšaubāmi, ka tā lietojums atvieglotu izrunu nezinātājam, bet klasiskuma iespaids radīšanai labāk būtu lietot -i-.

Interesants jautājums ir arī par **garumzīmju lietošanu** latīņu valodā. Garumzīme ir viens no elementiem, kas dažreiz palīdz pareizi uzlikt akcentu, kas savukārt ir nepieciešams pareizai termina izrunai. Te varētu būt trīs ieteikumi:

- nelikt garumzīmes vispār, jo tad izruna paliek paša lasītāja ziņā;
- precīzi norakstīt tekstu vai frāzi tā, kā dots grāmatā, spriedumā vai kādā citā avotā, un nepieciešamības gadījumā atsaukties uz šo tekstu, „noveļot” no sevis atbildību;
- pārbaudīt vārdu pareizrakstību vārdnīcā, jo ir svarīgi redzēt, vai garumzīme nav uz otrās zilbes no vārda beigām, kas var atvieglot akcenta uzlikšanu. Bet tikko rodas šaubas, tā jāatgriežas pie ieteikumu pirmā punkta vai arī jāšūta jautājums uz adresi Ingars.Gusans@lu.lv vai sovvalniks@inbox.lv.

Ieteicamā literatūra, kur var pārbaudīt terminus, izteicienus un to tulkojumus: L. Čerfasa „Latīņu spārnnotie teicieni” (1997), A. Rāta „Latīņu valoda juristiem” (1991), H. T. Бабичев, Я. М. Боровский „Словарь латинских крылатых слов” (2001) u.c. grāmatas. Tomēr vienmēr ir jānovērtē potenciālais avots – vai tā nav pavisam iespiesta grāmatiņa ar nolūku nopelnīt.

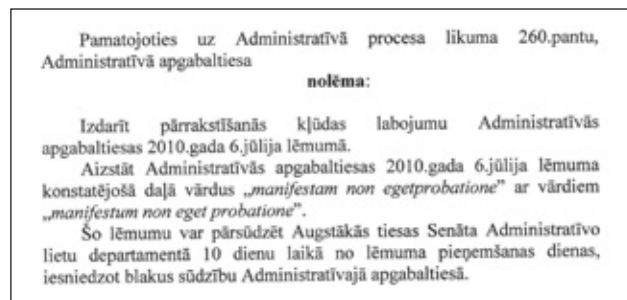
Attiecībā uz kļūdām jāatceras, ka **errare humanum est** (kļūdoties ir cilvēci), tomēr viss, kas saistīts ar svešvalodām, vienmēr ir jāpārbauda. Kaut arī internets ir viegli pieejams un kļuvis par populārāko informācijas avotu, ir jābūt ļoti kritiskam, to izmantojot saistībā ar latīņu valodu, jo tieši šajā vidē ir visvairāk pareizrakstības kļūdu un neprecizitāšu (vietā un nevietā -j- burta lietojums, neprecīzi garumzīmju lietojumi un daudz pārrakstīšanās kļūdu).

PAMANĪTAS NEUZMANĪBAS KĻŪDAS

Kādā rakstā tā autors norāda uz Konstitucionālo tiesību komisijas atzinumā nepareizi lietotu latīņu valodas frāzi: „Autors nav pilnībā pārliecināts, ka Viedokļa 39. punktā lietotais jēdziens **pre factum** precīzi ataino Komisijas domu. Vismaz Oksfordas universitātes latīņu valodas vārdnīcā „A Latin Dictionary” (CT Lewis 1991) leksēma **pre** nav norādīta; ja ar to ir domāts prievārds *prae*, tad tas parasti tiek lietots vietas, nevis laika nozīmē un biežāk tiek saistīts ar ablatīvu, nevis akuzatīvu, 1410. Konkrēto nozīmi var precīzāk izteikt

vai nu ar klasiskajiem *ante hoc factum* un *ante factum*, *ibid.* 128, vai ar modernāko *ex ante*” (Paparinskis, 2010).

Attēlā redzams fragments no tiesas lēmuma, kas pieņemts, lai labotu kļūdu latīņu valodas lietojumā iepriekšējā tiesas lēmumā šajā lietā (Lieta Nr.A42602408, AA43-1871-10/14):

Vēl kāda neuzmanības kļūda atrodama žurnālā „Jurista Vārds” publicētā tiesas spriedumā: „Pirmkārt, tās ir tiesības turpināt neatzīt pret valsti izdarītā starptautisko tiesību pārkāpuma (okupācijas un aneksijas) sekas (*ex iniurira* (**jābūt iniuria!**) *ius non oritur* – prettiesiska rīcība nerada tiesības), otrkārt, tas pašsaprotami ir pienākums atturēties no tādām darbībām, kuras radītu pamatu apšaubīt to, ka notikusi *de iure* nepārtraukti eksistenci turpinošas valsts atjaunošana” (Lieta Nr. A420577912, SA-1/2013, 2013).

Ir gadījumi, kad kāds izteiciens tiek izmantots divos variantos, piemēram, *non bis in idem* (ne divreiz par vienu un to pašu) tagad arvien biežāk parādās arī kā *ne bis in idem*. Abos variantos teikumam gan trūkst pabeigtības, jo izteiciena pilnā versija ir *nemo debet bis puniri pro uno delicto* (neviens nevar tikt divas reizes sodīts par vienu noziegumu). Tātad **ne bis in idem** ir saīsinājums, galvenais arguments par labu variantam ar *ne* ir tas, ka šo nolieguma partikulu *ne* lieto ar pavēles izteiksmi, tādējādi šim teicienam tiek palielināta ekspresivitāte: „nedrīkst, nevar sodīt!”.

PIEMĒRI

Interesanti, ka pret latīņu valodu ir tik liels respekts, ka tas, kas tiek pasniegts kā latīņu izteiciens, vārds vai teikums, neskatoties uz to, ka varbūt savā būtībā, formā ir neskaidrs vai nepabeigts, bet ir lakonisks, ātri iedzīvojas tajā vidē, kur tiek izmantots. Pārskatot grāmatu „Европейский суд по правам человека. Избранные решения. Том 1”, kur ir spriedumi par visdažādākajām lietām, raksta autors izveidoja pavisam nelielu biežāk sastopamo vai interesantāko terminu un izteicienu izlasi, kuru lietojums tika apzināts arī žurnālā „Jurista Vārds”.

- **A fortiori**¹ – „vislielākajā mērā, vēl jo vairāk, ar pārliecinošāko iemeslu”. Labs, lakonisks termins un arī tulkojot labi iederas, piemēram: „[...] iepriekš teiktais **a fortiori** ir attiecināms uz [...]” Citi piemēri: „Ja uz valstu piekrišanas pamata konstruētajā starptautiskajā tiesvedībā var iedomāties argumentus par labu nesaistošiem pagaidu līdzekļiem, tad šādu argumentu pārliecinošais spēks ir daudz nelielāks tiesiskā valstī notiekošā konstitucionālā tiesvedībā un šo argumentu noraidījums pat starptautiskā līmenī **a fortiori** norāda uz to nepieļaujāmību Satversmes tiesā” (Paparinskis, 2013); „Ja dalībvalstu tiesas uzskata Eiropas aresta orderi par neatbilstošu (ECTK analogiskajiem) Eiropas Savienības cilvēktiesību standartiem, tad šādi argumenti verbatim vai pat **a fortiori** ir attiecināmi uz starptautisku izdošanas līgumu atbilstību ECTK standartiem” (Paparinskis, 2013).

¹ Akcents jāliek uz pasvītroto patskani

- **A posteriori** – „(secinājums) no sekojošā, no vēlākā, (uz pieredzes pamata)”. Piemēram: „Satversmes tiesas kompetence ir normu kontrole **a posteriori**: ja nav normas, nav lietas” (Kovalevska, 2007).
 - **A priori** – „iepriekš (secinājums no iepriekš zināmā)”. Izteiciens ir bieži sastopams un ar savu lakoniskumu un tulkojumu iederas juridisko tekstu vidē. **A priori** tiek lietots kā pretstats **a posteriori**. Piemēram: „Šie argumenti nav **a priori** nepareizi, bet tie pavisam noteikti nav vērtējami Satversmes tiesā abstrakta konstitucionālās tiesvedības procesa ietvaros” (Paparinskis, 2013); „Rīcības brīvība nepastāv attiecībā uz kvalificējošajām prasībām atbilstošā projekta nodošanu, bet tā nevar nepastāvēt attiecībā uz **a priori** jautājumu, vai projekts atbilst kvalificējošām prasībām” (Paparinskis, 2012).
 - **Ad hoc** – „speciāli šim gadījumam, šim nolūkam, šajos apstākļos”. Lakoniskums un situācijas konkrētizrējums, piemēram: „Manu doktora darba izstrādi vadīja Oksfordas Universitātes profesors Vons Lovs (Vaughan Lowe) – labi zināms starptautisko tiesību speciālists, kurš, starp citu, bija arī Latvijas **ad hoc** tiesnesis Eiropas Cilvēktiesību tiesā Kononova lietā” (Gailīte, 2013).
 - **Communis opinio** – „kopējs uzskats, domas”. Izteiciens, kas veic gan ekstravagances funkciju, gan uzsver šo kopīguma apziņu, piemēram: „Atbilstoši **communis opinio** tika nolemts [...]”.
 - **De facto** – „faktiski, īstenībā”. Bieži izmantots un komentārus neprasa.
 - **De jure** – „pēc likuma, formāli, juridiski”. Termins, bez kura juristi neiztiek, bet labāk būtu **de iure**.
 - **De lege ferenda** – „ar pieņemamo likumu, attiecībā uz pieņemamo (gaidāmo) likumu”. Piemēram: „Arī CL 1485.panta noteikumus (tāpat kā CL 1488.panta noteikumus), tos pielāgojot darba tiesībām, **de lege ferenda** varētu formulēt šādi: “Ja, noslēdzot darba līgumu, nav sastādīts atbilstošs darba līguma rakstveida akts, darbiniekam ir tiesība prasīt šāda akta sastādīšanu.”” (Kalniņš, 1999); „Šajā rakstā norādītās problēmas **de lege ferenda** varētu kalpot par pamatu minēto problēmu atrisināšanai likumdošanas ceļā” (Zemribo, 2009). Kā pretstats šim terminam tiek lietots **de lege lata**.
 - **De lege lata** – „pamatojoties uz spēkā esošo (pastāvošo) likumu”. Piemēram: „Šādu likumdevēja kļūdu var labot **de lege lata**, tiesām piemērojot atšķirīgas mērauklas ieguvēja rupjai neuzmanībai kustamas lietas un nekustamā īpašuma atsavināšanas gadījumā” (Rudāns, 2006).
 - **Ejusdem generis** – „tās pašas izcelsmes, tādā pašā veidā”. Tiek lietots par noteikumiem vai tiesību normām, kam ir līdzīga izcelsme, bet dažreiz precīzāks tulkojums ir tieši – „tādā pašā veidā”, piemēram: „Uz šo jautājumu var atbildēt vai nu šaurāk (**ejusdem generis** iztulkojot atsauci uz zaudējumiem un citām mazāk nozīmīgām sekām) vai arī plašāk (ar „Abrenes jautājumu” saprotot Abrenes **de facto** atdošanu, it īpaši visa dokumenta kontekstā)” (Paparinskis, 2007). Un labāk – **eiusdem generis**.
 - **Eo ipso** – „lidz ar to”. Neliels akcentējums, parasti uz secinošo daļu, piemēram: „[...] **eo ipso** izriet, ka [...]”.
 - **Ex officio** – „pienākuma pēc, amata dēļ”. Īpaši ērti izmantojams teiciens, uzsverot pienākumu, piemēram: „Ja atsevišķām ministrijām ir dažādi viedokļi par kādas valsts budžeta tiesiskuma aspektā būtiskas tiesību nor-
- mas interpretāciju, tad Ministru kabinetam **ex officio** ir pienākums šādu strīdu izšķirt” (Pārskats, 2013).
- **Expressio unius est exclusio alterius** – „viena izteikums ir otra noliegums” jeb „viens izteikums izslēdz otru”. Viens no retajiem garākiem latīņu izteicieniem, kas tika atrasts komentāros par spriedumiem.
 - **Expressis verbis** – „skaidriem vārdiem, skaidri un gaiši, „tiešā tekstā””. Kārtējais pierādījums, kad latīņu teiciens tiek izmantots, lai akcentētu jautājuma vai konkrēta lēmuma, sprieduma, lietas būtību. Piemēram: „Vai būtu jāgroza Satversme, lai tās kodolu izteiktu **expressis verbis**? Vai varat formulēt šajā sakarā nepieciešamos Satversmes grozījumus? Manuprāt, kodolu izteikt **expressis verbis** konkrētā tiesību normā būtu riskanti” (Aptauja, 2012). Neapšaubāmi, ka atbildētāja kompetences apliecinājums (uz parastu lasītāju arī iespaida atstāšana) ir šī termina izmantojums atbildē.
 - **In abstracto** – „abstrakti, vispārīgi”. Derīgs, spilgtāk izceļ tieši šo abstraktuma nozīmi, ja tiek lietots latīniski. Piemēram: „Lai gan šāda interpretācija varētu likties nepamatoti plaša, svarīgi ir ņemt vērā, ka likums nav piemērojams **in abstracto**, un tādējādi normas robežas un piemērojamība ir jāskata konkrētu faktisku apstākļu kontekstā, kur katrā noteiktā situācijā būtu iespējams izvērtēt aizskāruma smagumu un aizskarto personu loku” (Erdmane, 2007); „Par pieteikuma pieļaujamību un pamatotību nav iespējams spriest **in abstracto**” (Diskusija, 2011).
 - **In extenso** – „pilnīgi, vārdus vārdā, bez saīsinājumiem”. Veidots no darbības vārda *extendere* (izplest, izstiept). Veiksmīgs termins akcentēšanai, ka visi fakti un pieņēmumi tiek izskatīti **in extenso**. Piemēram: „Latvijas perspektīva attiecībā uz Robežlīgumu, Deklarāciju un Satversmi ir plašāk izklāstīta divos ārlietu ministra Ata Pabrika rakstos, kuros atšķirībā no iepriekšējā (pamatā pragmatiskā) diskursa ir detalizēti izvērtēti tiesiskie argumenti, tādēļ to ir vērts citēt **in extenso**” (Paparinskis, 2007).
 - **In fine** – „beigās”. Piemēram: „Skat. 9. lpp. **in fine**”. It kā sīks termins, bet ērti izmantojams, labi iederas tekstā.
 - **In toto** – „visumā, kopumā”. Piemēram: „PSRS turpinātājvalsts Krievijas tiesības uz Abrenes apvidu ir tieši tādas pašas kā PSRS tiesības uz Latviju **in toto**, proti, no prettiesiskas aneksijas izrietošs jebkādu tiesību trūkums” (Paparinskis, 2012).
 - **Ipsa facto** – „ar pašu faktu, pats (pati) par sevi, pašā faktā, patiesībā”. Gan mīnuss, gan arī pluss ir tulkojuma vairāki varianti, kas ļauj terminu precīzāk pielāgot izmantojumam. Piemēram: „Tiesas spriedumiem jābūt argumentētiem, lai veicinātu un attīstītu personu uzticību mūsu tiesiskajai sistēmai, īpaši attiecībā uz sekundāro tiesību avotu piemērošanu, kas **ipsa facto** ietilpst tiesas kompetencē, lai panāktu pareiza nolēmuma pieņemšanu” (Voroncovs, 2007).
 - **Inter alia** – „starp citu, cita starpā”. Patiesībā bez šī termina varētu iztikt, bet tomēr tas tiek izmantots, lai tieši uzsvērtu, ka kāds pierādījums vai notikums attiecas uz lietu *starp citu*, bet noteikti ir pieminams. Piemēram: „Par to **inter alia** liecina arī EST noteiktie valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu iestāšanās priekšnoteikumi” (Berjokins, 2013).

- **Mutatis mutandis** – „ar atbilstošām izmaiņām, ar vajadzīgajiem grozījumiem; grozot, kas jāgroza”. Visbiežāk sastopams komentāros par spriedumiem, uzsverot, ka ieteiktais piemērs, paraugs, materiāls ir piemērojams, tikai pielāgojot attiecīgajai situācijai. Piemēram: „(skat. *mutatis mutandis* ECT spriedumus *Burghartz v. Switzerland*, 24.punkts, *Series A no.280-B un Ūnal Tekeli v. Turkey*, no.29865/96, 42.punkts, *ECHR 2004-X*)” (Jansons, 2012).
- **Nemo in re sua iudex potest** – „neviens nevar būt tiesnesis paša tiesas prāvā”. Klasisks teiciens, kas, protams, būtu arī jāievēro.
- **Obiter dicta** – „garāmejojot teikts”. Pat ja daži fakti šajā rakstā ir *obiter dicta* (biežāk pat tiek izmantota forma *obiter dictum*, kas arī ir pieļaujama), tie pastiprina, papildina manu domu, pauž nostāju. Attiecībā uz juridiskiju šāds piemērs: „Tādēļ varētu uzskatīt, ka konkrētajā situācijā ne CVK, ne Dišleram nevajadzēja atbildēt uz jautājumu par neatbilstību, tādēļ izteiktie viedokļi ir pilnībā hipotētiski un *obiter dictum*” (Paparinskis, 2012).
- **Ratio decidendi** – „pamats izlemšanai, izšķiršanai; galvenā ideja, „sāls””. Termins, kura izskaidrojums prasītu plašāku pētījumu. Kāds no juristiem dod šādu termina definējumu: „Sprieduma, kas neapšaubāmi vērtējams kā judikatūra, viena no tēzēm, ko juridiskā valodā sauc par *ratio decidendi*, skan šādi [...]” (Zemribo, 2011). Jebkurā gadījumā vārda *ratio* izmantojums norāda uz pamatu, metodi, tēzi, būtību, ideju. Piemēram: „Tomēr šis Satversmes tiesas nolēmuma *ratio decidendi* attiecināms vienīgi uz konstitucionālajām sūdzībām kā atsevišķu (īpašu) konstitucionālās kontroles veidu” (Amoliņa, Ķinis, 2013).
- **Sine qua non** – „obligāts priekšnoteikums, nosacījums, bez kura nevar”. Pilnā formā teiciens skan *conditio sine qua non*. Akcentē un pievērš uzmanību konkrētajai teksta, likuma utt. vietai, uzsverot minētā nosacījuma svarīgumu, piemēram: „Šī mēneša sākums diemžēl nenesa labas ziņas tiem, kuri cer uz saliedētu sabiedrību Latvijā, kas savukārt ir *sine qua non* jeb skaidrs priekšnosacījums pašai Latvijas valsts „ilgtspējībai” (mūsdienīgi izsakoties)” (Redakcija, 2013).
- **Sub iudice** – „apspriešanas stadijā, „zem tiesneša””. Lielākais iebildums ir -j- izmantojums, labāk būtu *sub iudice*. Šis termins lakoniskā veidā precizē konkrētās lietas stāvokli – tā atrodas apspriešanas stadijā pie tiesneša.
- **Sui generis** – „sava, īpaša veida, savdabīgs”. Akcentē kādas lietas, idejas utt. savdabīgumu, piemēram: „Ņemot vērā Latvijas nepilsoņa statusa *sui generis* raksturu, starptautiskās tiesības neparedz nepārprotamu regulējumu, tādēļ var tikai uzskaitīt vairākus apsvērumus, ko varētu ar visu iespējamo uzmanību atvasināt no radniecīgām starptautisko tiesību nozarēm” (Paparinskis, 2012). Retos gadījumos termins darbojas apstākļa vārda funkcijā ar nozīmi „savadabīgi, savā veidā”, piemēram: „Ar šo spriedumu tiesa lika pamatus uzskatam par Eiropas Savienības tiesībām kā patstāvīgu sistēmu, kas pastāv *sui generis* un ir atdalīta no savienības dalībvalstu nacionālajām tiesību sistēmām” (Informācija, 2013).

Tas bija tikai neliels ieskats jurisprudencē lietotajā latīņu valodas bagātīgajā terminoloģijā. Būtu lietderīga latīņu valodas speciālistu un juristu sadarbība, lai uzlabotu, precizē-

tu un skaidrotu attiecīgo vārdu, izteicienu lietojumu ne tikai juridiskajā vidē vien.

Par iepriekš aplūkotojumiem terminiem, to lietojumu un funkcionalitāti var izdarīt dažus secinājumus:

1. ir termini, kas labi iederas kontekstā;
2. ir termini, kas norāda vien uz autora erudīciju un ekstravaganci;
3. dominē termini, kuru lietojuma motivācija ir vēlme uzsvērt konkrētu domu un aspektu vai paspilgtināt ideju; to izvēles pamatā nereti ir arī lakoniskums.

Noslēgumā lietderīgi atgādināt Cicerona (Cicero) atziņu: **Non enim tam praeclarum est scire latine, quam turpe nescire** – „Nav tik lieliski zināt latīņu valodu, cik neglīti to nezināt.”

PIEMĒROS IZMANTOTĀS PUBLIKĀCIJAS

- Amoliņa, Dita; Ķinis, Uldis (2013). Konstitucionālā kontrole valsts finanšu jautājumos Satversmes tiesas praksē. „*Jurista Vārds*”, Nr.8 (759), 26.02.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=254978> (25.10.2013.)
- Aptauja (2012). Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. „*Jurista Vārds*”, Nr.45 (744), 06.11.2012. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=252547> (25.10.2013.)
- Berjozkins, Aleksandrs (2013). Valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu principa piemērošana Latvijā. „*Jurista Vārds*”, Nr.17/18 (470/471), 09.04.2012. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=255899> (23.10.2013.)
- Diskusija (2011). Saeimas atlaišana: Satversme un neskaidrie jautājumi. „*Jurista Vārds*”, Nr.23 (670), 07.06.2011. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=231212> (24.10.2013.)
- Erdmane, Anete (2007). Vārda brīvība un holokausta noliegums. „*Jurista Vārds*”, Nr.21 (474), 22.05.2007. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=157460> (24.10.2013.)
- Gailite, Dina (2013). Pirmā latviešu jurista grāmata Oksfordā. „*Jurista Vārds*”, Nr.38 (789), 17.09.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=259857> (25.10.2013.)
- Informācija (2013). Aicina uz konferenci par godu “Van Gend en Loos” sprieduma 50.gadadienai. „*Jurista Vārds*”, Nr.9 (760), 05.03.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=255078> (24.10.2013.)
- Jansons, Juris (2012). Slēgtas tiesas sēdes materiālu publicēšana un privātas dzīves aizskārumi. „*Jurista Vārds*”, Nr.31 (730), 31.07.2012. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=250545> (25.10.2013.)
- Kalniņš, Erlens (1999). Darba līguma rakstveida forma un tās neievērošanas tiesiskās sekas. „*Jurista Vārds*”, Nr.9 (116), 11.03.1999. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=22679> (22.10.2013.)
- Kovalevska, Lina (2007). Kā šogad strādājusī Satversmes tiesa. „*Jurista Vārds*”, Nr.51 (504), 18.12.2007. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=168012> (22.10.2013.)
- Lieta Nr. A420577912, SA-1/2013 (2013). Beznosacījumu pilsonības piešķiršana nepilsoņiem; Centrālās vēlēšanu komisijas un tiesas kompetence vēlēšanu likumdošanas iniciatīvas satūra vērtēšanā. „*Jurista Vārds*”, Nr.7 (758), 19.12.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=254825> (24.10.2013.)
- Paparinskis, Mārtiņš (2007). Maisot tiesisko “spageti bļodu”. „*Jurista Vārds*”, Nr.5 (458), 30.01.2007. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=152168> (24.10.2013.)
- Paparinskis, Mārtiņš (2010). Satversmes tiesas attīstītās “būtiskuma teorijas” analīze. „*Jurista Vārds*”, Nr.5 (600), 02.02.2010. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=204416> (24.10.2013.)
- Paparinskis, Mārtiņš (2012). M.Paparinska atzinums par likumprojektu “Grozījumi Pilsonības likumā”. „*Jurista Vārds*”, Nr.44 (743), 30.10.2012. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=252374> (25.10.2013.)
- Paparinskis, Mārtiņš (2013). Piezīmes uz Čalovska lietas malām: rosinot un lemjot Satversmes tiesā. „*Jurista Vārds*”, Nr. 24 (775), 18.06.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=257549> (25.10.2013.)
- Redakcija (2013). Kas es esmu. „*Jurista Vārds*”, Nr.20 (771), 21.05.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=256854> (24.10.2013.)
- Pārskats (2013). Pārskats par Latvijas Republikas Satversmes tiesas darbu 2012. gadā. „*Jurista Vārds*”, Nr.21 (772), 28.05.2013. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=257028> (24.10.2013.)
- Rudāns, Sergejs (2006). Nekustamā īpašuma labticīga iegūšana. „*Jurista Vārds*”, Nr.22 (425), 6.jūnijā. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=136724> (19.10.2013.)
- Voroncovs, Andrejs (2007). Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā. „*Jurista Vārds*”, Nr.17/18 (470/471), 24.04.2007. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=156207> (25.10.2013.)
- Zemribo, Gvido (2009). Civillietu izskatīšana apelācijas instancē: procesuālā problemātika. „*Jurista Vārds*”, Nr.24/25 (567/568), 16.06.2009. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=193282> (23.10.2013.)
- Zemribo, Gvido (2011). Kāds ir zvērētais advokāta statuss. „*Jurista Vārds*”, Nr.19 (666), 10.05.2011. <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=229706> (25.10.2013.)

VI

TIESĪBU PRAKSE: SENĀTA JUDIKATŪRA

JUDIKATŪRAS ESENCE AUGSTĀKĀS TIESAS SENĀTA 2012.GADA NOLĒMUMU KRĀJUMĀ

Kaut ar lielu laika atstatumu, Senāta 2012.gada nolēmu krājums Tiesu namu aģentūrā top, un 2013.gada beigās tas tiks izdots. Ņemot vērā, ka krājuma tirāža būs neliela, bet tajā apkopotās Senāta judikatūras atziņas aktualitāti nezaudē, publicējam nolēmu krājuma visu departamentu judikatūras daļu anotācijas – zināšanai, kas bijusi Senāta „judikatūras esence” 2012.gadā.

SENĀTA ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTS

1. Krājumā ietverti 40 Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmumi, kas iedalīti trīs nodaļās:

1) Spriedumi lietās par Valsts ieņēmumu dienesta un pašvaldību lēmumiem nodokļu administrēšanas jautājumos;

2) Nolēmumi citās lietās par iestāžu lēmumiem un faktisko rīcību;

3) Nolēmumi par pieteikuma vai lietas pakļautību izskatīšanai administratīvā procesa kārtībā, personas subjektīvajām tiesībām iesniegt pieteikumu tiesā un citiem procesuālajiem jautājumiem.

2. Vairums krājumā iekļauto spriedumu nodokļu administrēšanas jautājumos attiecas uz iedzīvotāju ienākuma nodokli. No šiem spriedumiem īpaši izceļams spriedums lietā Nr.SKA-28/2012. Ar šo spriedumu Senāts, ievērojot Satversmes tiesas 2011.gada 13.decembra lēmumu lietā Nr.2011-15-01, mainīja judikatūru attiecībā uz likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 9.panta pirmās daļas 19.punkta „c” apakšpunkta (*redakcijā, kas bija spēkā līdz 2007. gada 11. jūnijam*) interpretāciju. Šis jautājums sabiedrībā ilgstoši bija izraisījis plašu rezonansi, un ar spriedumu veikta judikatūras maiņa ietekmēs daudz lietu izskatīšanu. Jāatgādina, ka iepriekš Senāts savā judikatūrā bija atzinis, ka atbilstoši minētajai normai vienīgais kritērijs, lai noteiktu, vai personas ienākumi no tai piederoša nekustamā īpašuma atsavināšanas apliekami ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, ir tas, vai šis īpašums piederējis personai vismaz 12 mēnešus. Ievērojot, ka Satversmes tiesas nolēmumā pausta tiesību normu interpretācija ir obligāta, Senāts ar spriedumu lietā Nr.SKA-28/2012 atkāpās no savas iepriekšējās judikatūras un atzina, ka nodoklis par tāda nekustamā īpašuma pārdošanu, kas bijis personas īpašumā ilgāk par 12 mēnešiem, tomēr jāmaksā, ja persona īpašumu atsavinājusi saimnieciskās darbības ietvaros. Ne mazāk

būtiski, ka Senāts vienlaikus formulēja, ka gadījumā, ja tiesiskais regulējums par pienākumu maksāt nodokli nav bijis viennozīmīgs un valsts iestāžu un amatpersonu sniegtie skaidrojumi un tiesību piemērošanas prakse ir bijusi pretrunīga, personai nevar aprēķināt nodokļa soda naudu un nokavējuma naudu par nesamaksāto nodokli, pat ja pašu nodokli galu galā atzīst par iekasējamu.

Būtiskas atziņas, kas var palīdzēt noskaidrot fiksētā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāju loku, satur Senāta spriedums lietā Nr.SKA-26/2012. Šajā spriedumā Senāts, analizējot likumdevēja gribu un likuma izstrādes materiālus, ir noskaidrojis, ka fiksētā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājs var būt tikai tāda persona, kuras veikta saimnieciskā darbība līdzās darba ieguldījumam prasa arī būtiskus citu resursu ieguldījumus.

Vēl attiecībā uz iedzīvotāju ienākuma nodokli Senāts spriedumā lietā Nr.SKA-355/2012 ir atzinis, ka gadījumā, ja nav strīda par faktiem, bet tikai par tiesību normu attiecināšanu uz tiem, Valsts ieņēmumu dienests nodokļu maksātāja deklarāciju var precizēt, arī neveicot nodokļu auditu. Spriedumā lietā Nr.SKA-116/2012 Senāts analizējis procesuālo tiesību normas, kas regulē iedzīvotāju ienākuma nodokļa noteikšanu uz aprēķinu pamata. Par nodokļu maksātāja un nodokļu administrācijas procesuālajiem pienākumiem un tiesībām saistībā ar nodokļu administrēšanu runāts arī spriedumā lietā Nr.SKA-171/2012, kurā analizēts nodokļa maksātāja pierādīšanas pienākums un atkārtotas pārbaudes veikšanas ierobežojums kopsakarā ar tiesiskās drošības principu.

Spriedumā lietā Nr.SKA-538/2012 Senāts analizējis, kā nosakāms, vai persona dzīvo Latvijā, proti, ir Latvijas rezidents, kuram ir pienākums nodokļus maksāt Latvijā. Savukārt lietā Nr.SKA-555/2012, kas attiecas uz nekustamā īpašuma nodokļa maksāšanas pienākuma noteikšanu, Senāts atzinis, ka tiesību normas, kuras ir tik neskaidras, nesaprotamas un iekšēji pretrunīgas, ka nodokļa maksātājs no tām nevar saprast savu tiesību un pienākumu apjomu, kā nesavienojamas ar tiesiskās valsts principiem nav spēkā.

3. No krājuma 2.nodaļā ievietotajiem nolēmumiem vairāki attiecas uz valsts dienesta jautājumiem. Divos spriedumos (lieta Nr.SKA-105/2012 un lieta Nr.SKA-285/2012) Senāts analizējis jautājumu par to, kā noteikt salīdzināmo amatpersonu loku, lai izvērtētu, kurai amatpersonai ir priekšrocības saglabāt amatu amatpersonu skaita samazināšanas gadījumā. Savukārt

lietā Nr.SKA-149/2012, ņemot vērā 2011.gada 1.oktobrī spēkā stājušos Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma grozījumus, Senāts mainījis judikatūru attiecībā uz to, kā vērtējams prasījums par nesaņemtās darba samaksas atlīdzināšanu. Proti, iepriekš Senāts bija atzinis, ka šāds prasījums vērtējams kā jautājums par administratīvā akta izpildes seku novēršanu. Taču ar krājumā ievietoto spriedumu lietā Nr.SKA-149/2012 Senāts atzinis, ka turpmāk šāds prasījums skatāms kā prasījums par zaudējumu atlīdzināšanu. Minētajā spriedumā Senāts arī skaidrojis, kādas sastāvdaļas ietveramas nesaņemtās darba samaksas atlīdzinājumā un kā nosakāms šāda atlīdzinājuma apmērs. Lietā Nr.SKA-150/2012 Senāts analizējis administratīvo tiesu praksi līdz šim maz apskatītu tiesību jautājumu – ierēdņa tiesības uz aizsardzību no emocionālās vardarbības darba vietā.

Vairāki krājuma 2.nodaļā ievietotie spriedumi attiecas uz būvniecības un teritorijas plānošanas jomu. Tā lietā Nr.SKA-35/2012 Senāts apskatījis būves jēdzienu un atzinis, ka arīpaviršas un vieglgaskonstruktijas objekts (konkrētajā gadījumā – žogs), ja tas ir saistīts ar zemi un tam ir noteikta funkcija, ir būve. Lietā Nr.SKA-301/2012 Senāts atzinis, ka zaudējumi, kas personai nodarīti ar to, ka atcelts šai personai iepriekš izsniegts plānošanas un arhitektūras uzdevums, atlīdzināmi tāpat kā zaudējumi administratīvā akta atcelšanas gadījumā, jo attiecībā uz adresātu plānošanas un arhitektūras uzdevums pielīdzināms administratīvajam aktam. Lietā Nr.SKA-656/2012 Senāts analizējis, pie kādiem priekšnoteikumiem dzīvokļa īpašniekam ir tiesības atslēgt dzīvokli no ēkas kopējās siltumapgādes sistēmas. Lietā Nr.SKA-532/2012 Senāts apskatījis būvniecības un teritorijas plānošanas procesu savstarpējo saistību, ņemot vērā arī sabiedrības tiesības iesaistīties lēmumu pieņemšanā vides jomā.

Vairāki spriedumi tieši attiecas uz pamattiesībām. Lietā Nr.SKA-309/2012 Senāts akcentējis, ka attiecībā uz pulcēšanās brīvības izmantošanu Latvijā pastāv paziņošanas, nevis atļauju sistēma. Senāts norādījis – no šīs sistēmas izriet, ka pasākuma (sapulces, gājiena, piketa) pieteikšanas pašvaldībā termiņa nokavējuma sekas nav automātisks aizliegums rīkot pasākumu, bet sekas var būt tādas, ka pasākuma dalībnieki nevar prasīt no iestādes, lai tā pilnībā nodrošinātu drošību un sabiedrisko kārtību pasākuma laikā. Lietā Nr.SKA-505/2012 Senāts atzinis, ka personas vārda izmantošana firmā ir personas tiesību uz privāto dzīvi aizskārums, kā arī uz šādu izmantošanu attiecas tiesības uz goda un cieņas aizsardzību. Tāpēc Komerclikumā paredzētie gadījumi, kad personas vārdu pieļaujams izmantot firmā, ir izņēmums no vispārējā personas vārda izmantošanas aizlieguma, nevis otrādi.

Vairākos spriedumos Senāts apskatījis administratīvā procesa uzsākšanu no jauna. Lietā Nr.SKA-24/2012 Senāts apskatījis, kādas sekas uz tiesvedību atstāj administratīvā procesa uzsākšana no jauna tiesvedības laikā. Lietā Nr.SKA-257/2012 Senāts analizējis administratīvā procesa uzsākšanu no jauna, ja tā attiecas uz administratīvo aktu ar ilgstošu iedarbību. Turpretim lietā Nr.SKA-46/2012 Senāts skaidrojis, kā skatāms atkārtoti iesniegts iesniegums par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, norādot, ka uz šādu gadījumu neattiecas regulējums par administratīvā procesa uzsākšanu no jauna.

Vēl krājuma 2.nodaļā ievietotajos nolēmumos Senāts norādījis, kā risināma tiesību principu kolīzija, ja tiek lemts par adresātam labvēlīga prettiesiska administratīvā akta atcelšanu (lietā Nr.SKA-42/2012); norādījis, ka

administratīvā akta pamatojums pats par sevi nevar tikt pārsūdzēts (lietā Nr.SKA-85/2012); iezīmējis nošķirumu starp ielas kā publiskās lietas lietošanas tiesībām un nekustamā īpašuma kopīpašnieku tiesībām novietot automašīnu savā kopīpašumā esošā teritorijā, kas nav iela (Nr.SKA-17/2012). No Senāta sprieduma lietā Nr.SKA-578/2012 izriet, ka pierādīšanas līdzeklis – pieteicēja zvērests – izmantojams tikai, ja izpildās samērā stingri kritēriji. Lietā Nr.SKA-220/2012 Senāts apskatījis mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu noteikšanas kritērijus īpaši aizsargājamās dabas teritorijās. Lietā Nr.SKA-386/2012 Senāts apskatījis valsts rīcības brīvību pilsētas sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanas organizēšanas veida izvēlē, atzīstot, ka privātais pārvaldītājs nav tiesīgs prasīt, lai pašvaldība nodod šī pakalpojumu sniegšanu privātajiem pārvaldītājiem. Lietā Nr.SKA-5/2012 Senāts apskatījis rīcības brīvībai radniecīgā, taču nošķiramā tiesību institūta – novērtējuma brīvības – pārbaudes apjomu tiesā.

4. Krājuma 3.nodaļā ietvertos nolēmumus atkarībā no to tematikas var iedalīt trijās grupās. Pirmā grupa ir par lietas pakļautību izskatīšanai administratīvā procesa kārtībā. Šajā sakarā ar krājumā ietvertajiem nolēmumiem Senāts atzinis, ka personai nav tiesību tiesas ceļā prasīt atbildi no likumdevēja (lietā Nr.SKA-3/2012). Kā arī Senāts mainījis judikatūru, atzīstot, ka nekādi jautājumi, kas skar valsts noslēpumu, nav skatāmi administratīvajā tiesā informācijas sniegšanas kontekstā (lietā Nr.SKA-135/2012); iepriekš Senāts šajā pašā lietā bija atzinis, ka informācija par to, kura amatpersona, kad un uz kāda pamata ir piešķirusi informācijai valsts noslēpuma statusu, nav valsts noslēpums. Lietā Nr.SKA-139/2012 Senāts analizējis, kuri no lēmumiem, kas tiek pieņemti saistībā ar ietekmes uz vidi novērtējuma procedūru, pārsūdzami tiesā. Savukārt lietā Nr.SKA-140/2012 Senāts skaidrojis, kādos gadījumos lēmumi, kas attiecas uz publiskās personas mantas atsavināšanu, tiek pieņemti publisko tiesību jomā. Spriedumā lietā Nr.SKA-173/2012 Senāts konstatējis, ka likumdevējs apzināti izvēlējies nepakļaut tiesas kontrolei iestādes atteikšanos izpildīt pašas izdotu labvēlīgu administratīvo aktu. Vienlaikus Senāts minētajā lietā pieņēmis blakus lēmumu, vērsot Ministru kabineta uzmanību uz to, ka tiesas rīcībā nav mehānisma personu tiesību aizsardzībai šādos gadījumos un administratīvo aktu izpildes atstāšana bez tiesas kontroles nenodrošina privātpersonu tiesību pietiekami efektīvu aizsardzību. Lietā Nr.SKA-658/2012 Senāts ir fundamentāli apskatījis konstatēšanas pieteikuma (ieteikuma par konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu, nepastāvēšanu vai to saturu) iesniegšanas priekšnoteikumus.

Otra nolēmumu grupa ir par personas subjektīvajām tiesībām iesniegt pieteikumu. Šajā sakarā Senāts atzinis, ka sabiedrisko pakalpojumu lietotājiem nav subjektīvo tiesību prasīt tarifu pārskatīšanu (lietā Nr.SKA-454/2012). Senāts arī mainījis judikatūru, atzīstot, ka maksātnespējīga uzņēmuma darbiniekiem ir tiesības arī pašiem – bez maksātnespējas administratora starpniecības – pārsūdzēt sev nelabvēlīgu Maksātnespējas administrācijas lēmumu par atlīdzību izmaksu no garantiju fonda (lietā Nr.SKA-630/2012). Tāpat Senāts atzinis, ka iepirkuma procedūras nepiemērošanas tiesiskuma pārbaude ir pakļauta tiesai neatkarīgi no tā, kāda iemesla dēļ iestāde atteikusies piemērot iepirkuma procedūru, un ka personām, kuras ir ieinteresētas piedalīties iepirkumā, ir subjektīvās tiesības iesniegt pieteikumu tiesā (lietā Nr.SKA-903/2012).

Vēl krājumā ietverti divi nolēmumi par citiem nozīmīgiem procesuālajiem jautājumiem. Tā lietā Nr.SKA-177/2012

Senāts skaidrojis valsts juridisko struktūru, kā arī apskatījis atsevišķus procesuālos jautājumus saistībā ar tiesas nolēmuma izskaidrošanu. Savukārt lietā Nr.SKA-621/2012 Senāts tālāk veidojis judikatūru, kas attiecas uz pagaidu tiesas aizsardzību, un atzinis, ka arī iestādei (atbildētājam), ne tikai pieteicējam vai trešajai personai, ir tiesības lūgt tiesu pārskatīt lēmumu, kas pieņemts jautājumā par administratīvā akta darbības apturēšanu.

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatora palīgs
Mg.iur. **Agris Dreimanis**

SENĀTA CIVILLIETU DEPARTAMENTS

1. Kopkrājumā ievietotie 40 Senāta Civillietu departamenta 2012.gada nolēmumi ir izlase no Augstākās tiesas mājaslapā ap 100 publicētajiem nolēmumiem, kuru skaits krājuma tapšanas gaitā tika papildināts ar vēl 4 nolēmumiem, taču atšķirībā no elektroniskās publikācijas krājumā dažos nolēmumos ir izdarītas redakcionālas un stilistiskas izmaiņas.

2. Salīdzinot ar 2011.gadu, gandrīz dubultojies nolēmumu skaits, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām (2011.gadā – 76, 2012.gadā – 117 nolēmumi)¹. Krājumam atlasīti divi spriedumi, kas norāda uz tiesu varas un likumdošanas varas mijiedarbību. Pirmais spriedums likumdevējus pamudināja izdarīt grozījumus Civillikumā un atdzīvīnāt 156.pantu², novēršot tā neatbilstību Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4.pantam³. Tādējādi Civillikumā bērna bioloģiskajam tēvam ir nodrošināta iespēja aizsargāt savas tiesības uz ģimenes un privāto dzīvi, tomēr darot to bērna interesēs, kas var prevalēt pār bioloģiskā tēva tiesībām. Spriedums lietā Nr.SKC-4/2012 par divu personu faktiskās kopdzīves juridisko statusu motivēts ar tiešu atsauci uz varas dalīšanas principu, kas nošķir likumdevēju no tiesu varas un leģitimē tiesu veikt tiesību jaunradi tikai gadījumos, kad tā nav saistāma ar iejaukšanos likumdevēja pilnvarās.

3. No 9 judikatūras datubāzē ievietotajām lietām, kas izriet no mantojuma tiesībām, atlasīti 2 spriedumi. Lietā Nr.SKC-23/2012 Senāts nepārprotami norādījis, ka neatraidāmie mantinieki var izprasīt neatņemamo daļu tikai no personas, kuru mantojuma atstājējs ir apdāvinājis, nevis no trešās personas, kuras īpašumā manta nonākusi vēlāk. Spriedumā lietā Nr.SKC-710/2012 tiesa izšķirusi jautājumu par mantojuma atstājējam piederējušo pirkuma tiesību pāreju mantiniekam, kas apstiprinājis mantojuma tiesības, un atsavinātāja pienākumu paziņot pārējiem kopīpašniekiem par attiecīgās domājamās daļas atsavināšanu.

4. Spriedumos, kas izriet no lietu tiesībām, aplūkots labticīga ieguvēja statusa atzīšanas process un no tā izrietošās sekas. Spriedumā lietā Nr.SKC-136/2012 izvērtēts īpašnieka statuss, ja viņš iegādājies CSDD transportlīdzekļu reģistrā reģistrētu motociklu. Spriedumā lietā Nr.SKC-257/2012 Senāts atzina, ka Civillikumā 1312.panta pirmās daļas 2.punktā dara ķīlas ņēmēja labticību atkarīgu no viņa zināšanas par darījumu, uz kura pamata ķīlas devējam pieder iekļātā lieta.

5. Pēc ilgāka pārtraukuma⁴ krājumā ievietoti 2 spriedumi, kas izriet no autortiesībām un jaunrades brīvības izpaušmes ietekmes uz citu personu reputāciju. Spriedumā lietā Nr.SKC-2/2012 Senāts atzina – ja autortiesības līdzautoru radītā darbā nav iespējams noteikt kā katram kopīpašniekam nosakāmo daļu no kopīpašuma, tad pieņemams, ka kopīpašums pieder abiem līdzīgās daļās. Lai vērstu uzmanību uz jaunradītā darba autora tiesībām un pienākumiem, publiskojot savu sacerējumu, šajā nodaļā ietverts arī spriedums lietā Nr.SKC-482/2012. Tas gan neskar strīdu par jaundarba autorību, bet izvērsti aplūko autora atbildību par savu darbu saistībā ar reālu notikumu, faktu atainojumu, ja tie var skart citas personas Satversmes 96.pantā garantētās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

6. Ļoti tuvu iepriekš aplūkotam spriedumam par autora atbildību ir arī spriedums lietā Nr.SKC-8/2012 par izdevēja atbildību, kas ievietots saistību tiesību sadaļā. Senāts atzina, ka, lai gan likums neparedz izdevējam tiesības grozīt (mainīt) autora darbu, tas nenozīmē, ka izdevējs ir atbrīvots no pienākuma izvērtēt, vai, publicējot attiecīgu rakstu, netiek aizskartas citu personu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību⁵, kas garantētas Satversmes 96.pantā. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10.pantam vārda brīvības izpaušme ir pakļauta formalitātēm un ierobežojumiem⁶, tostarp lai aizsargātu citu cilvēku reputāciju un tiesības. Līdz ar to katrā konkrētajā gadījumā būtiski ir noskaidrot, kādu apstākļu dēļ būtu pamats uzskatīt, ka vārda brīvība prevalē pār citu cilvēku tiesībām, ņemot vērā, ka vārda brīvības privilēģētais stāvoklis attiecas tikai uz tiem jautājumiem, kas ir publiski svarīgi (interesē sabiedrību).

Šai sadaļai piepūcēti arī spriedumi par kravu autopārveidotāju tiesībām un pienākumiem (lieta Nr.SKC-43/2012), par cesijas ierobežojumiem (lieta Nr.SKC-497/2012) un tratu (pārvedu vekseli) (lieta Nr.SKC-574/2012). Vērojama tendence pieaugt prasījumiem par morālo kaitējuma atlīdzināšanu. Ja 2011.gadā tādi bija 20, tad 2012.gadā jau 36, t.i., 2% no izskatītajām lietām. Krājumā ievietots spriedums par cietušā pienākumu pierādīt morālo kaitējumu (lieta Nr.SKC-309/2012), kā tas šobrīd noteikts Civillikuma 1635.panta trešajā daļā.

7. Apmēram 8% no 2012.gadā izskatītajām lietām veidoja strīdi lietās, kas izriet no īres tiesiskajām attiecībām (2011.gadā – 63, 2012.gadā – 104 lietas), tostarp par īres maksas paaugstināšanas pamatojumu un kārtību. Ieskatu šajā jautājumā sniedz divi spriedumi – lieta Nr.SKC-27/2012 un Nr.SKC-401/2012.

8. Visstraujākais lietu skaits kļuva par vērā ņemamu lietās, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām. Ja 2011.gadā to bija 114, tad 2012.gadā izskatītas 307 lietas, t.i., 24% no visa lietu kopskaita⁷. Ļoti aktuāls 2012.gadā un arī šobrīd ir jautājums par pierādīšanas nastas sadalījuma īpatnībām darba

⁴ Atsevišķa sadaļa spriedumiem, kas izriet no autortiesībām un blakustiesībām, tika izveidota 2004.gada krājumā „Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 630.-646.lpp.

⁵ Skat.ari Roagna I. Protecting the right to respect for private un family life under the European Convention on Human Rights. Concil of Europe human rights handbooks. Council of Europe, Strasbourg, 2012. Pieejams arī http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/documentation/hb11_privatelif_e.pdf

⁶ Skat. Ziemele I. Von Hannover lieta Nr.2 un Eiropas tiesu dialogs un tiesu kultūra. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens Nr.5/2012, 31.-33.lpp. Pieejams Augstākās tiesas mājaslapā http://at.gov.lv/files/docs/at_biletens5_web.pdf.

⁷ Izsmēlošs nolēmumu tēzu apkopojums par laiku no 2009.gada līdz 2012.gada 1.jūlijam dots grāmatā „Tiesu prakses apkopojums darba tiesībās”, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2012, pieejams arī http://www.lbas.lv/upload/stuff/201301/tiesu_prakse.pdf

¹ Statistika pieejama Augstākās tiesas mājaslapā <http://at.gov.lv/files/statistics/2013/sclcd%202012%20statistika.pdf>

² Grozījumi Civillikumā Saeimā pieņemti 2012.gada 29.novembrī, spēkā 2013.gada 1.janvārī, publicēti Latvijas Vēstnesis, 200 (4803), 20.12.2012.

³ Skat. Laviņš A. Bioloģiskā tēva tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti. Jurista Vārds Nr.36(735) 04.09.2012., 13.-15.lpp. Skat. arī spriedumu lietā Nr.SKC-240/2008, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2008. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 28.-31.lpp.

strīdos. Neraugoties uz to, ka gan Darba likums, gan Eiropas Savienības Tiesas judikatūra tieši norāda uz darba devēja prioritāro pierādīšanas pienākumu šajās lietās, nereti tieši šī apstākļa neievērošana ir pamats kasācijas sūdzības apmierināšanai un sprieduma atcelšanai (lieta Nr.SK-684/2012)⁸. Lietā Nr.SK-1543/2012 strīds par darba līguma izbeigšanu tiek risināts laikā, kad darbinieks atrodas atvaļinājumā, bet lietā Nr.SK-766/2012 ir izvērtēta kapitālsabiedrības locekļu saistība ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atbildības likuma pārejas noteikumu 8.punkta 5.apakšpunktu. Uz šī likuma 3.¹panta piemērojamību Darba likuma 75.panta piektās daļas kontekstā un darba samaksas jēdziena tvērumu Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā norādīts spriedumā lietā Nr.SK-1979/2012. Tas ir īpaši būtiski tādēļ, ka likumdevējs ir piekritis šajā spriedumā izteiktai Senāta atziņai un ietvēris to likumprojektā „Grozījumi Darba likumā”⁹, kas akceptēts Ministru kabineta 2013.gada 6.augusta sēdē. Lai arī projekts vēl ir skatāms Saeimā, šis spriedums līdzīgos apstākļos jau tagad ļauj piemērot Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atbildības likuma 3.¹pantu Darba likuma 75.panta piektās daļas kontekstā.

9. Atsākas lietu pieaugums strīdos, kas izriet no apdrošināšanas līguma. Šoreiz atlasītas trīs lietas (lieta Nr.SK-366/2012, Nr.SK-392/2012 un Nr.SK-502/2012), kas saistītas ar transportlīdzekļu vai to lietošanas civiltiesisko apdrošināšanu un prasījumiem, kas var rasties uz šī pamata.

10. Komerctiesību sadaļā iekļauts spriedums (lieta Nr.SK-357/2012) par finanšu lizinga jēdzienu un šī līguma izvērtēšanu, ja tas ir noslēgts laikā, kad Komerclikums vēl nesaturēja īpašu tā regulējumu. Ļoti spraigas diskusijas izraisīja Senāta Civillietu departamenta kopsēdē izskatītais protests par Civillikuma 1414.panta piemērošanu lietā Nr.SPC-1/2012 par prasījumu pret VID par pārmaksātā nodokļa atmaksu kā komercķīlas priekšmetu. Lai gan vairākums atzina par nepieciešamu mainīt Senāta judikatūru šajā jautājumā, tomēr piecu senatoru atsevišķās domas norāda uz iespējamo šīs diskusijas turpinājumu nākotnē. Divi protesti (lieta Nr.SPC-15/2012 un Nr.SPC-25/2012) saistīti ar maksātne spējas procesu, savukārt lietā Nr.SPC-55/2012 aplūkotas sabiedrības valdes procesuālās tiesības un pilnvaru apjoms.

11. Arī 2012.gadā¹⁰ aktuāls ir bijis jautājums par juridiskā fakta konstatēšanas lietu izskatīšanas pakļautību. Ar spriedumu lietā Nr.SK-88/2012 Senāts mainīja judikatūru un vērsa pieteicēju un tiesnešu uzmanību uz to, ka juridiskā fakta konstatācija, kas attiecas uz publisko tiesību jomu, risināma administratīvajā, nevis vispārējās jurisdikcijas tiesā¹¹.

Pakāpeniski pieaug sūdzības par ārvalstu tiesas nolēmumu atziņas procesu valstī (lieta Nr.SK-1039/2012), par šī jautājuma neviennozīmīgo izpratni liecina arī jautājumi Eiropas Savienības Tiesai lēmumā lietā Nr.SK-955/2013¹².

Tiesas izdevumu un valsts nodevas atlīdzināšanas jautājumi risināti nolēmos lietās Nr.SK-412/2012, Nr.SK-1039/2012 un Nr.SK-1915/2012. Pēdējā nolēmuma sakarā gan rodas jautājums likumdevējam – vai ir lietderīgi izlīguma gadījumā ierobežot valsts nodevas atgūšanas iespēju

⁸ Skat. Augākās tiesas mājaslapā arī lietas Nr.SK-368/2012, SK-941/2012, SK-1074/2012, SK-1275/2012, SK-1563/2012, SK-1482/2013.

⁹ Likumprojekts „Grozījumi Darba likumā”, izskatīts Ministru kabineta 06.08.2012. sēdē <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40278910&mode=mk&date=2013-08-06>

¹⁰ Salīdzinājumam skat. Augstākās tiesas mājaslapā nolēmumu lietā Nr.SPC-4/2011 un senatora N.Salienieka atsevišķās domas šajā lietā.

¹¹ Skat. Augstākās tiesas mājaslapā arī lietu Nr.SK-1327/2012 par ierēdņa prasījuma par piemaksas piedziņu pakļautību.

¹² Nolēmums pieejams Augstākās tiesas mājaslapā.

ar viena gada termiņu no tās iemaksāšanas. Tas gan stimulē noslēgt izlīgumu pēc iespējas ātrāk, taču neveicina to darīt nolēmuma pārsūdzības stadijā, jo vismaz Rīgā vispārējā kārtībā izskatāmajās lietās pārsūdzības process reti kad iekļaujas gada laikā.

12. Sadaļā par saistību izpildīšanu tiesas ceļā iekļauti trīs nolēmumi: divi no tiem (lietas Nr.SK-18/2012 un Nr.SK-1133/2012) saistīti ar apvērsuma prasības celšanas kārtību, turklāt pirmajā nolēmumā aplūkota arī prasības cesijas ģenēze. Savukārt lietā Nr.SK-246/2012 senatori izvērtēja, vai saistību piespiedu izpildīšanai brīdinājuma kārtībā var nodot parāda atzīto daļu, par kuru nepastāv strīds, vienlaikus saglabājot tiesības jautājumu par parāda neatzīto daļu risināt prasības tiesvedības kārtībā.

13. Zemesgrāmatu tiesnešu lēmumu pārsūdzības sadaļā iekļauts lēmums lietā Nr.SK1299/2012 par oriģinālkaktu Zemesgrāmatu likuma 129.panta pirmās daļas izpratnē, lēmums lietā Nr.SK-1800/2012 par sekām, ja kopīpašuma lietošanas kārtība ir nostiprināta zemesgrāmatā, kā arī divi lēmumi par saistību tiesību nostiprinājuma nelietderību (lieta Nr.SK-1913/2013 – atteikšanās no izpirkuma tiesības un Nr.SK-2456/2012 – patapinājuma līgums).

14. Krājumā ievietotie nolēmumi norāda uz departamenta vēlmi rast taisnīgāko tiesiskā regulējuma piemērojumu katras personas konkrēto aktuālo interešu aizsardzībai. Apsveicama un veicināma ir likumdevēja ieklausīšanās tiesu atziņās un to izmantošana normatīvā regulējuma pilnveidē. Kā savulaik atzina Krievijas senators un profesors A.M.Guļajevs – tikai pateicoties tiesu praksei, tiek atklātas tādas juridiskas nostādnes, par kurām acimredzot likumdevējs nav pat domājis, rakstot esošo likumu. Bet kad reiz tiesu praksē izteikta atziņa pēc vairākkārtīga atkārtojuma iegūst stabilu atzinību civilā aprītē, tad arī likumdevējs nekautrējas šo atziņu fiksēt kā tiesu tās tiesības izpaušmi, kuru var atspoguļot likumā.¹³

Judikatūras nodaļas konsultante likumdošanas jautājumos
Mg.iur., phil. **Zinaida Indrūna**

SENĀTA KRIMINĀLLIETU DEPARTAMENTS

1. Šajā krājuma sadaļā ievietota daļa no 2012.gadā Senāta Krimināllietu departamentā pieņemtajiem lēmumiem, tostarp tādās lietās, kas skatītas tiesas sēdē mutvārdu procesā. Krājumā ietverti 40 Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi, kas sadalīti trīs nodaļās:

- Lēmumi Krimināllikuma Vispārīgās daļas piemērošanas jautājumos;
- Lēmumi Krimināllikuma Sevišķās daļas piemērošanas jautājumos;
- Lēmumi Kriminālprocesa likuma piemērošanas jautājumos.

Ievietotajiem lēmumiem papildus pievienots Jēdzienu alfabētiskais rādītājs, Tiesību aktu rādītājs, Tēžu rādītājs, Judikatūras un tiesu prakses rādītājs, Citu avotu rādītājs, Publicēto lēmumu rādītājs pēc lietu numuriem.

2. Nodaļā „Lēmumi Krimināllikuma Vispārīgās daļas piemērošanas jautājumos” ievietotie lēmumi skar jautājumus par Krimināllikuma 49.¹panta piemērošanas kritērijiem, soda no-

¹³ Гуляев А. М. Общее учение системы гражданского права в практике Гражданского Кассационного Департамента Правительствующего Сената за пятьдесят лет. Петроград, Сенатская типография, 1914 г., с. 6-7.

teikšanu, ja pieļauta neattaisnota kriminālprocesa novilcināšana, izlīgumu kasācijas instances tiesā, naudas soda piemērošana, kriminālatbildības noilgumu.

Lēmumā lietā Nr.SKK-284/2012 Senāts norādījis, ka Krimināllikuma 49.¹pantā un 58.panta piektajā daļā ir norādītas sekas, ja tiesa konstatē, ka nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Likumā nav noteikti kritēriji, pēc kuriem vadīties, lai izvēlētos konkrētu likuma doto iespēju. Konstatējot kriminālprocesa neattaisnotu novilcināšanu, tiesai jāizvēlas vienu no likumā paredzētajām iespējām, kas ir labvēlīgas apsūdzētajam, ņemot vērā kriminālprocesa ilgumu un procesa virzītāja rīcības raksturu; noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu; noziedzīgā nodarījuma realizēšanas pakāpi; apsūdzētā personību, lomu izdarītajā noziedzīgajā nodarījumā; atbildību mikstinošos apstākļus; atbildību pastiprinošos apstākļus, tas ir, Krimināllikumā paredzētos sodu ietekmējošos apstākļus un apstākļus, kas raksturo kriminālprocesa nepamatotu novilcināšanu. Ari lēmumā lietā Nr.SKK-480/2012 Senāts pievērsies jautājumam par neattaisnotu kriminālprocesa novilcināšanu, norādot, ka, pirms pieņemt lēmumu par sodu, tiesai katrā konkrētā gadījumā jāizvērtē Krimināllikumā paredzētie sodu ietekmējošie apstākļi un apstākļi, kas raksturo kriminālprocesa nepamatotu novilcināšanu. Likumā paredzēto iespēju piemērošana ir saistīta ar to sodu, kurš būtu nosakāms, neņemot vērā kriminālprocesa neattaisnotu novilcināšanu.

Savukārt lēmumā lietā Nr.SKK-314/2012 risināts jautājums par izlīguma iespējamību kasācijas instances tiesā. Senāts atzinis, ka kriminālprocesos, ja persona izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, to izbeigšana, atbrīvojot personu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, tiek veikta saskaņā ar Krimināllikuma 58.panta otro daļu un Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 2.punktu. Ievērojot to, ka šādos kriminālprocesos jautājuma izlemšana par kriminālprocesa izbeigšanu, atbrīvojot personu no kriminālatbildības sakarā ar izlīgumu, ir saistīta ar lietā iegūto pierādījumu izvērtējumu, bet Senāts saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 569.panta trešo daļu pierādījumus lietā neizvērtē, kriminālprocesa izbeigšanai, atbrīvojot apsūdzēto no kriminālatbildības sakarā ar apsūdzētā un cietuša izlīgumu, kasācijas instances tiesā nav tiesiska pamata.

Lēmumā lietā Nr.SKK-453/2012 Senāts vērsis uzmanību, ka kriminālatbildības noilgums ir izvērtējams attiecībā uz to noziedzīgo nodarījumu, kurā apsūdzētais atzīts par vainīgu, nevis uz noziedzīgo nodarījumu, par kuru uzsākts kriminālprocess vai par kuru apsūdzētais saukts pie kriminālatbildības.

3. Nodaļā „Lēmumi Krimināllikuma Sevišķās daļas piemērošanas jautājumos” ietverti lēmumi par Krimināllikuma Sevišķās daļas tiesību normu piemērošanu – noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju, atsevišķu noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju izpratni.

Vairākos lēmumos aplūkoti tiesību jautājumi attiecas uz Krimināllikuma XXIII nodaļas „Noziedzīgi nodarījumi pret jurisdikciju” normu pareizu piemērošanu. Lēmumā lietā Nr.SKK-26/2012 par apzināti nepatiesa ziņojuma izpratni Senāts norādījis, ka, tulkojot Krimināllikuma 298.panta pirmo daļu saistībā ar Kriminālprocesa likuma 369.panta pirmo daļu, secināms, ka ziņojumā vai iesniegumā nav obligāti jābūt ietvertam lūgumam uzsākt kriminālprocesu pēc konkrēta Krimināllikuma panta, panta daļas, punkta. Savukārt attiecībā uz liecinieka nelikumīgu iespaidošanu Senāts lietā Nr.SKK-663/2012 vērsis uzmanību, ka, lai apsūdzēto atzītu par vainīgu par liecinieka nelikumīgu iespaidošanu, jānoskaidro, vai persona

kriminālprocesā bija ieguvusi liecinieka procesuālo statusu. Analizējot Krimināllikuma 313.pantā paredzēto noziedzīga nodarījuma sastāvu, Senāts 2012.gada 6.marta lēmumā norādījis, ka ar nozieguma pēdu slēpšanu jāsaprot šo pēdu iznīcināšanu, bojāšanu, pārveidošanu un jaunu pēdu radišanu, lai apgrūtinātu izdarītā nozieguma atklāšanu. Cita noziedzīga nodarījuma inscenēšana ir jaunu pēdu radišana.

Savukārt lēmumā lietā Nr.SKK-174/2012 Senāts, izskatījis lietu atklātā tiesas sēdē mutvārdu procesā, atzinis, ka tiesai, izskatot celto apsūdzību, jāvērtē, vai uz apsūdzēto, kad viņš sniedza liecības kā liecinieks pirmstiesas procesā, bija attiecināma Kriminālprocesa likuma 111.panta pirmajā daļā izvirzītā prasība – sniegt patiesu liecību. Izšķiroša nozīme ir nevis personas procesuālajam statusam, bet gan personas faktiskajai saistībai ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu.

Lietā Nr.SKK-446/2012 Senāts atzinis, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas gadījumā nepietiek konstatēt, ka nelikumīgi iegūtā manta ir pārvērsta citā vērtībā, bet ir nepieciešams konstatēt, ka personai ir bijis īpašs nolūks slēpt vai maskēt mantas noziedzīgo izcelsmi.

Savukārt lēmumā lietā Nr.SKK-189/2012 kasācijas instances tiesa, izskatījusi lietu atklātā tiesas sēdē mutvārdu procesā, ir izteikusi savu viedokli par zādzības no transportlīdzekļa izpratni. Senāts norādījis, ka par zādzību no transportlīdzekļa atzīstama ar iekļūšanu transportlīdzeklī saistīta jebkuras transportlīdzekli esošas mantas prettiesiska paņemšana, ja manta pēc savas nozīmes nav šī transportlīdzekļa funkcionāla sastāvdaļa vai transportlīdzekļa ekspluatācijai nepieciešamie tehniskie šķidrumi. Iekārtas un priekšmeti, kuri pievienoti transportlīdzeklī vai instalēti tajā, lai palīdzētu pildīt transportlīdzekļa funkcijas vai padarītu tā izmantošanu komfortablāku (automagnetola, akustiskās sistēmas, sensori, jumta bagāžas glabātava u.tml.) ir atzīstami par transportlīdzekļa sastāvdaļu un to zādzība nav kvalificējama pēc Krimināllikuma 175.panta trešās daļas.

Papildus šajā sadaļā ietverti lēmumi par vairāku personu piedalīšanos Krimināllikuma 193.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, par amatpersonas prettiesisku ietekmēšanu, par novešanu līdz pašnāvībai, par slepkavību, apzinoties, ka persona ir bezpalīdzības stāvoklī.

4. Vairāk nekā puse Senāta Krimināllietu departamenta lēmumu ietverti krājuma sadaļas trešajā nodaļā „Lēmumi Kriminālprocesa likuma piemērošanas jautājumos”.

Senāta Krimināllietu departamenta lēmumos ir skaidroti jautājumi par kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieku, par kārtību, kādā notiek uzrādīšana atpazīšanai, par ierobežoti pieskaitāmas personas lūgumu neizdarīt pierādījumu pārbaudi pirmās instances tiesā, par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa atcelšanas sekām, par personu loku, kas saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 95.panta trešo daļu var tikt atzītas par cietušu kriminālprocesā, ja persona mirusi, par prokuroru, kas var iesniegt apelācijas protestu, par prokuroru, kas var iesniegt kasācijas protestu, par kriminālprocesa izbeigšanu tiesas sēdē, par noziedzīga nodarījuma aprakstu kā notiesājoša sprieduma obligātu sastāvdaļu, par tiesas nolēmumiem, kuri stājušies spēkā un kurus var skatīt no jauna.

Kasācijas instances tiesa izteikusi viedokli par atsevišķu Kriminālprocesa likuma 26.nodaļas, kas attiecas uz mantiskiem jautājumiem kriminālprocesā, pantu piemērošanu. Lēmumā lietā Nr.SKK-79/2012 Senāts norādījis, ka likums neparedz izņēmumus prokuroram pieteikt kaitējuma kompensāciju valsts interesēs, neievērojot Kriminālprocesa likuma 351.panta pirmajā daļā noteikto, ka pieteikumu par radītā kaitējuma

kompensāciju jāiesniedz līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai pirmās instances tiesā. Arī lēmumā lietā Nr.SKK-274/2012 Senāts attiecībā uz cietušā tiesībām pieteikt kaitējuma kompensāciju norādījis, ka tās ir jebkurā kriminālprocesa stadijā līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai. Kriminālprocesa likums neparedz izņēmumu no šā noteikuma tiesvedībā par pirmstiesas procesā slēgtu vienošanos. Attiecībā uz kaitējuma kompensācijas kritērijiem Senāts lietā Nr.SKK-406/2012 norādījis, ka Kriminālprocesa likuma 352.pantā noteikti kritēriji, kurus izvērtējot, tiesa nosaka kompensācijas apmēru gan attiecībā uz materiālo, gan morālo kaitējumu. Nevienam no šiem kritērijiem nav lielāka svara kā citiem, tie vērtējami kopsakarā viens ar otru. Turklāt nodarījuma smagums un raksturs ietver sevī arī cietušā rīcību notikumā.

Kasācijas instances tiesa, analizējot Kriminālprocesa likuma 405.pantā noteiktās prasības apsūdzības saturam, lēmumā lietā Nr.SKK-8/2012 vērsusi uzmanību, ka šīs prasības jāaplūko kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 20.panta pirmo daļu, kas paredz personas tiesības uz aizstāvību, proti, apsūdzībai jābūt tādai, lai apsūdzētais varētu zināt, ne tikai par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu viņš tiek apsūdzēts, bet arī kādas konkrēti un kādos apstākļos izdarītas darbības viņam tiek inkriminētas uzrādītās apsūdzības ietvaros. Šis nosacījums ietver sevī arī prasību par apsūdzības konkrētību. Apsūdzībai jābūt tādai, kas pilnībā ļauj izprast tās būtību, nemeklējot papildu izskaidrojumus krimināllietas materiālos. Savukārt lēmumā lietā Nr.SKK-642/2012 Senāts vērsis uzmanību, ka tas apstākļi, ka lieta tiek iztiesāta rakstveida procesā, neatbrīvo tiesu no pienākuma uzaicināt apsūdzētajam aizstāvi valsts nodrošinātās aizstāvības realizēšanai, ja apsūdzētais, kurš sava mantiskā stāvokļa dēļ nevar uzaicināt aizstāvi pats, šādu lūgumu ir izteicis. Aizstāvība pirmās instances tiesā tiek pabeigta ar apelācijas sūdzības iesniegšanu. Aprobežojoties ar paziņojuma par valsts nodrošinātās aizstāvības realizēšanu nosūtīšanu zvērinātam advokātam, kas aizstāvību realizējis pirmās instances tiesā, apelācijas instances tiesa nevar nodrošināt apsūdzētā tiesības uz valsts nodrošinātu aizstāvību apelācijas instances tiesā Kriminālprocesa likuma 20.panta ceturtais daļas izpratnē.

Attiecībā uz tiesas apspriedes noslēpuma pārkāpumu Senāts lēmumā lietā Nr.SKK-93/2012 atzinis, ka no Kriminālprocesa likuma 513.panta secināms, ka šā panta pirmās un otrās daļas saturs attiecas uz tiesas apspriedes organizācijas jautājumiem, bet šā panta trešajā daļā ietverts aizliegums tiesnešiem pārtraukuma laikā vākt ziņas par iztiesājamo lietu, izpaust apspriedes laikā izteiktos viedokļus, kā arī pieņemto nolēmumu saturu. Līdz ar to darbības, kas ietvertas Kriminālprocesa likuma 513.panta trešajā daļā, būtu atzīstamas par tiesas apspriedes noslēpuma pārkāpumu, ja tiktu konstatēts, ka tiesneši apspriedes pārtraukuma laikā vākuši ziņas par iztiesājamo lietu, izpaušuši apspriedes laikā izteiktos viedokļus vai pieņemtā nolēmuma saturu.

Savukārt lēmumā lietā Nr.SKK-132/2012 Senāts norādījis, ka tiesai nav pienākums iekreiz, kad kāda no procesā iesaistītajām personām izteikusi lūgumu par lietas ierosināšanu Sātversmes tiesā, šādu lūgumu apmierināt. Šādas tiesības un pienākums rodas tad, ja tiesa, izvērtējusi pieteikto lūgumu vai arī pati pēc savas iniciatīvas, uzskata, ka konkrētajā kriminālprocesā piemērotā tiesību norma neatbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai. Ja tiesa, tulkojot tiesību normu atbilstoši tiesību normu iztulkošanas (interpretācijas) metodēm, nekonstatē pretrunas ar augstāka juridiskā spēka tiesību normu, tā šādu lūgumu noraida. Papildus šajā lietā kasācijas instances tiesa analizējusi tiesības uz mutvārdu procesu apelācijas instances tiesā.

Kasācijas instances tiesa izteikusi viedokli par kriminālprocesa izbeigšanu, ja pārkāptas apsūdzētā tiesības uz lietas savlaicīgu izskatīšanu (lēmums lietā Nr.SKK-546/2012). Senāts atzinis, ka Kriminālprocesa likuma 14.panta piektajā daļā, 379.panta pirmās daļas 4.punktā, Krimināllikuma 58.panta piektajā daļā nostiprināta iespēja izbeigt kriminālprocesu gadījumos, kad pārkāptas apsūdzētā tiesības uz lietas savlaicīgu izskatīšanu, ir vērtējama kopsakarā ar Krimināllikuma 49.1.pantā paredzētajām soda samazināšanas iespējām. Turklāt tiesai savs viedoklis ir jāmotivē.

Attiecībā uz Kriminālprocesa likuma 560.panta trešās daļas piemērošanu Senāts atzinis, ka, pamatojoties uz šo Kriminālprocesa likuma normu, apelācijas sūdzību var atstāt bez izskatīšanas tikai tādā gadījumā, ja tiesa atzīst, ka apsūdzētais uz tiesas sēdi nav ieradies bez attaisnojoša iemesla (lēmums lietā Nr.SKK-291/2012).

Senāts arī norādījis uz noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas nošķiršanu no mantas konfiskācijas kā soda (lēmums lietā Nr.SKK-234/2012), atzīstot, ka katram no šiem institūtiem ir savs saturs, piemērošanas mērķis un priekšnoteikumi.

Vairākos lēmumos apskatīti jautājumi, kas attiecas uz pirmās instances tiesas sprieduma nepilnībām. Senāts norādījis: ja tiesas sēdes protokolā norādīts cits noziedzīgs nodarījums nekā apsūdzībā un tiesas spriedumā, tad ir konstatējama sprieduma neatbilstība tiesas sēdes protokolam. Savukārt neparakstīts pirmās instances tiesas spriedums ir nederīgs procesuāls dokuments, līdz ar to, ja pirmās instances tiesas spriedums ir nederīgs kā procesuāls dokuments, tad iztrūkst apelācijas instances tiesā izskatāmais priekšmets.

Papildus šajā nodaļā ievietoti lēmumi par aizstāvja, kas no jauna iestāties krimināllietā, lūgumu atkārtoti noklausīties liecinieka un cietušā liecības (lēmums lietā Nr.SKK-27/2012), lietas iztiesāšanu vispārējā kārtībā, ja apsūdzētais atsakās no pirmstiesas procesā slēgtās vienošanās (lēmums lietā Nr.SKK-649/2012).

5. Krājumā ievietotie Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi apskata arī citus ar Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma tiesību normu piemērošanu saistītus jautājumus. Sakarā ar jaunu tiesību normu pieņemšanu vai esošo tiesību normu grozīšanu Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā var rasties nepieciešamība citādi interpretēt un piemērot šos likumus. Jāatzīmē, ka 2012.gada 13.decembrī Latvijas Republikas Saeimā tika pieņemti apjomīgi grozījumi Krimināllikumā, kas stājās spēkā 2013.gada 1.jūlijā. Šie grozījumi attiecas gan uz Krimināllikuma Vispārīgajā daļā iekļautajiem tiesību institūtiem, to izpratni un piemērošanu, gan uz Krimināllikuma Sevišķajā daļā iekļautajiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem un sankcijām.

Šajā nolēmumu krājumā ievietotie Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi papildina Senāta Krimināllietu departamenta judikatūru, kas ar katru Senāta pastāvēšanas gadu kļūst arvien plašāka. Šiem lēmumiem ir nozīmīga loma judikatūras veidošanā krimināltiesību un kriminālprocesa tiesību izpratnē, piemērošanā un attīstībā. Juridiski nozīmīgākie Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi līdz ar Senāta Administratīvo lietu departamenta un Senāta Civillietu departamenta nolēmumiem tiek publicēti Augstākās tiesas mājaslapā, kā arī sistematizēti un ievietoti Tiesu informatīvās sistēmas judikatūras datubāzē. Daļa no Senāta departamenta nolēmumiem tiek publicēta žurnālā „Jurista Vārds”.

Senāta Krimināllietu departamenta
priekšsēdētāja palīdze
Mg.iur. **Nora Magone**

TIESU PRAKSES APKOPOJUMI

TIESU PRAKSE LIETĀS PAR VALSTS DIENESTU

Ņemot vērā lietu, kas saistītas ar valsts dienesta attiecībām, lielo skaitu un judikatūras atziņu nozīmību tajās, apkopota tiesu prakse šajā lietu kategorijā.

Apkopojumu veidojis juridisko zinātņu doktors Edvīns Danovskis sadarbībā ar Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamentu un Judikatūras nodaļu. Apzināta tiesu prakse, kas skar valsts dienesta attiecības ar ierēdņiem, amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm, karavīriem, kā arī tiesnešiem un prokuroriem. Apkopojumā nav ietverti jautājumi, kas saistīti ar tiesnešu disciplināro atbildību, jo šie jautājumi nav pakļauti administratīvo tiesu kontrolei, kā arī nolēmumi par citām iestādei īpaši pakļautām personām, piemēram, ieslodzītajiem.

Tiesu prakses apkopojumā izmantoti Administratīvās apgabaltiesas un Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmumi, kas pieņemti laikā no 2007.gada līdz 2013.gada martam – izmantotas 125 nolēmumos paustas atziņas. Kā norāda Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa, apkopojuma mērķis ir dot iespēju sabiedrībai iepazīties ar līdz šim tikai daļēji publicētu tiesu nolēmumu atziņām, kā arī veicināt tiesisku un pamatotu iestāžu lēmumu pieņemšanu un vienotu tiesu praksi turpmākajās lietās, kas saistītas ar valsts dienesta attiecībām. Vienlaikus vērstā uzmanība tam, ka pirms minēto tiesu prakses atziņu izmantošanas ir jāpārlicinās, vai nav veikti grozījumi piemērojamajos normatīvajos aktos un līdz ar to vai apkopojumā minētās tiesu prakses atziņas vēl joprojām ir aktuālas.

Apkopojums „Tiesu prakse lietās par valsts dienestu. 2007.–2013.gads” pieejams Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā Judikatūra/ Tiesu prakses apkopojumi/ Administratīvās tiesības

KOPSAVILKUMS

1. Diezgan plašā tiesu prakse par valsts dienesta attiecību izbeigšanu ir skaidrojama ne tikai ar amatpersonu skaita samazināšanu valsts pārvaldē 2008.–2010.gadā, bet arī ar nepietiekamu šā jautājuma reglamentāciju likumā.

2. Tiesas kontrolei nav pakļauti iestādes iekšēji lēmumi, piemēram, lēmums par amatpersonas novērtēšanu, komandēšanu, pārcelšanu citā amatā (izņemot paaugstināšanu vai pazemināšanu amatā, kā arī, ja pārcelšana būtiski skar cilvēktiesības), lēmums par iestādes likvidāciju vai reorganizāciju, lēmums par disciplinārlietas izbeigšanu, nepiemērojot disciplinārsodu, u.c.

3. Valsts civildienestā pastāv t.s. amatu dienesta modelis – jebkuru amatu, uz kuru rikots atklāts konkurss, var ieņemt arī tāda persona, kas iepriekš nav dienējusi civildienestā; pirms ierēdņa atbrīvošanas no dienesta nav nepieciešams viņam piedāvāt brīvu amata vakanci, pat ja tāda ir, izņemot gadījumus, kad uz vakanto amatu tiek rikots iekšējs konkurss. Turpretim drošības dienestā pastāv karjeras dienesta modelis – augstākos amatus var ieņemt tikai tādas personas, kuras jau kādu laiku dienējušas zemākos amatos; pirms atbrīvošanas no amata iestādes vadītājam jāpārlicinās, vai attiecīgajā iestādē nav iespējas piedāvāt atbrīvojamajai personai brīvu amata vietu (ja atbrīvošanas pamats vispār pieļauj personu paturēt dienestā).

4. Sakarā ar 2011.gada 8.septembra grozījumiem Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes

amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumā Augstākās tiesas Senāta praksē attīstītais dienesta vienotības princips turpmāk nav piemērojams: proti, brīvu amata vietu esība amata likvidācijas vai samazināšanas ietvaros pārbaudāma tikai tās iestādes ietvaros, kurā amatpersona dienē, nevis visu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes dienesta ietvaros. Tomēr tiesām jāievēro pārējās atšķirības starp valsts civildienesta un drošības dienesta regulējumu.

5. Valsts dienesta attiecības piemērojamas tikai tās Darba likuma normas, kuru piemērošana tieši paredzēta dienesta attiecības regulējošajos likumos, kā arī pēc analogijas citos gadījumos, kad konstatējams likuma robs. Dienesta attiecības ir piemērojama Darba likuma 4.nodaļa par termiņiem, bet ne jebkura Darba likuma norma, kurā ir noteikts kāds termiņš.

6. Likuma „Par arodbiedrībām” 15.pantā noteiktais aizliegums atbrīvot no darba arodbiedrības biedru bez arodbiedrības piekrišanas nav piemērojams valsts dienesta attiecībās.

7. Ja valsts civildienestā vai drošības dienestā notiek amatpersonu skaita samazināšana, tad šajā procesā veicamas vairākas secīgas darbības:

1) tiek pieņemts lēmums par likvidējamo amatu vai samazināmo amatpersonu skaitu, nosakot konkrētus amatus (bet ne cilvēkus), kuri tiks atbrīvoti;

2) tiek noteikts salīdzināmo amatpersonu loks, lai vērtētu, kuri no līdzīgus pienākumus veicošajiem ir paturami dienestā;

3) tiek noteikti salīdzināmo amatpersonu vērtēšanas kritēriji;

4) tiek veikta amatpersonu salīdzināšana;

5) tiek sagatavots un paziņots lēmums par salīdzināšanas rezultātiem un amatpersonām, ar kurām tiks izbeigtas dienesta attiecības.

8. Iestādes lēmums samazināt amatpersonu skaitu vai likvidēt amatus ir iekšējs lēmums un nav pakļauts tiesas kontrolei.

9. Salīdzināmo amatpersonu loks nosakāms iestādes ietvaros. Ja iestādei ir teritoriālas struktūrvienības un ierēdņu skaitu paredzēts samazināt tikai vienā no tām, salīdzinājums veicams tikai teritoriālās struktūrvienības ietvaros.

10. Ja tiek likvidēts amatpersonas amats un pienākumi tiek nodoti citai amatpersonai, likvidējamo amatu ieņemošā amatpersona salīdzināma ar amatpersonu, kuras amats tiek papildināts ar likvidējamā amata pienākumiem.

11. Ja viena institucionāla vienība (iestāde vai iestādes struktūrvienība) tiek pievienota citai, bet kopējais amatpersonu skaits ir samazināms, ir pieļaujami noteikt, ka priekšrocības palikt dienestā ir amatpersonām, kuras jau iepriekšējā institucionālajā vienībā veica attiecīgos pienākumus.

12. Salīdzināmas ir tikai tādas amatpersonas, kuru līdz šim veiktie vai nākotnē veicamie pienākumi būtiski pārklājas. To var noteikt, vienīgi analizējot konkrētās lietas aspektus. Svarīgi noteikt, kādi bijuši amatpersonas faktiskie pienākumi.

13. Ja tiek likvidēta viena vai vairākas amata vietas, kuru pienākumi pārcelti uz citu, no jauna radītu amatu, uz kuru netiek rikots ārējs konkurss, atbrīvojamajām amatpersonām ir tiesības uz vienlīdzīgu piekļuvi šim amatam.

14. Salīdzinājums nav jāveic, ja tiek likvidēts amats un šā amata funkcijas iestādē turpmāk netiks veiktas.

15. Salīdzinājums ir veicams arī ar darbiniekiem, kuri veic ierēdņa pienākumus, bet ar kuriem prettiesiski nodibinātas darba tiesiskās attiecības, nevis dienesta attiecības.

16. Iestādei ir plaša rīcības brīvība, nosakot amatpersonu vērtēšanas kritērijus. Praksē visbiežāk tiek izmantoti tādi vispārēji pamatkritēriji kā amatpersonas darba rezultāti un kvalifikācija. Salīdzināšanas kritērijiem jābūt objektīviem.

17. Ja amatpersona ilgstošas prombūtnes dēļ nav veikusi darba pienākumus un tiek vērtēti viņas darba rezultāti, salīdzinājumā var ņemt vērā amatpersonas darba rezultātus pirms prombūtnes.

18. Lēmumam par salīdzināšanas rezultātiem un dienesta attiecību izbeigšanu jāietver pamatojums, no kura lēmuma adresāts un tiesa var pārliecināties par novērtējuma norises un rezultāta tiesiskumu. Pamatojums var izrietēt no vairākiem dokumentiem.

19. Lēmumu par dienesta attiecību izbeigšanu var pieņemt arī pārejošas darbnespējas laikā.

20. Ja iestāde veic amatpersonu skaita samazināšanu, amatpersonai nav tiesību prasīt atbrīvošanu no amata ar konkrētu datumu un iestādei nav pienākuma šādu lūgumu vērtēt.

21. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums iestādes vadītājam paredz rīcības brīvību izvēloties, vai turpināt dienesta attiecības ar personu, kas sasniegusi 50 gadu vecumu. Ir pieļaujams noteikt, ka dienestā paturamas jaunākas amatpersonas. Tomēr, pieņemot lēmumu par dienesta attiecību izbeigšanu ar konkrētu amatpersonu, jāievēro objektīvi apsvērumi un vienlīdzības princips.

22. Ja konkurē karavīra atvaļināšanas pamats – līguma termiņa izbeigšanās, ja līgumu nepagarina – un atvaļināšanas pamats – nederīgums dienestam veselības stāvokļa dēļ, tad priekšroka dodama pēdējam.

23. No Militārā dienesta likuma neizriet iestādes pienākums reorganizācijas vai karavīru skaita samazināšanas gadījumā piedāvāt karavīram brīvas amata vietas, ja tādas ir.

24. Ar amata pienākumu pildīšanu saistītu jaunu prasību izvirzīšana karavīram nav uzskatāma par iestādes reorganizāciju.

25. Ja karavīrs faktiski turpina veikt dienesta pienākumus un saņemt atalgojumu arī pēc profesionālā dienesta līguma termiņa beigām, līgums nav uzskatāms par pagarinātu. Tomēr faktiski nodienēto laiku var ņemt vērā, nosakot izdienas stāžu.

26. Tiesai, nosakot atlīdzinājumu par nesaņemto darba samaksu personai, uz kuru attiecas Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums, jāņem vērā šā likuma 3.panta pirmajā daļā noteiktie atlīdzības veidi, tostarp piemaksas (darba samaksas komponents) un kompensācijas (sociālās garantijas komponents). Nesaņemtajā darba samaksā ietilpst tikai tādas atlīdzības, kuras persona noteikti būtu saņēmusi, bet ne atlīdzība, kas nav pietiekami skaidri prognozējama (piemēram, prēmijas, naudas balvas).

27. Lemjot par izmaksājamās zaudējumu summas apmēru, ir jāņem vērā ienākumi, kuri gūti tādās nodarbinātības attiecībās, kas uzsāktas pēc prettiesiskās atbrīvošanas. Ja amatpersonas ienākumi citā darba vietā ir bijuši mazāki nekā dienestā, par attiecīgo laika periodu ir atlīdzināma darba samaksas starpība.

28. Atzīstot, ka personas atvaļināšana no dienesta ir bijusi prettiesiska, tiesa lemj par viņas atjaunošanu dienestā, nevis konkrētā amatā.

29. Ja tiesā iesniegts pieteikums par tāda lēmuma atcelšanu, ar kuru nodibinātas vai izbeigtas tiesiskās attiecības ar amatpersonu, tiesai šis pieteikums jāskata kā pieteikums par administratīvā akta atcelšanu (ja pieteicējs vēlas atrasties dienestā), nevis par administratīvā akta atzīšanu par prettiesisku. Lēmums par amatpersonas atbrīvošanu no dienesta nezaudē spēku ar personas faktiski atbrīvošanu no dienesta.

30. Tiesneša iecelšanas amatā procesā administratīvais akts ir tieslietu ministra lēmums nevirzīt pretendentu uz nākamo atlases posmu vai uz iecelšanu/apstiprināšanu amatā Saeimā. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas lēmums, ar kuru atzīts, ka persona nav piemērota tiesneša amatam, nav administratīvais akts.

31. Valsts civildienesta ierēdņu disciplinārtbildības likuma 19.panta otrajā daļā noteiktais termiņš skaitāms no dienas, kad iestāde ir konstatējusi, ka konkrēts ierēdnis varētu būt izdarījis disciplinārpārkāpumu. Par disciplinārlietas ierosināšanas termiņu nav uzskatāma vispārīga informācijas nonākšana iestādē.

32. Alkohola reibums, pildot dienesta pienākumus, pierādāms ar dažādiem pierādīšanas līdzekļiem, tostarp liecinieku liecībām.

33. Vienlīdzības un samērīguma principa ievērošana, piemērojot disciplinārsodu, pārbaudāma tikai attiecīgās iestādes, nevis visa dienesta ietvaros.

TIESU PRAKSE LĪGUMSODU PIEMĒROŠANĀ

Līgumsods – blakus galvojumam, ķīlai (hipotēkai) un rokasnaudai – ir viens no visbiežāk pielietotajiem saistību tiesību pastiprināšanas veidiem. Līgumsoda regulējums Civillikumā dod plašas iespējas to noteikt dažādos veidos un apmērā, un tieši līgumsoda apmēra jautājumi kļūst par daudzu tiesā izskatāmu lietu galveno strīda priekšmetu. Šādu strīdu izskatīšanā tiesām nākas piemērot ne tikai konkrētas Civillikuma normas, bet, pildot pienākumu nodrošināt taisnīgus spriedumus, vadīties arī pēc Civillikuma noteikumiem par tiesību izlietošanu labā ticībā un tādu darījumu spēkā neesamību, kas vērsti uz likumiem vai labiem tikumiem pretējiem mērķiem vai likumu apiešanu, kā arī patērētāju tiesību īpašas aizsardzības normām. Taču tiesu praksē parādās arī citi ar līgumsodiem saistīti jautājumi, kas kļūst par Augstākās tiesas Senāta izskatīšanas priekšmetu. Apkopojumā „Tiesu prakse līgumsodu piemērošanā” izpētīti vairāk nekā 400 Senāta nolēmumi – gan Senāta spriedumi un lēmumi, gan arī senatoru kolēģijas rīcības sēžu lēmumi, kas

pieņemti laikā no 2008.gada janvāra līdz 2013.gada aprīlim. Daļa šo spriedumu ir publicēti Augstākās tiesas mājaslapā, bet apkopojumā iekļauti arī daudzi iepriekš nepublicēti. Tāpat nolūkā sniegt dziļāku ieskatu kādā konkrētā jautājumā tiesu prakses apkopojumā iekļauti atsevišķi pirmās un apelācijas instances tiesas nolēmumi. Tiesu prakses apkopojumu sagatavojis senators Dr.habil.iur. Kalvis Torgāns un senatora palīgs Gunvaldis Davidovičs, apkopojums akceptēts Senāta Civillietu departamenta senatoru sanāksmē. Apkopojuma autori vērs uzmanību uz to, ka laikā, kad pētāmie nolēmumi jau bija atlasīti un tapa šis tiesu prakses apkopojums, Saeima 2013.gada 20.jūnijā pieņēma likumu „Grozījumi Civillikumā”, kas būs spēkā no 2014.gada 1.janvāra. Šie grozījumi būtiski ietekmēs Latvijas tiesu praksi. Līdz ar to spēkā stāšanās daļa šajā apkopojumā norādīto risinājumu zaudē aktualitāti. Tiesām, vadoties no apkopojumā atrodamajām Senāta atziņām, nav „akli” jāseko pirms Civillikuma grozījumiem paustajām Senāta tēzēm, bet saprātīgi jāvērtē, cik tās atbilst Eiropas Savienības tiesas praksei un Civillikuma grozījumiem līgumsoda regulējumā un varētu būt noderīgas katra konkrētā strīda izskatīšanā.

**Apkopojums „Tiesu prakse līgumsodu piemērošanā”
pieejams Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā Judikatūra/
Tiesu prakses apkopojumi/ Civiltiesības**

KOPSAVILKUMA TĒZES

1. Līgumsods līdz Civillikuma (CL) grozījumiem (20.06.2013) līgumā varēja būt noteikts dažādās formās: procentos no saistību neizpildītās daļas, procentos no kopējās līguma summas vai cenas, procentuāli pieaugošs, bet ar maksimālo robežu, konkrētā (cietā summā), kombinēti – zināmu laika posmu procentos, tad konkrētā summā, atsevišķi par dažādiem pārkāpumu veidiem. Grozījumi CL turpmāk ierobežo līgumsoda noteikšanu pieaugošā vai atkārtotu maksājumu veidā, kā arī tā piemērošanu pieaugošā apmērā, nosakot 10% robežu.

2. Līgumsoda noteikumi kā līguma sastāvdaļa ir līdzēju saskaņots gribas izpaudums. Tiesai jāpārbauda brīvas gribas esamība un gadījumā, ja līgumsods vai tā apmērs tiek noteikts viena līdzēja noteikumos, cenrāžos vai statūtos, jānoskaidro, vai otrs līdzējs ir skaidri izteicis piekrišanu šādi noteiktam līgumsodam. Ja līgumsods ir noteikts bankas vai cita kreditora apstiprinātos noteikumos, tad noteikumu maiņas gadījumā piemērojami tie noteikumi, kādi pastāvēja līguma slēgšanas dienā.

3. Tiesai, vērtējot līgumsoda samērīgumu, jāievēro ekvivalences principa īstenošana, lai izslēgtu pārmērīgu iedzīvošanos uz cita tiesisko attiecību dalībnieka neveiksmju vai neizdarības rēķina. Par kritērijiem, pēc kuriem izvērtējama ekvivalence, var kalpot:

- amērs, kādā līgumsods ir ar saistības pārkāpuma mantiskajām sekām, tostarp radītajiem zaudējumiem,
- naudas maksājumos jau noteiktie likumiskie procenti par sveša kapitāla lietošanu kā iespējamo zaudējumu kompensācija,
- nozaru rentabilitāte, tas ir, cik lielu peļņu nes ieguldītie līdzekļi katrā konkrētā nozarē.

4. Priekšlīgumā un cerību pirkuma līgumā līgumsods ir iespējams atkarībā no tā, kādu pienākumu ar to pastiprina. Priekšlīgumā var būt ietvertas atsevišķas saistības, kas vērstas uz priekšnoteikumu sagatavošanu līguma noslēgšanai vai citu pienākumu izpildi.

5. Cerību pirkumā iecerētā pirkuma līguma nenoslēgšana nav nodrošināma ar līgumsodu, jo tas ir līgums ar nosacījumu un, piemēram, līdzēja rīcībā nav līdzekļu, lai ietekmētu citas personas gribu pārdot savu īpašumu (SKC-170/2009).

6. Līgumsods nav piemērojams laulības tiesiskajās attiecībās (šaurā nozīmē), bet var būt noteikts laulāto mantiskajos līgumos un līgumos, kas regulē bērnu uzturēšanu, mantas pārvaldīšanu, savstarpējus aizdevumus un tamlīdzīgas attiecības.

7. Līgumsods darba tiesiskajās attiecībās nav pieļaujams, jo Darba likums neparedz līgumsodu kā saistības pastiprinājumu. Taču līgumsods ir pieļaujams par atsevišķiem darba līgumā ietvertu civiltiesiska rakstura saistību pārkāpumiem, kas nav saistīti ar darba pienākumu veikšanu pie darba devēja un konkrētā darba izpildi, piemēram, par profesionālās darbības ierobežojuma pārkāpšanu pēc darba tiesisko attiecību izbeigšanas (SKC-99/2009).

8. Situācijā, kad viena un tā pati persona ar kreditoru noslēgusi aizdevuma un ķīlas (hipotēkas) līgumu un katrā no tiem ietverti noteikumi par līgumsodu par vieniem un tiem pašiem pārkāpumiem, veidojas dubulta līgumsodu piemērošana, kas, Senāta ieskatā, ir pretrunā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 5. un 6.pantu un līgumsoda dabu (SPC-186/2010).

9. Ja līgumā par naudas maksājumiem noteikta kāda procentos aprēķināma summa, bet nav norādīts, vai tā ir līgumsods vai nokavējuma procenti, tiesai, ievērojot tiesību normas par darījumu iztulkošanu, jānoskaidro pušu griba. Šaubu gadījumā atbilstoši CL 1509. panta noteikumiem divpusēja darījuma noteikumi iztulkojami tam par ļaunu, kurš attiecīgajā gadījumā ir kreditors un kuram tādēļ vajadzēja izteikties skaidrāk un noteiktāk. Tiesas atzinums, ka līgumā noteiktā summa ir līgumsods, nesniedzot argumentāciju, uzskatāms par CPL 189.panta trešās daļas un 193.panta piektās daļas noteikumu pārkāpumu (SPC-19/2009, SKC-506/2011).

10. Spriedumos visbiežāk izteikti šādi pamatojumi sprieduma atcelšanai līgumsoda nesamērīguma iespējamības dēļ:

- Tiesa nav apspriedusi un izvērtējusi, vai līguma noteikumi atbilst Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6.panta trešajai daļai, kur norādīts uz to, ka līguma noteikums, kuru līgumslēdzējas puses savstarpēji nav apspriedušas, ir netaisnīgs, ja tas pretēji labticīguma prasībām rada būtisku neatbilstību līgumā noteiktajās līgumslēdzēju pušu tiesībās un pienākumos par sliktu patērētājam.
- Tiesa nav izvērtējusi, vai līguma nosacījumi nav pretrunā ar līdzēju tiesiskās vienlīdzības principu.
- Uzņemoties procentos pieaugošu līgumsodu, parādnieks uzņēmis nevis konkrēti izmērāmu „pametumu”, bet maksājumu, kas var augt līdz bezgalībai.
- Līgumsoda apmērs neatbilst Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 5.panta otrās daļas 5. punktam, proti, patērētāju nostāda neizdevīgā stāvoklī un ir pretrunā ar labticīguma prasībām.

11. Prasītājam ir tiesības uz līgumiskajiem procentiem un līgumsodu tikai līdz līguma izbeigšanas brīdim. Pēc līguma izbeigšanas prasītājam atbilstoši CL 1753.pantam ir tiesības vienīgi uz jau agrāk uzkrājušos procentu un līgumsoda maksājumiem, kā arī procentiem, ko nosaka tiesa līdz sprieduma izpildei atbilstoši Civilprocesa likuma 195.pantam (SKC-644/2013).

12. Kavēšanos celt prasību tiesā, ievērojot visus apstākļus, var atzīt par tiesību izlietošanu pretēji CL 1.pantā noteiktajam labas ticības principam, ja kavēšanās tiešā veidā ietekmē līgumsoda apmēra palielināšanos. Šāda rīcība ir viens no argumentiem, kādēļ tiesa var nepiedzīt līgumsodu pilnā, prasītāja lūgtajā apmērā (SKC-881/2009, SPC-259/2010, SPC-63/2011).

13. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6.panta trešās daļas 4.punkts un 5.panta otrās daļas 5.punkts norāda uz tiesas pienākumu vērtēt, vai līgumā nav noteikts neproporcionāli liels līgumsods un vai līguma noteikumi, nostādot patērētāju neizdevīgā stāvoklī, nav pretrunā ar labas ticības principu. Senāts vairākos spriedumos ir norādījis uz to, ka tiesas nav vērtējušas līgumsodu šādā aspektā, taču nav norādījis uz minētā likuma 6.panta trešās daļas 11.punkta piemērošanu. Tiesas parasti ir samazinājušas līgumsodus, bet nav atzinušas attiecīgo līguma noteikumu par spēkā neesošu vai atteikušās netaisnīgo līguma noteikumu piemērot. Tiesu nostāja ir jāmaina, attiecīgos gadījumos atzīstot līgumsoda klauzulu par spēkā neesošu vai nepiemērojot netaisnīgo līguma noteikumu, kā to, atbildot uz prejudiciālo jautājumu, izskaidrojusi Eiropas Savienības Tiesa 2013.gada 30.maija spriedumā lietā Nr.C-488/11 (Dirk Frederik Asbeek Brusse, Katarina de Man Garabito pret Jahani BV).¹

¹ Eiropas Savienības Tiesas 2013.gada 30.maija spriedums lietā Nr.C-488/11 (Dirk Frederik Asbeek Brusse, Katarina de Man Garabito pret Jahani BV).
Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62011CJ0488:LV:NOT>. Aplūkots: 2013.gada 31.oktobrī.

14. Līgumsoda klauzula var tikt un dažkārt tiek apstrīdēta sakarā ar iespējamiem defektiem līdzēju gribas izpaudumos, tostarp tādiem kā: 1) līgumā ar patērētāju līgumsoda noteikumi (klauzula) ietverti bez pušu savstarpējas apspriedes vai uzspiesti ar iepriekš sagatavotu līguma formu (veidlapu); 2) līgumsoda klauzula ir netaisnīga, turklāt ne tikai patērētāju līgumos, bet arī citos, pretēja labas ticības principam.

15. Tiesai, izvērtējot tiesisko pamatu prasībai par līgumsoda piedziņu, jāņem vērā parādnieka iebildumi, kas pamatoti ar konkrētām tiesību normām, uz kuru pamata tas lūdz atbrīvot no līgumsoda samaksas pienākuma. Visbiežāk minētie pamati ir CL 1415. un 1592.pants par tiesiska darījuma priekšmetu. Taču tiesas apsver arī tādus iebildumus, kas vērsti uz parāda neesamības, pārkāpuma neesamības, pamatotu šaubu par saistību un citu lietā nozīmīgu apstākļu pierādīšanu, kas minēti, piemēram, CL 1656., 1657., 1663., 1667., 1668.pantā. Gadījumos, kad atbildētājs apstrīd līguma spēkā esamību gribas defektu vai citu apstākļu dēļ, tiesa norāda uz nepieciešamību celt par to prasību.

16. Līgumsods arī 10% ietvaros var tikt atzīts par nesamērīgu, ja tas noteikts no līguma kopējās summas, bet faktiski neizpildītā daļa ir ievērojami mazāka (SKC-688/2012).

17. Kapitāla lietojuma procentu būtisks palielinājums, kas paredzēts kredīta atmaksas kavējuma gadījumā (salīdzinot ar termiņos veiktiem maksājumiem), liecina nevis par aizdevēja vēlmi saņemt taisnīgu atlīdzību par kapitāla lietošanu, bet gan aizņēmēja sodīšanu, kas neatbilst nokavējuma procentu mērķim civiltiesībās. Tiesa šādu „slēptu līgumsodu” pamatoti atzinusi par neatbilstošu CL 1. pantā ietvertajam labas ticības principam (SKC-262/2012).

18. Bridinājuma kārtībā piespriesta prasījuma daļēja atzišana neizslēdz tiesības prasīt neatzīto daļu prasības tiesvedības kārtībā (SKC-438/2012).

19. Strīds par līgumsoda apmēra noteikšanu līgumā nav izšķirams tiesā, jo atbilstoši CL 1717.pantam līgumsods nosakāms, pusēm vienojoties, un tiesai nav jāšķīst par līguma satūra noteikšanas dalībnieci šādā jautājumā (SKC-72/2013).

20. Vekseļu likums nepieļauj līgumsoda iekļaušanu vekseli (SPC-84/2008).

TIESU PRAKSE LIETĀS PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU LĪDZEKĻU LEGALIZĒŠANU UN PAR IZVAIRĪŠANOS NO NODOKĻU MAKSĀŠANAS

Sodu politika, ko īsteno tiesas attiecībā uz personām, kuras atzītas par vainīgām izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, raksturīga ar to, ka šīm personām reāla brīvības atņemšana, ar dažiem izņēmumiem, ja noziegums izdarīts neizciesta soda laikā, netiek piespriesta – secināts juridisko zinātņu doktores Valentijas Liholajas tiesu prakses apkopojumā, ko profesore veikusi pēc Augstākās tiesas pasūtījuma sadarbībā ar Senāta Kriminālietu departamentu un Judikatūras nodaļu.

Faktiski visos gadījumos tiesas šādus sodus motivējušas ar to, ka sods brīvības atņemšanas veidā būtu nesamērīgs ar apsūdzētā izdarīto noziedzīgo nodarījumu un tā personību, neatkarīgi no tā, cik ilgi apsūdzētais šo izvairīšanos izdarījis un kādu zaudējumu valstij nodarījis.

Pētījuma „Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas” ietvaros analizēti 87 kriminālietu materiāli, kurās saskaņā ar Krimināllikuma (KL) 195.pantu apsūdzētas 63 personas un saskaņā ar KL 218. pantu – 83 personas. Analizētās kriminālietas izskatītas pirmās instances tiesā laika posmā no 2008. gada līdz 2013.gadam.

KL 218.panta otrās daļas sankcija, kas bija spēkā laikā, kad izdarīta analizētajās lietās konstatētā izvairīšanās no nodokļu nomaksas, ar ko nodarīts zaudējums valstij lielā apmērā, par šo noziegumu paredzēja brīvības atņemšanu uz laiku līdz 5 gadiem, piespiedu darbu vai naudas sodu līdz 120 minimālajām mēnesšalgām, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, atņemot tiesības veikt uzņēmējdarbību uz laiku no 2 līdz 5 gadiem vai bez tā.

Taču tikai vienā no analizētajām lietām tiesa piespriedusi reālu brīvības atņemšanu. 46 lietās sods bijis brīvības atņemšana nosacīti, 17 lietās – piespiedu darbs, 28 – naudas sods, 5 – mantas konfiskācija, 31 – tiesību atņemšana veikt uzņēmējdarbību.

Līdzīga sodu politika īstēta arī attiecībā uz personām, kuras notiesātas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu,

kas galvenokārt kvalificēta saskaņā ar KL 195. panta trešo daļu kā izdarīta lielā apmērā. Arī šajā gadījumā dominē brīvības atņemšana uz 5 gadiem, kas noteikta nosacīti.

No 87 analizētajām kriminālietām 18 izskatītas, piemērojot Kriminālprocesa likuma 499.pantu un neizdarot pierādījumu pārbaudi, 32 kriminālietas izskatītas vienošanās procesā.

Pētījumā secināts – jautājums ir par to, cik pamatots ir tiesai noteiktais ierobežojums izvērtēt vienošanās procesā arī soda mēru, kas būtu izdarāms, atbilstoši KL 46. panta trešās daļas aktuālajā redakcijā noteiktajam, proti, ņemot vērā atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

Apkopojums „Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas” pieejams Augstākās tiesas mājaslapā sadaļā Judikatūra/ Tiesu prakses apkopojumi/ Krimināltiesības

KOPSAVILKUMS

1. Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, kas ietverta Krimināllikuma Sevišķās daļas XIX nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā”, tiešais objekts ir tautsaimniecības intereses un valsts intereses nodokļu ieņēmumu jomā, savukārt šā noziedzīgā nodarījuma priekšmets ir likumā noteiktie nodokļi, ar tiem apliekamie ienākumi, peļņa un citi ar nodokli apliekamie objekti, kā arī citi nodokļiem pielīdzinātie maksājumi – valsts nodevas, pašvaldības nodevas.

2. No objektīvās puses izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas var izpausties kā aktīva darbība vai bezdarbība, atkarībā no veida, kā norisinās izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas. Krimināllikuma 218.pantā ietverta norāde uz diviem veidiem, kā objektīvi var izpausties šajā pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums, kas klasificēts kā noziegums, proti: 1) kā tieša izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas; 2) kā ar nodokli apliekamo objektu slēpšana vai samazināšana (Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2005.gada 9.augusta lēmums lietā Nr.SKK-272).

2.1. Analizējamais noziegums izpaužas kā bezdarbība, kad persona, būdama nodokļu maksātāja, apzināti izvairās no likuma „Par nodokļiem un nodevām” 15.panta pirmās daļas 1. un 2.punktā noteiktā pienākuma aprēķināt maksājamo (iemaksājamo) nodokļu summas un pilnā apmērā nomaksāt

nodokļus un nodevas, kas vērtējama kā tieša izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas.

2.2. Izvairīšanās no nodokļu nomaksas var izpausties arī kā ienākumu, peļņas vai citu ar nodokli apliekamo objektu slēpšana vai samazināšana, kas ir personas aktīvas darbības, deklarācijas vai nodokļu aprēķinos noslēpjot vai samazinot nodokļu bāzi (ar nodokli apliekamo objektu) un no tās aprēķināto nodokļu summu.

3. Apsūdzot personu Krimināllikuma 218.pantā paredzētā nozieguma izdarīšanā, precīzi jānorāda, kā izpaudusies nozieguma objektīvā puse, proti, kādā veidā tas izdarīts – ar bezdarbību, tieši izvairoties no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, vai arī ar darbību, slēpjot vai samazinot ienākumus, peļņu vai citus ar nodokļiem apliekamos objektus un tādējādi izvairoties no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 9.augusta lēmums lietā Nr.SKK-3/2013). Turklāt, formulējot apsūdzību, jāņem vērā, ka likuma „Par nodokļiem un nodevām” 1.panta 14.punktā ir skaidrots, ka izvairīšanās no nodokļu vai nodevu nomaksas ir 1) apzināta nepatiesas informācijas sniegšana nodokļu deklarācijā; 2) nodokļu deklarāciju, informatīvo deklarāciju vai nodokļu administrēšanai un kontrolei nepieciešamās pieprasītās informācijas neiesniegšana; 3) nelikumīga nodokļu atvieglojumu, priekšrocību un atlaizu piemērošana vai 4) jebkura cita apzināta darbība vai bezdarbība, kuras dēļ nodokļi vai nodevas nav nomaksātas pilnā apmērā vai daļēji.

4. Ievērojot to, ka dažādu nodokļu un nodevu likmi, to aprēķināšanas un nomaksas kārtību nosaka ne tikai pamatlikums „Par nodokļiem un nodevām”, bet arī konkrētā nodokļa vai nodevas likums, bet attiecīgajos gadījumos arī Ministru kabineta noteikumi un vietējo pašvaldību saistošie noteikumi, apsūdzībā konkrēti norādāmas tās likuma normas un citi normatīvie akti, saskaņā ar kuriem personai bijis pienākums maksāt nodokļus vai tiem pielīdzinātos maksājumus, kad un kādā veidā tā ir izvairījusies no savu pienākumu pildīšanas.

5. Krimināllikuma 218.panta otrajā daļā paredzētā nozieguma sastāvs pēc savam konstruktīvajam īpatnībām atbilst materiāla sastāva pazīmēm, jo satur norādi ne tikai uz personas nodarījumu darbības vai bezdarbības veidā, bet arī uz kaitīgām sekām – zaudējumiem valstij vai pašvaldībai lielā apmērā, obligāti konstatējot cēloņsakarību starp kaitīgo darbību vai bezdarbību un krimināltiesību normā paredzētajām sekām, proti, zaudējumu valstij vai pašvaldībai, kas ir vienāds ar nozieguma izdarīšanas brīdī valstī noteikto piecdesmit minimālo mēnešalgu kopsummu vai pārsniedz to.

6. Zaudējumus valstij veido nenomaksāto nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu pamatparāds, un kaitējuma kompensācija piedzenama valsts labā, bet ne Valsts ieņēmumu dienesta labā, jo, izvairoties no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, zaudējums tiek radīts valstij (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 12.marta lēmums lietā Nr.SKK-79/12).

7. Ja vainīgās personas nodarījumu veido vairākas savstarpēji saistītas darbības vai bezdarbības akti, kas virzīti uz kopēju mērķi – izvairīties no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, ko aptver vainīgās personas vienots nodoms, nodarījums atzīstams par atsevišķu (vienotu) turpinātu noziedzīgu nodarījumu. Nosakot turpināta noziedzīga nodarījuma rezultātā nodarītos zaudējumus valstij vai pašvaldībai, tiek ņemts vērā visu nodarīto zaudējumu apmērs, kāds valstij vai pašvaldībai nodarīts, izvairoties kā no viena, tā arī dažādu veidu nodokļu nomaksas (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2002.gada 10.septembra lēmums lietā Nr.SKK-310). Savukārt, ja vainīgajai personai bijis atsevišķs nodoms izdarīt divas vai

vairāk izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, katrs izvairīšanās gadījums ir kvalificējams patstāvīgi.

8. Noziedzīgs nodarījums ar materiālu sastāvu skaitās pabeigts ar brīdi, kad iestājušās krimināltiesību normā paredzētās kaitīgās sekas, analizējamajā gadījumā – zaudējums valstij vai pašvaldībai lielā apmērā, taču šo seku iestāšanās brīdis būs atkarīgs no nodokļa vai tam pielīdzinātā maksājuma veida un likumos un citos normatīvajos aktos noteiktā to nomaksāšanas termiņa.

8.1. Izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas kopumā uzskatāma par pabeigtu ar nodokļa vai tam pielīdzinātā maksājuma faktiskās nenomaksāšanas brīdi, proti, ar nodokļa iemaksāšanas termiņa par noteiktu taksācijas periodu iestāšanos, kad, vai nu vispār nenomaksājot nodokli vai tam pielīdzināto maksājumu, vai arī nomaksājot to daļēji, valstij vai pašvaldībai tiek nodarīts zaudējums lielā apmērā nesāņemto vai daļēji saņemto nodokļu maksājumu veidā.

8.2. Gadījumos, kad iesniegtas nepatiesas ziņas par tiesībām uz priekšnodokļa atskaitīšanu, nodarījums uzskatāms par pabeigtu ar brīdi, kad pārmaksātais nodoklis reāli izmantots, lai segtu nākamajos taksācijas periodos valsts budžetā maksājamo pievienotās vērtības nodokli, citus nodokļus vai segtu nodokļu vai nodevu parādus, tādējādi nodarot zaudējumu budžetā. Kamēr pārmaksātā nodokļa reāla izmantošana nav konstatēta, nodarījums kvalificējams kā Krimināllikuma 218.panta otrajā daļā paredzētā nozieguma mēģinājums (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 26.marta lēmums lietā Nr.SKK-3/2013).

9. Krimināllikuma 218.pantā paredzētā nozieguma subjekts ir persona, kurai piemīt nodokļa maksātāja statuss (speciālais subjekts).

9.1. Saskaņā ar likuma „Par nodokļiem un nodevām” 1.panta pirmās daļas 4.punktā noteikto nodokļu maksātāji ir Latvijas Republikas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas un uz liguma vai norunas pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kas veic ar nodokli apliekamas darbības vai kam tiek garantēts ienākums nākotnē. Konkrētā nodokļa objekts un maksātāju loks tiek noteikts katra konkrētā nodokļa likumā. Šā likuma un konkrēto nodokļu likumu izpratnē par nodokļu maksātājiem uzskatāmas arī ar pievienotās vērtības nodokli apliekamās personas un personas, to grupas vai grupu pārstāvji, kuras ietur vai kurām jāietur nodoklis par maksājumiem citām personām, to grupām vai grupu pārstāvjiem.

9.2. Savukārt atbilstoši Pievienotās vērtības likuma, kas ir spēkā ar 2013.gada 1.janvāri, 3.panta pirmajā daļā noteiktajam, pievienotās vērtības nodokļa maksātājs ir persona, kura patstāvīgi jebkurā vietā veic jebkuru saimniecisko darbību, neatkarīgi no šīs darbības mērķa un uzdevuma.

9.3. Par izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas tiešo izdarītāju atzīstama un pie kriminālatbildības saucama nevis persona, kura ir juridiskās personas vadītāja formāli jeb ir reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, bet reālais juridiskās personas vadītājs, kurš īsteno juridiskās personas finansiāli saimniecisko darbību (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2001.gada 23.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-17). Savukārt uzņēmuma fiktīvā vadītāja darbības, konstatējot viņa rīcībā Krimināllikuma 20.panta ceturtajā daļā norādītās darbības, kvalificējas kā analizējamā noziedzīgā nodarījuma atbalstīšana.

9.4. Inkriminējot līdzdalību noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, jāvadās no Krimināllikuma 20.panta pirmajā daļā noteiktā, ka par līdzdalību uzskatāma apzināta darbība vai bezdarbība, ar kuru persona (līdzdalībnieks) kopīgi ar citu personu (izdarītāju) piedalījusies tiša noziedzīga nodarījuma

izdarīšanā, bet pati nav bijusi tā tiesā izdarītāja. Ja līdzdalībnieks bez organizēšanas, uzkūdišanas vai atbalstīšanas arī tieši piedalās noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, viņa nodarījums kvalificējams tikai saskaņā ar to Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu, kurā paredzēta atbildība par konkrēto noziedzīgo nodarījumu.

10. Atbilstoši Krimināllikuma 12.pantā noteiktajam par noziedzīgu nodarījumu, ko privāto tiesību juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, attiecīgā fiziskā persona saucama pie kriminālatbildības, bet juridiskajai personai var piemērot Krimināllikumā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.

11. No subjektīvās puses Krimināllikuma 218.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir tišs (ar nodomu) izdarīts noziegums, ko raksturo tiešs nodoms. Vainīgā persona tieši un apzināti pieļauj bezdarbības aktu, kas virzīts uz tiešu izvairīšanos no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, nepildot nodokļa maksātāja pienākumu aprēķināt maksājamo (iemaksājamo) nodokļu summas un noteiktajā termiņā un pilnā apmērā nomaksāt nodokļus vai nodevas, vai veic darbības, kas virzītas uz ienākumu, peļņas vai citu ar nodokli apliekamo objektu slēpšanu vai samazināšanu. Personai ir konkrēts mērķis (nolūks), ko viņa, izdarot nodarījumu, vēlas sasniegt – izvairīties no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas.

Veicot norādītās darbības vai pieļaujot bezdarbību, kas veido Krimināllikuma 218.pantā paredzētā nozieguma objektīvo pusi, persona tāpat apzinās, ka šādas rīcības rezultātā valsts vai pašvaldība nesaņems attiecīgo maksājumu summu un tādējādi tiks nodarīti zaudējumi. Vainīgā psihiskā attieksme pret valstij vai pašvaldībai nodarītā zaudējuma apmēru nevar ietekmēt noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses izvērtējumu kopumā, ko raksturo tiešs nodoms un nosaka personas vēlēšanās izvairīties no nodokļu vai citu maksājumu nomaksas, veicot prettiesiskas darbības vai pieļaujot bezdarbības aktus un apdraudot valsts un tautsaimniecības intereses nodokļu iekasēšanas jomā.

12. Lai noziedzīgo nodarījumu kvalificētu saskaņā ar Krimināllikuma 218.pantu, obligāti jākonstatē, ka persona, veicot konkrētas darbības vai pieļaujot bezdarbības aktu, ir vēlējusies izvairīties no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, jo līdzīgi faktiskie apstākļi var liecināt arī par cita noziedzīga nodarījuma, proti, krāpšanas nodokļu un nodevu iekasēšanas jomā, pazīmēm, kas saistīta ar it kā pārmaksātā pievienotās vērtības nodokļa atmaksāšanas pieprasīšanu vai saņemšanu.

13. Norobežojot Krimināllikuma 218. un 177.pantā paredzētos noziegumus, kuri kā viens, tā otrs var tikt izdarīti ar viltu, kad nodarījums saistīts ar nenotikušiem darījumiem, par kuriem aprēķināts pievienotās vērtības nodoklis un Valsts ieņēmumu dienestam sniegtas nepatiesas ziņas, nepamatoti iekļaujot priekšnodokļa sastāvā pievienotās vērtības nodokļa summas par nenotikušiem darījumiem, nepieciešams vadīties no Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta skaidrojumiem, kas rodami 2013.gada 26.marta lēmumā lietā Nr.SKK-3/2013 un 2013.gada 30.apriļa lēmumā lietā Nr.SKK-11/2013 un satur būtiskas atziņas par Krimināllikuma 218. un 177.pantā paredzēto noziegumu norobežošanu un vienotu tiesas prakses izveidošanu šajā jomā.

14. Analizējot Krimināllikuma 218. un 177.pantā ietvertu noziedzīgo nodarījumu sastāva objektīvās un subjektīvās pazīmes, Senāta Krimināllietu departaments norāda uz atšķirībām objektā, kas Krimināllikuma 218.panta gadījumā ir tautsaimniecības intereses un valsts intereses nodokļu ieņēmumu jomā, bet krāpšanas gadījumā – cietušās personas mantiskās intereses; atšķirīgs ir noziedzīgā nodarījuma priekšmets – attiecīgi

pievienotās vērtības nodoklis un sveša manta; no subjektīvās puses Krimināllikuma 218.pantā ietvertu noziegumu raksturo nodoms panākt savu ar nodokli apliekamo darījumu nodrošināšanu no pārmaksātā nodokļa summām, savukārt Krimināllikuma 177.pantā ietvertu noziegumu raksturo nodoms iegūt svešu mantu. Vadoties no tā, secināts, ka, izdarot Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, vainīgā persona iegūst svešu mantu. Savukārt, izdarot Krimināllikuma 218.pantā paredzēto nodarījumu, vainīgās personas darbība vai bezdarbība ir virzīta uz to, lai nemaksātu nodokļus, iegūtu tiesības uz nodokļu samazināšanu, pārmaksātā nodokļa izmantošanu, sedzot nākamajos taksācijas periodos valsts budžetā maksājamo nodokļu summas vai citu nokavēto maksājumu veikšanai, t.i., lai savas mantas nenodotu citam.

15. Veicot noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju, tāpat ņemami vērā tālākminētie Senāta Krimināllietu departamenta skaidrojumi.

15.1. Ja saimnieciskā darbība netiek veikta, bet noslēgti tikai fiktīvi darījumi, valsts tautsaimniecības intereses nodokļu iekasēšanas jomā netiek apdraudētas, jo nav iespējams nodoklis no neeksistējoša darījuma, un līdz ar to pie attiecīgiem apstākļiem personas darbības kvalificējamas saskaņā ar Krimināllikuma 177.panta attiecīgo daļu.

15.2. Ja uzņēmums, kas ir reģistrēts kā pievienotās vērtības maksātājs, ne tikai slēdz fiktīvus darījumus, bet arī reāli veic saimniecisko darbību, taču deklarācijās norāda priekšnodokli atskaitāmās summas saistībā ar fiktīviem darījumiem, tad, lai pareizi izlemtu par nodarījuma kvalifikāciju, jāņem vērā arī likuma „Par pievienotās vērtības nodokli” 1.panta 9.punktā, 2.panta otrajā daļā, 10.panta pirmajā daļā, 12.panta 12.², 12.³, 12.⁴, 12.⁵, 12.⁶, 12.⁸, 12.⁹daļā skaidroto, kas ir pievienotās vērtības nodoklis, priekšnodoklis un nodokļu pārmaksa. No minētā likuma normām secināms, ka priekšnodokļa atskaitīšanas būtība ir savu ar nodokli apliekamo darījumu nodrošināšana. Tādējādi, ja uzņēmums veic saimniecisko darbību un slēdz reālus darījumus, turpmāk iespējama izvairīšanās no nodokļu nomaksas uz tā rēķina, ka priekšnodoklis atskaitīts par nenotikušiem darījumiem.

15.3. Ja saistībā ar fiktīviem darījumiem izveidojušos nodokļu pārmaksu persona pieprasījusi atmaksāt vai, izmantojot likuma „Par pievienotās vērtības nodokli” 12.panta 12.⁶, 12.⁹daļā minētajos gadījumos tiesības saņemt pārmaksāto nodokļa summu, tad nodarījums par naudas summas iegūšanu par pārmaksāto nodokli jākvalificē arī saskaņā ar Krimināllikuma 177.panta attiecīgo daļu kā pabeigta vai nepabeigta krāpšana, ņemot vērā vainīgās personas nodoma realizēšanas pakāpi. Šādos gadījumos vainīgās personas darbības ir izgājušas ārpus Krimināllikuma 218.panta otrās daļas aizsargātām interesēm, naudas iekasēšanas jomas, un tāpēc nodarījums jākvalificē kā krāpšana.

Jāpiezīmē, ka arī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2009.gada 22.maija kopsapulces lēmumā, kas attiecās uz prakses apkopojumu lietu izskatīšanā par krāpšanā apsūdzētām personām, 30.pantā tika ierakstīts: „KL 177. un 218.pantā paredzētie noziedzīgie nodarījumi neveido noziedzīgo nodarījumu ideālo kopību. Gadījumā, ja vainīgā persona ir izvairījusies no nodokļu vai nodevu nomaksas, kā arī, maldinot Valsts ieņēmumu dienestu vai citu institūciju, kas administrē nodevu vai nodokļu iekasēšanu, pieprasījusi it kā pārmaksāto nodokļa/nodevas atmaksu, izdarītais kvalificējams kā krāpšana (KL 177.pants) un izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas (KL 218.pants) reāla kopība.

16. Analizējot tiesu praksi, konstatēts, ka atsevišķos gadījumos veidota Krimināllikuma 218., 217. un 219.pantā paredzēto

noziegumu kopība, turklāt, pēc apsūdzības formulējuma spriežot, atzīstot to gan par ideālo, gan reālo noziedzīgu nodarījumu kopību un nereti apsūdzību šo noziegumu izdarīšanā pamatojot ar vieniem un tiem pašiem apstākļiem.

Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas ir vienots process, kas ietver sevī manipulācijas ar grāmatvedības datiem, ieģrāmatojot nepatiesas ziņas, šīs nepatiesās informācijas pārvešanu uz nodokļu deklarācijām un to pielikumiem, un to iesniegšanu nodokļu administrācijai. Visas šīs darbības, kas citos gadījumos veidotu patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, aptveras ar personas vienotu mērķi – izvairīties no nodokļu nomaksas – un apdraud vienas un tās pašas intereses – tautsaimniecības intereses un valsts intereses nodokļu ieņēmumu jomā. Līdz ar to secināms, ka analizējamajos gadījumos Krimināllikuma 218., 217. un 219.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu kopība nav jāveido, jo visas uz izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas izdarīšanu virzītās darbības veido atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu, kas arī atbilst Krimināllikuma 23.panta pirmajā daļā noteiktajam, ka atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu var veidot vairāki savstarpēji saistīti noziedzīgi nodarījumi, kurus aptver vainīgās personas vienots nodoms un kuri atbilst tikai viena noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm.

17. Krimināllikuma 195.pantā paredzētā nozieguma priekšmets var būt finanšu līdzekļi, ar ko saprot personas turējumā esošus finanšu instrumentus vai maksāšanas līdzekļus (skaidras vai bezskaidras naudas veidā), dokumentus (papīra vai elektroniskā veidā), kas ir personas īpašumā vai valdījumā un kas rada tiesības gūt labumu no tiem, kā arī īpašumā vai valdījumā esoši dārgmetāli un cita manta – jebkura veida mantiski labumi, ķermeniskas vai bezķermeniskas lietas, kā arī juridiski dokumenti, kas apliecina šīs mantas īpašumu vai tiesības attiecībā uz šo mantu.

18. Lai inkriminētu Krimināllikuma 195.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ir jākonstatē, ka nozieguma priekšmets – finanšu līdzekļi vai cita manta – personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši ir iegūti noziedzīgi, Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas rezultātā, kā arī citos Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos.

19. Norāde „tieši vai netieši iegūti” attiecināma uz personu, kura tiek vainota finanšu līdzekļu vai citas mantas legalizēšanā, akcentējot, ka nav būtiski, kādā veidā (tieši – personai pašai piedaloties, vai netieši – nepiedaloties predikatīvā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā) finanšu līdzekļi vai cita manta nonākusi šīs personas īpašumā vai valdījumā, jo kriminālatbildības noteikšanai svarīgs ir nosacījums, ka persona apzinājies finanšu līdzekļu vai mantas noziedzīgo izcelsmi. Turklāt nav nepieciešams precīzi konstatēt, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir zinājis, kādā tieši veidā (zādības, krāpšanas, izvairīšanās no nodokļu nomaksas, kontrabandas u.tml.) līdzekļi noziedzīgi iegūti.

20. Predikatīvais noziedzīgais nodarījums vienmēr tiek izdarīts pirms sekundārā, proti, pirms tā rezultātā iegūto līdzekļu legalizēšanas, jo legalizēt var tikai tādus līdzekļus, kas jau iegūti predikatīvā noziedzīgā nodarījuma rezultātā (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 20.decembra lēmums lietā Nr.SKK-446/2012). Kā predikatīvajam noziegumam, kura rezultātā līdzekļi noziedzīgi iegūti, tā arī sekundārajam noziegumam – šo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai – piemīt savas, konkrētas sastāva objektīvās un subjektīvās pazīmes, un to objektīvo pusi nevar veidot vienas un tās pašas darbības.

21. Krimināllikuma 195.pantā paredzētā nozieguma objektīvo pusiveidoaktīvas darbības: 1) noziedzīgi iegūtu līdzekļu pārvēršana citās vērtībās, to atrašanās vietas vai piederības maiņošana, zinot,

ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti; 2) noziedzīgi iegūtu līdzekļu patiesā rakstura, izcelsmes, atrašanās vietas, izvietojuma, kustības slēpšana vai maskēšana, zinot, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti; 3) noziedzīgi iegūtu līdzekļu iegūšana īpašumā, valdījumā vai lietojumā, ja šo tiesību rašanās brīdī ir zināms, ka šie līdzekļi ir noziedzīgi iegūti; 4) līdzdalība kādā no minētajām darbībām. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu slēpšana un maskēšana var izpausties darbībās, kas norādītas Ministru kabineta 2008.gada 22.decembra noteikumos Nr.1071 „Noteikumi par neparasta darījuma pazīmju sarakstu un kārtību, kādā sniedzami ziņojumi par neparastiem vai aizdomīgiem darījumiem” un kas pie noteiktiem apstākļiem var tikt kvalificētas kā legalizēšanas objektīvā puse.

22. No objektīvās puses noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana var izpausties kā noziedzīgi iegūtu finanšu līdzekļu un citas mantas „iepludināšana” legālajā biznesā nolūkā gūt peļņu vai izmantošana noziedzīgu darbību turpināšanai; kā dažādu finanšu operāciju veikšana ar vērtspapīriem, parādzīmēm, noguldījumu sertifikātiem un citiem finanšu instrumentiem; finanšu līdzekļu transakcijas; finanšu līdzekļu ieguldīšana fondos, trastos, nodibinājumos; valūtas maiņa; noziedzīgi iegūtu naudas līdzekļu izmaksa dividendēs; darījumu veikšana ar kustamu un nekustamu mantu, to iegādājoties vai atsavinot; fiktīvu pakalpojumu līgumu un apdrošināšanas līgumu slēgšana; dārgmetālu un to izstrādājumu tirdzniecība; transportlīdzekļu tirdzniecība; jebkādi civiltiesiski un komerciāli darījumi un citas legalizēšanu veidojošas darbības, izmantojot līdzekļus, kas iepriekš noziedzīgi iegūti, kuras ārēji atbilst likumīgām un kuru nolūks ir radīt ar noziedzīgo nodarījumu nesaistītajām personām šķietamību par darījumu un tajā izmantoto līdzekļu legalitāti.

23. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana ir noziegums ar formālu sastāvu un uzskatāms par pabeigtu ar brīdi, kad izdarīta kāda no iepriekš minētajām darbībām. Ja noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana izdarīta lielā apmērā, sastāvs ir materiāls.

24. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms un konkrēts nolūks (mērķis). Izdarot šo noziegumu, persona apzinās savas darbības kaitīgumu, proti, ka līdzekļi, uz kuru legalizēšanu ir virzītas darbības, ir noziedzīgi iegūti, un tās apzināti veic, tādā veidā vēloties slēpt vai maskēt finanšu līdzekļu vai citas mantas noziedzīgo izcelsmi un radīt maldīgu priekšstatu par legalizējamo līdzekļu izcelsmi jeb padarīt šos līdzekļus par šķietamiem legāliem.

No minētā secināms, ka kādu tišu darbību izdarīšana ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, piemēram, to pārskaitīšana uz savu kontu un izņemšana skaidrā naudā; kādas mantas iegādāšanās, izmantojot tam noziedzīgi iegūtus līdzekļus; noziedzīgi iegūtu līdzekļu iztērēšana savām vajadzībām, iegādājoties kādas preces vai pakalpojumus, sedzot kreditus, dodoties tūrisma un izklaides braucienos; izkrāptā priekšnodokļa novirzīšana citu nodokļu saistību kārtošanai utt. vēl nenozīmē to legalizēšanu, un nodarījums saskaņā ar Krimināllikuma 195.pantu kvalificējams tikai tad, ja konstatēts, ka persona šīs darbības izdarījusi nolūkā slēpt vai maskēt šo līdzekļu noziedzīgo izcelsmi (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 20.decembra lēmums lietā Nr.SKK-446/2012). Šādu personas rīcību var determinēt gan vēlme izvairīties no atbildības par izdarīto predikatīvo noziedzīgo nodarījumu, gan labuma gūšana no noziedzīgi iegūta nākotnē sev vai citām personām.

25. Par Krimināllikuma 195.pantā paredzētā nozieguma subjektu var būt ikviena fiziska un pieskaitāma persona, kas līdz nozieguma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, tai skaitā arī persona, kas pati izdarījusi predikatīvo noziegumu.

JURIDISKĀS LITERATŪRAS JAUNUMI

Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa

Divdesmit divu autoru kolektīvs juridisko zinātņu doktores senātes Jautrītes Briedes zinātniskajā redakcijā ir sagatavojis Administratīvā procesa likuma komentāru grāmatu. Izdevēji – Tiesu namu aģentūra – norāda, ka šī grāmata ir īpaša, jo Administratīvā procesa likuma komentāri sagatavoti un izdoti pirmo reizi.

Kopš Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās 2004.gada 1.februārī ir pagājuši gandrīz desmit gadi. Tajā ietverta tiesību normu interpretācija un piemērošana ir kļuvusi par ikdienu gan iestāžu, gan tiesu darbā, tomēr izpratne par likumā ietvertajām normām ne vienmēr ir pietiekama. Tāpēc ir tapuši šie likuma komentāri, kuru galvenais

mērķis ir palīdzēt labāk izprast likumā ietvertās tiesību normas un atvieglot to piemērošanu.

Komentāru zinātniskā redaktore un vairāku rakstu autore ir Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Jautrīte Briede, savukārt viena no juridiskajām redaktorēm un arī vairāku nodaļu komentētāja ir departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa. Autoru kolektīvā arī Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Dace Mita un senatoru palīgi Kristīne Aperāne, Gatis Bārdiņš un Inga Bērtaite, kā arī bijušās senatoru palīdzes, tagad administratīvās tiesneses Arlita Zariņa un Ieva Višķere. Taču zinātniskā redaktore ievadā norāda – tas nenozīmē,

ka komentāri pilnībā atspoguļo arī Senāta viedokli.

Komentāros vietām norādīti arī atšķirīgi viedokļi, tāpat arī norādīts uz diskutējamiem jautājumiem. Jāņem vērā, ka komentāri neaizstāj likuma tekstu un tajos izteiktā doma nav uztverama kā nemainīga dogma.

Grāmatā publicētie komentāri aptver Administratīvā procesa likuma A daļas (Vispārīgie noteikumi) un B daļas (Administratīvais process iestādē) tiesību normu saturu un piemērošanu, pamatojoties uz iestāžu un tiesu praksē, kā arī tiesību doktrīnās izteiktajām atziņām. Turpinās darbs pie likuma C un D daļu komentāru sagatavošanas.

Administratīvā procesa likuma komentāru autoru kolektīvs grāmatas atvēršanā. Centrā – komentāru zinātniskā redaktore Jautrīte Briede un juridiskā redaktore Veronika Krūmiņa

Līgumu un deliktu tiesību problēmas

Augstākās tiesas senatora profesora Kalvja Torgāna jaunākā grāmata veltīta šobrīd vienai no svarīgākajām civiltiesību jomām – līgumu un deliktu tiesībām.

Grāmatā analizēti jaunie Civillikuma grozījumi saistībā ar līgumsoda regulējuma reformu Latvijā. Tā kā šī reforma un citi pētītie jautājumi ir aktuāli gan juristiem, gan ekonomistiem, gan uzņēmējiem, grāmatā ietvertā temata analīze ļauj šo darbu ieskaitīt nozīmīgākajiem pēdējā laika tiesību literatūras izdevumiem. Grāmatas izdevēji – Tiesu namu aģentūra – norāda, ka šāda satura grāmata līdz šim Latvijā nav tikusi izdota. Tā sniedz detalizētu padziļinātu apskatu par līgumu un deliktu tiesību unifikācijas darbiem Eiropas Savienībā, kā arī plašākā mērogā par fundamentālām problēmām, ar kurām saskaras ES dalībvalstu, tostarp Latvijas, likumdevēji, tiesas un tiesību zinātnieki tirdzniecisko sakaru globalizācijas apstākļos. Dr. iur. Lauris Rasnačs priekšvārdā atzīmē, ka grāmatā ir aplūkoti Latvijas tiesībās līdz šim maz

analizēti jautājumi, tādi kā, piemēram, līgumu brīvība, cēloniskais sakars kā atbildības priekšnoteikums. Akcentēti ES tiesību iniciatīvu gaismā apspriežami jautājumi, piemēram, līgumu saistošais spēks, atbildība par nedrošas preces vai nedroša pakalpojuma radītu kaitējumu. Saistībā ar nesen veiktajiem grozījumiem Civillikumā noderīgs ir apskats par pārmaiņām līgumsodu piemērošanas praksē. Apskatā par līguma saistošo raksturu un pieļaujamajām atkāpēm no tā Latvijas tiesību normas aplūktas kopsakarā ar citu valstu līgumu tiesību atziņām un līgumu tiesību starptautiskas unifikācijas avotos ietvertajiem noteikumiem. Kā vienmēr profesora Torgāna darbos – arī šajā grāmatā, kas ir nopietns zinātnisks pētījums, informācija izklāstīta izsmeltošā, lasītājam viegli uztveramā veidā un papildināta ar daudziem piemēriem.

DZIESMU UN DEJU SVĒTKU GADS

2013.gads bija XXV Vispārējo latviešu Dziesmu un XV Deju svētku gads.

Dalībnieku pulkā bija arī Augstākās tiesas tiesneši un darbinieki.

Senāta tiesas sekretāre ANDA EGLĪTE ar dēlu Kristapu – abi "Čiekurā" – Anda vidējās paaudzes, Kristaps – jauniešu kolektīvā

Senatora palīdzē KRIŠTĪNE APERĀNE AVE SOL sieviešu korī „Sapnis”

Senators ALDIS LAVIŅŠ vidējās paaudzes deju kolektīvā „Baloži”

Preses sekretāre BAIBA KATAJA Līgatnes novada jauktajā korī, gājienā kopā ar vīru Mārci, kas ir kora diriģents, un vecāko meitu Lauru, kas dzied ansablī „Kolibri”

Senatora palīgs ANDREJS STUPINS jauniešu korī „Kamēr”, kas jaukto koru grupā ieguva Dziesmu svētku Lielo balvu

Senatora palīdzē ZANE GRĀVELSIŅA RTU Tautas deju ansablī „Vektors”

Senatora palīdzē DACE KALNMEIERE-BĒRZIŅA Tautas deju ansablī „Liesma”

Foto no personīgajiem arhīviem

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv